

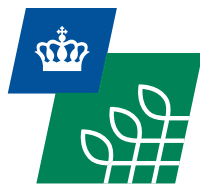
Skovopfattelse blandt danskere og i skovlovgivningen

Oustrup, Liv

Publication date:
2007

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Oustrup, L. (2007). *Skovopfattelse blandt danskere og i skovlovgivningen*. Center for Skov, Landskab og Planlægning/Københavns Universitet. Forest and landscape research Nr. 38

Forest & Landscape

*Forest & Landscape
Research
No. 38 • 2007*

Skovopfattelse blandt danskere og i skovlovgivningen

Liv Oustrup

Forest & Landscape Research is issued by the *Danish Centre for Forest, Landscape and Planning* (in short *Forest & Landscape Denmark*) which is an independent centre for research, education, and extension concerning forest, landscape and planning at the University of Copenhagen.

The journal accepts Ph.D. theses, D.Sc. theses, and other major research reports of scientific standard concerning forest, park, landscape, and planning research written in Danish or English.

The content of the journal undergoes a scientific peer-review process.

Forest & Landscape Research is to be considered the continuation of *Forskningsserien - The Research Series* (ISSN: 1398-3423).

Editorial board:

Niels Elers Koch (editor-in-chief), director, *Forest & Landscape Denmark*, and professor, LIFE
Frank Søndergaard Jensen (associate editor), senior researcher, *Forest & Landscape Denmark*
Tilde Tvedt (associate editor), senior consultant, *Forest & Landscape Denmark*
J. Bo Larsen, professor, *Forest & Landscape Denmark*
Jørgen Primdahl, professor, *Forest & Landscape Denmark*
Erik Dahl Kjær, professor, *Forest & Landscape Denmark*

Title: Skovopfattelse blandt danskere og i skovlovgivningen
Series-title, no.: Forest & Landscape Research, No. 38-2007
Author: Liv Oustrup
Citation: Oustrup, L. (2007): Skovopfattelse blandt danskere og i skovlovgivningen. *Forest & Landscape Research*, No. 38-2007. Danish Centre for Forest, Landscape and Planning, Hørsholm. 298 pp.
ISBN: ISBN 978-87-7903-310-8 (paper)
ISBN 978-87-7903-311-5 (internet)
ISSN: 1601-6734
Printed by: Kandrup's Bogtrykkeri A/S, DK
Number printed: 150
Price: DKK 300,00 (incl. 25% VAT in Denmark)
Order: Single issues are available from Samfundslitteratur LIFE Sciences - see last page. Also published at www.SL.life.ku.dk

For subscription, please contact:

Forest & Landscape Denmark
Hørsholm Kongevej 11
DK-2970 Hørsholm
Tel: (+45) 3528 1500
Fax: (+45) 3528 1517
E-mail: sl@kvl.dk

FORORD

Som de fleste danskere har jeg fortællinger i mit liv, der henter billeder, lyde og dufte fra skoven. Som landskabsarkitekt har jeg arbejdet med skov som element og finder, at skov skaber afveksling i kulturlandskabet, at skov skaber rumlighed, kontraster og giver nye perspektiver på oplevelsen, og derigennem får skoven værdi. Men hvad er det, vi får ud af at komme i skoven? Hvorfor søger vi naturen, og hvordan kan jeg som landskabsarkitekt arbejde med menneskers æstetiske tilegnelse af landskabet således, at deres ideer, forestillinger – og ikke mindst tillagte betydninger – til skoven kan begribes, og dermed påvirke planlægning for og forvaltning af skov? Det er dét, jeg har villet arbejde med i dette projekt.

Landskabsarkitektuddannelsen er ikke en teoretisk uddannelse. Før dette projekt havde jeg ikke læst æstetikteori, ikke søgt at begrunde problemstillinger teoretisk eller forsøgt at syntetisere på baggrund af teoretiske påstande. Det har jeg nu, og dermed siges det hele. For det væsentlige for mig, i arbejdet med dette projekt, har netop været at lære mere, at få nye perspektiver på mit fag, og at fokusere på en lille flig af den store verden, jeg har lært at kende gennem studiet til landskabsarkitekt.

Denne ph.d.-afhandling fokuserer på skovopfattelse. Skovopfattelse kommer til udtryk gennem den måde vi forvalter, anvender og billedliggør skov, herunder den måde, hvorpå skov fremstilles i litteratur. For at præsentere en del af mit arbejde, der ikke har fået plads i afhandlingen, indleder jeg hver ”del” med et uddrag af Dantes Guddommelige Komædie. Komædien er et af de første eksempler på en fortælling i jeg-form, hvor digteren anvender en beskrivelse af skov og landskab som metafor for sit følelsesliv. I komædien beskrives digterens vandring gennem tre dødsriger, Helvede, Purgatoriet og Paradis, i sin søgen mod stadig større erkendelse. I begyndelsen følges Dante af digteren Virgil, og senere møder han sin elskede Beatrice, som han ikke fik i live.

I et forord må man takke alle dem, der har gjort noget særligt for én, mens man har arbejdet. Jeg vil takke min mand, Thomas og vores to børn, Lukas og Mira Bella, bare fordi I er til. Tak til resten af min familie, der har hjulpet med at få tiden til at slå til. Til alle de dejlig damer, jeg kender, der har hjulpet mig med at holde modet oppe. Til Sol, min *sjæle-ven*, til Gitte, min *sjæle-vejleder* og den største tak til dr. Jette Hansen-Møller, min *projekt-vejleder*. Uden jer, ingen afhandling! Sidst en stor tak til bedømmelsesudvalget: adjunkt Jonna Majgaard Krarup, professor Roland Gustavsson og seniorforsker Frank Søndergaard Jensen. Sikke en dejlig dag, vi dér fik!

RESUMÉ

For at bidrage til at forbedre grundlaget for forvaltning af de danske skove, præsenteres i denne ph.d.-afhandling en undersøgelse af, hvilke skovopfattelser, der ligger til grund for den rekreative brug af skov. Med udgangspunkt i en antagelse om, at skov tillægges betydninger, der kan begrunde hvorfor, danskerne søger skoven i forbindelse med friluftsliv og rekreation, afklares det således, hvori denne betydning består.

Afhandlingen bygger på en semiotisk forståelse af, at menneskelig erkendelse kan beskrives som en afkodning af tegn, samt en æstetisk forståelse ifølge hvilken, den æstetiske tilegnelse af natur kan beskrives som landskab. Med udgangspunkt i Charles S. Peirces semiotik, samt Martin Seels naturæstetik, er der udarbejdet en model til kortlægning af skovopfattelse, der er anvendt som grundlag for afhandlingens dataindsamling og konklusioner.

Afhandlingens empiriske data består af tre historiske skovlove, den gældende version af skovloven samt 20 kvalitative interviews om skovopfattelse. Love og interviews er analyserede gennem brug af model til kortlægning af skovopfattelse. Efterfølgende er identificeret tre ideelle skovopfattelser, en naturorienteret, en emotionelt funderet samt en kulturorienteret skovopfattelse. Derefter gives en række begrundelser for, hvorfor danskerne kommer i skoven, ligesom de kortlagte præferencer søges begrundet. De tre kategorier af ideelle skovopfattelser konkretiseres, og det beskrives, hvilken betydning skoven tillægges af personer, der er bærere af de beskrevne skovopfattelser.

Hvor udgangspunktet for afhandlingen således var spørgsmålet om, hvorledes skovopfattelse kan konkretiseres ud fra en æstetikteoretisk tilgang, er konklusionen på afhandlingen, at skovopfattelse kan beskrives ud fra denne forståelse, og ydermere, at der kan konstateres tre ideelle kategorier af skovopfattelse, der kan anvendes i den fremtidige planlægning for og forvaltning af skov.

ABSTRACT

In order to improve the basis for managing the Danish forests, this Ph.D. thesis presents a survey of the different perceptions or interpretations of forests that underlie the recreational use. Based on the assumption that forests are ascribed with meaning and that decoding this meaning can help us describe why Danes use forests for recreational purposes, it is the aim of this thesis to examine this meaning and thereby seek explanations.

The thesis is founded on a semiotic understanding in which human recognition can be described as a decoding of signs, and an aesthetic understanding by which the aesthetic experience of nature can be described as Landscape. Based on Charles S. Peirce's semiotics and Martin Seel's aesthetics of nature, a model for mapping perception of forests is presented. This model is used as a ground for the collection of data and the conclusions drawn.

The empirical data consists of three historical forests acts, the present forest act and 20 qualitative interviews conducted with Danes regarding their perception of forests. The acts and interviews have been analyzed using the model for mapping perception of forests. Accordingly, three ideal categories of perception of forest have been identified, a nature oriented, an emotionally founded and a culture oriented. Subsequently, a series of arguments to explain the use of forest, and preferences in relation to these visits, are given. The three ideal categories of perception of forest are made more specific and it is described which kind of meaning persons representing these perceptions of forest ascribe to forests.

As the starting point of this thesis was the question of how perception of forest can be made more specific in relation to aesthetic theory, the conclusion of the thesis is that perception of forest can be described from an aesthetic point of view. Furthermore, three ideal categories of perception of forest can be ascertained that can be implemented in planning and managing forests.

INDHOLD

FORORD	3
RESUMÉ	4
ABSTRACT	5
INDHOLD	6
1. INDLEDNING.....	11
1.1 BAGGRUND	12
1.1.1 Natur- og skovopfattelse	16
1.2 PROBLEMFORMULERING	21
1.3 POSITIONERING OG PROJEKTAFGRÆNSNING	22
1.4 LÆSEVEJLEDNING	26
2. TEORI.....	28
2.1 ÆSTETIK	29
2.1.1 Æstetik og natur	30
2.1.2 Den æstetisk oplevede natur som Landskab	42
2.2 SEMIOTIK	44
2.2.1 Repræsentation	46
2.2.2 Semiosis	51
2.2.3 Matematisk fænomenologisk analyse	57
2.2.4 En semiotisk funderet model til kortlægning af æstetisk landskabsoplevelse	60
2.3 SKOVOPFATTELSE.....	69
2.3.1 Kultur: Interpretant	70
2.3.2 Natur: Skov	71
2.3.3 Landskab: Skovoplevelse	71
3. METODE.....	81
3.1 OM KVALITATIVT ARBEJDE	81
3.1.1 Begrundelse for kvalitative interviews	83
3.1.2 Begrundelse for analyse af lovtekster	85
3.2 SEMIOTIK SOM GRUNDLAG FOR INTERVIEW.....	85
3.2.1 Interviewguide	86
3.2.2 Prøveinterview	89
3.2.3 Valg af interviewpersoner	89
3.2.4 Afvikling af interviews	92
3.2.5 Analyse	94
3.2.6 Transskribering	94
3.2.7 Kategorisering	95
3.2.8 Kondensering	96
3.2.9 Fortolkning	97
3.2.10 Lovtekster	97
3.2.11 Kritik	98

4. UDVIKLINGEN I SKOVOPFATTELSE I DANMARK – BELYST Gennem SKOVLOVGIVNING FRA 1805 TIL 2004..... 101

4.1 FREDSKOVFORORDNINGEN AF 1805	104
4.1.1 Skov	105
4.1.2 Interpretant.....	106
4.1.3 Relation.....	107
4.2 SKOVLOVEN AF 1935	107
4.2.1 Skov	108
4.2.2 Interpretant.....	109
4.2.3 Relation.....	109
4.3 SKOVLOVEN AF 1989	110
4.3.1 Skov	112
4.3.2 Interpretant.....	112
4.3.3 Relation.....	113
4.4 SKOVLOVEN AF 2004	114
4.4.1 Skov	116
4.4.2 Interpretant.....	116
4.4.3 Relation.....	117
4.5 DISKUSSION	118
4.5.1 Skov	118
4.5.2 Interpretant.....	119
4.5.3 Skovoplevelse	121
4.5.4 Skovopfattelse	123

5. OPFATTELSE AF SKOV – BELYST Gennem KVALITATIVE INTERVIEWS 127

5.1 PRÆSENTATION AF 20 SKOVOPFATTELSER, KORTLAGT Gennem KVALITATIVE INTERVIEWS.....	128
5.1.1 Flemming.....	128
5.1.2 Bent.....	130
5.1.3 Merete.....	132
5.1.4 Ragner.....	134
5.1.5 Malou.....	136
5.1.6 Kurt.....	138
5.1.7 Signe	140
5.1.8 Nis.....	142
5.1.9 Steen	144
5.1.10 Lotte.....	146
5.1.11 Jesper	148
5.1.12 Ina	150
5.1.13 Matilde.....	152
5.1.14 Agnete.....	154
5.1.15 Beate	156
5.1.16 Egon.....	158
5.1.17 Poul.....	160
5.1.18 Otto	162
5.1.19 Inga	164

5.1.20 Lone	166
5.2 SAMMENSTILLING AF SKOVOPFATTELSESR	168
5.2.1 Kontemplativ skovoplevelse	168
5.2.2 Korresponsiv skovoplevelse	169
5.2.3 Imaginativ skovoplevelse	172
5.3 EKSEMPLER PÅ NATUROPFATTELSESR	174
5.3.1 Kategorier til klassificering af naturopfattelser	176
5.4 DISKUSSION FORUD FOR UDVIKLING AF KATEGORIER	180
5.5 TRE KATEGORIER AF SKOVOPFATTELSESR	181
5.5.1 Naturorienteret skovopfattelse	183
5.5.2 Emotionelt funderet skovopfattelse	185
5.5.3 Kulturorienteret skovopfattelse	187
5.5.4 De tre skovopfattelser	189
5.5.5 De interviewedes skovopfattelse	192
6. HVORFOR FORETRÆKKER DANSKERE SKOVEN?	
– BELYST GENNEM UDSAGN FRA KVALITATIVE INTERVIEWS.....	195
6.1 HVAD GØR DANSKERNE I SKOVEN	195
6.2 HVORFOR KOMMER DE INTERVIEWEDE I SKOVEN	199
6.3 PRÆFERENCER	200
6.3.1 Skovens særlige indhold	201
6.3.2 Skovopbygning	205
6.3.3 Skovdrift	209
6.3.4 Publikumsfaciliteter	213
6.3.5 Oplevelsen af andre skovgæster	217
6.4 DISKUSSION	220
6.4.1 Hvad er skov	224
6.4.2 Hvad giver det at komme i skov	226
7. DISKUSSION OG PERSPEKTIVERING AF RESULTATER.....	235
7.1 DE TRE KATEGORIER AF SKOVOPFATTELSE	235
7.2 BETYDNING AF SKOV	238
7.3 SKOVOPLEVELSE.....	242
7.4 SKOVLOVGIVNING OG DE TRE KATEGORIER AF SKOVOPFATTELSE	246
7.5 OM DE TRE KATEGORIER AF SKOVOPFATTELSE OG BEGRUNDELSER FOR PRÆFERENCER	250
7.5.1 Naturorienteret skovopfattelse	251
7.5.2 Emotionelt funderet skovopfattelse	252
7.5.3 Kulturorienteret skovopfattelse	254
7.6 ANVENDELSE AF RESULTATER	255
8. DISKUSSION AF TEORI OG METODE.....	264
8.1 TEORI.....	264
8.1.1 En æstetisk forståelse af skovopfattelse	264
8.1.2 Semiotik	267
8.2 METODE	271
8.2.1 Det kvalitative arbejde	271

8.3 ARBEJDET MED MODEL TIL KORTLÆGNING AF SKOVOPFATTELSE.....	273
8.3.1 Anvendelse af model til kortlægning af skovopfattelse	273
9. KONKLUSION	281
10. LITTERATUR	284
11. BILAG.....	296
11.1 BILAG 1: OVERSIGT OVER INTERVIEWPERSONER	297
11.2 BILAG 2: INTERVIEWGUIDE	298

*Midtvejs på vores vandring gennem livet
befandt jeg mig i mørke, dybe skove,
forvildet fra den vej jeg burde følge.
Hvor tungt og plagsomt er det sted at skildre:
så vildt og ufremkommeligt at tanken,
genføder frygten som jeg dengang følte!
Selv døden er vel næppe mere bitter;
men for at tale om hvad godt jeg fandt der,
må jeg først skildre andet som jeg mødte.*

Komedien sang I

1. INDLEDNING

Skove i Danmark anvendes til produktion af træ, beskyttelse af grundvand, dæmpning af sandflugt samt rekreation for den danske befolkning¹. Det danske skovareal er på ca. 486.000 ha², svarende til 11% af landets samlede areal³. Ca. ¼ ejes af staten, mens resten er kommunalt eller privat ejede. Alle offentlige skove, samt private over 2 ha, er tilgængelige for offentligheden. Private skove kun i afgrænset tidsrum og kun ad veje og stier, mens offentlige skove er tilgængelige døgnet rundt, overalt.

Fra undersøgelser foretaget af Koch og Jensen ved vi, at en tur i skoven er den fritidsbeskæftigelse, flest voksne danskere anvender. Således kommer 90% af den voksne befolkning i skoven mindst én gang om året⁴. Samme undersøgelser har afdækket, hvilke elementer de adspurgte foretrækker indenfor skoven⁵. Når danskere færdes i skoven, ønsker vi at opleve stilheden. Vi ønsker ikke at møde andre mennesker og slet ikke motorkøretøjer. Derimod vil vi gerne opleve skovens dyreliv samt områder med vand. Undersøgelserne afdækker disse præferencer for skovoplevelser, men kan ikke give svar på, *hvorfor* vi anvender skoven som vores primære udflugtsmål, eller *hvorfor* vi foretrækker at opleve de beskrevne elementer i skoven⁶. I relation til planlægning og forvaltning af skov anses dette for problematisk, eftersom det er et erklæret statsligt mål, at der skal rejses mere skov i Danmark, og at skoven antages at være et gode for danskernes behov for rekreative udfoldelsesmuligheder⁷. Således ydes private tilskud til skovrejsning, ligesom der årligt afsættes midler til statslig skovrejsning. Den statslige skovrejsning fokuseres i bynære områder, hvor man vurderer at kunne kombinere interes-

¹ Miljøministeriet, Skov og Naturstyrelsen. 2002: *Danmarks nationale skovprogram*.

² Ca. 473.000 ha er bevokset.

³ Officielt er den danske skovprocent 11% af Danmarks samlede areal. Nye undersøgelser viser imidlertid, at skovprocenten nok nærmere er 14%, fordi man har lavet nye og mere præcise målinger. Endelige tal foreligger først efteråret 2006.

⁴ Koch, Niels Elers. 1978: *Skovenes friluftsfunktion i Danmark, 1. del. Befolkningens anvendelse af landets skove*. København. Projekt Skov og Folk. Statens forstlige Forsøgsvæsen. s. 311.

⁵ Koch, Niels Elers og Frank Søndergaard Jensen. 1988: *Skovenes friluftsfunktion i Danmark IV. del. Befolkningens ønsker til skovenes og det åbne lands udformning*. København. Projekt Skov og Folk. Statens forstlige Forsøgsvæsen. s. 299.

⁶ Undersøgelser lignende Skov og Folk er foretaget i flere lande. Således præsenterer Hammit, Patterson og Noe præferencer for sightseeing i skovområder, udarbejdet på baggrund af fotos. Hammit, William, Michael E. Patterson og Francis P. Noe. 1994: Identifying and predicting visual preference of southern Appalachian forest recreation vistas. *Landscape and Urban Planning* 29 (1994) s. 171-183. Tahvanainen, Tyrväinen, Ihalainen, Vuorela og Kolehmainen præsenterer en finsk undersøgelse, der tager udgangspunkt i en evaluering af forskellige forvaltningmetoder i skov. De anvender fotos i undersøgelsen, og konkluderer, at fotos er et godt værktøj til formålet. Tahvanainen, Liisa, Liisa Tyrväinen, Marjut Ihalainen, Niina Vuorela og Osmo Kolehmainen. 2001: Forest management and public perceptions – visual versus verbal information. *Landscape and Urban Planning* 53 (2001) s. 53-70. Karjalainen og Tyrväinen vurderer anvendeligheden af fotos i undersøgelser af præferencer for skovlandskaber. De konkluderer, at særligt farvefotos er gode til formålet. Karjalainen, Eeva og Liisa Tyrväinen. 2002: Visualization in forest landscape preference research: a Finnish perspective. *Landscape and Urban Planning* 59 (2002) s. 13-28.

⁷ <http://www.skovognatur.dk/Emne/Skov>. Besøgt september 2006.

ser for grundvandsbeskyttelse med befolkningens behov for skov til friluftsførmål. Set i lyset heraf er formålet med dette projekt at bidrage til at forbedre grundlaget for forvaltning af de danske skove gennem en undersøgelse af hvilke skovopfattelser, der ligger bag brugen af skov til rekreative formål, såvel som bag den gældende skovlovgivning.

1.1 Baggrund

Det antages, at skoven indvandrede til Danmark for omkring 15.000 år siden⁸. I perioden fra de første mennesker indvandrede, til skovindfredningen i 1805, ved vi noget om, hvorledes skov blev anvendt, men ikke meget om menneskets oplevelser i og af den. Vi ved, skoven dækkede basale behov for føde, og at skoven blev anvendt som ressource på lige fod med landskabets øvrige elementer, men indtil middelalderen (ca. år 500 e.kr) har vi kun få indikationer på, at skove og træer har været opfattet som noget specielt. Vi ved, at datidens mennesker mente, at mennesket nedstammede fra Ask og Embla, som guderne havde skabt af træer⁹, og at skoven blev betragtet som scene for menneskelivet fra middelalderen til perioden omkring skovindfredningen, mens naturen som sådan endnu ikke tildeltes immaterielle værdier¹⁰.

Først omkring 1800-tallet har vi sikre kilder på, at naturen – og især skovene – blev oplevet som særlige steder. Op gennem 1700- og 1800-tallet steg den almene velstand grundet industrialiseringen. En stadig større del af befolkningen stod udenfor landbrugssamfundet og betragtede naturen fra byerne, og fra at være et simpelt grundlag for menneskets eksistens, blev naturen genstand for øget opmærksomhed¹¹. Man søgte åndelige værdier som oprør mod videnskaben, som tidligere i perioden havde defineret vores klode som et tilfældigt punkt i et skræmmende stort kosmos¹², og gennem forfatters virke blev skoven beskrevet som det oprindelige¹³. Denne idealisering af

⁸ Fritzboøger, Bo. 1994: *Kulturskoven: dansk skovbrug fra oldtid til nutid*. 1. udgave. 2. oplag. Gyldendal s. 25.

⁹ Christiansen, Ole E. 1994: *Mimers Brønd – Opslagsbog om nordisk mytologi*. Branner og Korch. s. 17.

¹⁰ I perioden kan viser og salmer anvendes som kilder. Eksempler er viserne "Jomfru på tinge" eller "Elverskud", hvor en linie siger "...men dansen går så let gennem lunden". Salmer kan være f.eks. Arrebos eller Brorsons salmer.

¹¹ Fritzboøger, 1994 s. 293.

¹² Levy, Jette Lundbo, Klaus P. Mortensen og Erik A. Nielsen. 1994: *Litteratur-historier. Perspektiver på dansk teksthistorie 1700-1970*. Danmarks Radio. København s. 28.

¹³ Den franske digter og forfatter Rousseau fik stor indflydelse på periodens naturopfattelse og inspirede flere danske forfattere og digtere, f.eks. Johannes Ewald, Henrik Steffens og Adam Oehlenschläger. Endnu større betydning fik Goethe, der med sine naturskildringer formår at beskrive menneskets ophøjede eller guddommelige oplevelser i naturen. Sidst bør nævnes Kant, der med sin teoretiske tilgang beskriver nydelse og bruger naturen som indgang til beskrivelse af skønhed.

naturen blev efterfølgende adopteret af befolkningen, som i højere grad søgte naturen i forbindelse med rekreation¹⁴.

Samtidig med at skoven blev genstand for øget sværmeri, blev den i stigende grad planlagt. Med skovens indfredning overtog specialister skoven, som blev en produktionsvirksomhed, hvor den almindelige befolkning ikke havde noget at gøre¹⁵. Målet med skovdriften var vedproduktion, og driften primært højskovsdrift. I 1917 blev den første Naturfredningslov vedtaget¹⁶, og med denne blev den brede befolknings ret til naturen lovfæstet. Loven åbnede ligeledes mulighed for, at statsejede skove kunne åbnes for offentligheden¹⁷. Først med vedtagelse af naturfredningsloven i 1969 åbnedes private skove over 2 ha. for offentligheden, og med skovloven af 1989 blev lovens formål bredt ud, således at skoven skulle dyrkes, og samtidig skulle varetages en række hensyn, herunder til landskab og friluftsliv. I den seneste lov fra 2004 er denne forståelse ændret, så det nu er naturen i skoven, der er i fokus. I dag er formålet at sikre en bæredygtig anvendelse af skovens ressourcer, hvor der tænkes inddraget såvel økonomiske, økologiske som sociale værdier¹⁸.

Måske er det de mange forskellige anvendelser af skov, der har betydet, at begrebet 'skov' ikke er entydigt. Det er ikke let at beskrive, hvorledes skov ser ud, og dermed heller ikke at beskrive, hvad der er meningen med skov. Ordet "skov" kommer af det nordiske "skógr", der betyder fremspring. Ordet er hverken beslægtet med latin "nemus" (hellig lund), "silva" (materialet træ) eller "forestis", der er sen-latin af silva. Der findes ikke spor til hverken tysk "Wald", fransk "forêt", eller engelsk "forest", der begge kommer af forestis. Det tyske Wald betød tidligere vildnis, og er beslægtet med det danske "vild", mens det engelske "wood" er beslægtet med dansk "ved" eller walisisk "gwydd", der betyder samling af træer. Forestis betød "dét, der ligger udenfor døren", og det engelske forest anvendtes tidligere om jagt-skov, der lå udenfor den indhegnede park.

Der kan ligeledes ikke gives en definition af skov, der beskriver den som økosystem, idet ordet skov anvendes om forskellige bevoksningsformer,

¹⁴ Allerede i 1785 blev indskrevet i forordning angående de kongelige skove og tørvemoser, at Dyrehaven nord for København var undtaget bestemmelsen om, at befolkningen ikke måtte komme i Kongens skove. Forordning ang. de Kongelige Skove og Tørvemoser, underskrevet af Christian VII, d. 18. april 1781.

¹⁵ Fritzboeger, 1994 s. 303.

¹⁶ Loven er fra 1917, men blev i 1937 erstattet af en ny lov, der f.eks. indførte en skovbyggelinie. Wulff, Helge. 1992: *Landboret. Miljøret og anden ejendomsregulering i det åbne land*. Jordbrugsforlaget. DSR. S. 343. Lov om Naturfredning, lov nr. 140 af 7. maj 1937, § 1.

¹⁷ Jeg har desværre ikke kunnet finde tal for, hvor mange skove, der var statsejede i 1917, hvilket kunne belyse, hvilke muligheder bestemmelsen reelt skabte for befolkningen. I 1907 har skovprocenten været omkring 7% (Danmarks Statistik og Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen. 1994: *Skove og Plantager 1990*, tabel 14). Foruden statsskovdistrikterne, der var oprettet om kronens skove i Nordsjælland, må det antages at distrikterne på Fyn og i Jylland har været de største, eftersom det var i disse områder, staten har overtaget ejendomme fra landmænd, der er gået konkurs.

¹⁸ Lov nr. 453 af 09/06/2004 § 1 stk. 2.

afhængig af klimaforhold¹⁹. FN's landbrugs- og fødevareorganisation, FAO, har udarbejdet en definition af skov, der anvendes funktionelt i forbindelse med klassificering af landområder. Efter denne definition er skov: landområder, der er større end 0,5 ha og bevokset med træer, som kan nå en højde på mindst 5 m på lokaliteten, hvor trækroneerne dækker mindst $\frac{1}{10}$ af arealet, samt hvor hovedanvendelsen af arealet ikke er landbrug²⁰.

I den danske skovlov findes heller ikke en entydig definition af "skov". Efter vejledning til den seneste version af skovloven²¹ findes en beskrivelse af, hvorledes fredskovpligt konstateres. I denne defineres skov som et areal, der er bevokset med træer, som danner, eller indenfor et rimeligt tidsrum vil danne sluttet skov af højstammede træer, og hvis areal som hovedregel er større end $\frac{1}{2}$ ha og mere end 20 meter bredt. Vurderingen af, om et areal af denne type er skov, vil stadig bero på et skovbrugsfagligt skøn over bevoksningsgrad og -type²². Det bemærkes, at arealer, der er mindre, også kan dækkes af bestemmelsen, hvis de naturligt falder ind under skovlovens formål, altså at bevare og forøge skovarealet ud fra en bæredygtig forståelse. Desuden vil arealer uden bevoksning kunne bestemmes som skov, hvis de udgør en naturlig del af skoven. Der findes ingen arealgrænser for, hvornår et område med træer er for lille til at benævnes som "skov". Imidlertid anvendes også ordene "krat" og "lund" om mindre skovområder. Lund anvendtes især i vikingetiden, ofte om mindre skovområder. Krat anvendes om bevoksninger af vilde buske eller små træer, tætstående og ofte forvredne. Arter som pil, hassel og asp antages at danne naturligt krat, ligesom vind og stævningsdrift påvirker dannelse af krat²³.

Ifølge Koch og Jensens undersøgelser foretrækker flertallet af danskerne løvskov frem for nåleskov, ligesom dyrket skov foretrakkes frem for mere vilde skovbilleder²⁴. Dette kan indikere, at mange danskere betragter "skov" som højstammet, dyrket løvskov, frem for andre skovtyper, men denne polarisering kan også skyldes formuleringen af spørgsmålene samt valg af fremvist billedmateriale i relation til undersøgelsen.

¹⁹ Burton, Barnes V., Donald R. Zak, Shirley R. Denton og Stephen H. Spurr. 1998: *Forest Ecology*. 4. edition. John Wiley and Sons Inc. s. 659.

²⁰ FAO Corporate Document Repository. *Global forest resources assessment update 2005*. Terms and definitions. http://www.fao.org/docrep/007/ae156e/AE156E03.htm#P527_23818. Besøgt september 2006.

²¹ Lov nr 453 af 09/06/2004.

²² Skov og naturstyrelsen. Vejledning om skovloven §3 m.fl. Fredskovpligt ved beslutning. http://www.skovognatur.dk/Lovgivning/Love/Vejled_skovlov/paragraf3.htm#p3afsnit2. Besøgt september 2006.

²³ *Den store danske encyklopædi*. 2003: Indeksbind L-Å. Danmarks Nationalleksikon. Gyldendal s. 238 og 329.

²⁴ Jensen, Frank Søndergaard og Niels Elers Koch. 1997: *Friluftsliv i skovene 1976/77-1993/94*. Forskningsserien nr. 20. Forskningscentret for Skov og Landskab.

I international sammenhæng har MacNaghten og Urry præsenteret en undersøgelse af den kropslige tilegnelse af skov²⁵. De har foretaget fokusgruppe-interviews med personer bosat i England og beskriver på denne baggrund, hvilke betydninger, de interviewede tillægger oplevelsen af skov og træer. Skoven beskrives som et område, hvor man kan komme væk fra det daglige liv, koble af fra et stresset arbejde, være med sine børn, opleve naturen på sin egen krop, opleve den terapeutiske kraft, naturen har, samt udøve fysisk aktivitet. De har efterfølgende spurgt til, hvad det er ved skov og træer, der giver muligheden for disse oplevelser. Svarene på disse spørgsmål er vævende, men inkluderer blandt andet betydningen af det overraskende, at naturen er et "rigtigt" sted for mennesker, at oplevelsen af farver, årstider, former, rytmer og lyde refererer til barndomsoplevelser, samt at oplevelser i skove refererer til myter, litteratur og digte. Denne undersøgelse fokuserer således på, hvad det er i skoven, der muliggør oplevelser, der har betydning, mens de ikke søger svar på, hvad det er i mennesket, der muliggør oplevelser af denne karakter. Imidlertid synes det klart, at forskellige mennesker tillægger skove forskellige betydninger.

Nelson, Johnson, Strong og Rudakewich finder for eksempel, at vores prægning for oplevelser i skov, og dermed vores præferencer, er genetisk betingede²⁶. Oku og Fukamachi mener, at det er vores personlige forhold og ønske om aktiviteter, der er bestemmende for, hvilke præferencer vi har²⁷, mens Kohsaka og Flitner, gennem en sammenligning af ikoner for skov, beskriver, at præferencer for skov er forskellig mellem kulturer²⁸.

I relation til landskabsoplevelse opfatter flere forskere *relationen* mellem natur eller landskab og mennesket som en aktiv handling eller proces. Zube, Sell og Taylor opfatter således landskabsperception som en aktiv handling, der involverer både menneske og landskab²⁹, mens Nohl definerer perception

²⁵ MacNaghten, Phil and John Urry. 2000: Bodies in the Woods. *Body & Society* Vol. 6 (3-4) s. 166-182.

²⁶ Nelson, Thomas, Tomas Johnson, Michael Strong og Gail Rudakewich. Perception of tree canopy. *Journal of Environmental Psychology* 21, 2001 s. 315-324.

²⁷ Oku, Hirokazu og Katsue Fukamachi. 2006: The differences in scenic perception of forest visitors through their attributes and recreational activity. *Landscape and Urban Planning* 75 (2006) p. 34-42. Samme forståelse præsenteres af Grahn i hans undersøgelser af den rekreative anvendelse af byparker. Grahn, Patrick. 1991: Landscapes in Our Minds. People's choice of recreative places in an urban context. I Grahn, Patrick. 1991: *Om parkers betydelse*. Stad og Land. MOVIMUM/Inst. För landskapsplanering. Sveriges lantbruksuniversitet nr. 93/1991. s. 265-297.

²⁸ Kohsaka, Ryo og Michael Flitner. 2004: Exploring forest aesthetics using forestry photo contests: case studies examining Japanese and German public preferences. *Forest Policy and Economics* 6, 2004 s. 289-299.

²⁹ Modellen beskriver, hvorledes mennesket indeholder erfaringer, viden og forventninger, der har stor betydning for landskabsperceptionen, ligesom den socio-kulturelle kontekst, den enkelte befinder sig i, antages at have betydning for, hvorledes landskaber opfattes. Det er både mennesket som den interaktion, der foregår, der har betydning for landskabsperceptionen. Resultaterne af interaktionen beskrives som både materielle, som f.eks. den fysiske ændring på en mark, som immaterielle, hvilket beskrives som f.eks. følelser, tilfredsstillelse eller personlige bedrifter. Zube, E.H., J.L. Sell and J.G. Taylor. 1982: Landscape perception: research, application and theory. *Landscape Planning*, 9 (1982) s. 1-33.

som en proces, hvor mennesket forbinder det sansede med følelser, hvorefter den æstetiske perception har den konsekvens, at mennesker udleder information og fortællinger fra landskabet, og herigennem tillægger landskabet betydning og æstetisk værdi³⁰. Van den Berg, Vlek og Coeterier beskriver, hvorledes tilskrivning af betydning til et landskab i særlig grad afhænger af iagttagers baggrund og uddannelsesniveau³¹, mens Ohta, der benytter sig af en fænomenologisk tilgang³², beskriver, hvorledes det særligt er den enkeltes erfaringer og baggrund, der har betydning for den æstetiske dom. Derudover peger Kaltenborn og Bjerke på, at stedtilknytningen har stor betydning for, hvorledes personer bedømmer et landskab således, at des større grad af kendskab, en person har til et givent landskab, des bedre synes den pågældende om det³³.

De undersøgelser, der beskriver forholdet mellem natur og menneske, giver ingen entydige svar på, hvad det er *ved* naturen, eller hvad det er *i* mennesket, der betinger, at mennesket får oplevelser her. Der findes således ingen beskrivelser eller metoder, der direkte kan anvendes til at belyse, hvordan skove opfattes, eller hvordan relationen mellem skov og menneske kan forstås. Imidlertid findes netop i relation til begrebet landskab, en forståelse eller tilgang, der kan anvendes, hvis man tager udgangspunkt i æstetik, såfremt man definerer æstetik som *læren om sansning*³⁴.

1.1.1 NATUR- OG SKOVOPFATTELSE

Den tyske filosof Ritter anvender begrebet landskab som sammenfattende betegnelse for menneskets æstetiske oplevelse af natur. Han beskriver i teksten "Landskab", hvorledes den italienske digter Petrarca (1304-1374) vandring mod Mont Ventoux blev indledningen til, at europæere begyndte at nyde naturen som landskab³⁵. Petrarca påbegyndte sin færd på bjerget "for at få del i hele naturen og Gud gennem fri betragtning og teori"³⁶, men beskrev efterfølgende sin bjergvanding uden at forstå, hvad det var, der betog ham, og overhovedet fik ham til at søge mod bjergets top. Ritter anvender Petrarca's beskrivelse til at konkludere, at dette er første skridt mod en ny teori: den frie betragtning af hele naturen som åndens retten sig mod naturen *som* landskab, og ikke blot en filosofisk eller teologisk rettethed mod naturen. At se

³⁰ Nohl, Werner. 2001: Sustainable landscape use and aesthetic perception – preliminary reflections on future landscape aesthetics. *Landscape and Urban Planning* 54 (2001) s. 223-237.

³¹ Van den Berg, Agnes E., Charles A.J. Vlek og Frederick Coeterier. 1998: Group differences in the aesthetic evaluation of nature development plans: a multilevel approach. *Journal of Environmental Psychology* 18 (1998). s. 141-157.

³² Ohta, Hirohiko. 2001: A phenomenological approach to natural landscape cognition. *Journal of Environmental Psychology* 21 (2001) s. 387-403.

³³ Kaltenborn, Bjørn B. og Tore Bjerke. 2002: Associations between Landscape Preferences and Place Attachment: a study in Røros, Southern Norway. *Landscape Research*, vol. 27, no. 4, s. 381-396.

³⁴ Politikens Filosofileksikon, 1983 s. 465.

³⁵ Ritter, Joakim. 1963: Landskab. Om det æstetiskes funktion i det moderne samfund. I Dehs, J. 1995: *Æstetiske teorier. En antologi*. Odense Universitetsforlag. s. 23-50.

³⁶ Ritter, 1963 i Dehs, 1995 s. 27.

naturen som landskab kræver, at mennesket uden praktiske formål begiver sig ud i naturen som menneske. Begrebet *Landskab* blev dermed bundet til en sansende betragter³⁷.

Med udgangspunkt i en historisk tilgang karakteriserer Porteous³⁸ landskaber som *smukke*, *sublime* eller *pittoreske*³⁹. Hver af disse landskabstyper har sin begrundelse i den menneskelige nydelse og en særlig og definerbar betragtningsform. Med opfattelsen af natur som landskab øgedes fokus på landskabet som genstand for en nydende betragtning på hver deres måde, ifølge ham. Hvor det smukke beskrev den styrede natur, og det sublime den vilde og utæmmelige natur, henviste begrebet om det pittoreske til naturen som genstand for ren betragtning, hvis fremmeste formål var at skabe oplevelser for mennesker. Hvis den æstetiske betragtning af natur kan beskrives som landskab, vil menneskers præferencer for særlige landskabsformer således være relateret til *oplevelsen* af natur som landskab, og de følelser og refleksioner, disse oplevelser resulterer i.

I forståelsen af begrebet landskab som sammenfattende for den æstetiske betragtning af naturen, beskrives således et samspil mellem menneske og natur som udgangspunkt for den æstetiske oplevelse. Imidlertid savnes en fokusering på, hvorledes den enkeltes erfaringer og baggrund har betydning for, hvilke oplevelser i natur og skov, den enkelte foretrækker. Oplevelsen skabes i mødet mellem menneske og natur, hvor mennesket udleder viden og fortællinger fra naturen, og herigennem tillægger naturen betydning, der influerer på oplevelsen. Det er den enkeltes viden, baggrund, uddannelsesniveau og stedtilknytning, der har betydning for, hvilke former for betydning, der tillægges naturen. Jeg finder imidlertid også, at det er den enkeltes ideer, erfaringer og definitioner, der har betydning for, hvorledes vi foretrækker oplevelser i naturen. Ideer, erfaringer og definitioner kan sammenfattes til *natursyn* eller *naturopfattelse*, og jeg finder, at det er den enkeltes naturopfattelse, der er bestemmende for, hvorfor han eller hun anvender skov.

³⁷ Ritter, 1963 i Dehs, 1995 s. 29. Adorno skriver ligeledes, at opfattelsen af naturskønhed forudsætter, at mennesket har herredømmet over naturen, for hvor naturen optræder som overmagt findes ingen plads til det naturskønne. Adorno, Theodor W. 1970: Det naturskønne. Gengivet i Dehs, 1995 s. 51-71.

³⁸ Porteous, J.D. 1996: *Environmental Aesthetics. Ideas, politics and planning*. London and New York Routledge s. 61-66.

³⁹ Det smukke landskab var det tæmmede, agrare landskab, hvor mennesket styrede naturen, primært symboliseret gennem det pastorale landskab, hvor hyrder og nymfer bevægede sig omkring. Dyrkelsen af det sublime landskab kom som en delvis reaktion mod det smukke, hvorefter det utæmmede landskab blev betragtet som æstetisk pirrende. Bjerge, havet, tordenvejret og de dunkle skove blev scene for oplevelser, rekvisitter til at sætte menneskets indre i bevægelse. Grundet det forhold, at de sublime landskaber ikke fandtes naturligt i England, blev det netop i fortolkningen af det sublime og det smukke, at det pittoreske landskabsideal opstod. Landskabet blev hermed et sceneri, og synet fokuseredes på landskabet som et billede. Det blev de samme kriterier, der blev lagt til grund for en vurdering af et maleri som for et landskab, og der blev udgivet værker der beskrev, hvorledes man skulle arrangere dyr og træer i landskabet således, at det fremkaldte den rette følelse i mennesket.

Natursyn anvendes om menneskets forståelse af natur, og danner dermed baggrund for vores holdning til vores omgivelser⁴⁰, og til os selv i forhold til naturen⁴¹ eller anvendes om en ideologi om menneskets samlede beskaffenhed, som kan være fælles for en gruppe af mennesker, undertiden et helt samfund, på et bestemt, historisk tidspunkt⁴². Hansen-Møller definerer natursyn som:

(...) de samlede, underforståede meninger, som en gruppe mennesker er fælles om, og som kommer til udtryk gennem formningen af Natur til Landskab, men som den enkelte kan have svært ved at sætte ord på⁴³.

Larsen anvender ordet 'naturopfattelse' frem for 'natursyn', fordi han finder, at begrebet natursyn lægger vægt på synet som sans, hvorimod naturopfattelse understreger, at vi tilegner os noget, både med sanser og forstand⁴⁴. Det er klart, at 'syn' her anvendes i overført betydning, og reelt betyder forestillinger om, og ikke blot syn i formen iagttagelse. I dette projekt anvendes naturopfattelse frem for natursyn, eftersom jeg finder, at begrebet naturopfattelse i højere grad præsenterer, hvad det indeholder, end natursyn, der kan misforstås.

Naturopfattelse kan beskrives som menneskets opfattelse af naturen. Den danner baggrund for vores definition af, vores holdninger til, samt vores handlinger i naturen. Som vores etiske forståelse vedrører, hvad den enkelte anser for sømmeligt og rigtigt vedrørende menneskelige handle- og tænke-måder, er vores naturopfattelse bestemmende for, hvorledes vi selv behandler naturen, og hvorledes vi finder, andre skal gøre det. Naturopfattelse dækker ikke alene vores forståelse af naturen, men også vores relationer til naturen, hvorved mennesket bliver en vigtig aktør i forståelsen af begrebet⁴⁵. Ydermere er det svært for den enkelte at definere sin egen naturopfattelse; det ligger som en underforstået mening om naturen, som vi anvender i vores omgang med den. Menneskets naturopfattelse er således latent, iboende, en væsentlig del af os selv. Vores naturopfattelse er en så dybt integreret del af os, at den oftest ikke kan italesættes, men den ligger som grundlag for vores syn på livet, og altså naturen, og opfattelsen af naturen afspejler dermed også

⁴⁰ Andersen, Vibeke (red). 1996: Miljø- og Energiministerens konference med organisationerne om natursyn, 13. juni 1996. *Natursyn*. Miljø- og Energiministeriet. Skov- og Naturstyrelsens status for natursynsdebatten s. 52.

⁴¹ Bogøe, 1996 i Andersen (red), 1996 s. 30-32.

⁴² Hansen, Jens Schjerup. 1989: *Natursyn og planlægning*. SBI-Byplanlægning 58. Statens Byggeforskningsinstitut.

⁴³ Hansen-Møller, Jette (red). 2004: *Mening med Landskab. En antologi om natursyn*. Museum Tusulanums Forlag. Københavns Universitet. s. 7.

⁴⁴ Larsen, Svend Erik. 1996: *Naturen er ligeglad. Naturopfattelser i kulturel sammenhæng*. Munksgaard/Rosinante. København s. 13.

⁴⁵ Larsen, 1996 s. 15.

menneskenes opfattelse af sig selv⁴⁶. I denne sammenhæng skelner jeg mellem *definition af natur* og *naturopfattelse*, hvor definition af natur for mig er en del af naturopfattelsen⁴⁷.

En del af vores naturopfattelse grundlægges tidligt i tilværelsen på baggrund af de informationer og oplevelser vi udsættes for. Det kan være gennem vores opdragelse og vores uddannelse, men vores naturopfattelse vil også baseres på alt det, vi oplever i og med naturen, fortællinger om natur, billeder af natur og diskussioner af, hvad naturen kan tåle, politik, religion mv.⁴⁸. Vores naturopfattelse vil afspejle det sproglige og kulturelle fællesskab, vi er en del af⁴⁹, hvilket også betyder, at naturopfattelser varierer mellem kulturer⁵⁰. Som beskrevet kan grupper af mennesker dele naturopfattelser, hvilket vil afhænge af, om de er opvokset og opdraget i samme kulturelle og samfundsmæssige strukturer, og hvilke oplevelser med naturen, de har været udsat for. Naturopfattelser er foranderlige og skifter med de øvrige ændringer i samfundet⁵¹, afhængig af herskende interesser og naturforståelser. På denne vis kan naturopfattelser lignedes med filosofi, hvorom Favrhøldt skriver, at tidligere filosofier ideologisk vil afspejle de økonomiske og materielle forhold, der var gældende på deres tid⁵². Hansen-Møller skriver, at nye produktionsmåder og nye indsigter afføder nye måder at omgås naturen på⁵³. Den måde, vi indretter naturen på, afgør hvilke naturoplevelser vi får, samt hvilken viden, vi kan få gennem vores anvendelse af og forsøg med naturen, og det igen påvirker hvordan, vi opfatter naturen.

Naturopfattelse kommer til udtryk gennem vores praktiske omgang med natur, vores forvaltning af natur og i vores fortolkning af natur⁵⁴, altså gennem *praksis, forvaltning og afbildning*. Det er vores samfund og kulturs historie der gør, at det netop er i disse former, naturopfattelsen kommer til udtryk. I andre kulturer vil naturopfattelse komme til udtryk på anden vis.

⁴⁶ Nørretranders, 1987 I Miljøministeriet, 1987: *Naturen stopper ikke ved bygrænsen. – om naturen og naturforvaltning*. Miljøskrift nr. 4. s. 59.

⁴⁷ F.eks. er Finks (Fink, 2002 I Agger, Peder, Anette Reenberg, Jeppe Læssøe og Hans Peter Hansen (red). 2002: *Naturens Værdi. Vinkler på danskernes forhold til naturen*. Gads forlag s. 30) forskellige naturopfattelser fra "det uberørte" til "det hele" for mig definitioner af, hvad naturen er og forstås som, mens naturopfattelse både omfatter, hvorledes naturen defineres, som den kan fremskrives til præferencer. Hvis ens naturopfattelse er nyttebetonet, vil man således foretrække det dyrkede, men ikke nødvendigvis det dyrkede i prydhaven; der er forskel på det formål, der ligger bag.

⁴⁸ Kaur, Palang og Sooväli skriver, at måden at bedømme et landskab afhænger af personlighed, tidligere oplevelser samt den kulturelle påvirkning, den enkelte har været udsat for. Kaur, Egle, Hannes Palang & Helen Sooväli. 2004: *Landscapes in change – opposing attitudes in Saaremaa, Estonia. Landscape and Urban Planning 67 (1994) s. 111.*

⁴⁹ Larsen, 1996 s. 21.

⁵⁰ F.eks. er muslimers friluftsliv og natursyn behandlet i Gentin, Sandra. 2006: *Fem muslimers friluftsliv og natursyn: en interviewundersøgelse*. Speciale i Landskabsforvaltning. Den Kgl. Veterinær og Landbohøjskole, Skov og Landskab. 110 s.

⁵¹ Andersen (red). 1996.

⁵² Favrhøldt, David. 1968: *Filosofi og Samfund*. Gyldendal. 5. oplag s. 43.

⁵³ Hansen-Møller m.fl. i Hansen-Møller, Jette (red). 2004: *Mening med Landskab. En antologi om natursyn*. Museum Tusulanums Forlag. Københavns Universitet. s. 187-219.

⁵⁴ Larsen, 1996 s. 22.

Netop fordi naturopfattelsen kommer til udtryk gennem praksis, forvaltning og afbildning kan naturopfattelser tolkes ud fra kortlægning af menneskers omgang med natur, lovgivning og planlægningsdokumenter relateret til naturen og det åbne land, samt litteratur og kunst.

Det er ud fra vores naturopfattelse, at vi træffer valg i relation til naturen. Den har betydning for, hvor tit vi kommer i naturen, om vi foretrækker at komme i skoven eller på stranden, men betydningen er bredere end som så. Det er ikke alene vores omgang med naturelementer, naturopfattelsen har indflydelse på, også valg i relation til natur i vores dagligdag, eksempelvis om vi sorterer affald, om vi prioriterer at have en have, eller om vi har kunstige blomster i vindueskarmen. Vores naturopfattelse er ligeledes medbestemmende for, hvorledes vi vægter naturen i en politisk kontekst, hvorledes vi synes, lovgivning relateret til naturen skal udformes, og hvorledes vi ønsker naturen skal forvaltes. Sidst er vores naturopfattelse bestemmende for, hvorledes vi fortolker naturen, afbilleder naturen eller fortæller om naturen, når vi beretter om vores tanker og refleksioner over ”natur”. Samfundets gøren og laden i relation til natur udtrykker ligeledes en naturopfattelse. Der udarbejdes således lovgivning, der gør, at den natur, der foretrækkes, er den natur, der støttes økonomisk, eller fremmes på anden vis⁵⁵.

Skovopfattelse er søgt konkretiseret i flere undersøgelser⁵⁶, der alle inkluderer en stillingtagen til underliggende menneskelige faktorer, der på den ene eller anden måde relateres til kulturelle eller samfundsmæssige forhold. Desuden har Hunziker undersøgt lokales og turisters perceptioner og følelser i et skovområde i Schweiz ved hjælp af kvalitative interviews⁵⁷. På denne

⁵⁵ F.eks. det forhold at vi støtter skovrejsning økonomisk, at den seneste version af skovloven bygger på formål om bæredygtighed, eller at vi beskytter særlige naturtyper gennem naturbeskyttelseslovens § 3.

⁵⁶ Lindgren undersøger skoven som arena for rekreation og konstaterer, at skove tilbyder rum, der kan skærpe den enkeltes selvopfattelse, hvormed den enkelte får en kreativ indstilling til sin egen livssituation. Lindgren, Christina Axelsson. 1990: *Upplivda skillnader mellan skogsbestånd. – rekreati- ons- och planeringsaspekter*. Stad & Land nr. 87, 1990. Afhandling, Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp. Uppsats VI. Coles og Bussey præsenterer, på baggrund af en undersøgelse af skovbesøg og præferencer i Redditch, England, hvorledes skovgæster beskriver deres følelser efter at have opholdt sig i skov. Skovgæster tillægger skov stor symbolsk betydning, ligesom skoven tillægges betydning i relation til at modvirke stress. Coles, R.W & S.C. Bussey. 2000: Urban forest landscapes in the UK – progressing the social agenda. *Landscape and Urban Planning* 52 (2000) s. 181-188. Jorgensen, Hitchmough og Dunnet har foretaget en interviewundersøgelse for at afklare den underliggende mening, beboere tilskriver et nærliggende skovområde. Her finder de, at betydningen af skoven særligt findes gennem de muligheder for naturoplevelser samt muligheden for afslapning. Jorgensen, Anna, James Hitchmough og Nigel Dunnet. 2006: Woodland as a setting for housing-appreciation and fear and the contribution to residential satisfaction and place identity in Warrington New Town, UK. *Landscape and Urban Planning* (in press). 2006. LAND-1345, no of pages: 15. Henwood og Pidgeon konkluderer, at skove symboliserer naturen, og at skove har stor betydning for, hvorledes interviewede definerer sig selv i den kulturskabte verden. Skov repræsenterer dermed et sæt af betydninger, mere end blot en enkelt betydning. Henwood, Karen & Nick Pidgeon. 2001: Talk about woods and Trees: Threat of Urbanization, Stability and Biodiversity. *Journal of Environmental Psychology* 21, s. 125-147.

⁵⁷ Hunziker, Marcel. 1995: The spontaneous reafforestation in abandoned agricultural lands: perception and aesthetic assessment by locals and tourists. *Landscape and Urban Planning* 31, 1995 s 399-410.

baggrund beskriver han fire ideelle typer af naturopfattelse, hvormed han mener at kunne beskrive sammenhængen mellem præferencer for og betydningstilskrivning til skov: en *traditionsbundet* opfattelse⁵⁸, en *naturbevarende* opfattelse⁵⁹, en *profit-baseret* opfattelse⁶⁰ samt en *følelsesmæssigt* funderet opfattelse⁶¹. Hunzikers kategorier er alene empirisk funderet. Han beskriver ikke, hvorledes kategorierne forholder sig til teori om sansning, ligesom de fire kategorier ikke forholdes til andre kategorier af naturopfattelse. Kategorierne kan efterprøves gennem en tilsvarende analyse af udsagn om opfattelse af skov blandt danskere.

Endelig kan det nævnes, at Hansen-Møller og Oustrup har undersøgt de følelsesmæssige, fysiske og symbolske aspekter ved skovoplevelser med udgangspunkt i en model udviklet til kortlægning af natursyn⁶². Ifølge denne afprøvning kan betydninger opdeles i følelsesmæssige – fysiske – og symbolske aspekter, der alle har stor betydning for den værdi, skoven tillægges. De følelsesmæssige aspekter vedrører skoven som refugium, afstresning og fornyelse, hvor de sansemæssige aspekter af skoven tillægges betydning. De fysiske aspekter vedrører særligt de udfoldelsesmuligheder, skoven tilbyder, mens de symbolske aspekter vedrører de værdier og betydninger, skoven tillægges. Det konkluderes, at alle tre aspekter påvirker den betydning, skoven tilskrives⁶³. Modellen fokuserer på både skov, menneske og relationen derimellem, og modellen synes relevant for nærværende studium af danskeres opfattelse af skov.

1.2 Problemformulering

Set i lyset af, at der 1) fortsat rejses skov i Danmark, 2) at skoven betragtes som danskernes primære udflugtsmål, 3) at opfyldelse af friluftslivets behov er målet for langt de fleste statslige skovrejsningsprojekter og 4) at netop

⁵⁸ Personer, der er bærere af en traditionsbundet opfattelse ser landskabet som et resultat af den menneskelige anvendelse. Landskabet defineres således gennem den kulturarv, det repræsenterer. For den traditionsbundne er det ideelle landskab er landskabet før industrialiseringen, før mekaniseringen af landbruget.

⁵⁹ Bærere af en naturbevarende opfattelse ser landskabet som et naturreservat, hvor det højeste mål er naturbevaring. For den naturbevarende er landskabet skønt hvis det rummer en høj biodiversitet og mange sjældne eller truede arter.

⁶⁰ Bærere af en profitbaseret opfattelse ser landskabet som et sted, hvor der kan produceres. For den profitorienterede er skønne landskaber de, der er kultiverede, så der opnås højst mulig profit.

⁶¹ Bærere af den emotionelle opfattelse vil se landskabet som et rekreationsrum, og som en lille bid af paradys. Bærere af denne opfattelse vil foretrække landskaber med mange farver og former samt høj grad af symbolsk værdi.

⁶² Hansen-Møller, Jette. 2006 (in print): The meaning of Landscape – a diagram for analyzing the relationship between culture and nature based in C.S. Peirce's semiotics. *Place, Space and Location IV. Studies in Environmental Aesthetics and Semiotics*, University of Tartu, Tartu.

⁶³ Hansen-Møller, Jette og Liv Oustrup. 2004: Emotional, physical/Functional and Symbolic Aspects of Urban Forests in Denmark to Nearby Residents. *Scandinavian Journal of Forest Research Vol. 19, Supplement no. 4, August 2004*, s. 56-64.

opfyldelsen af dette behov synes at være den primære begrundelse for bevarelsen af statsskovvæsnet, kan det undre, at ingen har stillet spørgsmålstejn ved, *hvorfor* danskere anvender skove til friluftsmål i det omfang de gør, samt hvilke former for oplevelser, skove kan give; altså en konkretisering af, hvad det er, danskere søger i skoven.

Med udgangspunkt i ovenstående fokuserer denne afhandling på følgende spørgsmål:

- Hvorledes kan skovopfattelse beskrives ud fra en æstetikteoretisk tilgang?
- Hvori består den skovopfattelse, der ligger bag tidligere tiders skovlovgivning samt den gældende skovlov i Danmark?
- Hvori består danskeres opfattelse af skov?
- Hvilke typer af skovopfattelse kan identificeres blandt danskere?
- Hvorledes kan skovgæsters æstetiske præferencer begrundes?

Hvis det antages, at skovoplevelse grundlæggende er en sansemæssig relation mellem skov og menneske, bør skovoplevelse kunne beskrives ud fra en æstetikteoretisk tilgang. Således fokuseres på Kants forståelse af den æstetiske dom, samt Seels beskrivelse af den æstetiske naturperception. For at konkretisere, hvad det er i mennesket og i skoven, der betinger oplevelsen, tages udgangspunkt i Peirces semiotiske forståelse. Denne forståelse er fundament for Hansen-Møllers model til brug for analyse af forbindelsen mellem natur og kultur, altså natursyn, der ligeledes anvendes i afhandlingen.

Skovopfattelse bag tidligere tiders og den gældende danske skovlovgivning analyseres og sammenstilles. Der gennemføres kvalitative interviews med personer, der kommer i skov, samt personer, der ikke kommer i skov. Herigennem fokuseres på den betydning, der tillægges skov, hvorefter der kondenseres ideelle skovopfattelser, der antages at kunne repræsentere danskernes opfattelse af skov. De kvalitative interviews anvendes ligeledes til at begrunde danskernes præferencer for skov. En fokusering på disse problemstillinger vil kunne generere viden om danskeres skovopfattelse, der konkret kan anvendes i relation til skovplanlægning og -forvaltning i Danmark.

1.3 Positionering og projektafgrænsning

Williams og Harvey skelner mellem tre bevæggrunde til at være i skoven⁶⁴. At man *arbejder* i skoven, *bor* i skoven eller *besøger* skoven. Arbejde i skoven relateres ofte til skovbrugets produktion. Det gælder både produktion af tømmer som juletræ og pyntegrønt. Ydermere er skoven scene for anden

⁶⁴ Williams, Kathryn and David Harvey. 2001: Transcendent experience in Forest Environments. *Journal of environmental psychology* (2001) 21, s. 249-260.

form for arbejde, eksempelvis naturvejledning, hvor de, der arbejder, er afhængig af skovens tilstedeværelse, for at kunne udføre deres arbejde, men hvor oplevelsen af skoven antages at være præget af dét, vedkommende bruger skoven til. Det er ikke en del af dette projekt særligt at fokusere på, hvorledes folk, der arbejder i skoven, oplever og sanser skov.

At bo i eller nær skov giver en særlig mulighed for at følge skovens rytme og årstidsvariation. Det giver muligheder for daglige skovbesøg, ligesom skovens negative indflydelse vil have betydning i dagligdagen. Undersøgelser tyder på, at skovens immaterielle værdier kapitaliserer sig i huspriserne⁶⁵, hvorfor nærhed til skov antages at være en værdi, som husejere er villige til at betale for. Det er således et valg, om man vil bo tæt på skov. Det er kortlagt, at 90% af danskerne kommer i skoven mindst en gang om året. Når danskerne kommer i skoven, går de tur, oplever naturen, sidder stille, kører en tur eller lufter hund⁶⁶. Madsen og Kaae har kortlagt danskernes ønsker og holdninger til natur⁶⁷. I denne undersøgelse indgår 20 motiver for friluftsliv, der efterfølgende grupperes efter antal svar. Af disse fremgår, at danskernes hovedmotiv for friluftsliv er naturoplevelse. Herefter følger oplevelse af fred og ro, styrkelse af familieband, motion og social stimulation. Personer, der bor i eller tæt på skov, samt personer, der besøger skoven, må således kunne svare på, hvilke behov, de får tilfredsstillet i skov, hvorledes de bruger skov, samt have gjort sig særlige forestillinger om, hvad skoven betyder for dem. Personer, der ikke kommer i skov, kan ligeledes have begrundelser, der nuancerer deres valg og som kan udbrede forståelsen og betydningen af skov. Jeg ønsker således at fokusere på den anvendelse af skov, der kan kaldes ikke-økonomisk brug samt udrede betydningen af skov blandt personer der besøger skov, bor i nærheden af skov, samt personer, der ikke kommer i skov.

Der findes en indre sammenhæng mellem en videnskabsteoris epistemologi, dens ontologi, samt dens metodologi. Jeg finder, at jeg gennem en positionering kan foretage en afgrænsning, hvormed jeg samtidig kan synliggøre, hvilke overvejelser, der ligger til grund for mine valg i relation til metode og teori. Epistemologi betyder videnskabsteori, altså læren om det, man kan vide, og hvorledes man kan opnå viden. Rationalisme og empirisme er to modsatrettede epistemologier, hvor rationalisten groft sagt opfatter verden som et integreret system styret af en kausal orden, og empiristen opfatter verden som teoriuafhængige enkeltting, der kan iagttages og beskrives som fakta⁶⁸. Kants kritiske idealisme befinder sig som en retning mellem de to.

⁶⁵ Anton og Thorsen. 2002.

⁶⁶ Jensen & Koch. 2004 s. 96.

⁶⁷ Kaae, Berit C. og Lene Møller Madsen, 2003: *Holdninger og ønsker til Danmarks natur*. By og Landsplanserien nr. 21. Miljøministeriet, Forskningscentret for Skov og Landskab.

⁶⁸ Burkhardt, Hans & Barry Smith (eds.): *Handbook of Metaphysics and Ontology*. Vol. 1-2. Munich: Philosophia, 1991. og Hollis, Martin. 1994: *The Philosophy of Social Science. An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ontologi er læren om, hvad der eksisterer, og hvad det betyder, at noget eksisterer. Objektivisme og relativisme er ontologiske opfattelser. Ifølge objektivismen er virkeligheden entydig og umiddelbart forståelig, mens den relativistiske forståelse implicerer, at virkeligheden beror på subjektets iagttagelse, hvorfor den er mangetydig og relativ⁶⁹.

Denne afhandling bygger på antagelsen, at det er muligt at få mennesker til at beskrive deres oplevelser i skov, og at skovopfattelse kan beskrives ud fra en æstetikteoretisk tilgang⁷⁰. Forestillingen om, at sansning kan begribes og beskrives, er grundlæggende en empiristisk forståelse, men som Kant tog afstand fra Humes rene empirisme, finder jeg, at der findes en mening, eller en orden, der må antages at være bestemmende for, hvorledes vi sanser, og hvordan denne sansning kan begribes. I forhold til den ontologiske forståelse kan objektivismen beskrives som en naturvidenskabelig iagttagelsesmåde, og den relativistiske som en æstetisk-fænomenologisk⁷¹. Æstetiske kvaliteter kan både beskrives objektivt og relativt: som fysiske kvaliteter ved landskab eller skov, og som de følelser, disse kvaliteter er årsag til i mennesker⁷². Steffensen beskriver den æstetisk-fænomenologiske iagttagelsesmåde som afhængig af subjektets naturlige verdensbillede, der defineres af den enkeltes sprog, kultur og erfaring. I denne forstand bekender jeg mig til relativismen; upåagtet at jeg er uddannet på en naturvidenskabelig institution, og at jeg er oplært i at tilstræbe objektivisme og reliabilitet gennem generaliserbarhed, så finder jeg, at den relativistiske omverdensbeskrivelse bedre kan beskrive subjektets erkendeevner, viden og vilje. Modsat den positivistiske omverdensforståelse, hvorefter teori er uafhængig af virkeligheden, finder jeg, at virkeligheden er teorigenererende⁷³, og at subjektets tilegnelse af sin omverden sker som del af denne, afhængig af, hvilke muligheder omverdenen byder subjektet, og hvorledes subjektet indtager denne omverden i sig selv⁷⁴.

Min interesse for skovopfattelse findes i mødet mellem menneske og skov. Jeg er interesseret i, hvorledes mennesker forstår og påvirkes af landskab og skov, men min interesse befinder sig i dét, der sker *mellem* menneske og skov, ikke i mennesket alene. Jeg har således ikke interesse i at afklare problemstillingerne ud fra en sociologisk betragtning, hvormed jeg kunne beskrive, hvilke typer af mennesker, der foretrækker hvad. Jeg fokuserer

⁶⁹ <http://www.mv.helsinki.fi/wadenstr/histfil/ontologi.htm>. Besøgt september 2006.

⁷⁰ Jeg fokuserer alene på den vesteuropæiske forståelse, ikke østens filosofi, eller omverdenstilegnelse, der netop på dette punkt er meget forskellig fra den vesteuropæiske.

⁷¹ Steffensen, 1994 I Harste, Gorm (red.) 1994: *Kompleksitet og Dømmekraft. Immanuel Kant om politik, æstetik og natur*. Nordisk sommeruniversitet AUC. s. 170.

⁷² Daniel, Terry C. 2001: Whither scenic beauty? Visual landscape quality assessment in the 21st century. *Landscape and Urban Planning* 54 (2001) s. 267-281.

⁷³ Esmark m.fl.: Socialkonstruktivistiske analysestrategier – en introduktion. I Esmark, Anders, Carsten Bagge Laustsen og Niels Åkerstrøm Andersen (red). 2005: *Socialkonstruktivistiske analysestrategier*. Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur. s. 10.

⁷⁴ MacNaghten, Phil and John Urry. 2000: Bodies in the Woods. *Body & Society Vol. 6* (3-4) s. 166-182.

heller ikke på skoven som sted, hvormed jeg alene ud fra en fænomenologisk beskrivelse af skove kunne søge at forklare, hvilke æstetiske kvaliteter, skove rummer. Ligeledes har jeg heller ikke en omverdensbetragtning, hvorefter skovbesøget kan ses som sammenfattende en større helhed, der kendetegnes af en hermeneutisk forståelse. Netop fokuseringen på mødet mellem skov og menneske har ledt mig til at anskue problemstillingen ud fra en semiotisk eller strukturalistisk forståelse. Strukturalismen kan beskrives som en retning, der anvender en matematisk forståelse til at ordne fænomener, der ønskes forklaret⁷⁵. Strukturalismen anvender metoder, der er inspireret af eller genereret gennem lingvistikken. Den fokuserer særligt på tegnbegrebet og hermed på strukturer og relationer mellem tegn. Min anvendelse af semiotikken kan dermed beskrives som en strukturalistisk tilgang til mit emne⁷⁶.

Konstruktivismen er udsprunget af blandt andet strukturalismen⁷⁷. Betegnelsen konstruktivisme anvendes om en verdensforståelse, hvorefter det enkelte menneske forstår og erkender verden ud fra sin egen konstruktion af denne. Vi forstår eller erkender således ikke verden, som den er ”i sig selv”, men alene ud fra vores egen aktive skabelse af denne. Vores konstruktion dannes afhængig af de sammenhænge, hvori vi betragter verden, men særligt vores kulturelle og sociale baggrund og situation er bestemmende for, hvorledes vi forstår og erkender. Ud fra konstruktivismen er det mindre interessant, hvorledes verden ”i sig selv” er; fokus er på hvordan og hvorfor mennesker erfarer, forstår og beskriver verden, som de gør⁷⁸. Konstruktivismen har udviklet sig i forskellige retninger. Fælles for disse forståelser er, at den menneskelige tilgang til virkeligheden primært formes af det sprog og den kultur, vi lever i, hvorfor menneskets erkendelse er afhængig af den kultur, og det samfund, den enkelte er del af. Udviklingen i retning af socialkonstruktivisme er netop resultatet af denne fokusering. Ud fra denne retning er det tanken, at menneskets sociale forhold må forstås som et resultat af de sociale sammenhænge, den enkelte indgår i⁷⁹. Socialkonstruktivismen ser Kants forståelse af det transcendentale ”jeg” som problematisk, eftersom konsekvensen af fokuseringen på subjektet blot betyder, at sand viden findes hos subjektet, frem for i den fysiske verden. Dette tilfredsstillende ikke socialkonstruktivisterne. Her findes den sociale virkelighed som et forhold mellem strukturer og subjekter, hvor det antages, at subjekterne både er refleksive og i stand til at ændre de strukturer, de er del af eller iagttager⁸⁰.

⁷⁵ Flick, Uwe. 2006: *An introduction to qualitative research*. Third Edition. First edition 1998. Sage s. 71.

⁷⁶ Brügger, Niels og Orla Vigsø. 2002: *Strukturalisme*. Roskilde Universitetsforlag. s. 36.

⁷⁷ Også Kants tanker har været genererende for den konstruktivistiske definition af omverdenstilegnelse, herunder Kants definition af *ding-an-sich*.

⁷⁸ Bramming. 2005 I Nygaard, Claus (red). 2005: *Samfundsvidenskabelige analysemetoder*. Forlaget samfundslitteratur. s. 231-265.

⁷⁹ Leksikon for det 21. århundrede. <http://www.leksikon.org/art.php?n=5014>. Besøgt september 2006.

⁸⁰ Esmark m.fl.: Socialkonstruktivistiske analysestrategier – en introduktion. I Esmark, Anders, Carsten Bagge Laustsen og Niels Åkerstrøm Andersen (red). 2005 s. 11.

Det er min forståelse, at det er i relationen mellem menneske og skov, der findes en kobling, det er interessant at studere. Jeg arbejder således under det kognitive paradigme. I modsætning til ekspertparadigmet, eller det eksperimentelle paradigme, lægger det kognitive paradigme netop vægt på en menneskelige meningstilskrivning til omgivelserne gennem en beskrivelse af et etableret forhold mellem menneske og landskab eller landskabselementer. Landskabets fremtoning kobles med tidligere erfaringer, forventninger samt den sociokulturelle orientering, den enkelte rummer, hvorefter der tilskrives mening til landskab eller landskabselement⁸¹. Det er således gennem en fokusering på den menneskelige tilegnelse af omverdenen, på den mening, den enkelte tillægger landskab og skov, eller ud fra et kognitivt paradigme, at denne afhandling er blevet til.

1.4 Læsevejledning

Afhandlingen er struktureret således:

- Teori
- Metode
- Udvikling af skovopfattelsen i Danmark
- Opfattelse af skov
- Hvorfor foretrækker danskere skoven
- Diskussion og perspektivering af resultater
- Diskussion af teori og metode
- Konklusion

I kapitlerne vil flere af de indledende bemærkninger være gentagelser fra indledning og de andre kapitler. Dette skyldes det forhold, at kapitlerne er skrevet som manuskripter, der kan viderebearbejdes til artikler.

Som grundlag for afhandlingen er foretaget kvalitative interviews. Dette medfører et omfattende bilagsmateriale, der ikke er vedlagt afhandlingen i dette format. Interesserede kan kontakte forfatteren for adgang til materialet.

⁸¹ Zube, E.H., J.L. Sell and J.G. Taylor. 1982 s. 8.

Knap nok var Nessus nået over floden
 førend vi allerede var trådt ind i
 en mørk, uvejsom skov vi skulle gennem.
 Dens løv var ikke grønt, men mat og brunsort,
 og ingen stamme var glat, men ru og knudret;
 giftige torne var der, ingen frugter.
 Og intet tjørnekrat så tæt og filtret
 kan dyr der hader åbne marker finde
 som skjul mellem Cecina og Corneto.
 Her bygger Harpyerne deres reder,
 de grumme fugle som med uheldsvarsler
 forjog trojanerne fra deres øer.
 Med brede vinger, menneskehals og –ansigt,
 fjerklædte, fede buge, kløer som fugle,
 skriger de klager fra de dystre træer.
 Min gode mester brød sin tavshed: ”før du
 går videre, så vid at du befinder
 dig i den anden kreds; og dér forblir du
 indtil du ser den gruelige ørken.
 Brug øjet godt, for det du får at se her
 ville du næppe tro hvis jeg fortalte det.”
 Fra alle sider høstes skrig og klager,
 men hvem det var der skreg, forstod jeg ikke,
 og standsed derfor op, forvirret, bange.
 Jeg tror at han har troet at jeg troede
 at stemmerne fra træerne hidrørte
 fra nogle folk der havde gemt sig for os,
 og derfor sagde han: ”Bræk en lille gren af
 fra et af disse træer, så vil du indse
 hvor stumt du tænker om de ting, du møder.”
 Jeg strakte hånden frem, og lige forude
 så jeg en kraftig tjørn; jeg brød en kvist af –
 da råbte stemmen: ”Hvad gør du dog ved mig?”
 Ud kom mørkt blod, der dækked hele busken,
 og atter talte den: ”Hvad har jeg gjort dig?
 Er da medlidenhed helt ukendt for dig?
 Skønt stammer nu, var vi dog engang mennesker;
 men om vi så var slanger svøbt i barkhud,
 burde din hånd have været mer barmhjertig.”
 Som fra en gren, hvis ene ende brænder,
 imens den anden drypper saft og sprutter
 af luften der bliver presset ud af varmen,
 strømmet på én gang ord og blod fra såret
 jeg havde påført dette sære væsen;
 jeg tabte kvisten, og stod stiv af rædsel.

Komedien sang XIII

2. TEORI

Danskere anvender skove rekreativt. Fra undersøgelser ved vi, at 90% af den voksne danske befolkning kommer i skoven mindst én gang om året¹, ligesom det er belyst, hvorledes mennesket bliver fysisk sundere af at opholde sig i og nær naturen². Mange har beskæftiget sig med, hvorledes natur i bred forstand påvirker mennesket, og hvad der er konstituerende for menneskers syn på natur og naturforståelse³. Imidlertid findes kun få eksempler på forfattere og teoretikere, der direkte har beskæftiget sig med den påvirkning, der sker ved oplevelse af konkrete landskabselementer, herunder skove⁴. På denne baggrund synes det relevant at kortlægge, hvad skov "er" for danskere; hvorfor skov er danskeres foretrukne udflugtsmål, hvilke oplevelser danskere i skoven får, og hvorledes skoven opfattes og defineres som sted.

Menneskets interesse i naturen er fler-facetteret. Dels har vi materielle interesser, da naturen er producent og leverandør af blandt andet fødevarer; dels har vi immaterielle interesser, i og med at vi anvender naturen til rekreation og adspredelse⁵. Hertil hører æstetiske interesser, som antages at indbefatte, at vi oplever og sanser natur, hvor natur opfattes som omverden⁶. Da æstetiske vurderinger beror på det enkelte menneskes evner, præferencer og viden, vil bestemmelse af menneskets æstetiske oplevelser i naturen alene kunne ske ud fra en kvalitativ tilgang, der fokuseres på de sansemæssige oplevelser og impulser, vi optager i naturen.

Det kan diskuteres, om det overhovedet er muligt at konkretisere de æstetiske oplevelser, vi får i skov, men eftersom der findes et stort behov for planlægning for netop de friluftsmæssige værdier⁷, og dermed tilfredsstillel-

¹ Jensen, Frank Søndergaard & Niels Elers Koch. 2004: Twenty-five Years of Forest Recreation Research in Denmark and its influence on Forest Policy. *Scandinavian Journal of Forest Research* 19 (supplement 4) s. 93-102.

² Milligan, C., Gatrell, A. & Bingley, A. 2004: "Cultivating health": therapeutic landscapes and older people in northern England. *Social Science and Medicine* 58 (2004) s. 1781-1793.

³ Se f.eks. Collingwood, R.G. 1945: *The Idea of Nature*. Oxford University Press. London. 2. udgave. 183 s; Porteous, J. Douglas. 1996: *Environmental Aesthetics. Ideas, politics and planning*. Routledge. 290 s; Lothian, Andrew. 1999: Landscape and the philosophy of aesthetics: Is landscape quality inherent in the landscape or in the eye of the beholder? *Landscape and Urban Planning* (44), 1999 s. 177-198; Eller van Koppen, Kris. 2000: Ressource, Arcadia, Lifeworld. Nature Concepts in Environmental Sociology. *Sociologia Ruralis*, Vol. 40, Number 3, July 2000. Blackwell Publishers. s. 300-318.

⁴ Se f.eks. Bell, 1995 I Sheppard, S.R.J and H.W. Hershaw (Edt.). 1995: *Forests and Landscapes. Linking ecologi, sustainability and aesthetics*. IUFRO 6, Research Series. CABI Publishing. Eller Hunziker, Marcel. 1995: The spontaneous reforestation in abandoned agricultural lands: perception and aesthetic assessment by locals and tourists. *Landscape and Urban Planning* 31, 1995 s. 399-410.

⁵ Pahuus, 1996. I Algren-Ussing, Gregers, Lise Bek og Jens Schjerup Hansen (red). 1996 : *Har de en æstetik?* SBI 71. Statens Byggeforskningsinstitut.

⁶ Steffensen, Esben Buus. 1998: *Naturæstetik og filosofisk hermeneutik*. Ph.D.-afhandling. Odense Universitet. Institut for filosofi. s. 171.

⁷ Beskrives rammende i Burgess, Jacquelin, Carolyn M. Harrison & Melanie Limb. 1988: People, Parks and the Urban Green: A Study of Popular Meanings and Values for open Spaces in the City. *Urban Studies* 25, s. 455-473.

se af de besøgendes behov for oplevelser⁸, synes det relevant at gøre et forsøg. I det følgende præsenteres derfor mit arbejde med en model til kortlægning af skovopfattelse, baseret på æstetikteori og semiotik. Med udgangspunkt i tesen, at menneskers præferencer dannes ud fra naturopfattelse, har jeg arbejdet med teori, der kan anvendes til at forstå danskernes skovopfattelse. Modellen er en viderebearbejdning af Hansen-Møllers semiotisk base-rede model til kortlægning af natursyn. Derudover har særligt Kants betragtninger om erkendelse samt Seels teori om naturæstetik været bestemmende for indholdet i den endelige model.

2.1 Æstetik

Når jeg skal kortlægge, hvad skove betyder for danskerne, hvorfor vi kommer der, og hvorfor vi foretrækker bestemte steder og landskabselementer frem for andre, er det relevant at fokusere på sansning som proces, eftersom de fem sanser er menneskets direkte vej til erkendelse. Sansning kan defineres som dyrs og menneskers registrering af deres omverden og deres indre ved hjælp af sanseorganer. Der kan defineres mindst tre forskellige sansemåder hos mennesket. En form for sansning foregår *automatisk*, og den er ikke bevidst. En anden består i *umiddelbare* registreringer, hvorefter vi registrerer omverdenen og placerer os selv i denne med en bevidsthed om forskellen på os og omverdenen. Endelig er der en tredje form, der kan beskrives som en *bevidst og forarbejdet* sansning, som indebærer individuelle forskelle, og som ofte kaldes perception⁹. Alle sansninger kan defineres kemisk som processer, der igangsættes af en påvirkning af sanseceller. Disse celler er forbundet til nervesystemet, der videregiver informationer til sansecentre, hvor der skabes bevidste sansefølelser. Eksempelvis påvirker lys stave i øjets nethinde, der er forbundet til synsnerven, som videregiver informationerne til synscenteret i barken på hjernens nakkelap. Imidlertid giver disse procesbeskrivelser af de kemiske relationer mellem sansninger og perceptioner ingen forklaring på, hvorledes vi når til erkendelse.

Gennem tiden har været skiftende forståelser af, hvorledes processen fra sansning til erkendelse forløber, og disse skiftende forståelser har stor betydning for, hvorledes vi i dag forstår og definerer den erfaringskabelse, der sker gennem sansning. Det er filosofiens definerede felt at fokusere på betydningsdannelse, herunder at diskutere og definere erkendelse, og det er æstetikken, der har sansningen som defineret genstandsområde. Ofte omtales den æstetiske erfaring som en særlig oplevelse rettet mod kunst, og ikke bare kunst generelt, men en særlig positiv oplevelse; oplevelsen af det smukke

⁸ http://www.skovognatur.dk/Emne/Skov/Skovrejsning/Nye_skove.htm?Mode=Print&Site=Sns. Besøgt sidst september 2006.

⁹ <http://www.psykisk-institut.dk/psykologi/diagnose/pa.php#perception>. Besøgt sidst september 2006.

eller skønne. Imidlertid kan den æstetiske oplevelse eller den æstetiske erfaring forstås bredere, såfremt man definerer æstetik som *læren om sansning*¹⁰. Æstetisk teori kan beskrives som teori om generel sanseerfaring og omhandler dermed, hvorledes vi strukturerer vores sansninger, og hvorledes sansninger bliver til erkendelse og erfaring¹¹. Den æstetiske erfaring adskiller sig fra anden erfaring ved at den gennemløber en proces, der involverer en kreativ produktion, og som derigennem stimulerer den æstetiske oplevelse¹². Den kreative produktion er den mellemkomst, subjektets hjerne udøver, hvad enten den er bevidst eller ej. Æstetiske kvaliteter er således ikke egenskaber ved ting, men findes i vores erfaring af vores omverden. For at indoptage verden æstetisk, er vi i relation med det, vi sanser. Denne relation kan være aktiv eller passiv; men den menneskelige ”tilstedeværelse”, enten som krop eller tanke, er en forudsætning¹³.

Kan den æstetiske teori hjælpe os med at forstå og forklare oplevelser i naturen? Ja; det er min klare forståelse. Men historien viser, at netop dette spørgsmål har været stillet før, og da besvaret negativt. Hvor kunsten tog patent på det smukke, blev naturen udeladt som værende alene fysisk omverden¹⁴. I min forståelse består æstetisk erfaring af vores sanselige erfaring af omverden, herunder også kunsten, og da æstetisk teori for mig er en teori om sansning, bliver den æstetiske erfaring til et forhold mellem individ og omverden, herunder naturen.

2.1.1 ÆSTETIK OG NATUR

I tidens løb har naturens immaterielle egenskaber været tillagt større eller mindre værdi. Fra middelalderen (500-1500) har vi indikationer for, at naturen blev tillagt særlig værdi, som en bog, hvor Guds sande mening med verden kunne læses af den, der forstod at læse¹⁵. Det sande og gode fulgtes med det skønne – hvad der var sandt og godt var naturligvis skönt, eftersom det var skabt af Gud¹⁶. Da mennesker konkluderede, at skønhed i naturen ikke var udtryk for Guds tale, skete en forskydning i forståelsen af det skønne i naturen, fra noget, der var *i* naturen til noget, der skete *mellem* naturen og det betragtede subjekt.

Baumgarten (1714-1762) var den første, der skrev en filosofisk æstetik med sine betragtninger over digtet, hvori han ønskede at forene filosofi og

¹⁰ Politikens Filosofileksikon, 1983 s. 465.

¹¹ Larsen, Svend Erik. 1996: *Naturen er ligeglad. Naturopfattelser i kulturel sammenhæng*. Munksgaard/Rosinante. København. s. 134.

¹² Denker, Christian. 2004: The impact of aesthetic imagination on our ethical approach towards nature. Fra *Postgraduate Journal of Aesthetics*, vol. 1, no. 2, august 2004.

¹³ Larsen, 1996 s. 127.

¹⁴ Adorno 1970, I Dehs, Jørgen. 1995: *Æstetiske teorier: en antologi*. Odense Universitetsforlag. 2. udgave. s. 51.

¹⁵ Oustrup, 2004. I Hansen-Møller, Jette (red). 2004: *Mening med Landskab. En antologi om natursyn*. Museum Tusculanums Forlag. Københavns Universitet. s. 44.

¹⁶ Haaning, Aksel. 2001: *Naturens lys. Vestens naturfilosofi i højmiddelalder og renaissance 1250-1650*. C.A. Reitzels forlag s. 27.

kunstteori. Baumgartens tanker byggede på tidligere filosofers karakteristik af erfaringer om skønhed, i særdeleshed Leibniz' (1646-1716), og dennes definitioner af, at skønhed og kunst hører til det forvirrede område af erkendelsen. Baumgarten mente imidlertid ikke, at skønhed burde tildeles en mindreværdig plads under den tydelige erkendelse, og derfor definerede han de såkaldte dunkle og utydelige forestillinger som sensitive¹⁷. Baumgarten beskrev, hvorledes vi gennem sansebaseret erkendelse forholder os til tingenes individuelle træk, og at den sensitive skildring er en erkendemåde, der kan supplere den videnskabelige analyse. Han bestemte herefter digtet som den fuldkomne sensitive tale¹⁸. For Leibniz og Baumgarten var det skønne forbundet med erkendelse af fuldkommenhed, der antoges at være udtryk for orden og harmoni i verden¹⁹, hvor netop erkendelsen forudsatte en objektiv virkelighed, der kan eftervises og kommunikeres til andre²⁰. Baumgartens æstetiske teori handlede ikke om naturoplevelser, men i denne sammenhæng er det interessant, at han i slutningen af sine betragtninger, beskriver digtet som en efterligning af naturen²¹. I § 109 skriver han således, at "hvis digtet kaldes en efterligning af naturen (...) må dets virkning nødvendigvis ligne de af naturen frembragte". Hvilken virkning, naturen frembringer, går Baumgarten ikke yderligere ind i.

Burke (1729-1797) påtog sig – med udgangspunkt i at mennesker stort set er enige om skønhed og smag – den opgave at udrede ophavet til begreberne det skønne og det sublime. Han mente, baseret på Lockes (1632-1704) ideer, at menneskets hjerne besidder en skabende evne ved siden af ideer, og de hermed forbundne følelser af velbehag og ubehag²². Det sublime definerede han som en følelse, der kan opstå efter oplevelse af noget, der er voldsomt grænseoverskridende. Burke forbandt det sublime med fare og skræk²³ men skrev også, at det sublime opstår, efter at alle sanseoptag er standsede. Sindet er så fyldt, at det ikke kan indfange mere²⁴. Skønhed er ifølge ham forbundet med lyst, herunder specifikt den passionerede lyst, der eksempelvis gør kvinder smukke²⁵, og skønhed fremkalder kærlighed eller beslægtede passioner²⁶. Burke fornægtede, at bestemte proportioner kan være direkte kilde til skønhed, men definerede det skønne som relateret til noget småt,

¹⁷ Kjørup, 1968. Essay om Baumgarten og æstetikens grundlæggelse. I Baumgarten, Alexander Gottlieb. 1968 (1750): *Filosofiske betragtninger over digtet*. Med noter af Per Aage Brandt i samarbejde med Søren Kjørup. Poetik Bibliotek, I kommission hos Arena. s. 48.

¹⁸ Baumgarten, Alexander Gottlieb. 1968 (1750): *Filosofiske betragtninger over digtet*. Med noter af Per Aage Brandt i samarbejde med Søren Kjørup. Poetik Bibliotek, I kommission hos Arena. § 9.

¹⁹ Hansen, Ole. 1989: *Æstetik og betydning*. Cand. phil. speciale i Filosofi. s. 25.

²⁰ Hansen, Ole. 1989 s. 19.

²¹ Baumgarten, 1968 §§ 108-110.

²² Burke, Edmund. 1995 (1757): *Filosofisk undersökning om ursprunget till våra begrepp om det Sublima och det Sköna*. Symposium. Stockholm s. 35.

²³ Burke, 1995 s. 67.

²⁴ Burke, 1995 s. 91.

²⁵ Burke, 1995 s. 71.

²⁶ Burke, 1995 s. 135.

overgange, det glatte, det spæde og skøre, og fandt netop disse ting i naturen²⁷. I ”Enquiry into the Origin of our Ideas of the Sublime and Beautiful” beskrev han hvorledes natur, æstetik og individualitet er knyttet nært sammen, og at det er vores naturopfattelse, der er bestemmende for vores handlinger samt vores selvforståelse.

Kants (1724-1804) æstetik har stor binding til det naturskønne. Ifølge Kant kan naturen virkelig vise os, hvad skønhed er²⁸. Naturen kan danne grundlag for domme om det behagelige, det skønne og det sublime. Det gode derimod er ikke en dom over naturen, men den frihed, naturen repræsenterer²⁹. Ifølge Kants æstetik har naturen forrang for det kunstske, og for ham var det kunstske underordnet det naturskønne i den forstand, at det naturskønne pegede på et metafysisk overskud gennem den æstetiske dom. Kunst kan foranledige noget tilsvarende, men den ”besværes” af at være bundet til et medium³⁰. For Kant bliver naturen derfor et forbillede for kunsten, og det er gennem ligheden med naturen, at kunsten tiltrækker os, men samtidig bliver vi snydt af kunsten, når den foregiver at være *som* naturen³¹. Alligevel spejler vi kunst og natur og kalder alene kunsten skøn, når den er så fri for at være bundet af regler, at den kunne være et produkt af ren natur³². For Kant er interesse for det skønne i naturen tegn på en god sjæl³³, og han priser moralen hos det menneske, der foretrækker naturen frem for kunsten³⁴.

Udgangspunktet for Kants diskussion af det æstetiske var en kritik af smag. Han beskrev den æstetiske dom som en tredje erkendelseform, der kunne slå bro mellem forstanden og fornuften³⁵ og mente, at der ikke findes en egentlig videnskab om det skønne, men alene en kritik. Kant definerede en smagsdom som en ikke-logisk kognitiv dom, som han benævnte en æstetisk dom. Den æstetiske dom er grundlæggende subjektiv og hviler på subjektets følelser af velbehag eller ubehag³⁶. Ud fra en æstetisk betragtningsskema er det en tese, at verden viser sig som den er, uden henblik på noget bestemt³⁷. Den æstetiske dom er således interesseløs i modsætning til en forstands- eller fornuftsdom, der er styret af henholdsvis erkendelse og moral. Dermed har det æstetiske subjekt ingen metoder eller regler at henholde sig til i udøvelsen af sin dømmekraft.

²⁷ Burke, 1995 s. 171.

²⁸ Kant, Immanuel. 2001 (1790): *Kritik der Urteilskraft*. Philosophische Bibliothek. Felix Meriner Verlag. Hamburg. s. 148.

²⁹ Kant, 2001 s. 118.

³⁰ Kant, 2001 s. 91.

³¹ Kant, 2001 s. 162.

³² Kant, 2001 s. 167.

³³ Kant, 2001 s. 157.

³⁴ Kant, 2001 s. 159.

³⁵ Indledning til *Kritik der Urteilskraft*, 2001 s. 5, s. 15 og s. 38.

³⁶ Kant, 2001 s. 41.

³⁷ Kant, 2001 s. 18.

Den æstetiske dom baseres på følelser af velbehag eller ubehag, hvorfor forståelsen i en smagsdom ikke findes i evnen til at erkende objektet. Dermed er eksistensen af objektet indifferent³⁸. Dommen er unik og rummer intet kendskab til objektet, for kendskab til objektet findes alene gennem logiske domme, hvor de æstetiske domme bygger på subjektets erkendelse af objektet gennem repræsentation. Derimod er det relevant at bestemme selve dommen og dens repræsentation set i forhold til subjektets indre følelser³⁹. Det er således selve referencen til objektet, frem for objektet selv, der er interessant i forhold til den æstetiske dom. Kant skelner mellem objektive og subjektive følelser⁴⁰. Hvor de objektive følelser består i perceptionen af objektets egenskaber, som farven på engen, er subjektive følelser ikke bundet til objekter. De handler alene om, hvorvidt vi finder fornøjelse i eller ubehag ved det betragtede. Den æstetiske dom baseres på en ren subjektiv indstilling, der konnoteres af den æstetiske kvalitet i repræsentationen, hvilket kan beskrives som det, der konstituerer en reference til subjektet⁴¹, og Kant skrev, at netop den rent subjektive vurdering af et objekt, eller objektets repræsentation, er forudsætning for den nydelse, vi finder i det⁴². Nydelsen er alene kontemplativ og indebærer ikke en interesse for objektet som sådan, som det sker i den moralske dom⁴³.

Kant skelner mellem fire forskellige former for æstetiske domme, som han benævner henholdsvis det behagelige, det gode, det skønne og det sublime. Det behagelige og det skønne betegner to forskellige relationer af repræsentationer til følelsen af velbehag eller ubehag i modsætning til det gode og det sublime, der indbefatter menneskets forestillingsevne. Den følelse af velbehag eller ubehag, der fremkaldes af det behagelige eller det skønne, anvender vi til at adskille forskellige objekter eller fremtrædelsesformer. Disse to æstetiske domme forudsætter et behov, eller kalder behovet frem, og ved at være baseret på denne bestemmende godkendelse qua behovet, der er grundlæggende for dommen, fratages dommen over objektet sin frihed⁴⁴.

Det behagelige er det, der behager umiddelbart sådan at forstå, at det er forbundet med en interesse i objektet. Ofte behager det ikke blot, men tilfredsstiller. Det repræsenterer objektet i relation til sanserne, men hviler alene på følelser, og vil, ud over at være behageligt, give en nydelse eller fornøjelse. Dommen om det behagelige baseres på private følelser, og alle vil erkende, at det behagelige er en privat og dermed ikke universel dom. Det behagelige kan opnås ad mange veje, men specifikt gennem en uvirksom betragtning af naturens gaver, eller aktivt gennem arbejde med hænderne.

³⁸ Kant, 2001 s. 48.

³⁹ Kant, 2001 s. 71.

⁴⁰ Kant, 2001 s. 45.

⁴¹ Kant, 2001 s. 29 og 205.

⁴² Kant, 2001 s. 58.

⁴³ Kant, 2001 s. 64.

⁴⁴ Kant, 2001 s. 49.

Det behagelige kan karakteriseres som en tilbøjelighed og kan også erkendes af dyr⁴⁵.

Det, der er godt, tiltaler mennesket gennem fornuften ved hjælp af en forestilling om eller opfattelse af objektet. Fornuft er forbundet med vilje, og det gode er forbundet med interesse, som det behagelige. Vi kalder det godt for nogen, anvendeligt eller godt i sig selv. Det gode indeholder en reference til begæret, ledsaget af en ren praktisk fryd. Denne fryd er bestemt af den forbindelse, der findes mellem et subjekt og et virkeligt objekt. Dermed er det ikke kun objektet, men også vores viden om dets faktiske eksistens, der fryder. Det gode er det, der bifaldes, og det vil være godt for alle rationelle væsener, der har en evne til at forstå resultater. Det gode er godt for alle, men det gode er alene repræsenteret som et objekt af universel fryd ved hjælp af forestillingen om objektet, hvilket hverken gælder for det behagelige eller det skønne⁴⁶.

Det skønne er, i modsætning til det behagelige og det gode, ikke forbundet til objektet gennem en interesse. Vi har ligeledes ikke begreb for det skønne, som vi har for det gode, for det, der er skønt, behager umiddelbart. Det skønne er det, der tiltaler os, eller falder i vores smag gennem et desinteresseret og frit behag. Smag er vores evne til at vurdere et objekt eller en fremtrædelsesform ved hjælp af fryd eller aversion, udenfor enhver interesse. Hverken sansning eller forstand spiller med, og der sker således ikke en aftvingelse af anerkendelse. Dermed er dommen af det skønne fri, og netop det skønne indebærer en følelse af frihed. Dommen om det skønne er for os en universel dom. Vi tror, følelsen af fryd er ens for alle, når de betragter det skønne, og derfor omtaler vi det skønne som en kvalitet ved et objekt, og dommen som logisk, selvom det blot er en æstetisk dom, der alene indeholder en reference af det repræsenterede objekt for subjektet. Når vi siger, at noget er smukt, forlanger vi, at andre skal mene det samme, men det universelle er kun en idé, for dommen er subjektiv og ikke universel. Kant kobler sansen for det skønne til sansen for det sande gennem naturoplevelser og redegør for, at det skønne er symbol på det moralsk gode. Bestemmelsen af det skønne kan alene foretages af mennesker, fordi vi på en gang er dyr og rationelle væsener⁴⁷.

Det sublime er det, der er absolut stort eller betydeligt. Det sublime behager som det skønne, og hviler også på en refleksionsdom. Imidlertid indeholder det sublime en ubegrænsethed, der ligger i dets definition, hvorved det sublime alene kan opleves i dødsens alvor, på grænsen til selvudslettelse, hvor der på én gang vil optræde følelser af behag og ubehag. Det sublime omhandler snarere ideer end virkelighed, og erkendelsen af det sublime findes i modsætningsforholdet til fornuften. Det sublime er så omfattende, at

⁴⁵ Kant, 2001 s. 44, 46, 47, 49 og 51.

⁴⁶ Kant, 2001 s. 46, 48, 49 og 53.

⁴⁷ Kant, 2001 s. 46, 49, 50, 51, 52, 167 og 223.

det ikke behøver sammenligning med andet, for at kunne opleves som sublimt, og i sammenligning vil alt andet synes småt. Det er specielt i naturen, vi kan få sublime oplevelser, og definitionen af det sublime tager udgangspunkt i, at det er et naturobjekt, der vurderes. Det er i ideen om naturens ubegrænsethed, det sublime findes. Naturen er en kraft, men for at opleve naturen som sublim, skal vi være overbeviste om, at vi er i sikkerhed. En, der er rædselsslagen, kan ikke være dommer over det sublime, ligesom en, der fortryllet af tilbøjeligheder og begær, ikke kan dømme det smukke. Det sublime findes i vores bevidsthed, idet vi bliver bevidste om, at vi er naturen overlegne. Det sublime opstår i vores bestemmelse af naturen ud fra vores kulturelle overlegenhed. Kultur er således en nødvendighed for oplevelser af sublim karakter⁴⁸.

Schiller (1759-1805) var inspireret af Kant, og ifølge ham er mennesket på samme tid underlagt fornuftens og naturens love⁴⁹. Disse to kan ikke forenes, men æstetikken findes som et felt mellem dem og muliggør, at mennesket kan komme fra det ene felt til det andet⁵⁰. For Schiller blev det æstetiske dermed en uomgængelig forudsætning for det etiske, hvor Kants etik og erkendelsesteori eksisterede uden, eller ved siden af, æstetikken. Schiller filosoferede over skønhed og beskrev skønhed som den fri betragtnings værk. Skønhed er en genstand for os, men samtidig er den en tilstand i subjektet, fordi følelser er en betingelse for, at vi kan have en forestilling om det skønne⁵¹. Fordi skønheden findes i feltet mellem fornuft og natur, altså lov og behov, er den unddraget begges former for tvang⁵². Dermed bliver skønhed et moralsk gebet, således at skønhed leder til sandhed⁵³. Skønhed er ligeledes udtryk for frihed⁵⁴. Schiller gjorde op med Kant og gav det kunstskønne forrang ud fra den betragtning, at kunstneren kan frembringe udødelige værker, fordi kunsten er immun overfor menneskenes vilkårlighed⁵⁵. Hvor Kant overlod det til naturen at vise mennesket et æstetisk perspektiv, overlod Schiller opgaven med at vise vejen gennem verden til kunsten⁵⁶. Det blev imidlertid Hegel (1770-1831), der afskrev naturens binding til æstetikken. For Hegel var det naturskønne en mulighed, men naturen fremstod kun i bidder som skøn, fordi den ikke længere afspejler frihedens idé. I stedet må kunsten træde til og vise vejen mod idealiteten⁵⁷.

⁴⁸ Kant, 2001 s. 90, 91, 92, 94, 95, 97, 103, 106, 110, 114, 116, 118 og 119.

⁴⁹ Schiller, Friedrich von. 1996 (1795): *Menneskets æstetiske opdragelse*. Dansk Udgave. Gyldendal s. 22 og 29.

⁵⁰ Schiller, 1996 s. 115.

⁵¹ Schiller, 1996 s. 117 og 118.

⁵² Schiller, 1996 s. 74.

⁵³ Schiller, 1996 s. 119.

⁵⁴ Schiller, 1996 s. 197.

⁵⁵ Schiller, 1996 s. 47.

⁵⁶ Raffnsøe, Sverre. 1996: *Filosofisk æstetik: jagten på den svigefulde sandhed fra Kant til Heidegger og Adorno*. Museum Tusculanums Forlag. s. 54.

⁵⁷ Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. 1986 (1832): *Die Idee des Kunstschönen oder das Ideal. I Vorlesungen über die Ästhetik I*, Surkamp Taschenbuch Wissenschaft. s. 190.

I nyere tid har der vist sig et behov for igen at lade det naturskønne indgå i den æstetiske teoriforståelse. Adorno (1903-1969) har beskrevet æstetikens binding til naturen og relateret denne til forståelse af menneskelig frihed. Adorno bestemte det naturskønne som dét ved naturen, der viser sig som noget mere, end det faktisk er. Det naturskønne rummer en dobbelthhed, der betyder, at naturskønhed er tæt forbundet med sandhed, men at den tilslører sig i det øjeblik, vi er tættest på. Oplevelsen af naturskønhed forudsætter en receptivitet, men kan ikke reduceres til subjektet. Det er noget indefra lysende, der ikke kan italesættes. Jo mere man taler om det naturskønne, des mindre findes det. Og des mere intensivt man betragter naturen, des mindre opfatter man dens skønhed. Adorno beskrev det naturskønne som et billede, og netop fordi, det naturskønne er et billede, mente han, at det ville overleve – det er en allegori fra det hinsidige. Han proklamerede, at det naturskønne forsvandt ud af æstetikken med Schiller og Hegels behandling af begrebet æstetik, men skrev samtidig, at det ikke er muligt at opnå genuin kunsterfaring uden erfaring af det naturskønne og endte med at konkludere, at kunsten som sådan ikke efterligner naturen, men det naturskønne i sig selv⁵⁸.

Seel (1945-) har arbejdet specifikt med æstetisk naturopfattelse og udgivet bogen *"Eine Ästhetik der Natur"*⁵⁹, hvori han søger at klarlægge naturens æstetiske værdi for mennesket, eller som Steffensen skriver, giver en "efter-metafysisk apologi for det naturskønne"⁶⁰. Seels udgangspunkt for diskussionen er et ønske om at beskrive, hvori grunden til det moderne behag ved den ydre natur består⁶¹. Seel præsenterer tre kategorier af "Naturwahrnehmung". Der findes ikke et dansk ord, der er dækkende for indholdet i begrebet, Wahrnehmung. Ordbogen foreslår iagttagelse eller betragtning, men en bedre oversættelse er det engelske "perception"⁶². Der findes nemlig noget andet og mere, end blot iagttagelse, der entydigt er knyttet til synet som sans i den danske forståelse, eller betragtning, der godt nok lægger op til en mere funderet måde at iagttage på, men som stadig ikke involverer den grad af erkendelse, der er bundet til "perception". Efter at have undersøgt begrebet i tyske ordbøger og have konsulteret tyskkyndige⁶³, er jeg kommet frem til, at en god blanding af det danske "perception", "betragtning", "fornemmelse" og "oplevelse" dækker det, der findes i "Wahrnehmung". Jeg har valgt at anvende "perception" men henstiller til min læser at have for øje, at der findes en form for erkendelse knyttet til begrebet.

⁵⁸ Adorno. 1970. I Dehs, 1995 s. 51.

⁵⁹ Seel, Martin. 1996: *Eine Ästhetik der Natur*. Suhrkamp taschenbuch wissenschaft 1231.

⁶⁰ Steffensen. 1994. I Harste (red.) 1994 s. 170.

⁶¹ Seel, 1996 s. 9.

⁶² Ifølge Zube, Sell og Taylor beskrives landscape perception som den funktion, der opstår når menneske og landskab interagerer. Zube, E.H., J.L. Sell and J.G. Taylor. 1982: Landscape perception: research, application and theory. *Landscape Planning*, 9 (1982) s. 1-33.

⁶³ Tak til Professor Stephan Pauleit, Center for Skov og Landskab, samt Karl Antz, ven af familien.

Seel inddeler den æstetiske naturperception i tre kategorier. Ifølge Seel kan vi have en *kontemplativ* perception af naturen, der er selvforbyggende. Vi kan have en *korresponsiv* perception af naturen, hvor naturen betragtes med reference til det gode og vellykkede liv, og vi kan have en *imaginativ* perception af naturen, hvor naturen lignes med kunsten, og der sker en symbol-baseret kobling, der leder til større forståelse af både natur og kunst⁶⁴. Det kontemplative beskriver Seel som *Naturen som rum for kontemplation*, det korresponsive som *Natur som korresponderende sted* og det imaginative som *Natur som skueplads for imagination*⁶⁵.

2.1.1.1 *Naturen som rum for kontemplation*

Den kontemplative perception er interesseløs, og det, der betragtes, tillægges ikke nogen umiddelbar betydning. Det er en ren sansemæssig væren i verden, hvor vi ikke stiler mod at forstå det, vi iagttager, men hvor vi bare *er*. Begrebet *kontemplation* relaterer sig til kontemplativ, der kommer af det latinske 'contemplativus'. Kontemplativ betyder indadvendt, grublende, mens 'contemplatio' betyder indre perception eller selvforbyggelse. Begrebet findes på engelsk som 'contemplative', der betyder tankefuld eller indadvendt. Den kontemplative naturperception er netop en indadvendt perceptionsform, en uinteresseret opmærksomhed, men ifølge beskrivelsen af perceptionsformen er den netop *ikke* tankefuld eller grublende, men derimod tankefri og uden ønske om klassifikation eller eftertanke.

Den kontemplative perceptionsmåde er en desinteresseret sansemæssig iagttagelse⁶⁶ fordi, der netop ikke er noget at forstå⁶⁷. Sansningen og det begribende forestående er ifølge Seel principielt adskilte⁶⁸, og den kontemplative iagttagelse har ikke til formål at begribe det iagttagede. Den tager alt, som det er, uden at søge et formål med eller en orden bag⁶⁹. Der findes således ingen betydning, der har betydning for perceptionen. Imidlertid er denne form for naturperception ikke forudsætningsløs, selvom det er en forudsætning, at den netop er interesseløs. Seel skriver, at "lige så lidt som kontemplation alene er et produkt af ren sansning, lige så lidt er det et elementært eller primitivt produkt af bevidstheden"⁷⁰. Den kontemplative perceptionsmåde kræver således evnen til abstraktion, til at give sig hen og være i verden uden lyst til, og behov for, at kræve svar. Den kræver en abstraktion fra

⁶⁴ Seel beskriver, at det ikke kun er betragtning af naturen, der passer med hans kategorier, men at kategorierne kan anvendes til at forstå alle former for æstetisk iagttagelse. Forudsætningen er, at genstanden lader sig betragte i ren henvendelse. Seel mener, at naturen er specielt interessant at beskrive som genstand for netop den kontemplative betragtning, fordi naturen ikke kun er et produkt af menneskets handlinger, men altid vil indeholde en del af sig selv. Seel, 1996 s. 66.

⁶⁵ Jeg har valgt at anvende Seels begreber, kontemplativ, korresponsiv og imaginativ, frem for at oversætte dem eller finde andre begreber, der kan favne de tre betragtningsformer.

⁶⁶ Seel, 1996 s. 39 og 51.

⁶⁷ Seel, 1996 s. 40.

⁶⁸ Steffensen, 1998 s. 31.

⁶⁹ Seel, 1996 s. 42.

⁷⁰ Seel, 1996, s. 51, min oversættelse.

enhver hensigt og sindsbevægelse, som forekommer i alle ikke-kontemplative iagttagelser. Seel skriver, at kontemplationen tiltaler alle ting på den simpleste vis og overlader svaret til den udtalelige fremtoning⁷¹. Imidlertid forudsætter den kontemplative perceptionsmåde det voksne subjekts sprog- og handlekompetencer, der medfører evne til abstraktion, og gør den voksne i stand til selvforfølgende sansemæssig iagttagelse⁷². Dermed er det givet, at børn og dyr ikke kan betragte naturen kontemplativt. Børn og dyr har et behovsrelateret forhold til verden, der automatisk vil lede dem til en korresponderende perceptionsform, der netop er baseret på behovstilfredsstillelse.

Pahuus beskæftiger sig med en lignende selvforfølgende åbenhed og involverethed i naturoplevelser, hvor det enkelte menneske på samme tid glemmer sig selv og er involveret⁷³. Han beskriver, hvorledes det rytmiske i naturen kan tale til os, og fordrer af os at *være* vores krop frem for at *have* den⁷⁴. Den kontemplative perceptionsmåde kan således forstås som en anskuelse af en mulighedsværdi, hvor naturen opleves *som* natur, som en spire opleves *som* en spire⁷⁵. Det vil sige at være ét med naturen, hvilket svarer til hvad Schiller kaldte en passiv indoptagelse af sanseverdenen⁷⁶.

2.1.1.2 Natur som korresponderende sted

Seels kategori det *korresponsive* favner naturen, som et sted, hvor der leves. Vi ser naturen, som den foreligger for os. Vi ser elementerne – terrænformer, natur- og kulturelementer – i et samspil, der danner et sceneri, vi kan forestille os selv at tage del i. Det er naturen som eksisterende rum, med aktivitetsmuligheder, adgangsmuligheder, strande, skove og meget mere. Begrebet *korresponsiv* kommer af det latinske 'correspondentia', der betyder overensstemmelse, modsvarighed. *Co* betyder "med", *respondere* at "svare". Når noget korresponderer, svarer det til eller er i overensstemmelse med. Begrebet er relateret til korrespondens, på engelsk 'correspondence', der anvendes om noget, der svarer til, er i overensstemmelse med. I filosofien findes en korrespondensteori, hvormed korrespondens relateres til sandhed⁷⁷. Seel kalder det korresponderende for "genskinnet af livet". Hermed hentydes til den spejling af naturen som levested, den enkelte foretager gennem den korresponsive perception. Imidlertid vil en anvendelse af *overensstemmelse* frem for *korrespondens* udelukke den negative korrespondens, der findes i perceptionen af det hæslige.

Den korresponsive naturperception afspejler vores interesser og behov, således at det, der betragtes, er interessant, fordi det korresponderer med den

⁷¹ Seel, 1991 s. 51

⁷² Steffensen, 1998 s. 31.

⁷³ Pahuus, 1996 I Ussing, Bek og Hansen, 1996 s. 219-229.

⁷⁴ Pahuus, 1996 I Ussing, Bek og Hansen, 1996 s. 222.

⁷⁵ Feilberg, Ludvig. 1914: *Samlede skrifter*.

⁷⁶ Schiller, 1996.

⁷⁷ Politikens filosofileksikon, 1983 s. 381.

betragtendes liv⁷⁸. Den korresponsive perception rækker ud over den kontemplative ved at være fokuseret på det, der betragtes, som et sted, hvor der leves. Det er en eksistentiel eller interessebaseret anskuelsesform, hvor naturen eller de objekter, der betragtes, vurderes efter, hvor godt de stemmer overens med menneskets forestillinger om det gode og vellykkede liv⁷⁹. Naturen antages at være vedkommende for betragteren, uanset om den opfattes som skøn eller hæslig. Det skønne eller hæslige findes ikke kun i selve perceptionen, men bygger på forestillinger af eksistentiel karakter. Dermed beror det smukke i naturen på et samspil med forestillinger om det gode liv, således at naturen er indbefattende, mens det hæslige i naturen opfattes som værende udelukkende; her kan livet ikke leves⁸⁰. Ofte rummer naturen og perceptionen af naturen et lag mere, således at det ikke er i den direkte perception, korrespondensen findes, men at det betragtede spejler det, betragteren er udelukket fra. Dermed bliver korrespondensen smertelig grundet tabet af det skønne, men på sin vis overnaturligt skønt⁸¹.

Den korresponsive naturperception rummer fire komponenter. Fysiognomi, klima, historie og stemning. Det fysiognomiske er naturens fysiske udseende og komponenter, det klimatiske vind og vejr, det historiske omfatter sporene efter den menneskelige og naturhistoriske eksistens, og det stemningsmæssige er den emotionelle bevidsthed, som betragteren knytter til stedet⁸². Når naturen beskrives, drages paralleller til forestillingen om korrespondensen med livet det pågældende sted. Når naturen opleves som skøn, kan det være, fordi naturen flyder med mælk og honning, og dermed forestilles menneskets liv at blive ligeså. Når naturen opleves som hæslig, lyser den af nød, elendighed og ensomhed, eller anskues blot som en forhindring for den menneskelige udfoldelse⁸³.

Kaplan og Kaplan forbinder menneskets præferencer for naturen med vores grundlæggende vilkår og redegør for, hvorledes præferencer altid vil være et udtryk for de underliggende menneskelige behov. Præferencer for områder, hvor alle organismer kan trives, vil være store, mens præferencer for områder, der er skadet eller ikke bliver anvendt effektivt, vil være mindre. De skriver, at foretrukne områder vil indeholde højere grad af chance for, at mennesket vil fungere effektivt⁸⁴. Pahuus diskuterer spørgsmålet om værdier i natur og landskaber, og relaterer disse værdier til menneskelige behov⁸⁵. Han skelner mellem materiel og immateriel værdi. Naturen eller landskabet kan udnyttes til at producere materialer, der kan dække vores

⁷⁸ Seel, 1996, s. 89.

⁷⁹ Steffensen, 1998 s. 36 samt Seel, 1996 s. 90 og 133.

⁸⁰ Seel, 1996 s. 93.

⁸¹ Seel, 1996 s. 101.

⁸² Seel, 1996, s. 89.

⁸³ Seel, 1996 s. 94 og 115.

⁸⁴ Kaplan, Rachel & Kaplan, Stephen. 1989: *The experience of nature. A psychological perspective*. Cambridge University Press. s. 10.

⁸⁵ Pahuus, 1996. I Ussing, Bek og Hansen, 1996 s. 220.

behov for føde, men samtidig findes et immaterielt behov for eksempelvis rekreation. Pahuus mener, at behag eller ubehag ved naturen altid vil være knyttet til behov, og netop beskrivelsen af den korresponsive naturperception hviler på denne form for tankegang. Det er vores behov, der er bestemmende for, om vi oplever naturen som skøn eller ej, ligesom vi projicerer vores ønsker til livet ud i naturen; netop der, hvor vi finder, der er overensstemmelse mellem vores ønsker og behov, synes vi, der er skønt. Med Feilbergs begreber kan det korresponsive beskrives som en omsætningsværdi eller flidsværdi, der er udviklet fra mulighedsværdien og er blevet noget i sig selv, der taler til menneskets behov for genkendelse og afkast⁸⁶.

2.1.1.3 *Natur som skueplads for imagination*

Seels tredje perceptionsform afspejler menneskets forhold til kunsten, idet den imaginative perceptionsmåde tager udgangspunkt i menneskets evne til at danne og projicere billeder. Det *imaginative* kommer af det latinske 'imaginatio', der betyder at forestille sig. Imaginatio kommer af 'imago', der betyder billede eller drømmebillede. Imagination bruges om en falsk forestilling eller kunstnerisk indbildningskraft og anvendes også om evne til at forstå og tilegne sig kunst og litteratur. På engelsk anvendes 'imagination' om forestillingsevne el. indbildning. Det imaginative kalder Seel for "kunstens skær", og henviser hermed til den relation mellem kunst og natur, der findes gennem denne perceptionsmåde. Ordet imagination peger på denne billedlige forestillingsevne, men med særlig fokus på evnen til indbildninger, mens min forståelse af Seels det imaginative i højere grad er rettet mod forestillinger. Jeg har derfor valgt ikke at anvende 'imaginær' som betegnelse for kategorien, men anvende Seels begreb 'imaginativ' for at understrege denne forskel.

I den imaginative perception er naturen skueplads for forestillinger således, at det er vores kendskab til kunst, der er bestemmende for vores oplevelser i og af naturen. Naturen betragtes som et værk, der forudsætter menneskets aktive indbildnings eller forestillingskraft for at kunne fremtræde⁸⁷. Vi ser altså ikke naturen selv, når vi ser "gennem" denne perceptionsmåde; vi projicerer og naturen improviserer⁸⁸. Naturen bliver et scenari, hvor eksempelvis et vindue udgør rammen. Vi projicerer stile fra kunsten eller vores forestillinger om naturen ind i oplevelsen, så den kommer til at rumme mere end det, naturen alene kan give.

Hvor den kontemplativt betingede perception kan forekomme alle steder, og den korresponsive ikke er betinget af, at mennesket fysisk befinder sig på et bestemt sted, er en vis distance til det oplevede en forudsætning for den imaginativt baserede perception, ligesom der ofte findes et ideelt sted at op-

⁸⁶ Feilberg, 1914.

⁸⁷ Steffensen, 1998 s. 47.

⁸⁸ Seel, 1996 s. 141.

leve naturen fra. Uden et mellemrum, en ramme eller en anden form for udsnitsbinding bliver oplevelsen af naturen ikke imaginativ⁸⁹, hvorfor det kun er under bestemte betingelser, at den imaginative projektion kan forløbe. Det er en samklang med naturen, der skal lykkes, men når det sker, er resultatet noget, der rækker ud over alle erfaringer med både natur og kunst⁹⁰. Den imaginative naturperception omhandler billederne i menneskets sind, relateret til menneskets væren i verden. Den omhandler samtidig en realitet i kunsten, der ligger udover kunsten. Dermed konstitueres et helt andet rum, hvor vores forudgående opfattelser danner baggrund for forståelsen⁹¹. Det er rummet i rummet; det imaginative rum⁹².

Wilkens diskuterer, hvorledes naturen kan opleves som skøn og konkluderer, at naturen er skøn, når den opleves som et billede⁹³. Wilkens finder, at det kunstske fæddigere kan gengive, hvad det naturske fæddig har skabt⁹⁴ og ser således kunstens evne til at kondensere det smukke som kunstens fordel frem for det naturske fæddig, men i selve oplevelsen og den menneskelige forståelse af skønhed finder han ingen forskel. Kuhr skriver, at mennesket anvender samme analogislutninger overfor naturfæddigener som overfor kunsten således, at vi i virkeligheden forholder os til naturfæddigener, som var det et værk fremstillet af en personlighed, der udtrykker sig gennem landskabets linier, belysningsnuancer og farvetoner, og at naturen dermed utrykker en følelsestilstand, som var dette tillagt af en person⁹⁵. Wamberg⁹⁶ beskriver, med udgangspunkt i begrebet "the picturesque", hvorledes vores forståelse af landskab er "naturen ophøjet til billede". Vores landskabsforståelse er således præget af den måde, kunsten har forstået og set naturen, og landskab som begreb er opstået gennem kunstens fokusering på naturen som motiv. Både Wilkens', Kuhrs og Wambergs syn på naturske fæddig indeholdes i Seels beskrivelse af det imaginative. Imidlertid har det kunstske fæddig ingen forrang for det naturske fæddig i Seels forståelse, idet de komplementerer hinanden således, at spejlingen af det kunstske fæddig i det naturske fæddig bidrager til at løfte det naturske fæddig til et højere stade og bringe oplevelser, vi ellers ikke kunne få.

⁸⁹ Seel, 1996 s. 155.

⁹⁰ Seel 1996 s. 137 og 141.

⁹¹ Seel, 1996, s. 137, 141 og 181.

⁹² Seel, 1996 s. 157.

⁹³ Wilkens, Claudius. 1888: *Æstetik i omrids. Med særlig hensyn til den moderne æstetik*. Gyldendalske Boghandels Forlag. s. 164.

⁹⁴ Wilkens, 1888 s. 166.

⁹⁵ Kuhr, Victor. 1927: *Æstetisk opleven og kunstnerisk skaben: psykologisk-æstetiske Undersøgelser*. Gyldendal. s. 125.

⁹⁶ Wamberg, Jacob. 1994: Billede med udsigt. Landskabets gennembrud i renæssancens maleri. *Periscope* nr. 3 1994. s. 107-117.

2.1.2 DEN ÆSTETISK OPLEVEDE NATUR SOM LANDSKAB

Ifølge Seel er begrebet *Landskab* sammenfattende for de tre perceptionsformer i den forstand, at de tre samlet skaber mulighed for oplevelsen af det naturskønne. Dermed beskriver Seel en helhedsoplevelse af naturen, han kalder *det æstetiske landskab*⁹⁷, der kan opleves, når mennesket samtidig oplever kontemplativt, korresponsivt og imaginativt. Seels definition af landskab forudsætter således en menneskelig tilstedeværelse og er, i min forståelse, bundet til oplevelse. At den æstetiske oplevelse af natur kan konkretiseres som oplevelsen af landskab, findes beskrevet i flere kilder. Således er Ritters⁹⁸ beskrivelse af Petrarcas vandring det første tegn på, at naturen nydes og betragtes, og dermed bliver til et landskab, fri for det bånd til naturen, som mennesket har været begrænset af gennem sin afhængighed af naturens materielle værdier.

Pahuus skriver, at hvor det naturgivne fremtræder som landskab, oplever mennesket, at der findes en forbindelse mellem det kropslige, driftsmæssige samt med det hverdagsagtige og rutinerede, samtidig med, at vores længsler og drømme naturligt symboliseres i det, vi betragter⁹⁹. Oplevelser i naturen rummer tre elementer, *stemthed*, *form* og det *symbolske*. Pahuus forklarer ikke de tre begreber, men eksemplificerer dem i relation til konkrete landskabselementer. Gennem disse beskrivelser kan stemthed beskrives som det kontemplative, form som del af det korresponsive og det symbolske som noget, der ligner den imaginative betragtningsform.

Bell beskriver perception som en proces, der ligger forud for en dom over det betragtede, og han antager, at perception begynder med stimuli fra energier og kemikalier (gennem lys, lyd og lugt), der opfattes af vores hjerne. Overgangen fra perception til erkendelse af det sete forklarer Bell gennem en teori om signalprocesser og gestaltpsykologi, men hvorledes vi er i stand til at omsætte det perciperede til erkendelse, og derfra kan træffe en æstetisk dom over det betragtede, forklarer Bell ikke¹⁰⁰. Til dette formål kan Seels kategorier anvendes. Seel skriver, at den æstetiske betragtning af naturen indeholder tre væsensforskellige kategorier, som samlet giver os en oplevelse af naturen som landskab. For Seel er det netop pointen, at disse betragtningsformer er indbyrdes afhængige. Oplevelsen af det naturskønne forudsætter deres samtidige tilstedeværelse, hvilket betyder, at naturskønhed ikke blot er et udtryk for enkeltpersoners stemninger og øjeblikkelige indtryk,

⁹⁷ Steffensen, 1998 s. 27.

⁹⁸ Ritter, 1963. I Dehs, Jørgen. 1995: *Æstetiske teorier: en antologi*. Odense Universitetsforlag. 2. udgave.

⁹⁹ Pahuus, 1996 I Algren-Ussing, Gregers, Lise Bek og Jens Schjerup Hansen (red). 1996 : *Har de en æstetik?* SBI 71. Statens Byggeforskningsinstitut. s. 225.

¹⁰⁰ Bell, Simon. 2001: Landscape Pattern, perception and visualisation in the visual management of forests. *Landscape and Urban Planning*, 54 (2001) s. 201-211.

men at det naturskønne baseres på erfaringer, der er specifikt knyttet til det aktuelt betragtede¹⁰¹.

Adorno sammenholder det natur- og kunstske og beskriver, hvorledes kulturlandskabet opfattes som naturskønt, upåagtet at det er ren artefakt¹⁰². Kulturlandskabet synes imidlertid æstetisk gribende, fordi historien kan læses i det, og den historiske erindring indebærer erkendelsen af, at naturen har været en præmis, men at den nu er behersket. I denne beherskelse findes det skønne. Denne forståelse af det naturskønne kan lignedes med Seels det korresponsive. Det er menneskets historie, og dets behov, der er bestemmende for, hvad der dømmes som skønt vs. hæsligt. "...alt er endnu ikke tabt, alt kan blive godt" skriver Adorno, og hermed relaterer mennesket naturen til sit eget liv, som det netop sker i den korresponsive betragtning. Adorno finder, at naturens skønhed særligt viser sig i den bevidstløse sansning, for jo mere intensivt naturen betragtes, des mindre opfatter man dens skønhed. Den objektiveringsproces, viden om et givet område indebærer, beskadiger naturoplevelsen. Men Adorno erkender samtidig, at den bevidstløse sansning, eller at se naturen blindt, ikke er tilstrækkelig for den æstetiske erfaring. Den har også brug for bevidsthedens koncentration, som det eksempelvis sker gennem analyse. Analysen søger at genskabe det skønne, som det fremstår i den selvforglemmende og bevidstløse sansning. Her favner Adorno Seels kategori det kontemplative, men som Seel skriver, at den kontemplative oplevelse kræver en sproglig bevidstheds mellemkomst, erkender Adorno også, at den bevidstløse æstetiske sansning ikke leder til æstetisk erfaring, og at det naturskønne også kan opleves gennem et nærmere studium, nemlig ved indgående kendskab gennem analyse. Adorno skriver desuden, at det skønne i naturen er det, der fremtræder som noget mere, end det er, og at denne dobbelthed ikke alene favnes af subjektet, men også af naturen selv. Dermed peger Adorno mod det, Seel har kaldt det imaginative, hvor naturen og subjektets viden spiller sammen og løfter oplevelsen til noget, naturen ikke i sig selv kunne fremvise. Adorno anvender det eksempel, at skyformationer opfører dramaer af Shakespeare; netop her spiller menneskets kendskab til kunsten ind og gør naturoplevelsen til noget andet.

2.1.2.1 Sammenfatning

Tuan beskriver, at dét, at værdsætte naturen som landskab, udspringer af en by-tilknyttet æstetik¹⁰³. Det er ikke denne forståelse, jeg tillægger begrebet landskab. I denne anvendelse ses landskab alene som metafor for en æstetisk tilegnelse af natur. Det er min forståelse, at Seels tre kategorier beskriver den æstetiske oplevelse af natur. Det er således også min forståelse, at kategori-

¹⁰¹ Steffensen 1998 s. 27.

¹⁰² Adorno, 1970. I Dehs, 1995. s. 51-71.

¹⁰³ Tuan, Yi-Fu. 1993: *Passing Strange and Wonderful. Aesthetics, Nature and Culture*. Island Press. 288 s.

erne kan anvendes til at konkretisere, hvori den æstetiske tilegnelse af naturen består, herunder oplevelse af skov. Med Pahuus' betragtninger og Bell's konkretisering af perception, finder jeg, at Seels kategorier kan beskrive det, de to peger mod, og med Adornos beskrivelse af den æstetiske tilegnelse af natur, finder jeg, at Seels kategorier viser deres rummelighed og dermed optegnes de muligheder, der findes for anvendelse af kategorierne.

De tre kategorier af æstetisk naturperception kan anvendes til beskrivelse af relationen mellem menneske og natur, og dermed til at forstå *natur som landskab*. Seels kategorier kan dermed anvendes til at beskrive, hvori de æstetiske perceptionsmåder består, og hvad de indeholder. En fokusering på disse iagttagelseskategorier, eller en analyse med udgangspunkt i beskrivelsen af disse former, giver imidlertid ikke forklaring på, hvad det er i naturen, vi tiltrækkes af. De kan således ikke anvendes til at beskrive, hvilke former i landskabet, der er synsmæssigt eller oplevelsesmæssigt tilfredsstillende. Ligeledes mangler jeg svar på hvilke bagvedliggende årsager, der findes til de tre former for perception; hvad det er i naturen og i mennesket, der helt konkret betinger, at vi betragter naturen kontemplativt; hvad det er i naturen og i mennesket, der har betydning for, at den korresponsive naturperception finder sted, eller hvad i menneske og natur der gør, at vi er i stand til at opleve naturen fra en imaginativ synsmåde, altså; hvad i menneske og natur betinger, at natur bliver landskab.

2.2 Semiotik

Ordet semiotik kommer fra det græske 'semeíon'¹⁰⁴, der betyder: giver tegn, betegner eller betyder, og betegnelsen anvendes om en lære, der fokuserer på alle former for dannelse og udveksling af betydning på basis af fænomener, der er kodet som tegn¹⁰⁵. Den teoretiske refleksion over tegn og deres tolkning kan spores til det antikke Grækenland, hvor tegn blev tolket efter deres betydning som tegn på *noget* – altså "symptomer" eksempelvis indenfor lægevidenskaben. Studiet af tegn udviklede sig og medtog tegn for *andet* – hvorefter ord og billeder blev tolket som tegn. Omkring år 1700 blev betegnelsen "Semiotik" knyttet til generel tolkning af tegn og deres betydning, men først i 1900-tallet fik semiotik som 'fagområde' egentlig betydning for humaniora¹⁰⁶. Der er uenighed om, hvorvidt semiotik er en videnskab. Argumentet imod er, at den mangler et defineret objekt og koncise metoder til at studere dette objekt. Ikke desto mindre kan semiotik defineres om studiet af betydningsproduktionens mulighedsbetingelser, eller som et studie af,

¹⁰⁴ Jørgensen, Kjell Gall. 1993: *Semiotik. En introduktion*. Gyldendal s. 15.

¹⁰⁵ Johansen, Jørgen Dines og Svend Erik Larsen, 1994: *Tegn i brug*. Forlaget Amanda. s. 9.

¹⁰⁶ Kjørup, Søren. 1996: *Menneskevidenskaberne. Problemer og traditioner i humanioras videnskabsteori*. Roskilde Universitetsforlag. s. 240.

hvad betydning er, hvor og hvordan betydning kan opstå, og hvordan den kan transformeres til og forbindes med andre betydninger¹⁰⁷. Det er en teoretisk forståelse af tegn og deres betydning, hvor tegn betragtes som alt fra sprog, bogstaver og lyde til menneskelige handlinger.

Udgangspunktet for den moderne semiotik er, at mennesket ikke kan tænke uden tegn. Når vi gør os forestillinger om verden, bruger vi tegn. Al videnskab og kommunikation bygger på tegn¹⁰⁸. Vores omgivelser bliver tegn, så vi kan orientere os i dem¹⁰⁹. Alt kan fungere som tegn, hvormed det indgår som betydningsbærer i en menneskelig forståelsesproces. Grunden til, at vi anvender tegn, er grundlæggende for at kunne kommunikere. Ydermere, at vi lærer noget mere ved at kende eller forstå et tegn, fordi det står for, repræsenterer, noget andet, og tegnet lærer os om dette andet, vi har svært ved at forstå¹¹⁰. Tegnet har således en repræsentationsfunktion, en rolle som formidler mellem objekt og fortolker¹¹¹. Gennem semiotikken fokuseres på betydningsproduktionen som en fortolkning. Som et kort ikke er et landskab, er en betydning ikke tegnet, men som kortet er en positiv indgang til landskabet, er enhver form for fortolkning det af virkeligheden¹¹².

Saussure (1857-1913), en schweizisk sprogforsker, grundlagde den strukturelle lingvistik og begrundede det synspunkt, at sproget kan ses som et system af tegn. Saussure formulerede ideen om en generel videnskab om tegnsystemer, semiologien¹¹³, som han definerede som "en videnskab, som studerer tegnenes liv i det sociale liv"¹¹⁴ og dermed indordnede han semiologien under sociologien¹¹⁵. Saussure gjorde tegnbegrebet to-sidigt, hvilket betød at et tegn kunne tolkes ud fra både dets udtryk (signifiant) og dets indhold (signifié)¹¹⁶. Saussures begreb om tegnets udtryk, det betegnende, kan forstås som en meningsfuld form, mens tegnets indhold, det betegnede, er den forestilling eller idé, udtrykket vækker hos et subjekt. Sammenhængen mellem udtryk og indhold er ifølge Saussure arbitrær. Det er Saussures fortjeneste, at mange forskere nu studerer humane fænomener, som om de var tegn (linguistic turn). Udgangspunktet for denne forståelse er, at alle sprog besidder en grammatik, som vi kan læse og studere¹¹⁷.

Saussure var ophavsmand til den semiotiske orientering af strukturalismen. Strukturalisme kan beskrives som en teori eller metode, der definerer

¹⁰⁷ Jørgensen, 1993 s. 13.

¹⁰⁸ Brandt, 1994. Forord til Dinesen, Anne Marie. 1994: *Grundbog i semiotik*. Akademisk forlag. s. 7.

¹⁰⁹ Johansen og Larsen 1994 s. 206, 7 og 9.

¹¹⁰ Johansen og Larsen 1994 s. 38.

¹¹¹ Tegnet rummer en reference, mens vi samtidig må erkende, at vi aldrig kan nå objektet selv, der altid vil fremstå som "ding an sich".

¹¹² Jørgensen, 1993 s. 163.

¹¹³ Gerimas, A.J. 1988: *Semiotik: sprogteoretisk ordbog*. Århus Universitetsforlag. s. 220.

¹¹⁴ Politikens filosofi leksikon, 1983 s. 395 samt Kjørup, 1996 s. 252.

¹¹⁵ Politikens filosofi leksikon, 1983 s. 386.

¹¹⁶ Jørgensen, 1993 s. 17, Dinesen, 1994 s. 16.

¹¹⁷ Jørgensen, 1993 s. 38.

sit emne som en struktur¹¹⁸. Udgangspunktet for strukturalismen var lingvistikken, men efterhånden er strukturalisme kommet til at betegne en betragtningsmåde, hvorefter fænomener i verden betragtes som strukturer; samlinger af dele, der kan ordnes i helheder. Det er en grundlæggende antagelse for strukturalismen, at det er kulturelle betingelser, der bevirker, at der findes klart adskillelige variationer, der kan anvendes til at separere dele, der kan studeres¹¹⁹. Fordi det antages, at andre områder udviser strukturer af sproglig karakter, kan den strukturelle perceptionsmåde overføres til andet end lingvistik. Mennesket har en medfødt struktureringssevne, der betyder, at menneskelig adfærd kan reduceres til koder med sproglige egenskaber¹²⁰. Således kan eksempelvis byer betragtes som dele, der samlet udgør en helhed, og ved at studere delene, kan man lære om helheden. Denne anvendelse af strukturalismen kritiseres som et modefænomen¹²¹, der adskiller sig klart fra udgangspunktet i lingvistikken, men tilbage står metoder, der kan beskrives med udgangspunkt i en strukturel betragtning¹²².

2.2.1 REPRÆSENTATION

En af de grundlæggende antagelser bag semiotikken er, at der findes en forbindelse mellem ting og tegn; at tegnet udøver en repræsentationsfunktion, og dermed påvirker den måde vi sanser og erkender¹²³. Locke (1632-1704) var den første til at fremsætte tanker, der omhandler en sådan repræsentation, da han fremsatte den såkaldte ”repræsentative perceptionsteori”. Efter denne teori ser vi ikke genstandene selv, når vi ser dem, men alene ideer, der er afbildninger eller repræsentationer af de genstande, vi betragter¹²⁴. Hvorvidt repræsentationerne afbilder genstandene korrekt beror på genstandens egenskaber, der opdeles i primære og sekundære egenskaber¹²⁵. Primære egenskaber omhandler genstandens form og udtrækning, altså målelige egenskaber. De sekundære egenskaber derimod er eksempelvis farve, smag og lugt. Disse egenskaber eksisterer ikke i selve tingen, men er ideer, der alene eksisterer i bevidstheden¹²⁶. Locke skelnede mellem sansningens ideer og reflek-

¹¹⁸ Politikens filosofileksikon, 1983 s. 415.

¹¹⁹ Andersen og Kaspersen, 1996. I Andersen, Heine og Lars Bo Kaspersen (red). 1996: *Klassisk og moderne samfundsteori*. Hans Reitzels Forlag A/S. s. 310

¹²⁰ Fink, Hans; Carsten Bengt-Pedersen og Niels Thomsen. 1993: *Menneske, Samfund, Natur. Indføring i filosofi*. Gyldendal. 2. udgave 1998. s. 32.

¹²¹ F.eks. i Brügger, Niels og Orla Vigsø. 2002: *Strukturalisme*. Roskilde Universitetsforlag. s. 8.

¹²² F.eks. Kevin Lynchs metode til visuel analyse. At denne er en strukturel metode beskrives i Andersen og Kaspersen (red) 1996.

¹²³ Dinesen, 2001: Betydningsdannelse og Semiotik. I Thellefsen, Thorkild Leo (red.). 2001: *Tegn og Betydning. – Betydningsdannelse i filosofisk, biologisk og semiotisk perspektiv*. Akademisk forlag. s. 31.

¹²⁴ Berkeley, George. 2000 (1710): *Principperne for den menneskelige erkendelse*. Det lille forlag. Indledning ved Hielmcrone s. 13.

¹²⁵ Locke, John. 2000 (1690): *Et essay om den menneskelige forstand*. Et udvalg. De store tænkere, John Locke. Rosiane A/S, anden udgave. s. 84.

¹²⁶ Berkeley, 2000 (1710), Indledning ved Hielmcrone s. 14.

sionsideer¹²⁷. Sansningens ideer fremkommer gennem sanserne, mens refleksionsideer fremkommer gennem en iagttagelse af bevidsthedens virksomhed eller funktioner, eksempelvis gennem sammenligninger af sansningens ideer. Locke angreb Descartes (1596-1650) antagelse om, at der skulle findes medfødte ideer¹²⁸ og hævdede, at bevidstheden fra fødslen er en ubeskrevet tavle (tabula rasa), samt at den eneste måde, hvorpå vi kan få ideer, er gennem erfaringen¹²⁹. Det er således med forstanden, vi bearbejder de modtagne sanseindtryk til almene ideer¹³⁰. Locke hævdede også, at en oplevelse af en helhed er noget, der i bevidstheden stykkes sammen af enkeltdele, hvilket siden er blevet antaget at være strukturalismens grundbetragtning. Sansningens ideer kan være ubevidste, men bliver de bevidste, danner de grundlag for simple refleksionsideer. Det er således sansningens ideer, der giver bevidstheden det materiale, den kan bearbejde til refleksion. Det er ydre genstande, der danne baggrund for sansningen, og dermed stammer ideerne fra disse ydre genstande¹³¹.

Leibniz (1646-1716) kritiserede Lockes begreb om menneskets erkendevner, hvorefter den eneste sikre genstand for erkendelsen er ideer, der opstår gennem sansning og refleksion, som forstanden kan videreudvikle¹³². Leibniz's kritik var baseret på en logisk tilgang til, at sansemæssige erfaringer aldrig kan erfares som endegyldigt sande, da vi ikke ved, om det, vi oplever og sanser, vil ske på samme måde næste gang. Leibniz proklamerede, at sanserne var opbygget med en forudgivet harmoni, der var logisk forbundet med forstanden. Sjæl og legeme var ikke adskilte, og selvom sansninger forekom uklare, indeholdt de ubevidst en dybere harmoni¹³³. Med Leibniz skete et skred i retning mod erkendelse af sansninger som en gyldig vej til forståelse. Hermed kom fokus på individet og de domme, individet fælder over det skønne.

Hume (1711-1776)¹³⁴ tilsluttede sig ligeledes empirismen, men afviste at mennesket er delt i krop og sjæl. Hume præsenterede en markant anderledes forståelse af sanseindtryk end Locke og Leibniz. Udgangspunktet for Hume var, at erkendelse udgår fra en oplevelse eller perception af ideer i bevidstheden, men hvor Locke hævdede, at sanseindtryk stammede fra en ydre materiel substans, og Leibniz, at sansninger beror på konsistente årsager, således at sansninger er dele af sande helheder, afstod Hume fra at forklare, hvorfra sansepåvirkninger stammer. Hume var skeptisk indstillet overfor menneskets fornuft og erkendevner og fremsatte den teori, at perceptioner

¹²⁷ Locke, 2000 (1690), Bog II, om ideer pkt. 3 og 4. s. 67.

¹²⁸ Locke, 2000 (1690), Bog I, Om medfødte begreber pkt. 1 s. 41.

¹²⁹ Locke, 2000 (1690), Bog II, om ideer pkt. 6 s. 68.

¹³⁰ Locke, 2000 (1690), Bog II, Om ideer pkt. 4. s. 67.

¹³¹ Locke, 2000 (1690), Bog II, om ideer pkt. 5. s. 68.

¹³² Politikens filosofleksikon, 1983 s. 266.

¹³³ Holmgaard, 1999 I Holmgaard, Jørgen (red.). 1999: *Æstetik og Logik*. Skrifter fra Center for Æstetik og Logik, vol. 5. Medusa. s. 23.

¹³⁴ En afhandling om den menneskelige natur udkom allerede i 1739-40.

er inddelt i indtryk og ideer, der er bundet til mennesket, frem for til det, vi oplever. Hume beskrev, hvorledes følelser altid er reelle og derfor sande. De repræsenterer ikke noget, der findes i det sansede, men opstår mellem det sansede og sansningen¹³⁵.

Hume påviste med sin skepticisme, at sanseerfaringen er menneskets eneste erkendelseskilde, og at den er upålidelig¹³⁶, og dermed blev erkendelsesteorien ført ud i en krise. Dette vækkede Kant (1724-1804) af hans dogmatiske slummer¹³⁷, og i 1781 udgav han "Kritik Der Reinen Vernunft" hvori han skrev, at mennesket har to typer af erfaringer: de sansebaserede og de logik-baserede. Kants udgangspunkt var Leibniz's kritik af Lockes begreb om menneskets erkendevner¹³⁸, og det var på denne baggrund, at Kant foreslog en såkaldt kopernikansk vending¹³⁹. Mennesket skulle vende sin interesse fra de erfarede genstande til erfaringen selv. Kant adskilte forstanden og fornuften med sine betragtninger om, at de to former for erkendelse intet har med hinanden at gøre. I stedet udarbejdede han 12 kategorier af domme, som efter hans forståelse bragte os ud over de erkendelsesteoretiske restriktioner¹⁴⁰. Samtidig mente han, at de logiske og sansebaserede erfaringer ikke er uadskillelige. Med Kants 12 kategorier af domme har vi mulighed for at gøre erfaringer, der ikke bygger på sansning, hvilket Kant benævner den rene fornuft. Imidlertid har Kants forståelse den implikation, at et objekt ikke kan erkendes uafhængigt af et subjekt. Det problem omgår Kant med begrebet "Ding an sich"¹⁴¹ – tingen i sig selv, hvormed han henviser til objektet i sin rene form. Denne form er ikke tilgængelig for mennesket, der således ikke kan erkende tingene i sig selv, samtidig med at objektets stofflighed dog afspejler sig i den form, vi kan erkende.

Peirce (1839-1914) var en amerikansk filosof og logiker, der blev født i Cambridge, Massachusetts. Peirce var inspireret af Kant og arbejdede med semiotik som erkendelsesteori¹⁴², der havde udgangspunkt i logik. Med udgangspunkt i Kants kategorier: kvantitet, kvalitet, relation og modalitet¹⁴³, udviklede Peirce en generel tegnteori indenfor rammerne af filosofi, som ikke begrænsede sig til at gælde sprogteori og lingvistik, som Saussures

¹³⁵ Bengt-Pedersen, Carsten. 1995: *Natur og Erkendelse. I historisk og filosofisk belysning*. Gyldendal. s. 134.

¹³⁶ Hume, David. 1998 (1740): *Hume*. De store Tænkere. Rosinante. 3. udgave, Afsnit 4: Skeptisk tvivl angående forstandens virksomhed.

¹³⁷ Kant, Immanuel. 2002 (1783): *Prolegomena*. Det lille forlag. s. 14.

¹³⁸ Locke, 2000 (1690).

¹³⁹ Udtrykket "Kopernikansk vending" kommer af, at Kopernikus vendte opmærksomheden fra jorden til solen som universets centrum og dermed forstod verdens opbygning på en ny og bedre måde. Kant bruger udtrykket i det andet forord til Kritik af den rene fornuft, der er fra 1787.

¹⁴⁰ Politikens filosofileksikon, 1983 s. 229, samt Forord til anden udgave af Kritik der reinen Vernunft fra 1787 s. 12.

¹⁴¹ Kant, 2002 (1783) § 13 anmærkning 3.

¹⁴² Dinesen. 2001 I Thellefsen, Thorkild Leo (red.). 2001 s. 38.

¹⁴³ Dinesen, 1994.

semiologi¹⁴⁴. Peirces far var matematiker og professor ved Harvard, og han selv blev uddannet kemiker. Allerede i 1863 påbegyndte han sine skriftlige arbejder, der primært omhandlede filosofi og logik. Peirce fik ikke udgivet sine tanker i sin egen tid. Kort efter Peirces død solgte hans kone alle hans manuskripter til Harvard University, og først i 1931 blev en del af hans tanker udgivet af Harvard, og hans filosofi blev kendt for verden¹⁴⁵. Peirce var en filosofisk systembygger, der gennem en logisk tilgang til sin omverden søgte at udrede systemer om menneskelig forståelse. Grundantagelsen for Peirce var, at tegnrelation er fundamental for al erkendelse¹⁴⁶, og at vi anvender tegn til at udvikle betydning, fordi vi derigennem lærer noget mere, netop fordi tegnet repræsenterer noget *andet*. Tegnet lærer os om dette *andet*, som vi har svært ved at forstå¹⁴⁷. Peirces definition af tegnet lyder:

A sign, or representamen, is something which stands to somebody for something in some respect or capacity. It addresses somebody, that is, creates in the mind of that person an equivalent sign, or perhaps a more developed sign. That sign which it creates I call the interpretant of the first sign. The sign stands for something, its object. It stands for that object, not in all respects, but in reference to a sort of idea, which I have sometimes called the ground of the representamen. (...) ¹⁴⁸.

Et tegn er noget, der repræsenterer et objekt for en interpretant. Tegn er dermed ikke bestemte objekter, men noget, der begrunder formidlingen mellem et og noget andet¹⁴⁹. Et tegn står ikke for noget i sig selv, men tegnet fokuserer på noget bestemt, trækker noget særligt frem. Der kræves en menneskelig bevidstheds mellemkomst¹⁵⁰, for at tegnet kan antage en funktion; man kan sige, at undersøgelsen af tegn alene bliver relevant, fordi der i formidlingen mellem tegn foregår en proces, hvor tegnet udøver en kognitiv effekt på sin interpretant¹⁵¹. Man kan dog ikke forsimple forståelsen af repræsentamen-objekt-interpretant relationen til tegn-genstand-fortolker, for processen kom-

¹⁴⁴ Nöth, Winfried. 2000: *Handbuch der Semiotik*. 2., vollständige neu bearbeiteten und erw. auflage. Verlag J.B Metzler. s. 59.

¹⁴⁵ Peirce, Charles Sanders. 1972: *Charles Sanders Peirce*. Uvalg og Innledning ved Ingemund Gullvåg. Pax Forlag A/S, Oslo. I kommisjon for Danmark: Borgens Forlag.

¹⁴⁶ Johansen og Larsen 1994 s. 28.

¹⁴⁷ Johansen og Larsen 1994 s. 38-40.

¹⁴⁸ Peirce, 1931-58: CP 2.228. Oversat: Et tegn, eller en repræsentamen, er noget, der for nogen står for noget andet i en eller anden henseende eller i et eller andet omfang. Det henvender sig til nogen, det vil sige skaber i vedkommendes hoved et ækvivalent eller måske et mere udviklet tegn. Tegnet som det skaber, kalder jeg for interpretanten for det første tegn. Tegnet står for noget, nemlig dets objekt. Det står for dette objekt, ikke i enhver henseende, men ved at referere til det i form af en idé, som jeg til tider har kaldt tegnbærerens basis (ground). Fra Jørgensen, 1993 s. 22.

¹⁴⁹ Nöth, 2000 s. 62 sp. 2.

¹⁵⁰ Kjørup, 1996 s. 248.

¹⁵¹ Nöth, 2000 s. 62 sp. 2.

plicerer af, at interpretanten er noget, tegnet fremkalder, og som også selv er et tegn¹⁵². Peirce skriver:

Anything which determines something else (its interpretant) to refer to an object to which itself refers (its object) in the same way, the interpretant becoming in turn a sign, and so on ad infinitum¹⁵³.

Relationen mellem objekt og fortolker er kompleks. Peirce karakteriserede den som en triadisk relation mellem tegn, objekt og interpretant og forklarede, at denne tegnrelation ikke kan beskrives dyadisk.

(...) The triadic relation is genuine, that is its three members are bound together by it in a way that does not consist in any complexus of dyadic relations. That is the reason the Interpretant, or Third, cannot stand in a mere dyadic relation to the Object, but must stand in such a relation to it as the Representamen itself does¹⁵⁴.

For Peirce var tegnrelationen fundamental for al erkendelse¹⁵⁵. Peirce skriver:

A Sign, or Representamen, is a First which stands in such a genuine triadic relation to a Second, called its Object, as to be capable of determining a Third, called its Interpretant, to assume the same triadic relation to its Object in which it stands itself to the same Object. (...)

Ofte fremstilles tegnrelationen som en trekant, hvor henholdsvis objekt, repræsentamen og interpretant findes i hvert hjørne, hvilket symboliserer relationen mellem de tre elementer¹⁵⁶. Imidlertid er denne fremstilling af tegnrelationen ikke korrekt ifølge Nöth, da modellen reducerer det triadiske forhold til tre dyadiske forhold i stedet. Tegnrelationen bør snarere afbilledes som et centrum med tre grene, der hver repræsenterer henholdsvis repræsentant, objekt og interpretant¹⁵⁷. Peirce skriver om trekantforholdet:

A Representamen is the First Correlate of a triadic relation, the Second Correlate being termed its Object, and the possible Third Correlate being termed its Interpretant, by which triadic relation the possible In-

¹⁵² Eco, Umberto. 1971: *Den frävarande strukturen: introduktion til den semiotiska forskningen*. Bo Cavefors Forlag. s. 69.

¹⁵³ Peirce, 1931-58: CP 2.303 Cross-Ref:††

¹⁵⁴ Peirce, 1931-58: CP 2.274 Cross-Ref:††

¹⁵⁵ Jørgensen, 1993 s. 47.

¹⁵⁶ Johansen og Larsen, 1994 s. 41.

¹⁵⁷ Nöth, 2000 s. 140.

terpretant is determined to be the First Correlate of the same triadic relation to the same Object, and for some possible Interpretant. (...) ¹⁵⁸.

In every genuine Triadic Relation, the First Correlate may be regarded as determining the Third Correlate in some respect; and triadic relations may be divided according as that determination of the Third Correlate is to having some quality, or to being in some existential relation to the Second Correlate, or to being in some relation of thought to the Second for something ¹⁵⁹.

Tegnet repræsenterer et objekt. Det er givet, at tegnet ikke *er* objektet, men alene fortæller om det, eller peger på det. Tegnet ”kender” ikke objektet, som objektet ikke kender tegnet, og som objektet giver anledning til netop dette tegn, kan der dannes utallige tegn for et givet objekt. Peirce skriver:

The Sign can only represent the Object and tell about it. It cannot furnish acquaintance with or recognition of that Object; for that is what is meant in this volume by the Object of a Sign; namely, that with which it presupposes an acquaintance in order to convey some further information concerning it ¹⁶⁰.

Peirce skelner mellem et *dynamisk* og et *umiddelbart* objekt, der kan give bedre forståelse for dette forhold ¹⁶¹. Det dynamiske objekt er det repræsenterede, som det er, uafhængig af relationen til tænkningen, mens det repræsenterede bragt i relation til tænkningen er det umiddelbare objekt. Eller med andre ord: det dynamiske objekt er det, som en hel kæde af tegn kan pege mod, mens det umiddelbare objekt er det aspekt af det dynamiske, om et enkelt tegn hæfter sig ved ¹⁶². Det dynamiske objekt kan lignes med en ting i sig selv, udenfor vores rækkevidde, altså ”ding an sich” ¹⁶³, mens det umiddelbare objekt er det, der fremstilles for os gennem et givet tegn.

2.2.2 SEMIOSIS

Semiosis er en tegnproces ¹⁶⁴, der lineært kan fremstilles som: noget (en meddelelse) overføres for nogen (fra en instans til en anden) og denne kommunikation fører via afkodning til en interpretant ¹⁶⁵. Lidt firkantet sagt kan semiosis defineres som processen fra sansning til erfaring, altså en proces,

¹⁵⁸ Peirce, 1931-58: CP 2.242 Cross-Ref:††

¹⁵⁹ Peirce, 1931-58: CP 2.241.

¹⁶⁰ Peirce, 1931-58: CP 2.231 Cross-Ref:††

¹⁶¹ Johansen og Larsen 1994 s. 42.

¹⁶² Jørgensen, 1993 s. 24.

¹⁶³ Kants betegnelse. Prolegomena § 13 stk. 3.

¹⁶⁴ Johansen og Larsen 1994 s. 71.

¹⁶⁵ Jørgensen, 1993 s. 67.

der baseres på skabelse og afkodning af tegn. Denne afkodning af betydning involverer ikke et personligt initiativ, for modtageren er som sådan ikke involveret i en kreativ proces gennem semiosis. Det er modtagerens rolle at dechifrere en meddelelse via reference til en kendt kode. Dermed forstås subjektet, der involveres i semiosis, som sammenfaldende med sin egen viden, hvorefter tegnet alene indeholder det, subjektet lægger i det og intet andet¹⁶⁶.

Grundlaget for Peirces semiotik er hans ontologi og fænomenologi (phenoscropy), der er bygget op om universalkategorierne kvalitet, relation og repræsentation. Peirce bestemte den semiotiske proces som repræsentation, men mente også, at kategorierne kvalitet og relation rummer semiotiske aspekter. Disse tre universalkategorier benævner Peirce *førstehed*, *andethed* og *tredjehed*. Kategorierne anvendes i beskrivelsen af semiosis, som Peirce karakteriserer som en dynamisk proces af interpretation, der udløses af den triadiske relation mellem tegn¹⁶⁷.

Peirce udviklede sin lære omkring den forståelse, at den menneskelige hjerne i behandlingen af fænomener, det være sig forestillinger, erkendelser eller i processen med den mentale interpretation af verden, kun kan arbejde med tre grundlæggende arter af elementer, altså førstehed, andethed og tredjehed, som Peirce benævner som henholdsvis en *mulighed*, som *eksisterende* og som en *lovmaessighed*¹⁶⁸. Han beskriver kategorierne således:

The First Correlate is that one of the three which is regarded as of the simplest nature, being a mere possibility if any one of the three is of that nature, and not being a law unless all three are of that nature¹⁶⁹. The Third Correlate is that one of the three which is regarded as of the most complex nature, being a law if any one of the three is a law, and not being a mere possibility unless all three are of that nature¹⁷⁰. The Second Correlate is that one of the three which is regarded as of middling complexity, so that if any two are of the same nature, as to being either mere possibilities, actual existences, or laws, then the Second Correlate is of that same nature, while if the three are all of different natures, the Second Correlate is an actual existence¹⁷¹.

2.2.2.1 Førstehed

Førstehed er en positiv, kvalitativ mulighed. I sig selv intet andet; eksisterer ikke, er ikke udtrykt som noget, men er alene muligheden for, at noget kan

¹⁶⁶ Ponzio, Augusto. 1997: Semiotics between Peirce and Bachtin. *Russian Literature XLI* (1997) s. 333-352. North-Holland. Elsevier Science. s. 334.

¹⁶⁷ Nöth, 2000 s. 61 sp. 1.

¹⁶⁸ Nöth, 2000 s. 61 sp. 1.

¹⁶⁹ Peirce, 1931-58: CP 2.235.

¹⁷⁰ Peirce, 1931-58: CP 2.236.

¹⁷¹ Peirce, 1931-58: CP 2.237.

ske eller eksistere. Peirce skriver, at ideen om førstehed er dominerende i ideerne om friskhed, liv og frihed. Hvad der er frit, har intet bag sig, der forudbestemmer dets handlinger¹⁷². Det er sansninger uden manifestering, de ureflekterede følelser, umiddelbarheden, spontaniteten, udifferentieret kvalitet og uafhængighed¹⁷³. Peirce skriver, at såfremt førstehed skal dækkes af et eksisterende begreb, må det være ”mulighed”, men at mulighed implicerer en relation til noget, der allerede eksisterer. Da dette ikke gælder for førsteheden, må der skabes et nyt ord¹⁷⁴. Førstehed præges af tilfældigheder. Det er en begyndelse i en proces; det eksisterer ikke i sig selv, men er grundlaget for, at både andet- og tredjehed kan træde frem. Det er et felt af muligheder, men også tilfældigheder.

2.2.2.2 *Andethed*

Andethed er det egentlige eksisterende. Det manifesterer sig i relationen mellem noget første og noget andet, men er uafhængig af vanedannelser¹⁷⁵. Andetheder rummer oppositioner mellem forhold. Det er det duale princip, hvor kvalitet og kvantitet er observerede, men endnu ikke forbundne. Peirce skriver, at vores eneste mulighed for at erkende det, findes i ”villet-hed” (willing) og i oplevelsen af en perception. Men samtidig, at villet-hed rummer et formål, hvad andethed ikke gør. Der findes ikke bevidsthed knyttet til andethed, da bevidsthed er en repræsentation, og dermed kun kan findes som tredjehed. Andethed er umiddelbar bevidsthed uden repræsentation, en handling uden formål. Dermed bliver feltet også et for erfaring, men kun der, hvor erfaringerne gøres, ikke erkendes. Peirce anvender ordet ”eksistens”, men det beskriver ikke andethed, som Peirce ønsker det. Han skriver, at eksistens nærmere beskriver processen fra første- til andethed, og foreslår i stedet ordet aktualitet, men forkaster det, da det rummer samme problem. Andethed fungerer som betegnelse for hvornår og hvor noget finder sted, hvor det er væsentligt at bemærke, at forskellige andetheder ikke har nogle kvaliteter til fælles¹⁷⁶.

2.2.2.3 *Tredjehed*

Tredjehed er vanens felt. Tredjeheder rummer det lovmæssige, en udvikling over tid, der forbinder kvalitet og kvantitet. Det er feltet for forståelse i den forstand, at der gennem vane kan opnås en forståelse på baggrund af gentagelsen. Tredjeheder er repræsentationer, feltet for konventioner. Det er feltet for kontinuitet, nødvendighed, syntese, formidling, kommunikation, repræsentation og tegnene. Alle tegn tilhører tredjehedens niveau ideelt set, men kognition og tanker er af semiotisk natur, og processen med tegnafkodning

¹⁷² Peirce, 1931-58: CP 1.302.

¹⁷³ Nöth, 2000 s. 61 sp. 1.

¹⁷⁴ Peirce, 1931-58: CP 1.531. bog 3

¹⁷⁵ Nöth, 2000 s. 61 sp. 1.

¹⁷⁶ Peirce, 1931-58: CP 1.532. bog 3

involverer alle tre kategorier¹⁷⁷. I semiosis er tredjeheden således det medie, der binder bånd mellem det første og det andet. Tredjeheden er mellemløbet, det, der gør, at vi kan forstå. Peirce skriver at kontinuitet repræsenterer tredjehed nærmest perfekt, da det beskriver den proces, tredjehed medierer¹⁷⁸.

2.2.2.4 Første-, andet- og tredjehed

Peirce definerer tegnet som en triadisk relation, som udløser den proces, vi benævner interpretation¹⁷⁹. Peirces definition af tegnet er dermed begrundet gennem forståelsen af relationen mellem første-, andet- og tredjehed, men det er væsentligt at påpege, at der ikke findes en rangordning mellem de tre kategorier. Der er ingen af de tre, der kan undværes, når man beskriver interpretationen – semiosis. Semiosis er for Peirce tegns handling af enhver art¹⁸⁰. Processen semiosis foregår ikke som en vekslen mellem de tre kategorier. Førstehed er den første, mens tredjehed er den anden. Andethed er dermed slutningen. Peirce skriver:

(...) The first is thought in its capacity as mere possibility; that is, mere mind capable of thinking, or a mere vague idea. The second is thought playing the role of a Secondness, or event. That is, it is of the general nature of experience or information. The third is thought in its role as governing Secondness. It brings the information into the mind, or determines the idea and gives it body. It is informing thought, or cognition. But take away the psychological or accidental human element, and in this genuine Thirdness we see the operation of a sign¹⁸¹.

De tre kategorier hænger uløseligt sammen. Såfremt man adskiller kategorierne, som jeg gør i denne præsentation, kan første- og andethed beskrives simpelt, og som om der findes en tredjehed af dem begge. Tegnet i sig selv kan ikke benævnes (førstehed), men for at bruge det aktivt, er jeg nødt til at sætte ord på. Peirce skriver:

(...) Thus, Secondness is an essential part of Thirdness though not of Firstness, and Firstness is an essential element of both Secondness and Thirdness. Hence there is such a thing as the Firstness of Secondness and such a thing as the Firstness of Thirdness; and there is such a thing as the Secondness of Thirdness. But there is no Secondness of pure Firstness and no Thirdness of pure Firstness or Secondness. When you strive to get the purest conceptions you can of Firstness, Secondness, and Thirdness, thinking of quality, reaction, and media-

¹⁷⁷ Nöth, 2000 s. 61 sp. 2.

¹⁷⁸ Peirce, 1931-58: CP 1.337.

¹⁷⁹ Nöth, 2000 s. 62 sp. 1.

¹⁸⁰ Nöth, 2000 s. 62 sp. 2.

¹⁸¹ Peirce, 1931-58: CP 1.537. bog 3.

tion – what you are striving to apprehend is pure Firstness, the Firstness of Secondness – that is what Secondness is, of itself – and the Firstness of Thirdness¹⁸².

I sig selv er førsteheder intet andet end kvalitative muligheder. Andetheder er eksisterende uden anden funktion end at være eksisterende, men forudbestemt af førsteheden. Tredjeheden har en funktion som består af dét andet-hed, som det forudbestemmer, men kun som den funktion at være en lov eller et koncept. Førsteheder rummer implicit muligheder for at antage et konkret udtryk i en positiv forstand, mens tredjeheder aldrig kan blive udtrykt som sig selv. En lov kan kun bruges til at bestemme en vane, ikke blive noget i sig selv¹⁸³. Handlinger er andethed, selvom vi hverken kan forstå eller udføre en handling uden tredjehed¹⁸⁴. Peirce giver et eksempel:

Law as an active force is second, but order and legislation are third. Sympathy, flesh and blood, that by which I feel my neighbor's feelings, is third¹⁸⁵.

Brandt beskriver semiosis som en proces, der gennemløber fire stadier i målet mod opfattelse. Processen beskrives som et Spor, der gennem *frasis* (bemærkelse) får et Udtryk, der via *deiksis* (viser) kobles til en Referent, der via *opsis* (at se) leder til bestemmelse af Indhold. Opsis krydser *frasis* i vejen mod indhold, for det, der sker, er ikke en lineær proces fra afsættelse af spor til opfattelse af indhold¹⁸⁶. I min forståelse kan denne proces lignedes med Peirces beskrivelse af semiosis i den forstand, at processen fanges af Brandts beskrivelse. Fra Spor (førstehed) til Udtryk (andethed) over Referent (tredjehed) til Indhold (andethed med elementer af både førstehed og tredjehed).

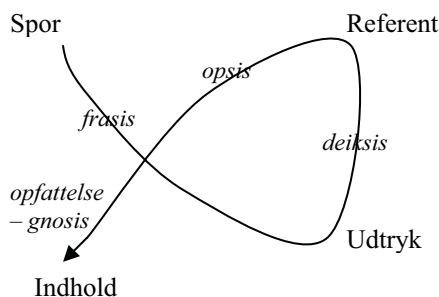
¹⁸² Peirce, 1931-58: CP 1.530. Bog 3.

¹⁸³ Peirce, 1931-58: CP 1.536. bog 3.

¹⁸⁴ Peirce, 1931-58: CP 1.337.

¹⁸⁵ Peirce, 1931-58: CP 1.337.

¹⁸⁶ Brandt, Per Aage. 1982: Tid. Nogle kuturanalytiske overvejelser. I *Tidsskriftet Litteratur og Samfund*. 35. København s. 49.

Figur 2.1: Brandts beskrivelse af semiosis.

Hansen-Møller beskriver semiosis som oversættelse¹⁸⁷, men i min forståelse er det mere end en oversættelse. Det er en proces, som foregår i en stadig vekslen mellem spor og indhold, og dermed leder til en betydningsproduktion, der ligger ud over det, der sker i en oversættelse. Semiosis som proces fungerer gennem generering af tegn, hvor tegn kan udløse slutninger. Der sker en referentkobling, hvor slutningerne netop drages på baggrund af vaner eller fænomener, der gentages og huskes i en eller anden forstand¹⁸⁸. Enhver fortolkning af omverden er således en slutning i en kompleks proces, hvor sansning er begyndelsen. Dermed kan sansning resultere i fortolkning, og i skabelse af nye vaner¹⁸⁹, mens referentkobling sker som en proces, hvor vi kobler dét, vi sanser med dét, vi har erfaret før. Referentkobling kan dermed lede til forståelse. Hvis det antages, at sansning kan beskrives således, er det muligt, ud fra en kvalitativ tilgang, at kortlægge, hvad denne proces indeholder, og hvad den rummer. Dermed er det muligt at bestemme, hvad der giver mennesker anledning til de oplevelser, der gør, at de kommer i skoven. For at kunne besvare, hvad en person definerer som skoves sansemæssige indhold, kan jeg ud fra den beskrevne tilgang til semiosis konkretisere, hvad der influerer en persons perception. Eksempel:

Det flimrer
af farver
linjer
lyde
et spor sættes

Antager
udtryk
af grønt
af dyr
vind i visne blade

Kobles til
referent
og ses som løv
stammer
et eger

Det setes
indhold
bestemmes som
skov

¹⁸⁷ Hansen-Møller, Jette. 2003/5: Mapping Mapping and Planning – a study based on C.S. Peirces's semiotics. *Landscape Working Paper*. Royal Veterinary and Agricultural University. Unit of Landscape. s. 3.

¹⁸⁸ Johansen og Larsen 1994 s. 9.

¹⁸⁹ Johansen og Larsen 1994 s. 158.

2.2.3 MATEMATISK FÆNOMENOLOGISK ANALYSE

Koblingen mellem Peirces universalkategorier (første-, andet- og tredjehed) og tegnrelationens elementer (trikotomier) skaber en række tegn, som Peirce beskriver. Winfried Nöth har præsenteret Peirces kategorier af tegn i et skema som nedenstående, der giver en grad af overblik. Skemaet præsenterer grundlaget for en matematisk fænomenologisk analyse, ifølge Dinesen¹⁹⁰. Jeg har sat Peirces kortfattede beskrivelser af tegnene ind i skemaet, og nedenfor gennemgås de enkelte tegn.

Trikotomi Modalitet	Representamen	Objectrelation	Interpretant
Førstehed	Qualisign <i>Mere quality</i>	Icon <i>Character in itself</i>	Rheme <i>Sign of possibility</i>
Andethed	Sinsign <i>Actual existent</i>	Index <i>Existential relation to object</i>	Dicisign <i>Sign of fact</i>
Tredjehed	Legisign <i>General law</i>	Symbol <i>Relation to interpretant</i>	Argument <i>Sign of reason</i>

Figur 2.2: Nöths præsentation af Peirces tegnkategorier.

2.2.3.1 Trikotomierne representamen, objectrelation og interpretant

Representamen er et tegn, der denoterer et objekt og dermed konnoterer en interpretant¹⁹¹. Representamen er "das Zeichen im engeren Sinn", altså tegnet i sig selv. Objektet er det, "auf das Zeichen bezieht", tegnets relation til sit objekt eller relationen mellem tegn og interpretant, mens Interpretanten er "etwa die Bedeutung des Zeichens", tegnets repræsentation af et objekt for en interpretant¹⁹². Simpelt sagt er representamen et tegn, objektet det, tegnet benytter sig af i sit udtryk, mens interpretant er den måde, hvorpå repræsentationsforholdet fortolkes.

Peirce skriver, at tegn kan opdeles i tre trikotomier. Alle tegn, dvs. tegnet i sig selv, relationen mellem tegn og objekt såvel som interpretanten rummer en første-, en andet- og en tredjehed¹⁹³, således at der findes første-, andet- og tredjehed af representamen, objectrelation og interpretant.

(...) first, according as the sign in itself is a mere quality, is an actual existent, or is a general law; secondly, according as the relation of the sign to its object consists in the sign's having some character in itself, or in some existential relation to that object, or in its relation to an interpretant; thirdly, according as its Interpretant represents it as a sign

¹⁹⁰ Peirce kalder det selv faneroskopi fra det græske "phaneron", da han vil undgå en sammenligning med fænologi. Imidlertid er det, der klassificeres, fænomener eller det værende, samtidig med, at det sker efter en matematisk eller logisk funderet analysemetode. Dinesen, 1994 s. 47.

¹⁹¹ Jørgensen, 1993 s. 162.

¹⁹² Nöth, 2000 s. 62 sp. 1.

¹⁹³ Peirce, 1931-58: CP 2.235.

of possibility or as a sign of fact or a sign of reason¹⁹⁴. According to the first division, a Sign may be termed a Qualisign, a Sinsign, or a Legisign¹⁹⁵. According to the second trichotomy, a Sign may be termed an Icon, an Index, or a Symbol¹⁹⁶. According to the third trichotomy, a Sign may be termed a Rheme, a Dicisign or Dicient Sign (that is, a proposition or quasi-proposition), or an Argument¹⁹⁷.

2.2.3.2 *Qualisign, sinsign og legisign*

Et qualisign er præget af tegnets udtryk som tegn i førstehed. Peirce skriver at et qualisign er en kvalitet, der er et tegn. Det er ikke et tegn, før det får en fremtræden, men denne fremtræden har intet at gøre med dets karakter som et tegn¹⁹⁸. Et qualisign har således ingen konkret form. Det er ren kvalitet, men i den forstand, at det endnu ikke kan benævnes. Det har ingen mening; det er sansning, men uden nogen form for erkendelse. Tegnet behøver semiosis som proces, førend det kan manifestere sig, men så snart et qualisign har manifesteret sig, bliver det et sinsign¹⁹⁹.

Et sinsign er tegnet i andethedens funktion. Tegnet eksisterer, men det er tomt. Peirce skriver at et sinsign er noget faktisk eksisterende eller en begivenhed, der er et tegn. Det er et tegn grundet sine kvaliteter, hvor udtrykket involverer et eller flere qualisigns²⁰⁰. Et sinsign er et eksisterende tegn, som besidder andethedens adskilthed. Kvalitet og kvantitet er til stede, men de er endnu ikke forbundne, så vi kan forstå denne eksistens. Der findes et mærke eller et spor, men udtrykket lader sig ikke tolke. Sinsign kan domineres af aspekter fra henholdsvis qualisign og legisign, der er første- og tredjehed af repræsentamen. Imidlertid kan hverken quali- eller legisign manifesteres uden gennem sinsign.

Legisign er en lov, der er et tegn. Det er et tegn i tredjehed. Peirce skriver, at ethvert konventionelt tegn er et legisign. Det skal ikke forstås som et enkelt objekt, men som en generel type af tegn²⁰¹. Tegnet som lov er fastsat af mennesker. Det er en generalisering, en kategorisering af tegn, der oftest er bestemt gennem konventioner. Dette er imidlertid ingen betingelse. Nöth bringer det eksempel, at en sang, der er karakteristisk for en bestemt fugleart, er et legisign. Ethvert legisign behøver imidlertid et sinsign, for at kunne fungere som tegn²⁰², som beskrevet ovenfor.

¹⁹⁴ Peirce, 1931-58: CP 2.243.

¹⁹⁵ Peirce, 1931-58: CP 2.244.

¹⁹⁶ Peirce, 1931-58: CP 2.247.

¹⁹⁷ Peirce, 1931-58: CP 2.250.

¹⁹⁸ Peirce, 1931-58: CP 2.244.

¹⁹⁹ Nöth, 2000 s. 65 sp. 2.

²⁰⁰ Peirce, 1931-58: CP 2.245.

²⁰¹ Peirce, 1931-58: CP 2.246.

²⁰² Nöth, 2000 s. 65 sp. 2.

2.2.3.3 *Icon, index og symbol*

Et icon er et tegn, der refererer til sit objekt gennem dets karakter som sig selv. Et icon har en lighed med det objekt, det betegner²⁰³, men intet formål. Et icon er førstehed, og dermed en ren kvalitet. Peirce beskriver icon som en substitut for noget, det ligner, men uden substituttens karakter af tredjehed, som involverer et bestemt formål. Det er et billede af et objekt, og kan kun være en ide. Det er billedet ”i sig selv”, uden den konventionelle del, billedet repræsenterer²⁰⁴. Et icon i sig selv tilbyder ingen basis for interpretationen af det, selvom det henviser til noget eksisterende²⁰⁵.

Index er et tegn, der refererer til et objekt gennem en direkte påvirkning af det objekt, det refererer til²⁰⁶. Netop fordi tegnet befinder sig på andethedens niveau, kendetegnes tegnet af denne direkte påvirkning, og kan beskrives som et symptom, der påpeger eller henviser til et faktum. Indexet rummer noget kvalitet, som det har direkte til fælles med objektet, og det er gennem disse kvaliteter, indexet refererer til objektet²⁰⁷. Index skal forstås som et tegn, der er i forbindelse med objektet og samtidig med sanserne eller hukommelsen hos den person, for hvem det fungerer som et tegn²⁰⁸.

Et symbol er et tegn, der refererer til dets objekt i kraft af en lov. Ofte er det en association til generelle ideer, som afføder en reference mellem symbol og objekt. Symbolet har behov for eksisterende eksempler på hvad symbolet betegner, for at kunne forstås som et symbol²⁰⁹. Symboler bliver brugt og forstået som tegn, og fordi tegnet er i tredjehed, præges det af vane og lov-mæssighed. Vaner kan være opstået naturligt eller gennem konventioner²¹⁰. Symbolet er selv en lov, fordi det fungerer som et replica af et legisign. Symboler kræver viden for at kunne forstås og fortolkes.

2.2.3.4 *Rheme, dicisign og argument*

Rheme er et tegn, der repræsenterer sit objekt gennem sin karakter²¹¹. Rheme indeholder førstehedens positive kvalitet, der endnu ikke er udsagt. Peirce skriver, at rheme er et tegn, der for dets interpretant er et tegn på en kvalitativ mulighed således, at det forstås som en repræsentant for en slags mulig objekt. Ethvert rheme rummer og tilbyder information, men interpretanten vil ikke forstå og tolke det sådan²¹². Netop fordi rheme er et tegn på førstehedens niveau, rummer det forestillingens muligheder. Tegnet kan være en

²⁰³ Peirce, 1931-58: CP 2.247.

²⁰⁴ Peirce, 1931-58: CP 2.276.

²⁰⁵ Peirce, 1931-58: CP 2.251.

²⁰⁶ Peirce, 1931-58: CP 2.248.

²⁰⁷ Peirce, 1931-58: CP 2.248.

²⁰⁸ Peirce, 1931-58: CP 2.305.

²⁰⁹ Peirce, 1931-58: CP 2.249.

²¹⁰ Peirce, 1931-58: CP 2.307.

²¹¹ Peirce, 1931-58: CP 2.252.

²¹² Peirce, 1931-58: CP 2.250.

ide, eller en forestilling med flere, mulige betydninger, hvor det endnu ikke er afklaret hvilke betydning, der egentlig knytter sig til tegnet.

Et dicisign er et tegn, der repræsenterer sit objekt gennem egentlig eksistens²¹³. Dicisign er på andethedens niveau, der kendetegnes ved den egentlige eksistens, men hvor tegnet er tomt, for det mangler forklaringerne. Dicisign har brug for et rheme som fundament, da rhemet er med til at definere det, netop for at beskrive det faktum, dicisign forstås at indikere²¹⁴. Et dicisign beskrives af Peirce som værende en representamen, hvis interpretant repræsenterer det som et index af dets objekt²¹⁵. Det består derfor af to dele, et index (andethed), der består uafhængig af, om det bliver repræsenteret, samt et icon (førstehed), en ren kvalitet eller essens. Disse to dele skal være repræsenteret, som om de er forbundne²¹⁶. Et dicisign er enten sandt eller falsk, men det kan ikke ses af tegnet, hvilke grunde, der findes til dette. Det kræver en egentlig væren ud over dets repræsentation (andethed)²¹⁷. Et dicisign vil være noget egentligt eksisterende, der trækker på kvaliteterne fra rhemet og lovene fra argumentet. Det kan være et faktum eller en erfaring.

Et argument er et tegn, der for dets interpretant er et tegn for en lov, og det bliver forstået gennem dets karakter af et tegn, der repræsenterer et objekt²¹⁸. Tegnet er et fornuftstegn, der repræsenterer lovmæssighed for dets interpretant. Interpretanten repræsenterer tegnet som det egentlige, bagvedliggende tegn, gennem en lov²¹⁹. Argumenter er symboler, eller tegn hvis objekt er generelle eller ligefrem en lov. Det involverer et dicisign, der kaldes dets præmis, men dicisign kan ikke dække argumentet alene; det behøver alene dicisign som eksempel, for argumentet kan kun gøre loven gældende, ved at gøre den gældende på et eksempel²²⁰.

2.2.4 EN SEMIOTISK FUNDERET MODEL TIL KORTLÆGNING AF ÆSTETISK LANDSKABSOPLEVELSE

Hansen-Møller har, med udgangspunkt i Peirces semiotik og Lefebvres tanker om rumlighed, udarbejdet en konceptuel model til brug for undersøgelse af sammenhænge mellem kultur og natur, herunder analyse og forståelse af natursyn²²¹. Med natursyn forstår Hansen-Møller:

²¹³ Peirce, 1931-58: CP 2.252.

²¹⁴ Peirce, 1931-58: CP 2.251.

²¹⁵ Peirce, 1931-58: CP 2.312.

²¹⁶ Peirce, 1931-58: CP 2.313.

²¹⁷ Peirce, 1931-58: CP 2.310.

²¹⁸ Peirce, 1931-58: CP 2.252.

²¹⁹ Peirce, 1931-58: CP 2.263.

²²⁰ Peirce, 1931-58: CP 2.253.

²²¹ Hansen-Møller, Jette. 2006 (in print): The meaning of Landscape – a diagram for analyzing the relationship between culture and nature based in C.S. Peirce's semiotics. *Place, Space and Location IV. Studies in Environmental Aesthetics and Semiotics*, University of Tartu, Tartu. 21 s. og Hansen-Møller, 2004 I Hansen-Møller, Jette (red). 2004: *Mening med Landskab. En antologi om natursyn*. Museum Tusculanums Forlag. Københavns Universitet. s. 34.

(...) de forestillinger og underforståede meninger som en person eller en gruppe af personer kan være fælles om, og som er bestemmende for, hvorledes vi som mennesker reagerer over for og behandler naturen²²².

Modellen er fremstillet som et skema, der som et kort kan anvendes til kortlægning af forhold, der kendetegner relationer mellem kultur og natur. Modellen er inspireret af Nöths fremstilling af Peirces tegnkategorier, men hvor Nöth præsenterer objekt (her Natur) som den første kolonne, har Hansen-Møller roteret objekt og interpretant om den midterste kolonne, så kultur præsenteres først²²³.

Fænomen modalitet	Kultur	Landskab	Natur
1.-hed	Natursans	Habitat	Natur
2.-hed	Erfaring	Område	Miljø
3.-hed	Argument	Symbol	Naturlove

Figur 2.3: Hansen-Møllers model til kortlægning af natursyn.

Fænomenerne Kultur, Natur og Landskab er overskrifter for de tre kolonner, der kan findes i henholdsvis første-, andet- og tredjehed. Midterkolonnen Landskab udgøres af relationen mellem Natur og Kultur, der sammenfatter de to andre kolonnens indhold på de tre modaliteters niveauer²²⁴. I kategorien Habitat sammenfattes relationen mellem ~~Natursans~~ og ~~Natur~~, i kategorien Område findes relationen mellem Erfaring og Miljø, og i kategorien Symbol relationen mellem Argument og Naturlove. Førstehedens kategorier, ~~Natursans~~ og ~~Natur~~, er overstregede for at viderebringe en forståelse af, at de findes på førstehedens niveau, hvor de endnu ikke kan italesættes²²⁵. Udgangspunktet for forståelsen af natursyn er, at naturoplevelser er særegne for den enkelte, men formes af dem vi er, og det, vi ved. Dermed findes en direkte sammenhæng mellem samfundsstrukturer, menneskers forståelse samt definition af natur og naturen derude, altså en gensidig påvirkning mellem kultur og natur, der har betydning for vores definition af natur som Landskab. Kolonnen Landskab kan således sammenfatte mulighederne, det eksisterende og det lovmæssige fra Kultur og Natur. Modellen forudsætter og bygger på forestillingen om evolution²²⁶, hvilket for mig er beskrivelsen af semiosis.

²²² Hansen-Møller, 2004 I Hansen-Møller (red), 2004 s. 13.

²²³ Hansen-Møller, 2006, s. 3.

²²⁴ Hansen-Møller, 2006, s. 6.

²²⁵ Hansen-Møller, 2006, s. 8.

²²⁶ Hansen-Møller, 2004 I Hansen-Møller (red), 2004, s. 15.

2.2.4.1 Æstetikteori og semiotik

For Kant var den æstetiske dom en erkendeform, der kan slå bro mellem forstand og fornuft²²⁷, og det æstetiske perspektiv er interesseløst i modsætning til forstand og fornuft, der er styrede af henholdsvis erkendelse og moral. Schiller var inspireret af Kant og videreudviklede hans tanker om, hvorledes mennesket forholder sig til det skønne. Han definerede æstetikken ud fra en grundlæggende forståelse af, at mennesket på samme tid er underlagt fornuftens og naturens love, men at disse aldrig kan forenes. For Schiller fandtes skønhed mellem fornuft og natur, og dermed definerede Schiller æstetikken som et felt mellem de to²²⁸. Æstetikken kan således forstås som et medierende felt, som en relation. For den æstetiske betragtning viser verden sig, som den er. Den er ikke til med henblik på noget bestemt, og udgangspunktet for den æstetiske dom bliver dermed følelse. Forståelsen i den æstetiske dom relaterer sig til objektets repræsentation frem for objektet selv. Hvad der dermed er relevant, for at bestemme den æstetiske dom og erkendemåde, er dét, der sker i mødet mellem subjekt og verden, hvilket for mig er begrundelsen for at arbejde med semiotik. Semiotikken står som en strukturalistisk teori, hvorefter medieringen mellem subjekt og objekt, menneske og ting, sker gennem anvendelse af tegn.

For Peirce er forståelsen, at et tegn er noget, der står for noget andet. Tegnet repræsenterer et objekt og skaber derigennem en interpretant. Interpretanten er tolkningen af det første tegn; ikke alene et subjekt. Tegnet henvender sig imidlertid til nogen, som Peirce beskriver "(...) creates in the mind of that person (...)")²²⁹. Forståelsen er således, at menneskets erkendelse sker gennem afkodning af tegn, og gennem en repræsentationsforståelse hvorefter, der kan ske en kobling mellem nyt og kendt. Det er i skabelse og afkodning af tegn, der sker en proces, som kan lede til erkendelse, for det er i mødet mellem subjekt og skov, at skoven får en betydning, og netop i relationen at der kan ske en fokusering på oplevelsen af skoven. Med Seels kategorier for naturperception findes en fokusering på den æstetiske betragtning af *natur som landskab*, og formålet med perceptionsformerne er for Seel at konkretisere naturens æstetiske værdi for mennesket. Eftersom Seels kategorier er udarbejdet på baggrund af det skønne, og behandler naturens æstetiske værdi for mennesket, finder jeg, at Seels kategorier kan anvendes til at karakterisere denne relation.

Zube, Sell og Taylor præsenterer en model til forståelse af perception af landskaber²³⁰ udviklet på baggrund af teorier og forståelser af perception i relation til landskabsforvaltning, lovgivning, planlægning og design. Modellen beskriver en proces, hvor menneske og landskab interagerer. De former

²²⁷ Forord til anden udgave af Kritik der reinen Vernunft, 1787.

²²⁸ Schiller, 1996, s. 22.

²²⁹ Peirce, 1931-58: CP 2.228.

²³⁰ Zube, E.H., J.L. Sell and J.G. Taylor. 1982: Landscape perception: research, application and theory. *Landscape Planning*, 9 (1982) s. 1-33.

for interaktion, Zube, Sell og Taylor beskriver, harmonerer med Seels baggrundsbeskrivelser for de tre perceptionsmåder. De *passive* og *pludselige* interaktionsformer karakteriserer den kontemplative form, de *aktive* eller *formålsbetingede* interaktioner svarer til Seels korresponsive form, mens de *vanemæssige* beskriver den imaginative. Zube, Sell og Taylor beskriver ligeledes det *unikke*; i min forståelse vil den unikke interaktion kunne ske på alle tre niveauer. Resultatet af interaktionen beskriver Zube, Sell og Taylor som eksempelvis information, tilfredsstillelse, følelse af frygt og baggrunden for værdier. Hvis deres definition af perception følges, må perception dermed forstås som en proces, der resulterer i definerbare og delvis beskrivelige resultater, hvilket jeg vil definere som oplevelse. Samtidig afhænger den enkeltes interaktion i perceptionen ifølge Zube, Sell og Taylor af eksempelvis tidligere erfaringer, uddannelse, forventninger, motivation mv., hvilket Kaur, Palang og Sooväli sammenfatter som *personlighed, tidligere erfaringer* samt *kulturel indflydelse*²³¹; altså hvad jeg ville beskrive som baggrunden for naturopfattelse.

En anden begrundelse for at redefinere *wahrnehmung* til oplevelse finder jeg i det forhold, at Seel definerer sine kategorier af perception således, at de indeholder mere end blot noget, der kan opfattes gennem synet. I den kontemplative forståelse ser vi naturen som den er, uden at vi har et formål med perceptionen. Imidlertid forudsætter Seel en evne til abstraktion samt sprog- og handlekompetencer, som han alene finder hos det voksne subjekt. I den korresponsive forståelse kobler vi det sete med vores forståelse af det gode liv, og vi dømmer oplevelsen efter, om vi ser naturen som et sted, vi kan leve eller ej. Og i den imaginative forståelse kobler vi det sete med referencer til kunst. Alle tre kategorier implicerer således noget, der ligger væsentligt ud over det, der kan karakteriseres som "det sete". Hermed finder jeg, at Seel ikke blot beskriver iagttagelsen, men dét, der genererer en æstetisk oplevelse.

Ud fra Seels kategorier af naturperception er det logisk, at oplevelser i natur og landskab relaterer sig til vores æstetiske forståelse og perceptionsmåder, og at landskabsperceptionen kan beskrives gennem en fokusering på de tre måder, vi betragter naturen eller landskabet. Disse tre perceptionsformer kan forekomme alle steder, og eftersom alle områder, der skaber mulighed for kontemplative, korresponsive samt imaginative perceptioner, er udgangspunkt for menneskets æstetiske perception, er alle landskaber *potentielt* udgangspunkt for perception af natur som landskab. Imidlertid vil ikke alle landskaber anspore til oplevelser, der kan karakteriseres som værdifulde, hvad der underbygges af undersøgelser af befolkningens præferencer i rela-

²³¹ Kaur, Egle, Hannes Palang & Helen Sooväli. 2004: Landscapes in change – opposing attitudes in Saaremaa, Estonia. *Landscape and Urban Planning* 67 (2004) s. 109-120, s. 111.

tion til naturbesøg²³². Hvad den enkelte skønner værdifuldt baseres på viden, vilje og behov, altså den enkeltes naturopfattelse.

En beskrivelse efter Seels tre perceptionsformer kan ikke anvendes til at forstå motiver og bevæggrunde for naturbrug og præferencer, fordi beskrivelsen alene vil resultere i en afklaring af hvorledes, naturen kommer os i møde som baggrund for vores tilegnelse af natur som landskab. Fordi vi mangler forklaringerne bag, kan de ikke give forklaringer på *hvorfor*. Hvor Landskab for Seel er en sammenfattende kategori af æstetiske betragtningsmåder, er Landskab for Hansen-Møller et begreb, der kan anvendes til at beskrive samspillet mellem kultur og natur, eller hvordan kultur *fortolker* natur. For Hansen-Møller er relationen, Landskab, ikke bundet til et sted, men et sæt af objektrelationer baseret på samfundsmæssige beslutninger og menneskelig adfærd²³³. Objektrelationen indeholder dermed både landskabet som sted og begreb, og modellen fokuserer blandt andet på forklaringerne bag, hvad vi finder tiltrækkende, og hvilket er, hvad jeg efterspørger i relation til Seels kategorier. Imidlertid finder jeg, at Seels æstetiske betragtningsmåder er dækkende for definitionen af Landskab ud fra den æstetiske forståelse, og at den dermed kan uddybe Hansen-Møllers definition af kolonnen Landskab.

Seels kategorier er beskrevet som kategorier af natur-*perception*. Imidlertid vælger jeg, netop med udgangspunkt i Hansen-Møller og særligt koblingen til Peirces forståelse af semiosis, at kalde midterkolonnen for Natur-*oplevelse*. Hvor perceptionsformerne for Seel leder mennesket til at forstå naturen som landskab, skaber koblingen til forståelsen bag, altså Kultur og Natur, en ramme, hvormed landskab ikke længere alene taler til synet som sans.

Når jeg skal karakterisere, hvorledes danskere opfatter skov, er det relevant at fokusere på deres oplevelser i skov. Jeg finder, at Seels kategorier af naturperception kan anvendes til at beskrive oplevelsesformer, der kan anskueliggøre, hvori oplevelserne i naturen består, og som derfor kan anvendes til at analysere og derigennem konkretisere naturopfattelse, eller i denne afhandling, skovopfattelse. Imidlertid kan Seels kategorier ikke generere forklaringer, for der mangler kortet bag; interpretant og natur. Med Hansen-Møllers model til kortlægning af natursyn etableres en mulighed for at forklare, hvad der findes "bag" oplevelsen; hvad der i menneske og natur skaber muligheden for, at naturen kan give mennesket en æstetisk oplevelse.

²³² Jensen og Koch, 2004 samt Kaae, Berit C. og Lene Møller Madsen, 2003: *Holdninger og ønsker til Danmarks natur*. By og Landsplanserien nr. 21. Miljøministeriet, Forskningscentret for Skov og Landskab.

²³³ Hansen-Møller, 2006, s. 11.

Fænomen modalitet	Kultur	<i>Naturoplevelse</i>	Natur
1. hed	Natursans	<i>Kontemplativ naturoplevelse</i>	Natur
2. hed	Erfaring	<i>Korresponsiv naturoplevelse</i>	Miljø
3. hed	Argument	<i>Imaginativ naturoplevelse</i>	Naturlove

Figur 2.4: Hansen-Møllers model til kortlægning af natursyn med Seels æstetiske kategorier.

2.2.4.2 Den kontemplative naturoplevelse

Seels definition af den kontemplative perceptionsmåde er en desinteresseret perception, hvor det, der betragtes, ikke tillægges betydning, eller hvor den betragtede ikke stiler mod en forståelse af det betragtede. Vi oplever, uden at reflektere nærmere over det. Oplevelsen består af sansemæssige påvirkninger, som lys og mørke, farver, stilhed og foranderlighed, der glider ind i os i en afslappet atmosfære. Det kan være lyset, der pludselig bryder gennem de mørke skyer, eller følelsen af at glemme sig selv, tid og sted. Det er i denne perceptionsform, vi føler os ét med naturen, og det er nok også i denne form, at vi lader op, finder ny energi, og hvor naturen opleves som et refugium²³⁴. Imidlertid er det en forudsætningsfuld perceptionsform i den forstand, at kontemplationen ikke kan beskrives som ren sansning²³⁵. Den kontemplative perceptionsform kræver abstraktion; abstraktion fra den hensigt og sindsbevægelse, som binder sig til alle ikke-kontemplative iagttagelser. Det betyder, at semiosis skal være gennemløbet flere gange således, at der er opnået en basis for forståelse af det betragtede, selvom forståelsen ikke er relevant, hvorfor denne perceptionsmåde forudsætter det voksne subjekts sprog- og handlekompetencer, som baseres på en evne til abstraktion.

Den kontemplative perceptionsform kan lignedes med Peirces beskrivelse af førstehed. Førstehed er en positiv, kvalitativ mulighed. I sig selv intet andet; eksisterer ikke, er ikke udtrykt som noget, men er alene muligheden for, at noget kan ske eller eksistere. Peirce skriver, at ideen om førstehed er dominerende i ideerne om friskhed, liv og frihed. Hvad der er frit, har intet bag sig, der forudbestemmer dets handlinger²³⁶. Det er sansninger uden manifestering, de ureflekterede følelser, umiddelbarheden, spontaniteten, udifferentieret kvalitet og uafhængighed²³⁷. Det er en begyndelse i en proces; det eksisterer ikke i sig selv men er grundlaget for, at både andet- og tredjehed kan træde frem.

Det kontemplative indeholdes i Hansen-Møllers definition af Landskabets 1.-hed, Habitat. Med Habitat menes et levested, hvor der findes et samspil mellem levestedet og dets beboere, som betyder, at der findes en forbundet-

²³⁴ Som det f.eks. gengives i undersøgelse af danskernes holdninger og ønsker til Danmarks natur i Kaae og Madsen, 2003 s. 48.

²³⁵ Seel, 1996, s. 51, min oversættelse.

²³⁶ Peirce, 1931-58: CP 1.302.

²³⁷ Nöth, 2000, s. 61.

hed mellem natur og beboer. Forbundetheden findes som en relation mellem ~~naturesans~~ og ~~natur~~, hvor det ene ikke kan tænkes uden det andet. Uden natur, ingen mennesker, uden mennesker, ingen natur til at opfatte omgivelserne som natur²³⁸. I Habitatet findes endnu ikke et kendt skel mellem natur og kultur. Habitatet lignes med et territorium, netop på grund af det dybe tilhørsforhold, der findes mellem levestedet og beboeren, naturen og kulturen. Det er et sted, uden hvilket mennesket ikke kan overleve, og som det kan betyde døden at forlade. Imidlertid har Hansen-Møller overstreget ~~naturesans~~ og ~~natur~~, der er grundlaget for Habitat. Denne overstregning er foretaget for at illustrere, at ~~naturesans~~ og ~~natur~~ ikke i sig selv kan italesættes; det er førstehed, som den præsenteres af Peirce. Både Habitat og det kontemplative rummer umiddelbarhed sådan at forstå, at det er det uvillede, det, der ikke er forudbestemt. Imidlertid er det klart, at det kontemplative ligeledes rummer elementer af tredjehed, fordi der forudsættes kompetencer, der ikke ligger i definitionen af førstehed. Hvis man kan definere en tredjehed af førstehed, sådan at forstå, at det er førsteheden med alle forståelserne bag – men *glemt*, så er det, hvad den kontemplative oplevelse er. Grundlæggende hviler det kontemplative og ideen om Habitatet på samme forudsætninger. Den kontemplative iagttagelse har ikke til formål at begribe det iagttagede. Den tager alt, som det er, uden at søge et formål med eller orden bag²³⁹. Der findes ingen betydning, der har betydning for perceptionen, hvilket også gælder for Habitatet; samspillet er så dybtliggende, at det ikke kan betvivles.

Ifølge Kant kan naturen virkelig vise os, hvad skønhed er²⁴⁰. Det kontemplative indbefatter oplevelsen af det skønne, der kræver et frit, uinteresseret behag og fordrer ikke begreb om det betragtede. Smag er vores evne til at vurdere et objekt eller en fremtrædelsesform ved hjælp af fryd eller aversion, udenfor enhver interesse. Det, der dømmes som skønt, behager i den rene bedømmelse, for netop gennem denne interessefrihed, således at hverken sansningen eller forstanden spiller med, sker ikke en aftvingelse af anerkendelse. Dermed er dommen af det skønne fri, og netop det skønne indebærer en følelse af frihed. Dommen om det skønne er for os en universel dom. Vi tror, følelsen af fryd er ens for alle, når de betragter det skønne, og derfor omtaler vi det skønne som en kvalitet ved objektet, og dommen som logisk, selvom det blot er en æstetisk dom, der alene indeholder en reference til det repræsenterede objekt for subjektet²⁴¹. Det kontemplative er ikke lig det skønne, fordi det skønne er bundet til en forestilling om kvalitet, der er mere andethed end det kontemplative, men den grad af åndelig passivitet, som oplevelsen af det skønne fordrer²⁴², rummes i den kontemplative oplevelse.

²³⁸ Hansen-Møller, 2006, s. 11.

²³⁹ Seel, 1996, s. 42.

²⁴⁰ Kant, 2001, s. 171.

²⁴¹ Kant, 2001, s. 60.

²⁴² Wilkens, 1888, s. 7 og 11 samt Kant, 2001, s. 57.

2.2.4.3 Den korresponsive naturoplevelse

Seels kategori, den korresponsive perception, rækker ud over den kontemplative ved at være fokuseret på det, der betragtes, som et sted, hvor der leves. Den korresponsive naturiagttagelse står i direkte sammenhæng med menneskelige interesser og behov, således at det, der betragtes, er interessant, fordi det korresponderer med den betragtendes liv. De korresponsive perceptioner omfatter et områdes fysiske fremtoning. Området opleves som interessant, hvis det harmonerer med vores forestillinger om landskabet som et godt sted at bo eller opholde sig. Vi ser landskabets elementer – terræformer, natur og kulturelementer – i et samspil, der danner et sceneri, vi kan se os selv tage del i. Hvor landskabet, og vores mulighed for at komme ud i det, harmonerer med vores forestillinger om, hvor der er godt at leve, vil vi dømme området som værende smukt. Hvor der er disharmoni, ville vi aldrig drømme om at slå os ned, hverken i kortere eller længere tid, fordi stedet opleves som grimt eller direkte hæsligt.

Det korresponsive kan lignes med Peirces beskrivelse af andethed. Andetheder rummer oppositioner mellem forhold, netop fordi kvalitet og kvantitet er observerede, men endnu ikke forbundne. Der findes ikke bevidsthed knyttet til andethed, da bevidsthed er en repræsentation, og dermed kun kan findes som tredjehed. Andethed er umiddelbar bevidsthed uden repræsentation, en handling uden formål. Dermed bliver feltet også et for erfaring, men kun der, hvor erfaringerne gøres, ikke erkendes²⁴³. Det vil sige, at der ikke genereres nye erfaringer; det er en form for erkendelse, der alene hviler på tidligere erfaringer, samklangen mellem det eksisterende og erfaringer.

Det korresponsive harmonerer med Hansen-Møllers andethedskategori af Landskab, der kaldes Område. Med Område menes en egn eller landsstrækning betragtet med hensyn til beliggenhed, naturforhold og lignende. Det er landskabet derude, men samtidig en kobling mellem Miljø og Naturforståelse, hvilket betyder, at det er en gensidig udveksling mellem Erfaringer og Miljø²⁴⁴. På samme tid er det udtryk for naturen derude og den naturforståelse, mennesket har. Menneskets relationer til området, hænger sammen med områdets nytteværdier, dets arbejds-, forskningsmæssige eller rekreative muligheder²⁴⁵. Dette svarer til, hvad der ligger i Seels korresponsive naturperception, der er en eksistentiel eller interessebaseret anskuelsesform, hvor naturen eller de objekter, der betragtes, vurderes efter, hvor godt de stemmer overens med menneskets forestillinger om det gode og vellykkede liv.

Det korresponsive favner det behagelige i Kants definition, fordi der findes en forbindelse mellem det betragtede og betragteren. Det behagelige er det, der behager umiddelbart i den forstand, at det er forbundet med en interesse i objektet. Det repræsenterer objektet i relation til sanserne, men hviler

²⁴³ Peirce, 1931-58: CP 1.532.

²⁴⁴ Hansen-Møller, 2006, s. 12.

²⁴⁵ Hansen-Møller, 2004 I Hansen-Møller (red), 2004, s. 21.

alene på følelser, og vil, ud over at være behageligt, være en nydelse eller fornøjelse. Dommen om det behagelige baseres på private følelser, og alle vil erkende, at det behagelige er en privat og dermed ikke universel dom²⁴⁶. Seels det korresponsive kan derudover delvist siges at rumme Kants definition af det gode, der indeholder det moralske og fornuften. Det, der er godt, tiltaler mennesket gennem fornuften ved hjælp af begreb om objektet. Fornuften er forbundet med vilje, og det gode er forbundet med interesse, som det behagelige²⁴⁷. Vi kalder det godt for noget, anvendeligt eller godt i sig selv. Det gode indeholder en reference til begæret, ledsaget af en ren praktisk fryd. Denne fryd er bestemt af den forbindelse, der findes mellem subjektet og det virkelige objekt. Dermed er det ikke kun objektet, men også vores viden om dets faktiske eksistens, der fryder. Det gode kræver begreb om det betragtede, og netop dette findes i den korresponsive oplevelse, fordi det, vi betragter, tillægges egenskaber i relation til forestillingen om det gode og vellykkede liv.

2.2.4.4 Den imaginative²⁴⁸ naturoplevelse

Seels tredje perceptionsform afspejler menneskets forhold til kunsten, idet den imaginative perceptionsmåde tager udgangspunkt i menneskets evne til at danne og projicere billeder. Naturen opleves som et malerisk sceneri, hvor eksempelvis et vindue udgør rammen. Vi projicerer vores forestillinger om landskabet ind i oplevelsen, så den kommer til at rumme mere end det, naturen i sig selv kan give. Vores kendskab til kunst er afgørende for den oplevelse, vi får i naturen, netop fordi vi ved perceptionen kobler det sete med kunst, vi kender²⁴⁹.

Den imaginative naturopfattelse kan sammenstilles med Peirces beskrivelse af tredjehed. Tredjehed er vanens felt, der rummer det lovmæssige, og en udvikling over tid, der forbinder kvalitet og kvantitet. Det er feltet for forståelse i den forstand, at der gennem vane kan opnås en forståelse på baggrund af gentagelsen. Tredjeheder er repræsentationer, symboler, feltet for konventioner. Det er feltet for nødvendighed, syntese, repræsentation og tegn²⁵⁰.

Hansen-Møllers tredjehed af Landskab, Symbol, er et tegn, der ikke kan eksistere uden en fortolker. Kategorien rummer alle de menneskelige tegn, der henviser til det, derude, alle ideelle fremstillinger af forestillinger om det, der er derude. Det er samtidig relationen mellem Naturargumenter og Naturlove, og netop denne relation er forudsætning for, at et landskab kan

²⁴⁶ Kant, 2001, s. 59.

²⁴⁷ Kant, 2001, s. 52.

²⁴⁸ Seel kalder denne kategori for "imaginativ", og da der ikke findes en direkte oversættelse af ordet, har jeg valgt at anvende hans begreb ud fra den forståelse, at imaginær ville lede læseren til den forståelse, at kategorien sigter på "indbildninger", mens det i min forståelse i højere grad sigter mod "forestillinger".

²⁴⁹ Seel, 1996 s. 141.

²⁵⁰ Nöth, 2000, s. 61.

opleves som et symbol, fordi det kræver en fortolker²⁵¹. I den imaginative perceptionsform betragtes naturen som et værk, der forudsætter menneskets aktive indbildnings eller forestillingskraft for at kunne fremtræde, hvilket netop er gældende for Landskab som Symbol. Vi ser altså ikke naturen selv, når vi ser ”gennem” denne perceptionsmåde. Vi projicerer, og naturen improviserer. Det bliver rummet i rummet, det imaginerede rum²⁵². I min forståelse rummer den imaginative naturoplevelse mere end blot vores kobling til kunsten, fordi det imaginative også favner de perceptioner, der hviler på symbolværdier. Det kan være samfundsmæssige konventioner, hvorefter områder opfattes som værdifulde, fordi de gennem tidens løb er tillagt en betydning, som eksempelvis Møns Klint, Skagen eller Dyrehaven. Symbolværdien behøver dog ikke at være konventionel. Den kan være særegen for den enkelte; som bænken, hvor man første gang kyssede sin kæreste, eller naboens mark, hvor man legede som lille. Hvad der er væsentligt i denne kategori er, at uden viden om meningen bag, kan områdets særlige værdi ikke forstås²⁵³.

Det imaginative indeholder spor af Kants beskrivelse af det sublime. Det sublime er det, der er absolut stort eller betydeligt. Det sublime behager ud fra sin egen skyld som det skønne, og som det skønne hviler også det sublime på en refleksionsdom. Imidlertid rummer det sublime en ubegrænsethed, der ligger i dets definition, hvorved det sublime alene kan opleves i dødsens alvor, på grænsen til selvudslettelse, hvor der på én gang vil optræde følelser af behag og ubehag. Det sublime omhandler snarere ideer end virkelighed, og behaget ved det sublime findes i modsætningsforholdet til fornuften. Det sublime findes i vores bevidsthed, fordi vi bliver bevidste om, at vi er naturen overlegne. Kulturen er således en nødvendighed for det sublime. Oplevelsen af det sublime hviler på forestillinger om endeløs kvantitet og er en egenskab ved subjektet selv, der i en aktiv afladning kommer ud over sig selv. Netop samklangen mellem naturen og noget andet, er en del af det sublime, og at når det lykkes, er resultatet langt over det, naturen ellers kan byde på²⁵⁴.

2.3 Skovopfattelse

Der findes mange beskrivelser af æstetiske oplevelser i skove, eksempelvis i dansk skønlitteratur, ligesom skoven er gengivet som motiv eller rum på adskillige malerier og andre former for kunst. Imidlertid er jeg ikke stødt på beskrivelser af skovopfattelser, der er konkretiseret og analyseret ud fra en

²⁵¹ Hansen-Møller, 2004, I Hansen-Møller (red), 2004 s. 192.

²⁵² Seel, 1996, s. 141, Steffensen, 1998, s. 43.

²⁵³ Seel, 1996, s. 137 og 141.

²⁵⁴ Kant, 2001, s. 133.

æstetikteoretisk tilgang. Det er således ikke beskrevet, hvad den æstetiske skovoplevelse udspringer af, eller hvad den rummer. Den æstetiske oplevelse af skov er søgt konkretiseret gennem kvantitative kortlægninger af præferencer for skovelementer²⁵⁵, og undersøgelserne afdækker disse præferencer, men kan ikke give svar på, hvorfor skoven er danskernes primære udflugtsmål, eller hvorfor vi foretrækker at opleve bestemte elementer i skoven. Undersøgelserne kan således ikke anvendes til at belyse, hvad det er, vi søger i skoven, altså hvilken form for oplevelse, skoven giver os, ligesom der ikke gives svar på, hvilken betydning for oplevelsen af skoven, de enkelte elementer har.

Jeg er interesseret i at vide, hvordan danskere definerer skov. Hvordan forstår de skoven ”i sig selv”, hvad vil de definere som skov, og hvor går grænsen for, hvornår noget ikke længere er skov. Jeg er interesseret i at vide, hvilke erfaringer, de tidligere har gjort med skov. Hvilke erindringer om skov har de, og hvilken type skov er grundlaget for de erindringer om skov, de har. Desuden er jeg interesseret i at kortlægge, hvordan erindringerne og de definitioner, danskere har af skov, påvirker deres forståelse af skoven derude. Med andre ord er jeg interesseret i at forstå, og dermed kunne beskrive, hvad der ligger *bag* de tre sammenfattende kategorier, altså Seels det kontemplative, det korresponsive og det imaginative, og dermed hvad der definerer kategorierne i Hansen-Møllers forståelse af Kultur og Natur.

Fænomen modalitet	Interpretant	Skovoplevelse	Skov
1.-hed	<i>Skovsans</i>	Kontemplativ	<i>Skov</i>
2.-hed	<i>Erfaringer med skov</i>	Korresponsiv	<i>Skove</i>
3.-hed	<i>Argumenter for skov</i>	Imaginativ	<i>Skovdefinitioner</i>

Figur 2.5: Model til kortlægning af skovopfattelse.

2.3.1 KULTUR: INTERPRETANT

Med kultur mener Hansen-Møller personlige såvel som kulturelle meninger, hvorfor begrebet dækker såvel den enkeltes, som en gruppe af menneskers evne til at fortolke deres omverden og sig selv²⁵⁶. Hansen-Møller benævner Interpretant Kultur, mens jeg har valgt at bibeholde begrebet Interpretant. Interpretant er fortolkeren, og mens Hansen-Møller illustrerer dette ved at omdøbe kategorien, finder jeg, at kulturbegrebet i sig selv er så komplekst, at det er oplagt at misforstå kolonnens indhold og baggrund. Ved at bibeholde Interpretant som overskrift ønsker jeg at understrege, at interpretant er den måde, hvorpå et repræsentationsforhold, altså forholdet mellem objekt og tegn, fortolkes. Ydermere ønsker Hansen-Møller at understrege kulturens betydning gennem anvendelse af begrebet, netop fordi den menneskelige

²⁵⁵ Jensen & Koch, 2004 s. 93-102.

²⁵⁶ Hansen-Møller, 2006, s. 6.

tænkning ikke er en forudsætning for Peirce²⁵⁷. At kolonnen dermed hedder *kultur* og ikke *menneke* understreger, at interpretanten ikke nødvendigvis er et tænkende subjekt. For mig er interpretanten den måde, hvorpå repræsentationsforholdet fortolkes, og dermed udfyldes kolonnen af menneskers forestillinger, erfaringer og argumenter for skov, som de eksempelvis er givet i de før omtalte præferenceundersøgelser for skovelementer²⁵⁸.

2.3.2 NATUR: SKOV

Hansen-Møller anvender adskillige definitioner af natur til at redegøre for, hvad kolonnen Natur dækker, og skriver, at Natur på en gang rummer naturen forstået som kraft og som sted. Det er væsentligt at påpege, at kolonnen dækker naturen i sig selv, men at Hansen-Møller påpeger, at Natur altid vil være defineret ud fra en kultur²⁵⁹. Selvom kolonnen således hedder Natur, vil det være kulturens forståelse af natur, for det er alene på denne måde, vi kan begribe, hvad natur er. Jeg vælger at betegne Natur som Skov. Natur er defineret fra den kultur, der ser på naturen, og derfor kan Skov ikke være en kategori af skov i sig selv, forstået som *Ding-an-sich*, men vil indeholde samfundets definitioner og forståelser af skov. Kolonnens kategorier kan udfyldes gennem konkrete beskrivelser af skov fra eksempelvis lovgivning eller samfundsmæssigt vedtagne retningslinier for skov, eller fra menneskers definitioner af skov, der ikke er direkte relateret til erfaringer og argumenter.

2.3.3 LANDSKAB: SKOVOPLEVELSE

Ifølge Seel vil oplevelsen af landskab være forskellig alt efter, hvorledes vi betragter naturen. Som relation mellem Kultur og Skov forstås Skovoplevelse som den æstetiske kategori, der, som Schillers beskrivelse af, hvorledes æstetikken behøves som en mediering mellem fornuftens og naturens love, belyser sammenhænge og relationer mellem skoven og kulturens forståelse af skov. Skoven manifesteret i landskabet, og skoven i mennesket danner baggrund for skovoplevelsen og præsenteres af den kontemplative, den korresponsive og den imaginative oplevelse af skov. Seel konkretiserer sine kategorier gennem eksempler, men opstiller ikke en facitliste over, hvilke landskabselementer, der giver hvilken oplevelse. De tre kategorier kan ikke anvendes direkte til at beskrive, hvad det er i naturen, vi tiltrækkes af, altså hvilke former eller elementer i landskabet, der giver os en oplevelse, eller hvilke former, der er frastødende, men kategorierne skaber en ramme for at forstå, *hvordan* noget opleves som frastødende, tiltrækkende eller smukt.

Seels tre kategorier kan anvendes til at beskrive, hvordan naturen eller landskabet "når os", og dermed hvad *natur som landskab* rummer. Den kontemplative naturperception vil baseres på de sansemæssige påvirkninger,

²⁵⁷ Hansen-Møller, 2006 s. 3.

²⁵⁸ Jensen, 1999.

²⁵⁹ Hansen-Møller, 2004 I Hansen-Møller, 2004, s. 23.

eksempelvis lys og mørke. De korresponsive perceptioner vil i højere grad hvile på et områdes fysiske fremtoning og indhold af elementer, i en forståelse af, om områdets fysiske fremtoning harmonerer med vores forestillinger om, hvorvidt landskabet er tiltrækkende for os som levested. Den imaginative perception er en kunstbaseret perception, hvor det, der dømmes som værende skønt, hviler på vores viden om kunst. Vores perceptioner af natur og landskab vil kunne beskrives ud fra disse tre perceptionsformer. Når vi eksempelvis er i skoven, vil vi måske opleve roen, stilheden og farverne, hvilket påvirker os kontemplativt. Der vil være mulighed for leg, udfoldelse og ophold, hvilket er del af den korresponsive forståelse, og vi kan ligne det, vi ser, med et maleri, eller det vi hører, med en symfoni, hvilket er del af den imaginative perceptions måde. Med udgangspunkt i Seels kategorier kan fokuseres på naturperceptionen som grundlag for den æstetiske oplevelse, og derigennem kan det defineres, hvori de forhold, der påvirker os æstetisk, består.

2.3.3.1 Den kontemplative skovoplevelse: Fremtrædelsernes spil

Førsteheden er den kvalitative mulighed af tegnet, der endnu ikke kan udtrykkes. Hansen-Møllers *Natursans* henviser til sansninger, før de erkendes²⁶⁰. Fordi *Natursans* findes på førstehedens niveau er det en tilstand af umiddelbar bevidsthed, der ikke involverer analyse eller sammenligning. Det er et enkelt menneskes eller en kulturs ureflekterede evne til at forholde sig til omgivelserne, handlings- som idémæssigt²⁶¹. På *Natursans*-niveauet vil skoven alene være sansning, en idé eller forestilling. Mange af de svært forklarlige grunde til, at vi søger skov i forbindelse med rekreation, vil findes på dette niveau. Det kan være forestillingen om, at skoven tilbyder stilhed og ensomhed. Dette felt rummer også muligheden for skoven som noget egentligt eksisterende; det kan være en opmærksomhed, der bliver fanget af en forestilling. Jeg har valgt at kalde kategorien *Skovsans*.

Kategorien *Natur* er det, der ligger bag alle vore begreber om natur. Det er et potentiale, alle tings udspring eller den kvalitative rest som blandt andet videnskaben forsøger at nærme sig, men hvoraf der altid bliver lidt tilbage. Det er naturen an-sich²⁶². Førstehed er for mig skov i sig selv, og derfor betegner jeg kategorien *Skov*. Kategorien rummer det, der gør, at skov er en mulighed, at skov adskiller sig fra omgivelserne, men i en sådan forstand, at det er som kvalitet uden manifestation. Jeg forestiller mig en idé om landskaber; hvor der er mørkest er der skov eller vand. Det er en flimren, et billede, der ikke er til at fastholde. Det er skoven i sig selv, men uden den er manifesteret som landskabselement. Det er dufte, lyde, alt det, der skaber muligheden for, at skov kan manifesteres som skov.

²⁶⁰ Hansen-Møller, 2006, s. 7.

²⁶¹ Hansen-Møller, 2004, I Hansen-Møller, 2004, s. 191.

²⁶² Hansen-Møller, 2006, s. 9

Den kontemplative skovoplevelse vil være relationen mellem *Skovsans* og *Skov* på førstehedens niveau, og dermed rumme de interesseløse perceptioner. Sansning af skoven og skoven som et eksisterende element er adskilte, og der hører ingen forståelse med til skovopfattelsen. Det er ren sansning, der ikke sættes spørgsmålstegn ved, men som sker, fordi der ikke kan ske andet. Det er en væren i verden, væren i skoven, hvor alle sansemæssige optag sker uden vilje, uden formål og uden besvær. At Hansen-Møller overstreger *Natursans* og *Natur*, der er baggrunden for Habitat, skal illustrere denne manglende mulighed for italesættelse, som jeg finder er for indskrænkende en brug af kategorien. De kontemplative oplevelser relaterer sig til alt, vi kan sanse, men ud fra en tilgang, der ikke resulterer i egentlig forståelse. I forhold til Seels beskrivelse vil det i særlig grad være de visuelle forhold, der påvirker os, men i min forståelse vil også lyde, dufte, berøringer samt alene det forhold, at vi bevæger os uden formål og tanke, være af betydning for oplevelsen. Imidlertid er de oplevelser, vi får på denne vis, nærmest umulige at italesætte. For Peirce er relationen mellem rheme og qualisign på førstehedens niveau et icon. Et icon har lighed med det objekt, det betegner, men intet formål. Et icon har en metaforisk lighed med dét, det repræsenterer, men i sig selv tilbyder det ingen forklaringer eller konventioner, der kan hjælpe med afkodningen af det. I sig selv rummer et icon således ingen reference, men det har stadig værdi. Samme forhold gør sig gældende for den kontemplative opfattelse, men Seel forudsætter en bevidsthed og en sproglig og handlemæssig kompetent sansning, der gør subjektet i stand til, efterfølgende, at konkretisere og italesætte det sansede.

Jeg finder, at den kontemplative oplevelse kan lignes med Kants det skønne, fordi erkendelsen af det skønne fordrer en interessefrihed, og ikke resulterer i anerkendelse²⁶³. Dommen over det skønne er fri, og netop det, at der fældes dom, gør, at det kontemplative ikke *er* det skønne. Men som grænsen for det kontemplative ikke er bestemt af Peirces definition af førstehed, skal definitionen af kategorien blot inspireres af det skønne. Det kontemplative rummer ikke den materialiserede kvalitet, for det er ikke konsistent nok til, at her fældes en dom. Det kontemplative kræver interessefrihed, men hvis vi skal fortælle om sådanne oplevelser, må vi rette vores interesse mod dem, hvormed de ikke længere kan være kontemplative. Adorno²⁶⁴ beskriver en tilsvarende form for oplevelse som en "bevidstløs sansning", men finder samtidig, at den pure umiddelbarhed ikke er tilstrækkelig for æstetisk erfaringsskabelse. Gennem analyse kan vi ifølge Adorno bringe oplevelsen tilbage til en oplevelse af "uvilkårlighedens medium" (førstehed), hvilket kan resultere i den "fuldkomne og selvforglemmende, bevidstløse sansning". Det er netop, hvad det kontemplative er.

²⁶³ Kant, 2001, s. 60.

²⁶⁴ Adorno 1970. I Dehs, 1995 s. 60.

2.3.3.2 Den korresponsive skovoplevelse: Forestillingen om det gode liv

Andetheden i sig selv besidder en adskilthed, idet kvalitet og kvantitet ikke kan være forbundne uden tredjehedens lovmæssigheder. For Hansen-Møller er Erfaringer konkrete, reflekterede erfaringer fra omgang med et miljø, eller bevidste og refleksive forklaringer, baseret på tidligere gjorde erfaringer²⁶⁵. Erfaringer med skov påvirkes af forestillingerne samt af argumenterne for skov. Kategorien rummer de konkrete erfaringer med skov, de tidligere oplevelser, der er med til at danne vores billede af skov; de skovbesøg, vi har foretaget gennem hele vores liv. Jeg har kaldt kategorien *Erfaringer med skov*.

For Hansen-Møller er Miljø den eksterne natur, den eksisterende fysiske verden, men for sig selv, uanset om der er nogen til at opleve den. Miljø er det konkrete naturgrundlag med dets fysiske elementer, dets klima, jordbundsforhold mv.²⁶⁶. Kategorien er for mig skoven som noget fysisk eksisterende, som jeg kalder *Skove*. *Skove* er de fakta vi bruger for at definere skoven som skov; som noget andet end mark, eng og lund. Det er den fysiske tilstedeværelse af noget vi definerer som skov. Kategorien rummer i sig selv en adskilthed; jeg ser det som *Skove*, der er eksisterende, men hvor vi mangler forklaringerne til at udtrykke, hvad det er, vi står over for.

Den korresponsive skovoplevelse præges af vores fokusering på skoven som sted. Vores tidligere erfaringer med skov samt vores tilegnede bestemmelser om, hvad skov er, præger og danner vores forståelsesramme og er bestemmende for, hvorledes vi ser skoven. Vi projicerer vores følelser og forståelser af skoven som skov ud i det betragtede, og dermed forbinder vi skovoplevelsen med det gode, men også det behagelige. Vi har et formål med at komme der, og vi registrerer skovens udformning og fremtoning efter vores forståelse af, om der er godt og rart at være. På samme måde kan skoven have karakter af et frygtindgydende sted; igen gennem vores overføring af følelser til skoven selv.

Erfaringer med skov relaterer sig til Peirces definition af Dicisign som en erfaring, mens Skoven, som Sinsign, er det egentligt eksisterende, i sig selv uden forklaringer. Relationen mellem Erfaringer med skov og Skoven findes i den Korresponsive skovoplevelse. De korresponsive forhold, der påvirker os, vil være relateret til landskabets fysiske fremtoning. Det vil være landskabets indhold af elementer, og disse elementers indbyrdes relationer, der vil være i fokus. Disse forhold kan sammenfattes til oplevelsen af landskabet som sted, og alle "fysiske" forhold, som adgangsmuligheder, landskabets aktivitetsmuligheder, eller mulighed for aflæsning af historiske relationer mellem land og by vil opleves korresponsivt og lede os til en dom om, hvorvidt et givet landskab opleves som skønt, eller hæsligt, at være i. Men i den korresponsive forståelse findes ligeledes noget, der ikke kan kortlægges

²⁶⁵ Hansen-Møller, 2006, s. 8.

²⁶⁶ Hansen-Møller, 2006, s. 10.

gennem registreringer af landskabselementer, adgangsforhold og aktivitetsmuligheder; den betydning samspillet mellem landskabets elementer har for vores landskabsoplevelse. Dette forhold er relateret til den enkeltes naturopfattelse, fordi netop naturopfattelsen er bestemmende for, hvorledes den enkelte oplever naturen *som* landskab. Imidlertid vil de følelser, der relaterer sig til oplevelsen af naturen som landskab, være umådeligt svære at konkretisere. Når danskerne adspurgt i diverse undersøgelser har svært ved at beskrive, hvad det er, naturen ”gør ved dem”²⁶⁷, så findes svaret i det forhold, at vi ikke kan italesætte vores naturopfattelse. Vi kan således have svært ved at beskrive de subjektivt funderede aspekter af de korresponsive oplevelser.

På andethedens niveau kalder Peirce relationen mellem representamen og interpretant for index. Et index kræver en direkte påvirkning fra det objekt, det refererer til. Det er igennem den kvalitet, indexet har fælles med sit objekt, at det henviser til objektet, og det er netop denne reference og forbindelse til et konkret objekt, der rummes i den korresponsive oplevelse. Det er oplevelsen af et sted, hvor stedet kobles til en dybtliggende forståelse af det gode liv, men hvor vi ikke evner at sætte spørgsmålstejn ved vores egen forståelse af det gode liv, netop fordi den er så dybtliggende. Vi dømmer således, men uden at være i stand til at vurdere, hvilket grundlag vi dømmer på. Når Peirce omtaler andethed som feltet, hvor kvalitet og kvantitet er observerede, men endnu ikke forbundne, så favnes Seels definition af det korresponsive ikke umiddelbart – her findes en reference, der jo er tredjehed. Fordi referencen er så dybtliggende, at man kan tale om eksistens uden forbindelse til en symbolsk forståelse, så vil den korresponsive oplevelse være bundet til andetheden.

Når Kant beskriver det behagelige, findes et umiddelbart behag i oplevelsen, der medfører en tilfredsstillelse eller fornøjelse. Det behagelige kan, som det korresponsive, erkendes af dyr, fordi det bærer præg af at være en tilbøjelighed. Vi dømmer om det behagelige med en viden om, at dommen ikke er universel gyldig, fordi vi ved, at dommen baseres på private følelser. Netop dette favnes i min forståelse af det korresponsive. Hvor der findes en direkte forbindelse mellem det betragtede og betragteren, der alene finder udgangspunkt i oplevelsen af naturen som sted, og hvor dommen baseres på tidligere gjorde erfaringer, så er oplevelsen korresponsiv. Ydermere finder jeg, at det korresponsive rummer Kants det gode, der indeholder det moralske aspekt samt fornuften. Det er en klar forbindelse mellem subjektet og objektet, der skabes af den interesse og det begreb, der er grundlag for dommen om det gode. Vi tillægger det betragtede egenskaber i relation til vores forståelse af det gode liv, eller fra vores forestillinger om, at livet ikke kan lykkes på dette sted.

²⁶⁷ Kaae og Møller Madsen, 2003 s. 50.

Man kan beskrive det korresponsive som en behovsrelateret oplevelsesform. Dwyer, Schroeder og Globster²⁶⁸ beskriver den mening, træer tillægges af mennesker, og her præsenterer de den forståelse, hvorefter flertallet af mennesker på jorden har præferencer for halvåbne landskaber, hvor der findes kronedække over en åben bund med mulighed for at se langt. Teorien er, at menneskeracens opståen på den afrikanske savanne har betydet, at vi genetisk har en kodning for, at dette er et godt sted at leve. Netop denne forståelse fanges af den korresponsive oplevelsesform, hvor noget i os betinger dommen over skoven som sted. Samtidig beskriver Dwyer, Schroeder og Globster også den frygt, mange kan have for at komme i skoven, eftersom mennesket tidligere har oplevet skoven som en forhindring for muligheden for at slå sig ned. Her har været store dyr, og skoven gav fjender rige muligheder for at skjule sig. Det kan ligeledes være en korresponsiv begrundelse for, at vi bedømmer visse områder som ubehagelige; vi har en dybtliggende frygt, der kommer til udtryk i mødet med netop skov.

2.3.3.3 Den imaginative skovoplevelse: Kunstens billede

Tredjeheden er det vanedannelsesaspekt, som også kan betragtes som lovmæssigheder. For Hansen-Møller er Argument konklusioner i form af en lov, eller handleforskrift. Det kan være planlægningsmæssige retningslinier, eller det, der skal til for at et område opfattes som eksempelvis smukt²⁶⁹. *Argumenter for skov* vil være menneskets egne regler, der er meddefinerende for, hvordan vi forstår skov. Det er både feltet for lovmæssigheder og vanedannelser. Det kan være vores egne præferencer for, hvad der er skov og ikke skov, men modsat *Skovdefinitioner* i tredjehedsforståelsen af Skov, er disse argumenter for skov ikke er formet af skoven i sig selv, men alene af vores ideer og forestillinger om skov. Det kan være, at skoven kun opleves som skov, hvis det er en bestemt skov, eller hvis man kommer til den på en bestemt måde, og opfører sig på en bestemt måde, mens man er der: Altså for så vidt uafhængigt af skoven som element. Det kan også være lovgivning, eksempelvis naturbeskyttelseslovens regler om adgang til skov, der ligeledes er udformet uafhængigt af skoven *som* skov.

Hansen-Møller definerer Naturlove som de regelmæssigheder, som en kultur antager er universelt gældende for den fysiske natur, herunder naturvidenskabernes indsigter om, hvad der findes i naturen²⁷⁰. Jeg har valgt at kalde kategorien for *Skovdefinitioner* ud fra den forståelse, at kategorien rummer de regler, vi selv sætter op, og som gør, at vi kan definere den skov, vi kan se derude, til forskel fra andet. Skovdefinitioner afspejler Peirces beskrivelse, ifølge hvilken Legisign forstås som en lov, fastsat af mennesker.

²⁶⁸ Dwyer, John F., Herbert W. Schroeder & Poul H. Globster. 1991: The significance of urban trees and forests: Toward a deeper understanding of values. *Journal of Arboriculture* 17 (10); October 1991 s. 281.

²⁶⁹ Hansen-Møller, 2004, I Hansen-Møller, 2004 s. 29.

²⁷⁰ Hansen-Møller, 2006, s. 10, og Hansen-Møller, 2004, I Hansen-Møller, 2004 s. 191.

Som en sang, der peger på en særlig fugleart er et Legisign, er menneskers definitioner af skov ligeledes en lov. Det er retningslinierne for *Skoven*, og det er de lovmæssige definitioner af skov, eksempelvis FAOs definition af skov.

Den imaginative oplevelse af skov vil være bestemt af vores evne til at danne og projicere billeder, ligesom vores viden og symbolske forståelse vil tilføre oplevelsen af skoven en ny dimension. Der kræves viden for at en interpretant kan afkode et symbol. Samme forhold gør sig gældende for den imaginative skovoplevelse, der også baseres på allerede kendt viden. Vi vil forestille os skoven, mens vi er der, ud fra hvad vi tidligere har set eller lært, og som skoven vil svare overens med vores argumenter for samt definitioner af skov, vil vi forstå skoven. Vores oplevelse gøres dybere, fordi vi kobler oplevelsen af *skoven* med viden om skov. Det kan være konventionelle forståelser af, hvad skov rummer, lignelser mellem skov og kulturelle elementer, erfaringer knyttet til særlige steder eller en erkendelse af, at skoven repræsenterer naturen for os på en måde, der betyder, at vi oplever skoven som et særligt sted. Skov og viden vil spille sammen på en måde, der vil løfte oplevelsen af skoven højere op, og vi vil få mere ud af skoven, end skoven i sig selv kan give. Som vores viden vil påvirke vores skovoplevelse, vil vi ligeledes være præget af alt, hvad vi ved om skoven; viden vi har høstet gennem egne erfaringer med skov, men også kulturel og samfundsmæssig betinget viden vil have stor betydning for os, når vi oplever skoven imaginativt. Måske vil vi ikke se skoven *selv*, men alene se skoven *som* skov, fordi vi har en definition af, hvad skov er.

Den imaginative oplevelse er for Seel den kobling, vi kan foretage til kunst, når vi oplever naturen, og som løfter oplevelsen af natur til noget særligt. Imidlertid kan den imaginative oplevelse være svær at sætte ord på, når den oplevelse vi får, rækker ud over det vi ved om både natur og kunst. Vi kan beskrive, hvis skovens lyde opleves som en symfoni, eller et bestemt udsnit ses som et maleri af P.C. Skovgaard. Men den oplevelse, hvor vi ikke kan navngive relationen mellem natur og kunst, eller hvor oplevelsen alene er glimtvis, kan være svær at konkretisere og beskrive. Jeg finder, at det imaginative indeholder spor af Kants det sublime, fordi her netop sker en samklang mellem natur og menneske, der resulterer i noget "andet" end det, naturen selv kan fremstille. Ydermere er kulturen en nødvendighed for den sublime oplevelse, der rummer den menneskelige erkendelse af, at vi er naturen overlegne²⁷¹. Således mangler jeg noget i Seels beskrivelse af det imaginative, for jeg finder, at vi kan have en oplevelse, som Seel beskriver det imaginative, men som ikke baseres på menneskets kendskab til kunst. Det er en referentkobling, som Seels kobling til et værk, men hvor koblingen sker til noget andet kendt. Det kan være viden om tidligere tiders brug af land-

²⁷¹ Kant, 2001, s. 133.

skabet, viden om særlig forekomst af sjældne planter, eller blot tidligere erfaringer gjort et givet sted, der beriger oplevelsen af natur og landskab.

Nohl²⁷² reflekterer over fremtidens landskabsæstetik set i lyset af en spået overgang til en mere bæredygtig anvendelse og forvaltning. Han forklarer den æstetiske glæde ved landskabsoplevelser og skelner mellem mindst fire niveauer, gennem hvilke mennesket samler æstetiske informationer. På denne baggrund udvikler han fire æstetiske kategorier, der kan anvendes til at kategorisere fremtidige landskaber. De (mindst) fire niveauer, mennesket anvender i sin æstetiske erkendelse, kalder han for *perception* (perception), *udtryk* (expression), *karakteristisk viden* (symptomatic information) og *symbolsk mening* (symbolic meaning). På perceptionsniveauet anvendes menneskets sanser til at samle information. Her indsamler mennesket viden om både landskabets elementer som de strukturer, de indgår i, og mennesket er i stand til at skelne komplekse strukturer og hele kompositioner i perceptionen. På udtryksniveauet relateres det betragtede til følelser og stemninger således, at en skov kan opleves som farlig eller et bjerg som voldsomt. På det karakteristiske vidensniveau vil landskabets elementer referere til noget andet end dem selv i den forstand, at elementerne opleves som tegn eller symptomer. En måge på himlen peger mod tætheden til havet, men denne form for erkendelse kræver viden om, at mågen hører til ved havet for at kunne opleves sådan. På det symbolske niveau peger landskabets elementer ligeledes mod noget andet, men på dette niveau peges mod ideer, forestillinger eller utopier, eksempelvis kan en lille, uberørt landsby pege mod den stille eksistens i en bedre verden. Nohl finder selv, at udtryksniveauet og det symbolske niveau peger mod en digterisk tilegnelse af landskabet, mens perceptionsniveauet og det karakteristiske vidensniveau peger mod den fortællende tilegnelse. Des flere former, en person er i stand til at percipere landskabet gennem, des større vil denne persons æstetiske glæde over landskabet være.

Nohls kategorier kan ikke umiddelbart overføres til Seels kategorier, eftersom flere af dem overlapper Seels. Jeg finder imidlertid, at perceptionsniveauet rammer noget af det, Seel beskriver som den kontemplative perception, men at erkendelsen, der sker gennem perceptionsniveauet ifølge Nohls beskrivelse, i højere grad rammer den korresponsive perceptionsform. Udtryksniveauet svarer i min forståelse primært til Seels korresponsive. At kunne relatere det oplevede til følelser kan beskrives som den proces, hvorigennem det betragtede relateres til "det gode liv". De to sidste af Nohls kategorier, det karakteristiske vidensniveau samt det symbolske niveau, kan lignedes med Seels det imaginative. Men hvor Seel finder, at mennesket relaterer naturelementerne til kunsten, for at naturen opleves imaginært, findes i Nohls definition noget andet og mere. At kunne relatere viden til det oplevede, og dermed nå en anden form for erkendelse, end den, der kan nås uden

²⁷² Nohl, Werner. 2001: Sustainable landscape use and aesthetic perception – preliminary reflections on future landscape aesthetics. *Landscape and Urban Planning* 54 (2001) 223-237.

denne viden, beskriver Nohl som en tegnrelation; mennesket læser noget mere og andet end det, naturen selv fremviser, ind i det oplevede. Seel beskriver ikke denne form for *referentkobling* i sin kategori det imaginative. Med Nohls betragtninger vil jeg udvide denne forståelse, så den favner bredere og ligeledes omfatter de tillagte meninger og de symbolbaserede oplevelser. Det er konventionelle opfattelser, som det kræver viden at tolke, som eksempelvis det naturskønne som standset historie, som det beskrives af Adorno²⁷³, men også den enkeltes egne symbolske ideer og forestillinger, der beriger oplevelsen og giver mennesket en oplevelse, der er rigere, end den, naturen "i sig selv" kan tilbyde. Dermed dækker kategorien også de oplevelser, vi har erfaring med, og som dermed påvirker os specielt; oplevelser som eksempelvis barndommens landskaber, som det beskrives af Marcus²⁷⁴.

2.3.3.4 Sammenfatning

Med udgangspunkt i en model for natursyn, semiotik og æstetikteori, har jeg udviklet en model til kortlægning af skovopfattelse. Denne model kan anvendes meget konkret til at strukturere og analysere indsamlede data om skovopfattelser, men i sig selv giver modellen ikke svar på, hvad det er ved skov, der gør, at vi anvender skove rekreativt. Til det formål skal indsamles data, der efterfølgende kan analyseres med udgangspunkt i modellens kategorier. Denne form for anvendelse af semiotik beskrives af Claval²⁷⁵. Han diskuterer, hvorvidt metoderne indenfor den strukturelle lingvistik eller semiotik kan anvendes i relation til geografers modeller til forståelse af landskaber, og han fokuserer især på ligheden mellem den strukturelle tilgang i lingvistikken og i geografisk landskabsanalyse. Han konkluderer, at landskaber kan læses som samlinger af uafhængige tegn, og at den lingvistiske forståelse af sprog med fordel kan anvendes såfremt, landskaber forstås fra en kulturel position, hvor målet er en aflæsning af den æstetiske landskabsforståelse²⁷⁶. Det er min forståelse, at jeg kan anvende model til kortlægning af skovopfattelse til analyse af eksempelvis kvalitative interviews. Disse udsagn, sammenholdt med den bagvedliggende teori, kan være med til at give bud på, hvorfor skoven er danskernes foretrukne mål for rekreation. Dermed kan modellen anvendes som redskab til konkretisering af danskeres skovopfattelse og anvendes til at kortlægge faktorer, der kan være bestemmende for fremtidens skovplanlægning.

²⁷³ Adorno, 1970 I Dehs, 1995 s. 61.

²⁷⁴ Marcus, Clare Cooper. 1978: Remembrance of Landscapes Past. *Landscape vol. 22, number 3, Summer 1978* s. 34-43.

²⁷⁵ Claval, Paul. 2005: Reading the rural landscapes. *Landscape and Urban Planning 70 (2005)* s. 9-19.

²⁷⁶ Claval 2005 s. 18.

Lokket af denne skov, hvis tætte løvværk
 af friske blade mildned morgensolen
 og indbød til at søge og strejfe
 brød jeg nu op, og vandred ufortøvet
 men uden hastværk, langsomt over græsset,
 hvor dufte mødte mig fra alle sider.
 Mit ansigt følte brisen, uforandret
 i retning og i styrke, så den netop
 fik skovens lette grene til at skælve
 og bøje sig helt villigt i den retning
 hvor bjergets skygge falder først på dagen;
 let rørt de, men ikke mer uroligt
 fra deres hvile end at alle fugle
 der havde fundet ly i dette grenværk
 højt oppe, stadig øved deres sangkunst
 og hilste dagens lys med glade toner
 blandt bladene, der nynnede med på sangen
 som orgelpunkt og bas til deres triller –
 som når blandt Chiassis stammer lyden vokser
 fra gren til gren igennem kystens pinjer
 når Æolus befrier sciroccovinden.
 I langsom gang var jeg nu nået dybt ind
 i denne gamle skov, så dybt at stedet
 hvor jeg kom ind var gledet ud af syne,
 da jeg blev standset af et lille vandløb
 der løb mod venstre, og hvis lette bølger
 kun netop bøjed græsset langs med bredden.
 Hver kilde som vi ellers kalder glasklar
 i vores verden, ville synes grumset
 mod dette vand, hvis renhed intet skjuler
 endskønt det flyder gennem skovens mørke
 i stadig skygge, gennem hvilken ingen
 af solens eller månens stråler trænger.

Komedien sang XXVIII

3. METODE

Formålet med dette projekt er at undersøge den æstetiske opfattelse af landskabsselementet skov i Danmark, samt at frembringe viden om hvilke forhold, der er bestemmende for menneskers natursyn og skovopfattelse. Projektet tager udgangspunkt i en række undersøgelser, der belyser, at danskerne anvender skov til rekreative formål, samt kortlægger danskernes præferencer for skov. Det er således projektets mål at belyse forståelsen af det skønne og det hæslige i relation til landskabsselementet skov, undersøge skovopfattelse som baggrund for lovgivning for skov, belyse skovgæsters æstetiske præferencer samt beskrive forskellige natursyn for skov.

3.1 Om kvalitativt arbejde

Det er i mødet med spørgsmålet ”hvorfor”, at mit projekt er opstået. Eneroth¹ skriver at netop dette spørgsmål vil være udgangspunkt for kvalitative undersøgelser, i modsætning til den kvantitative tilgang, hvor teorierne eller begreberne er udgangspunktet, og resultatet er afprøvning af disse på virkeligheden. Kvalitative metoder er relevante, hvor man har iagttaget et fænomen, men endnu ikke har en forklaring på, eller forståelse af, hvad det er, som sker². Eneroth finder, at kvalitative metoder bygger på en begrebsligt-induktiv model, mens de kvantitative bygger på en logisk-deduktiv model. Den logisk-deduktive model indebærer, at man fra teori udleder hypoteser, som man efterprøver empirisk (deduktion), mens den begrebsligt-induktive model indebærer, at man på baggrund af observationer udleder begreber eller teori³. Gennem det kvalitative arbejde søges svar på, hvordan en social erfaring dannes, og hvorledes den tillægges mening. Det er en værdi-baseret forståelse af den enkeltes handlen og gøren, hvis mål eksempelvis er at give forklaringer på iagttagne fænomener⁴. Det er ud fra enkelte tilfælde at forskeren drager slutninger om det alment gældende, når arbejdet er kvalitativt. Eneroth skriver:

Den kvalitativa metoden utgår från en verklig företeelse som den vill skaffa sej ett begrepp om; den står inför något som man vill veta vad det är (kvalitativt)⁵.

¹ Eneroth, Bo. 1984: *Hur mäter man ”vackert”? Grundbok i kvalitativ metod*. Akademilitteratur. Stockholm. s. 49.

² Eneroth, 1984 s. 51.

³ Eneroth, 1984 s. 50.

⁴ Denzin, Norman & Yvonna S. Lincoln. 2000. *The Handbook of Qualitative Research*. Second Edition. Sage Publications. s. 8.

⁵ Eneroth, 1984 s. 48.

Til forskel fra det kvantitative udgangspunkt, arbejder man kvalitativt ud fra en grundlæggende antagelse om, at ethvert forhold udgøres af en unik kombination af kvaliteter⁶. Kvalitative studier er gode til at kortlægge den mening, personer tillægger begivenheder, situationer og handlinger, og det, der kortlægges, er denne persons perspektiv på de angivne forhold⁷. Det er således ikke muligt at tælle, måle eller veje sig til et svar, når man arbejder kvalitativt⁸.

Den kvalitative forskning byder på en række problemer, der relaterer sig til generaliserbarhed, reliabilitet og validitet⁹. I den kvalitative forskning er målet ikke generaliserbarhed. Ingen forsøg kan udføres med samme udfald to gange, og målet er en udfoldning af mulige svar frem for et statistisk generaliserbart resultat. Reliabilitet eller pålidelighed er vanskelig at eftervise. Resultaterne af eksempelvis en interviewundersøgelse vil afhænge af den grad af forståelse, forskeren kan tolke af sine data, og hermed forskerens formåen som indsamler af empiri og evne til analyse. Validitet binder sig til forskerens spørgsmål og resultater, eksempelvis om logikken fra forskningsspørgsmål til resultater er klar. Den kvalitative forsknings resultater afhænger således af forskeren, studieobjektet og deres indbyrdes forhold, og vil lede til forskellige resultater afhængig af forsker og studieobjekt. I sig selv er det ikke et problem, at forskellige forskere vil komme frem til forskellige resultater; blot forskeren belyser, hvorledes de resultater, der præsenteres, er fremkommet. Dette beskrives som intersubjektivitet¹⁰.

Målet med den kvalitative forskning er således ikke generaliserbarhed og ikke reliabilitet i den klassiske forstand, men nok validitet. Imidlertid er det et mål bevidst at kunne udnytte de kvalitative metoders mangetydighed, bevidst at kunne udnytte samspillet mellem metode og forsker og tilsigte intersubjektivitet; ikke så andre kan efterprøve de fremkomne resultater, men så andre kan forstå og gennemskue, hvordan resultaterne er blevet til¹¹. Jeg har tilstræbt at præsentere min metodemæssige tilgang således, at andre kan forstå, hvorledes jeg er fremkommet til de præsenterede resultater. Jeg har stillet mig selv de spørgsmål, jeg har stillet mine informanter, for på den

⁶ Eneroth, 1984 s. 10.

⁷ Maxwell, Joseph A. 1996: *Qualitative Research Design. An Interactive Approach*. Applied Social Research Methods Series Volume 41. Sage Publications. s. 20.

⁸ Eneroth, 1984 s. 47.

⁹ Kvale, Steinar. 1998: *InterView*. 2. udgave. Hans Reitzels Forlag. Danmark. s. 225. Eneroth skriver, at ingen af disse klassiske måder at kritisere forskning kan anvendes på den kvalitative forskning, der opererer ud fra den begrebsligt-induktive model, men samtidig er disse emner gode at anvende som baggrund for at forstå, hvori den kvalitative forsknings problemer består, og hvad man som forsker kan gøre for at imødekomme dem. Eneroth, 1984 s. 61.

¹⁰ Eneroth, 1984 s. 61.

¹¹ Eneroth, 1984 s. 61

måde at tydeliggøre min egen position¹², ligesom jeg har vedlagt alt materiale, jeg har genereret som baggrund for mine findings, til projektet¹³.

3.1.1 BEGRUNDELSE FOR KVALITATIVE INTERVIEWS

For at supplere den teoretiske forståelse af skoves æstetiske kvaliteter med en praktisk forståelse, har jeg kortlagt skovopfattelsen hos 20 skovgæster gennem interviews. Det er formålet med disse interviews at afdække ”skoven i mennesket” forstået på den måde, at det er menneskets opfattelse af skov, der skal frem. I modsætning til Focused Interviews¹⁴, hvor det, der skal samtales om, er en kontrolleret proces eller noget, interviewpersonen har været udsat for, men som har været overvåget og kontrolleret (eksempelvis en filmforevisning), så omhandler mine interviews erfaringer gjort gennem livet. Det er erfaringer, der kan være ureflekterede, men som findes hos det enkelte individ. Eftersom jeg antager, at skovopfattelse både vil være bevidstgjort samt hvile på ubevidste præferencer og forudsætninger, har mine interviews antaget en samtaleform, hvor jeg har spurgt til det, der ligger på både bevidstgjorte som ubevidste niveauer. Da undersøgelsen ikke har omhandlet mig selv, men sind- og forståelsesdata hos andre, og da det ikke er lige meget, hvad mine forsøgspersoner svarer, har jeg arbejdet med kvalitative interviews¹⁵, der kan karakteriseres som en styret samtale, som har til formål at afdække den interviewedes holdninger og meninger om bestemte temaer eller emner¹⁶. Fog beskriver forskellige former for kvalitative interviews, herunder forskningsinterviewet. Denne form for interviews er egnede til at få indsigt i bestemte sagsforhold, som den adspurgte har speciel viden om¹⁷. Fog skriver:

I det kvalitative forskningsinterview er det netop personens handlinger og hans følelser og tanker, som vi er interesserede i. Personen er en konkret og enestående person, som har sin egen historie og de egenskaber, handlemuligheder og handlefærdigheder, der er udviklede af netop ham i denne historie. Intervieweren må få kontakt med personens perspektiv, må få hans tilværelsesstrategi i tale, så at sige¹⁸.

Forskningsinterviews adskiller sig fra almindelige samtaler, idet forskningsinterviews er præget af det, som ellers er fraværende i en dialog, nemlig et

¹² Eneroth, 1984 s. 67.

¹³ Således var interviews vedlagt som lyd, transskriberede, kortlagt og analyserede til bedømmelsen. Såfremt læsere måtte have interesse i dette materiale, er de velkomne til at henvende sig.

¹⁴ Merton, Robert K; Majorie Fiske & Patricia L. Kendall. 1990 (1956): *The Focused Interview. A manual of problems and procedures*. Second Edition. The Free Press. New York s. 23.

¹⁵ Eneroth, 1984 s. 90.

¹⁶ Kvale, 1998 s. 42.

¹⁷ Fog, Jette. 1994: *Med samtalen som udgangspunkt. Det kvalitative forskningsinterview*. Akademisk Forlag. Danmark s. 14.

¹⁸ Fog, 1994 s. 29.

formål¹⁹. Almindelige samtaler beskrives som flydende, omhandlende et fælles tema, hvor der sker en vekslen mellem forståelse og fortolkning af sagsindhold, og hvor samtalen er præget af åbenhed. Forskningsinterviewet karakteriseres af en større grad af ensidighed, da forskeren skal bruge interviewpersonens udtalelser til sine egne, forskningsmæssige formål. Samtalen er stadig åben, men ikke gensidig som en almindelig samtale²⁰. Formålet er oftest alene forskerens hvilket betyder, at forskningsinterviews ikke uden videre er gensidige, da forskeren derved ikke opnår sit formål, nemlig at få informationer²¹.

I denne afhandling har det været målet at konkretisere de sansemæssige potentialer, der findes i skov, ligesom jeg har ønsket at få beskrevet erfaringer med skov, samt interviewpersonernes definitioner og argumenter for skov. Erfaringer og definitioner kan man spørge direkte til, mens sansninger derimod, er mere vanskelige at håndtere. Jeg har ønsket svar på, hvad det er, mennesker sanser i skov, hvad der tiltrækker dem og får dem til at søge skoven i rekreative sammenhænge. Om dette skriver Jacobsen:

Når man spørger om, hvordan noget smager, føles, lyder, lugter, ser ud eller mærkes, kan det være ud fra et ønske om at få at vide, hvordan svarerens sanser tager verden ind. Det får man bare ikke at vide. Men man kan få at vide, hvad hun særligt lægger mærke til, og hvilke metaforer hun bruger til at beskrive sine sanseindtryk med. Derved kan man på en indirekte måde få et indtryk af, hvordan hendes verden er struktureret, og hvad hun tillægger betydning²².

Jeg har således måtte finde en måde at arbejde på, så jeg kunne nå disse forskellige lag af skovopfattelse. Min fokusering er på relationen mellem skov og menneske. Jeg er som sådan ikke interesseret i den enkeltes omverdensforståelse, men alene deres skovopfattelse, ligesom min fokusering på æstetik har afgrænset mig fra sociologi, eller et særligt fokus på den samfundsmæssige historiske udvikling i relation til emnet. Da jeg søger at begrebsliggøre sansning, som danner grundlaget for den æstetiske erfaring, har jeg brug for at kunne samtale om sansninger. Derfor har jeg arbejdet med strukturering og analyse af interviews på en måde, så jeg ud fra de metaforer, interviewpersonen anvender, og ud fra de beskrivelser, interviewpersonen har givet, har kunnet kortlægge aspekter af skoves sansemæssige potentiale,

¹⁹ Fog, Jette. 1987: Om forskningsinterview og den terapeutiske samtale. I *Interviewet som forskningsmetode*. Psykologisk Skriftserie Aarhus. Vol 12, nr. 1. 1987. s. 1-25.

²⁰ Fog, 1994 s. 21.

²¹ Østergaard, Edwin. 1998: *Ett Skritt tilbake og to frem. En fenomenologisk studie av bønder i omstilling til økologisk landbruk*. Doctor Scientiarum Thesis 1998: 25. Institutt for Plantefag. Norges Landbrukshøgskole. Ås. s. 32.

²² Jacobsen, Jan Krag. 1993: *Interview. Kunsten at lytte og spørge*. Hans Reitzels Forlag. Danmark s. 143.

og herefter har kunnet analysere mig frem til, hvorledes denne persons skovopfattelse er funderet. Dette er den væsentligste grund til, at jeg har valgt at arbejde med semiotik. Den semiotiske gennemgang er ikke i sig selv en tilbundsående analyse, hvorudfra jeg kan beskrive min interviewpersons forståelse af skov, men en struktureret og fokuseret gennemgang, der giver et *fundament* for at foretage en analyse af den enkeltes skovopfattelse.

3.1.2 BEGRUNDELSE FOR ANALYSE AF LOVTEKSTER

Som baggrund for en beskrivelse af den skovopfattelse, der er præsenteret i danske skovlove, er foretaget en analyse af tre historiske love samt den gældende lov for skov. Fremgangsmåden for analyse af disse tekster har fulgt samme tilgang, som jeg præsenterer for de kvalitative interviews. Lovteksterne er således analyseret som udsagn, og kortlagt gennem model til kortlægning af skovopfattelse, der er præsenteret i afhandlingens teorifafnit.

3.2 Semiotik som grundlag for interview

Mit projekt bygger på den semiotiske forståelse, at menneskelige sansninger kan begribes og anskueliggøres, såfremt man anskuer den menneskelige oplevelse som en afkodning af tegn med dertilhørende referentkobling²³. Udgangspunktet er, at mennesket oplever i tegn, og at disse kan aflæses og anvendes i en beskrivelse af, hvordan mennesker oplever og forstår fænomenet skov. Hansen-Møllers semiotiske model til kortlægning af natursyn beskrives som et værktøj til at analysere og sammenligne de intentioner og forståelser, som interesseparter i landskabsforvaltning har. Modellen er således udviklet for at synliggøre og forstå natursyn²⁴, og Hansen-Møller giver et eksempel, hvor modellen er anvendt til analyse af et kvalitativt interview, ligesom hun skitserer, hvorledes flere forskellige kortlagte natursyn kan sammenstilles grundet opbygningen af den strukturelle analyse²⁵. Med udgangspunkt i denne model, Kants tanker om erkendelse samt Seels teori om æstetisk naturopfattelse, har jeg videreudviklet Hansen-Møllers model således, at den kan anvendes til kortlægning af skovopfattelse²⁶, og modellen kan dermed anvendes til at belyse, hvad der sker i mødet mellem menneske og skov. Den semiotiske model har været udgangspunkt for interviewguide og analyser. Jeg har således søgt at afdække hvordan det enkelte menneske bruger skove (andethed), og definerer begrebet skov (tredjehed), samt hvilke ideer og forestillinger om skov, det enkelte menneske baserer sin skovforstå-

²³ Se teorifafnit s. 42.

²⁴ Hansen-Møller, Jette. 2006 (in print): The meaning of Landscape – a diagram for analyzing the relationship between culture and nature based in C.S. Peirce's semiotics. *Place, Space and Location IV. Studies in Environmental Aesthetics and Semiotics*, University of Tartu, Tartu. s. 2.

²⁵ Hansen-Møller 2006 s. 16. samt 17.

²⁶ Se teorifafnit s. 54.

else og brug af skove på (førstehed). Det, jeg herefter kan udlede, er dele af menneskets omverdensforståelse, der kan beskrives som den enkeltes opfattelse af skov.

Peirce kaldte sin tegnfilosofi for *Phaneroscophy*²⁷ inspireret af en fænomen-forståelse, hvor han ved fænomener forstår det, der viser sig for det menneskelige sind (*mind*) i en mental interpretationsproces (*semiosis*)²⁸. Dermed kan Peirces tegnfilosofi kaldes en fænomenologisk inspireret metode, idet formålet med tegnfilosofien er at beskrive fænomener, som de præsenterer sig for os. Den fænomenologiske tilgang fordrer en fokusering på sagen selv, og ved at spørge til skoven i sig selv, menneskets oplevelse af og med skov, samt skoven i mennesket, søger jeg en beskrivelse af fænomenet skov, som det enkelte menneske forstår og anvender den. Imidlertid angriber jeg ikke problemstillingen med et egentligt fænomenologisk perspektiv, men alene med semiotikken som teori. Semiotikken er, som beskrevet i afhandlingens teoretiske afsnit, en strukturalistisk forståelse, der arbejder ud fra analogi-betragtninger. Den grundlæggende opfattelse er, at man, ud fra en strukturel forståelse af omverdenen, kan opsplitte en helhed i dele, og at disse dele kan fortælle om helheden, og dermed gøre helheden begribelig. Som metode kan denne form for semiotik beskrives som en kortlægning; vi har særlige koder og kategorier, som vi anvender for at forstå og formidle et landskabs sammensætning og struktur, og denne tankegang overfører jeg til min indsamling af data om skovopfattelse. Model til kortlægning af skovopfattelse er således styrende for analyse af skovlove, udarbejdelsen af min interviewguide samt de efterfølgende analyser og sammenstillinger af interviews.

3.2.1 INTERVIEWGUIDE

Alle interviews er foregået med udgangspunkt i en interviewguide. Formålet med en interviewguide er at styre samtalen, så formålet med samtalen fastholdes²⁹. Det synes logisk, at arbejdet med udvælgelse af emner til interviewguiden forudsætter en viden om de emner, man ønsker behandlet i interviewet. Denne viden vil både være teoretisk og praktisk, og under interviewet vil den spille en direkte rolle, da interviewet føres som samtale, og dermed involverer interviewers egen empiri³⁰. En interviewguide kan enten indeholde de "råemner", samtalen skal dække, eller udgøre en række præcist formulerede spørgsmål³¹. Dette beskrives som struktureringsgrad³². Jeg har

²⁷ Fordi han ikke ville slås i hartkorn med f.eks. Husserl, der i 1890 udgav *Über die Logik der Zeichen*, som Nöth beskriver som Husserls første forsøg på en semiotisk vinkel på en fænomenologisk omverdensforståelse. Nöth, Winfried. 2000: *Handbuch der Semiotik*. 2., vollständige neu bearbeiteten und erw. auflage. Verlag J.B Metzler. s. 37.

²⁸ Nöth, 2000 s. 61.

²⁹ Kvale 1998 s. 133.

³⁰ Fog, 1994 s. 17.

³¹ Kvale, 1999 s. 133.

³² Trost, Jan. 1996: *Kvalitative interviews*. Hans Reitzels Forlag, Danmark. s. 18.

valgt at arbejde med et semistruktureret interview, hvor jeg har nedfældet tre emner, jeg ønsker, samtalen skal fokuseres på, samt stillet en række spørgsmål, som jeg ønsker besvaret gennem interviewet³³.

Eftersom mine spørgsmålskategorier har skullet svare overens med den semiotiske sammenhæng, har emnerne i guiden været styret af Peirces beskrivelser af de forskellige tegntyper. Min interviewguide består derfor af tre overordnede emner, som jeg ønsker afdækket. Således ønsker jeg, at samtalen fokuseres på emnerne Interpretant eller *Skoven i mennesket*, Objekt eller *Skoven i sig selv* samt Objektrelation eller *Skovoplevelse*. Interpretanten er den kulturelle forståelse, Objekt er skoven i sig selv, udenfor mennesket, mens Objektrelation er menneskets oplevelse af skoven, som jeg har karakteriseret med Seels kategorier for naturbetragtning. Skemaet er et kort, der kan læses som et menneskes forståelse af skov på flere, forskellige niveauer. Det har været målet at kortlægge tre niveauer, første-, andet- og tredjehed i hver kategori, hvor førstehed er det uerkendte, andethed det eksisterende og tredjehed det lovmæssige.

	Interpretant <i>Skoven i mennesket</i>	Objektrelation <i>Skovoplevelse</i>	Objekt <i>Skoven i sig selv</i>
Førstehed	<i>Skovsans</i> Mulighed	<i>Kontemplativ skovoplevelse</i> Karakter i sig selv	<i>Skov</i> Ren kvalitet
Andethed	<i>Erfaringer med skov</i> Kendsgerning	<i>Korresponsiv skovoplevelse</i> Eksistentiel relation til objekt	<i>Skove</i> Det eksisterende
Tredjehed	<i>Argumenter for skov</i> Begrundelse	<i>Imaginativ skovoplevelse</i> Relation til interpretant	<i>Skovdefinitioner</i> Generel lov

Figur 3.1: Model til kortlægning af skovopfattelse med Peirces beskrivelser af tegntyperne.

3.2.1.1 Kontemplativ skovoplevelse

Det kontemplative felt består af relationen mellem *Skovsans* og *Skov* på førstehedens niveau, og rummer de interesseløse betragtninger. Kategorien *Skovsans* indeholder ideen om menneskets forhold til skov. Det er det menneskelige potentiale for at sanse skov, eller en forestilling om, hvad skov er for mennesket, eksempelvis forestillingen om, at skoven tilbyder stilhed og ensomhed. Kategorien *Skov* indeholder det, der gør, at skov er en mulighed, at skov adskiller sig fra omgivelserne i kvalitativ forstand, uden nødvendigvis at eksistere. Den *kontemplative skovoplevelse* rummer sansningen af skoven, hvor sansningen og skoven som element er adskilte, og der ikke hører hverken forståelse eller fortolkning med til skovoplevelsen. Det er ren sansning, der ikke stilles spørgsmålstejn ved, men som sker, fordi der ikke

³³ Interviewguiden er vedlagt som bilag 2.

kan ske andet. Imidlertid hviler den rene sansning på en forståelse, der har rod i tidligere oplevelse af skov, i og med mennesker, i denne forståelse, besidder sproglige kompetencer og evnen til refleksivitet, som vi ikke kan frigøre os fra.

3.2.1.2 Korresponsiv skovoplevelse

Det korresponsive felt består af relationen mellem *Erfaringer med skov* og *Skoven* på andethedens niveau. Feltet rummer skoven som eksisterende, og dermed vores forståelse af skoven som sted. Kategorien *Erfaringer med Skov* rummer vores konkrete erfaringer med skov. Det er vores tidligere oplevelser, der er med til at danne vores billede af, hvad skov er. Kategorien *Skove* er de distinktioner, vi anvender, for at definere skoven *som* skov; som noget andet end mark, eng eller lund. Kategorien er afhængig af den fysiske skov, for at kunne formuleres; for så vidt er den uafhængig af vores forestillinger og ideer om skov. Vores tidligere erfaringer med skov samt vores tilegnede bestemmelser om, hvad skov er, danner således vores forståelsesramme og er afgørende for, hvorledes vi oplever skoven korresponsivt. Vi har et formål med at komme der, og vi registrerer skovens udformning og fremtoning ud fra vores forståelse af, om der er godt og rart at være. Vi projicerer vores følelser og forståelser af skoven *som* skov ud i det betragtede, og dermed relaterer vi det oplevede til vores forestiller om, hvorvidt skoven er os vedkommende, og dømmes skoven som skøn eller hæsli. Vores forhold til skoven bliver af eksistentiel karakter; forestillingen om det gode liv. Dømmer vi skoven som smuk, er det et godt og rart sted at være; hvis skoven opleves som hæsli, kan livet ikke leves her³⁴. Hvor den kontemplative forståelse hviler på noget udtalt, vil den korresponsive forståelse hvile på det eksisterende; dét, der kan måles og vejes.

3.2.1.3 Imaginativ skovoplevelse

Det imaginative felt indeholder relationen mellem *Argumenter for skov* og *Skovdefinitioner*, og rummer vores evne til at danne og projicere billeder. Kategorien *Argumenter for skov* vil være menneskets argumenter for, om vi skal have skov, der er meddefinerende for, hvordan vi forstår skov. Disse love er ikke formet af skoven i sig selv, men af vores ideer og forestillinger om skov. Kategorien *Skovdefinitioner* indeholder de regler, vi mennesker sætter op, som gør, at vi kan definere den skov, vi kan se derude, til forskel fra andet. Det kan eksempelvis være forvaltningsbetingede definitioner af skov, som vi bruger til at adskille skov fra andre landskabselementer. Den imaginative betragtningsform resulterer i, at vi forestiller os skoven, mens vi er der, ud fra hvad vi tidligere har set eller lært. Kategorien rummer vores forbilleder for skov, vores billede af, hvad den ideelle skov er, både i definitionen af skov og i vores forståelse af skov. Forbillederne kan have rod i

³⁴ Seel, Martin. 1996: *Eine Ästhetik der Natur*. Suhrkamp taschenbuch wissenschaft 1231 s. 93.

kunstens eller litteraturens verden, og skov og viden vil spille sammen på en måde, der vil løfte oplevelsen af skoven højere op, end skoven i sig selv kan. Vores viden vil påvirke vores skovoplevelse, og når vi oplever skoven imaginativt, vil vi være præget af, hvorledes skoven defineres, dels af os selv, men også af det samfund, den kultur, vi er en del af. Vi vil ikke se skoven *selv*, men alene se skoven *som* skov, fordi vi har en definition af, og argumenter for, hvad skov er.

	Interpretant <i>Skoven i mennesket</i>	Objektrelation <i>Skovoplevelse</i>	Objekt <i>Skoven i sig selv</i>
Førsthed	<i>Skovsans</i> Potentiale for oplevelse	<i>Kontemplativ skovoplevelse</i> Sansning uden erkendelse	<i>Skov</i> Potentiale i skoven
Andethed	<i>Erfaringer med skov</i> Erfaringer med skov	<i>Korresponsiv skovoplevelse</i> Reference til det gode liv	<i>Skove</i> <i>Skoven</i>
Tredjehed	<i>Argumenter for skov</i> Argumenter for skov	<i>Imaginativ skovoplevelse</i> Symbolforståelse	<i>Skovdefinitioner</i> Definitioner af "skov"

Figur 3.2: Model til kortlægning af skovopfattelse med mine beskrivelser af tegnkatégorierne.

3.2.2 PRØVEINTERVIEW

Efter at have struktureret min interviewguide har jeg gennemført et prøveinterview³⁵. Prøveinterviewet indgik som en del af en afløsningsopgave for kursus i kvalitativ metode, som jeg fulgte på Norges Landbrukshøgskole, nu Universitet for Miljø- og Biovitenskap³⁶, i efteråret 2002. Jeg udarbejdede et essay, hvor jeg søgte at tage kritisk stilling til min egen rolle som interviewer, og på denne baggrund ændrede jeg min interviewguide og min ageren under de enkelte interviews.

3.2.3 VALG AF INTERVIEWPERSONER

Den kvalitative tilgang fordrer samtale med udvalgte personer, valgt på baggrund af deres tilknytning til forskningsemnet. Jeg har valgt at gennemføre 20 interviews³⁷. De første 10 interviews blev gennemført i foråret 2003, mens de sidste 10 blev gennemført i foråret 2005. Disse 20 personer er valgt således, at de samlet skulle kunne præsentere den størst mulige bredde i forståelser³⁸. 20 interviews er ikke mange, set i forhold til, hvor mange, der har responderet på de kvantitative undersøgelser, jeg har anvendt som udgangs-

³⁵ Udskrift af interviewet var vedlagt som tekstfil med titlen "prøveinterview" på cd-rom til bedømmelsen.

³⁶ Kursets titel var: Å være forskende deltaker. Samtale og kunnskap gjennom kvalitativ metode.

³⁷ Interviewpersonernes navne og data til kontakt fandtes som vedlagt bilag i de udgaver af afhandlingen, der blev underlagt bedømmelse.

³⁸ Rapley, 2004. I Seale, Clive, Giampietro Gobo, Jaber F Gubrium & David Silverman (red): *Qualitative Research Practice*. Sage Publicationns. 2004. s. 17.

punkt for formulering af mine forskningsspørgsmål, men eftersom sigtet netop ikke har været at sige noget repræsentativt om danskernes forhold til skoven, men alene at skitsere svar på, *hvorfor* danskerne kommer i skoven, har jeg vurderet, at 20 interviews har givet materiale nok til, at jeg kan komme med en række svar på de stillede spørgsmål³⁹. Eneroth⁴⁰ skriver, at man skal foretage et strategisk udvalg således, at man møder så mange forskellige synspunkter på sit forskningsemne som muligt. Hvor man gennem kvantitative metoder søger et repræsentativt udvalg af en given population, søger man gennem den kvalitative forskning søger et udvalg af personer, der er så forskellige som muligt. Eftersom alle danskere må antages at have et forhold til skov, hvad enten de bruger skoven meget, eller aldrig kommer der, kunne alle danskere potentielt indgå som interviewpersoner. Imidlertid har jeg med baggrund i mine hypoteser vurderet, at jeg gennem fokus på hvor ofte, de enkelte kom i skoven, kunne få præsenteret den variation i skovopfattelser, som var mit mål.

Rapley⁴¹ beskriver 4 trin, der kan gennemløbes, og som kan være medvirkende til, at forskningen repræsenterer den størst mulige bredde i forståelser. Først skal man finde informanter, der er vidende om emnet. Derefter bør man søge en bredde i forståelser, og når der fremkommer nye emner, bør disse testes gennem nye interviews, hvor man udvælger informanter, der kan udbygge ens resultater. Rapley skriver ligeledes, at man bør foretage sine interviews i flere runder, så det bliver klart hvilke stemmer eller identiteter, man mangler⁴². Jeg valgte at foretage mine interviews i to runder, hvor kriterierne for den første runde var, at personerne skulle bo i eller med umiddelbar tilknytning til skov. 5 interviews blev gennemført med personer, der bor umiddelbart op til en bynær skov, Brøndbyskoven vest for København. Ét blev gennemført med en person, der er opvokset ved Brøndbyskoven, og som kom der for at spille rollespil. De sidste 4 interviews i denne runde blev gennemført med personer, der er bosat på Sletten ved Holstebro, der er et nyt boligområde, hvor arealerne omkring er ny-tilplantede, og på sigt bliver skov. Jeg antog, at dem, der boede i nær tilknytning til skov, måtte forholde sig til skoven som en del af deres daglige liv, alene qua det faktum, at skoven var deres nærmeste nabo, mens dem, der var flyttet til et område, der er ny-tilplantet, måtte have gjort sig forestillinger om, hvorledes det ville blive at bo i skov. Jeg antog, at disse personer måtte være vidende om emnet, og det forhold, at de boede i forskellige dele af landet og ved voksen kontra meget

³⁹ Læssøe og Iversen beskriver samme tilgang i undersøgelsen af danskernes forhold til naturen. De bygger deres resultater på 11 interviews, hvoraf de 3 interviews var prøveinterviews inden interviewguide var fastlagt. Læssøe, Jeppe og Trine Iversen. 2003: *Naturen i et hverdagslivs-perspektiv. En kvalitativ interviewundersøgelse af forskellige danskeres forhold til naturen*. Faglig rapport fra DMU, nr. 437. Danmarks Miljøundersøgelser. Miljøministeriet. s. 20.

⁴⁰ Eneroth, 1984 s. 169.

⁴¹ Rapley, 2004. I Seale, m.fl., 2004. s. 17

⁴² Rapley, 2004. I Seale, m.fl., 2004. s. 26

ung skov, burde give en bredde i forståelser. De sidste 10 interviewpersoner blev udvalgt mere strategisk efter analyse af de første interviews, netop for at udbygge de forståelser, jeg havde efter de første interviews. De sidste 10 interviews blev alle foretaget med personer, der hverken bor i eller i umiddelbar nærhed af skov, men som blev valgt ud fra deres konkrete anvendelse af skov. Eksempelvis blev én blev valgt fordi, han har et meget nært forhold til skove og er kommet i skove næsten dagligt, mens en anden blev valgt, fordi hun meget sjældent kommer i skov og ikke finder, at skove tilbyder hende noget i hendes liv.

For at finde interviewpersoner til den første runde af interviews forsøgte jeg at stille mig i Brøndbyskoven og tiltale personer, der kom i skoven. Jeg valgte et formiddagsbesøg, et eftermiddagsbesøg samt en formiddag i en weekend. Imidlertid fungerede denne strategi ikke, da jeg enten blev afvist, inden jeg havde forklaret min sag, eller blev afvist, når jeg fik forklaret, at jeg ønskede at gennemføre en samtale af 1-2 timers varighed. Derfor valgte jeg at ændre strategi, og udvalgte informanterne tilfældigt efter anvendelse af en internetbaseret tjeneste, hvor jeg kunne finde adresser på personer, der bor i umiddelbar nærhed af skoven. Jeg sendte brev til 5 personer, foretog telefonopkald og alle 5 indvilligede i at deltage. Ydermere blev formanden for Rollespilsforeningen, Loriania, der tidligere spillede live-rollespil i Brøndbyskoven, interviewet⁴³. Beboere ved Sletten blev valgt således, at de boede i hver deres 'landsby', men så flertallet boede i områder, der bliver skov. Jeg fik navne og telefonnumre fra Konsulent Carl Aage Petersen, der har været projektansvarlig for gennemførelsen af tilplantningen, og kontaktede interviewpersonerne ad denne vej. De sidste 10 interviewpersoner blev udvalgt mere strategisk. Først udarbejdede jeg oversigter over, hvilke oplysninger om skovrelationer, de allerede indsamlede interviews repræsenterede. Disse oplysninger sammenstillede jeg med mine arbejdshypoteser, hvorefter jeg kunne beskrive, hvilke skovrelationer jeg manglede at få kortlagt. Herefter spredte jeg oplysningerne om disse manglende personer gennem kolleger, venner og bekendte, og jeg fik herefter stillet en mængde personer i forslag. Jeg kontaktede disse telefonisk, og efter korte samtaler udvalgte jeg 10, som jeg efterfølgende interviewede.

I den kvalitative forskning er det målet at få repræsenteret så mange forskellige vinkler på et emne som muligt. Den form for kritik af repræsentation, som ofte rettes mod den kvantitative forskning, er ikke relevant i relation til den kvalitative. Målet med den kvantitative forskning vil ofte være en generalisering over større populationer, mens de kvalitative metodes mål er så bred repræsentation som muligt. Heri kan ligge imidlertid et repræsenta-

⁴³ Disse 6 interviews er efterfølgende analyseret og præsenteret i Hansen-Møller, Jette og Liv Oustrup. 2004: Emotional, physical/Functional and Symbolic Aspects of Urban Forests in Denmark to Nearby Residents. *Scandinavian Journal of Forest Research Vol. 19, Supplement no. 4, August 2004*, s. 56-64.

tionsproblem for den kvalitative forskning: Hvornår har man tilstrækkeligt med vinkler på sit emne, eller hvor længe skal man vedblive at finde nye respondenter, der kan præsentere nye holdninger og adfærdsmønstre. Jeg har valgt at arbejde sådan, at jeg har gennemført en række interviews, der er blevet analyseret, hvorefter jeg har gennemført nye interviews, der skulle supplere de første⁴⁴. I analysen af mit materiale kan jeg se, at jeg har typer af adfærd og handlemønstre repræsenteret flere gange hos forskellige personer. Jeg mener derfor, at jeg har fået mange vinkler på emnet repræsenteret med mit udvalg af personer.

3.2.4 AFVIKLING AF INTERVIEWS

Alle interviews er foretaget af mig og optaget på minidisk⁴⁵. De fleste interviews er gennemført i respondentens hjem, fire er gennemført på mit kontor på Landbohøjskolen, mens to er gennemført på respondentens arbejdsplads. Interviewene varede mellem 45 minutter og 2 timer. Netop fordi interviews har en særlig ”engangskaraktér”⁴⁶, hvorfor det ikke er muligt at gøre interviewet om, som om det ikke var, har jeg fundet det meget væsentligt, hvorledes jeg har præsenteret mig som person overfor den interviewede. Hvert interview indledtes med en kort præsentation af mig selv, min opgave og formålet med interviewet. Jeg henstillede til mine interviewpersoner at slappe af og forsøge at glemme det kunstige i situationen, og jeg har meget bevidst været smilende og imødekommende, hvilket jeg føler har fremmet kontakten mellem mig og interviewpersonerne⁴⁷. Jeg har placeret min minidisk-optager på et bord mellem os, tændt den og ladet den passe sig selv. Under interviewet har jeg stillet relativt korte spørgsmål, hvor de lange spørgsmål med uddybninger er blevet stillet, hvis interviewpersonen direkte har konfronteret mig med, at de ikke kunne forstå, hvad jeg vil have dem til at svare på. Jeg har søgt at forfølge meninger og afklare aspekter af de givne svar, ligesom jeg har søgt at præsentere den interviewede for mine fortolkninger af det, de har sagt⁴⁸. Efter interviewet har vi kort talt om interviewet, og flere respondenter har ønsket at vide mere om, hvad jeg arbejder med. Som tak for deres deltagelse fik de en æske chokolade.

Det har været et udgangspunkt for mig, at den beskrevne metode bag det kvalitative forskningsinterview har skabt en ramme for de interviews, jeg har gennemført, og at samtalen har haft til formål at undersøge respondenternes *mening* frem for at udveksle *erfaringer*, som det sker i en mere uformel sam-

⁴⁴ Hesse-Biber, Nagy og Leavy beskriver denne måde at gå mellem analyse og interview som en iterativ proces. De anbefaler imidlertid en højere grad af interaktion mellem interview og analyse, end jeg har gennemført. Hesse-Biber, Sharlene Nagy og Patricia Leavy. 2006: *The Practice of Qualitative Research*. SAGE-publications. s. 348.

⁴⁵ Alle interviews er efterfølgende overført fra minidisk til computer, så de var vedlagt denne afhandling som mp3-filer, der kunne afspilles af bedømmelsesudvalget.

⁴⁶ Fog, 1994 s. 66.

⁴⁷ Fog, 1994 s. 23.

⁴⁸ Kvale, 1998 s. 149.

tale. Imidlertid er det ikke min holdning, at en respondent kan betragtes som en informant, men at interviewet finder sted i en interaktion mellem interviewer og respondent, hvorefter interviewer er medproducent af den viden, der kortlægges gennem interviewet⁴⁹. Jeg finder, at den interviewede på denne vis interagerer med forskeren, netop fordi forsker og interviewperson har noget til fælles, som de deler i samtalen. Interviewpersonen er således ikke et objekt, der passivt lader sig undersøge⁵⁰, for et kvalitativt interview bygger netop ikke på den vante positivistiske model, hvor forsker som subjekt betragter sit objekt som adskilt fra forskeren selv. Eneroth beskriver dette forhold som et "ikke-naturligt subjekt-objekt forhold". I modsætning hertil beskriver han, at det kvalitative interview handler om mødet mellem to subjekter, som både omfatter og involverer dem begge⁵¹. Fog har præsenteret en såkaldt kamelmodel, der antages at illustrere forholdet mellem interviewer og respondent, hvor den grundlæggende antagelse er, at mødet kan karakteriseres som et subjekt-subjekt forhold, frem for et subjekt-objekt forhold, hvor objektet antages at være respondenter, der beskrives som et "studie-objekt". I subjekt-subjekt forholdet er det væsentligt, at begge deltager i samtalen med den baggrund og viden, de er i besiddelse af, og at der skabes en fælles mening, der efterfølgende undersøges og analyseres.

Det er imidlertid også min forståelse, at forskningsinterviewets karakter af dataindsamling betyder, at der ikke findes en direkte subjekt-subjekt orientering, der må antages at være ideel i den kvalitative forskning. Sammen med den interviewede skaber jeg en ny historie, men det er væsentligt, at denne nye historie bliver til på grund af *mit* formål – det er ikke samtale for samtals skyld; det er forskning⁵². Jeg efterlader min interviewperson og foretager min analyse alene. Det er mig, der fortolker, lytter, diskuterer og anvender min udvalgte teori og forståelse til at skabe ny sammenhæng i materialet, og det er denne version af samtalen, som anvendes konstruktivt. Dermed skabes en ny fortælling, som bliver grundlaget for det videre arbejde⁵³. Mit formål har betydet, at interviewpersonen betragtes som objekt til en vis grad, hvorfor den fælles mening vil være tilstræbt og ikke produkt af

⁴⁹ Østergaard diskuterer dette forhold og beskriver, hvorledes det er en forudsætning for det kvalitative interview, at forsker og den interviewede påvirker hinanden. Man bør anvende dette samspil bevidst frem for, som i logisk-deduktive metoder, at betragte samspillet som en fejkilde. Østergaard, 1998 s. 33.

⁵⁰ Fog, 1987 s. 12.

⁵¹ Eneroth, 1984 s. 87.

⁵² Kvale problematiserer betegnelsen "dialog" om forskningsinterview, netop fordi der findes et magtlignende forhold mellem interviewer og respondent, eftersom interviewet kan betegnes som en instrumentel dialog, hvor det er interviewer, der leder interviewet, ikke ønsker at respondent vender spørgsmålene mod interviewer selv, og egenrådigt fastlægger en forståelse og tolkning af interviewets resultater. Kvale, Steinar. 2005: The Dominance of Dialogical Interview Research. *Impuls nr. 1*, 2005. s. 5-13.

⁵³ Gudmundsdottir, Sigrun. 1997: Forskningsintervjuets narrative karakter. I *Didaktikk. Tradisjon og formyelse. Festskrift i anledning af professor Bjørge Brandtæg Gundems 70-års dag*. Pedagogisk forskningsinstitutt. Universitetet i Oslo. s. 202-216.

dialog og enighed. Imidlertid er jeg enig med Fog og Eneroth i, at sagen, som samtalen fokuseres på, findes mellem samtalepartnerne, og at vi sammen har genereret viden, upåagtet at jeg har bestemt formålet med samtalen og dirigerer interviewpersonen i en retning, hvor dette formål opfyldes.

3.2.5 ANALYSE

Et kvalitativt interview skal analyseres⁵⁴, både under og efter at interviewet er afviklet. Under interviewet har jeg søgt at stille spørgsmål, lytte, forstå, fortolke og formidle min forståelse af det sagte til interviewpersonen⁵⁵. Kvale skriver, at et interview skal være færdiganalyseret, når båndoptageren slukkes, da man ellers ender med flere spørgsmål, end man tog af sted med. Jeg kan følge Kvales beskrivelse, men jeg finder også, at det er lettere sagt end gjort! Netop ved interviews om et komplekst emne, hvor både ideer, tanker, erfaringer og definitioner skal afklares, har jeg fundet det svært at "overskue", hvorledes interviewpersonens skovopfattelse er formet under interviewet. Denne har først formet sig efter både transskription, kondensering og kategorisering – og særlig fortolkningen, hvor jeg har sammenstillet de mange interviews og kunnet se det hele lidt fra "oven". Imidlertid kan jeg se, når jeg efter interviewet har gennemført mine analyser, at jeg forfølger meninger og spørger ind til baggrunden for respondentens svar under interviewet, så i denne forståelse har jeg analyseret under samtalen, som det anbefales.

3.2.6 TRANSSKRIBERING

Alle interviews er transskriberet af mig. At transskribere interviews er at oversætte fra tale til tekst. Kvale problematiserer transskriberinger ud fra en forståelse af, at forskeren ofte underkender problematikken bundet til oversættelsen, hvormed forskeren ser det skrevne interview som grundlaget for analyse og fortolkning, frem for samtalen selv⁵⁶. Kvale finder, at man bør lægge vægt på en sproglig analyse af interviewet, for hermed at belyse udgangspunktet for fortolkning⁵⁷. Selvfølgelig har Kvale ret i sin kritik af den manglende fokusering på overgangen fra tale til tekst. En transskription er ikke en repræsentation af interviewet; det er en fortolkning, der stiller krav

⁵⁴ Fog, 1994, s. 12; Kvale, 1998 s. 23; Trost, 1996 s. 10.

⁵⁵ Fog, 1987 s. 7.

⁵⁶ Kvale, 1998 s. 167.

⁵⁷ Man kan således foretage analyse af samtalens struktur og ordvalg, hvor man lægger vægt på om der bruges særligt tonefald samt på, hvorledes den interviewede anvender mimik og kropsholdning. Fog 1987 s. 7. Man kan foretage en pragmatisk analyse, sprogbruganalyse eller konversationsanalyse, og fokusere på, hvordan interviewpersonen arbejder med emnerne i interviewers spørgsmål, eller man kan lede efter specielle lingvistiske termer i interviewet. Man kan også fokusere på interviewets forløb; hvem tager initiativet? Afbrydes samtalen? Præsenterer interviewpersonen konstant alternativer eller kontraster til interviewers udsagn, frem for at følge interviewers antagelser? Grundlæggende handler alle former for analyse om at se eller lytte efter mønstre i samtalen. Jensen, Klaus Bruhn. 1987: Receptionsanalyse og sprogvidenskab – en metodisk og teoretisk diskussion. I *Interviewet som forskningsmetode*. Psykologisk Skriftserie Aarhus. Vol 12, nr. 1. 1987. s. 37.

til både reliabilitet og validitet. Reliabilitetsproblemer binder sig til det forhold, om det nedskrevne gengiver det sagte. For at imødekomme dette problem, har jeg valgt at vedlægge kopier af mine optagede interviews til bedømmelsen af projektet, så personer, der har interesse, kan læse transskriptioner og lytte til de optagede interviews. Validitet relaterer sig til det forhold, at transskriberingen er en konstruktion, og at den bør konstrueres således, at den bedst passer til formålet. Ved at være opmærksom på dette forhold, kan forskeren anskueliggøre sine betragtninger om transskriberingen, og hermed tilstræbe validitet gennem intersubjektivitet. Jeg har valgt at udskrive alt, der bliver sagt, notere pauser med "...” og ligeledes udskrive ”Øh... Nej... Alt-så...” og slige ord. Jeg har noteret, når jeg selv eller respondenter griner eller fniser, ligesom ord, der lægges særligt vægt på er skrevet med stort⁵⁸. Denne transskriberingsmodel er valgt, for at jeg selv kunne få fornemmelsen af interviewet, når jeg har gennemlæst og analyseret det sagte ud fra transskriberingerne; jeg kan høre interviewpersonerne tale, når jeg genlæser interviewet. Imidlertid har jeg valgt ikke at foretage sprogbrugsanalyse, eller yderligere fokusere på interviewets forløb. Dette valg er sket ud fra en fokusering på formålet med mit projekt, hvor jeg alene fokuserer på skovopfattelse, samt mine evner som analytiker. Jeg har således vurderet, det ville kræve forholdsmæssigt meget at tilegne mig evnerne til at foretage sådanne analyser set i forhold til, hvad jeg kunne bruge analyserne til.

3.2.7 KATEGORISERING

Jeg har anvendt den semiotikbaserede model til analyse af love og interviews, som derfor er styret af de 9 emnekategorier, der findes i modellen. Kategoriseringen af interviews er foregået således, at jeg har gennemgået hvert interview og plukket citater eller udvekslinger, hvorefter jeg har placeret disse i modellen⁵⁹. Dette kan karakteriseres som en sortering af materialet⁶⁰, hvor formålet har været at fokusere interviewet og drage det frem, der kunne svare på mine forskningsspørgsmål. I kategoriseringen er ligeledes sket en gruppering af data ud fra de beskrevne kvaliteter, ligesom det har været et mål gennem kategoriseringen at fokusere de beskrevne kvaliteters sammenhæng⁶¹.

⁵⁸ Udskrifter af alle interviews fandtes som tekstfiler på vedlagte Cd-roms til bedømmelsen.

⁵⁹ Der findes flere slags computersoftware, der kan anvendes til kategorisering af kvalitativt indsamlet materiale. Jeg har undersøgt to typer, jeg har fået anbefalet, men fundet, at der lå for stort et arbejde i at lære disse at kende, så jeg kunne anvende dem til formålet. Om software til dette formål, se f.eks. Richards, Lyn. 2005: *Handling qualitative data. A practical guide*. SAGE publications.

⁶⁰ Eneroth, 1984 s. 53.

⁶¹ Eneroth, 1984 s. 65.

	Interpretant Skoven i mennesket	Objektrelation Skovoplevelse	Objekt Skoven i sig selv
1.-hed	<i>Skovsans Det føles meget stille og roligt. Øh. Det føles godt, men ikke sådan jublende lykkelig-agtigt. Det er sådan ... bare... rart.</i>	<i>Kontemplativ skovoplevelse ...når det er efterår og ... og bladene skifter farve, og det er rigtig flot at være ude i skoven... dyrene er der og så videre.... Og så også om sommeren, når man kan tage madpakke med og sidde derude... og det er varmt...</i>	<i>Skov Høje slanke træer... med blade foroven hvor man kan... man kan se himlen mellem bladene, og man kan se solen, som stråler ned i stråler sådan.... sådan ned på skovbunden... Og på skovbunden er der... forskellige blade, der ligger.</i>
2.-hed	<i>Erfaringer med skov Altså det var det helt store udpakningsudflugt, eller oppakning. Med barnevogn til de yngre søskende og ting til at sidde på og mad og drikke. Sindssygt mange frakker på og så ud i skoven og så ... (griner). Og så bare okse op og ned. Hvor børnene, vi løb frem og tilbage og slog på træerne med kæppe og svingede os i grenene og ...</i>	<i>Korresponsiv skovoplevelse ...det er gerne sensommer, synes jeg ... sådan hvor det stadig er... ikke alt for koldt, men hvor bladene måske er ved at skifte farve lidt. Så ringer jeg til nogle, jeg godt kan li', og så får jeg dem til at gå med i skoven. Og så tager vi madpakke med... og noget at drikke og den slags... Og så går vi rundt og... og ikke har besluttet på forhånd hvor vi går hen, men bare går, hvor der ser godt ud... og... og måske finder en lille kæp at gå med og... kigger på alt det flotte og så videre... Ser nogle rådyr eller sådan noget...</i>	<i>Skove Der er helt klart... selvfølge- lig træer. Det er det vigtigste. Der er også sådan noget... altså på jorden... der skal ikke være for ryddet op på jorden. Der må gerne ligge blade og grene, der er faldet af og ... dådyrlort og sten... Ting mellem hinanden.</i>
3.-hed	<i>Argumenter for skov Den har den funktion, at folk fra byerne kan tage ud og føle, de er i naturen. De kan tage deres børn med ud og kælke. Det er helt klart den funktion, vores skove har.</i>	<i>Imaginativ skovoplevelse Altså jeg har et billede inde i hovedet, hvor jeg står på vejen og ser ind i skoven, og den er fuldstændig sort. Fuldstændig. Og jeg tænker, at jeg har ikke lyst til at gå derind, og så er der nogle, der måske gerne lige vil lidt ind og se, og så går vi lidt ind. Og så bare det der med, at skovbunden giver efter. Man ved ikke, hvad der er nederunder. Og der er også sådan lidt vand, der løber og er underligt, og der er helt sort.</i>	<i>Skovdefintioner En skov skal være så stor, at man kan gå rundt i lang tid. I flere timer uden at man kommer til slutningen af den. En skov man kan gå igennem på 20 minutter, det synes jeg ikke er en skov. Det er mere bare en stor park. For at det skal blive en skov skal der heller ikke være mange bænke og isboder og... Det må der gerne være i udkanten af skoven, men det skal der ikke være inde i selve skoven.</i>

Figur 3.3: Eksempel på kategorisering af udsagn fra prøveinterview i Model til kortlægning af skovopfattelse.

3.2.8 KONDENSERING

Med udgangspunkt i kategoriseringen er foretaget en kondensering af de udsagn, der er draget frem, hvormed der er sket en fokusering og sortering i udsagn, og de er skrevet sammen, så de i højere grad kan læses som tekst.

Analyserne er udformet således, at jeg har foretaget en præsentation af respondenterne. Det er kort beskrevet hvorledes personen arbejder, og familieforhold samt boligforhold præsenteres, ligesom de beskrivelser, den enkelte har givet gennem interviewet, og som jeg finder, tegner denne person, præsenteres. Herefter gennemgås kategoriseringen af interviewet under overskrifterne Objekt, Interpretant og Objektrelation⁶². Efterfølgende har jeg foretaget en sammenfatning af denne analyse, der er anvendt til præsentationen af de 20 interviews i kapitel 5. Her har jeg kondenseret og fremhævet hovedelementer fra analysen.

Jeg har følt en særlig problematik i denne kondensering af mine interviews. Interviewpersonerne har givet mig fortællinger, enkelte har udleveret sig selv og deres liv, hvorfor jeg har følt, jeg har en pligt til at præsentere dem i bedst muligt lys. Maxwell skriver, hvorledes et særligt problem med kvalitative interviews findes i, at man let bliver fanget af sine informanternes historier, og dermed risikere at miste fokus for sine studier⁶³, og selvom det ikke er historierne, jeg er blevet fanget af, men personerne, så har jeg tænkt meget over, hvorledes jeg kunne formidle mine respondenteres holdninger, så de er fremstået sådan, som jeg har fornemmet dem. Jeg har arbejdet med forskellige former for fremstilling i analysen, og er kommet frem til en måde, hvor respondenternes baggrund præsenteres forud for den strukturelle analyse. På denne måde får læseren en fornemmelse af den enkelte respondent, som ikke ville komme frem, såfremt jeg alene anvendte model til kortlægning af skovopfattelse som baggrund for fremstillingen.

3.2.9 FORTOLKNING

De 20 interviews er sammenholdt med projektets teoretiske perspektiv gennem model til kortlægning af skovopfattelse. Æstetikteori og semiotik er grundlag for modellen, og ved at anvende modellen som analyseværktøj, sammenstilles udsagn fra interviews med teorien bag. Herefter er tegnet et "kort" over den enkeltes skovopfattelse ud fra den forståelse, at der er en sammenhæng mellem ideer om skov, erfaringer med skov samt definition af skov. Kortet antages at repræsentere interviewpersonens skovopfattelse. Efterfølgende er analyser og de beskrevne kort sammenstillet, og på denne baggrund grupperet eller kategoriseret til skovopfattelser.

3.2.10 LOVTEKSTER

Samme model for kategorisering, kondensering og fortolkning er anvendt i analyse af skovlove. Lovteksterne er således kategoriseret med udgangspunkt i model til kortlægning af skovopfattelse, teksten er kondenseret gennem analyse, og fortolkningen er sket gennem et samtidigt studie af den historiske beskrivelse af skovens udvikling. Hvor de transskriberede inter-

⁶² Alle analyser findes som tekstfiler på cd-rom.

⁶³ Maxwell, 1996 s. 14.

views rummer en række problemstillinger relateret til oversættelsen fra tale til tekst, findes andre problemer relateret til analyse af lovgivning. Dahler-Larsen⁶⁴ beskriver, hvorledes dokumenter er interessante at studere forskningsmæssigt, fordi de er produceret uafhængigt af forskeren, modsat eksempelvis interviewmateriale⁶⁵. Imidlertid finder Dahler-Larsen, at anvendelse af dokumenter kræver en undersøgelse af den sociale kontekst, de er givet i, i dette tilfælde en undersøgelse af den enkelte lov samt dens samtid, samt en viden om det enkelte dokumentets præmisser; eksempelvis at der i nyere tids lovgivning indledes med en række standardbemærkninger, der alene fremstiller en række hensigtserklæringer med loven, mere end de er faktiske bestemmelser, hvorefter man dømmer. Eftersom jeg interesserer mig for skovopfattelsen, men samtidig er landskabsforvalter af sind, har det faldet mig naturligt at inddrage kilder, der belyser samfundsforståelsen i de beskrevne perioder. Jeg har således søgt at tilstræbe en kobling til den kontekst, den enkelte lov er udformet i, men kun refereret enkelte baggrundshistorier og sammenhænge, hvor jeg har fundet, loven ikke kan stå for sig selv.

3.2.11 KRITIK

Der kan stilles en række spørgsmål ved den kvalitative forskning, som man som forsker bør tage op og vurdere i relation til sit eget projekt. Flere af disse spørgsmål har jeg kort behandlet ovenfor, hvor jeg har beskrevet hvorledes, jeg har søgt at imødekomme disse problemer og tage forholdsregler – eller blot være opmærksom på emnet, så mine resultater får så stor gyldighed, at de kan betragtes som forskning. Imidlertid har jeg ikke behandlet emnet validitet andet end gennem beskrivelsen af, hvorledes man som forsker bør tydeliggøre sine beslutninger og fremgangsmåde, for på denne måde at opnå intersubjektivitet. Kvale diskuterer validitet i relation til interviews og definerer validitet som et spørgsmål om, hvorvidt en metode kan anvendes til at undersøge det, den har til hensigt at undersøge⁶⁶. Ideelt set finder Kvale, at spørgsmål vedrørende validitet i relation til forskning er overflødige, men eftersom der sjældent findes total intersubjektivitet og indlysende resultater i forskning, bør der stilles spørgsmål angående den kvalitative forsknings validitet. Kvale beskriver således, at man bør stille spørgsmål om validitet i alle undersøgelsens faser (fra design til præsentation)⁶⁷.

For mig har spørgsmålet om validitet betydet, at jeg har søgt at begrunde mine betragtninger forud for interviews og analyser, for at fremme intersubjektivitet. Ved at andre kan forstå mine præmisser og begrundelser for spørgsmål – lige fra forskningsspørgsmål til konklusioner, kan validiteten

⁶⁴ Dahler-Larsen, 2005. I: Järvinen, Margaretha og Nanna Mik-Meyer (red.). 2005: *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv: interview, observationer og dokumenter*. Hans Reitzels Forlag.

⁶⁵ Dahler-Larsen, 2005. I: Järvinen, Margaretha og Nanna Mik-Meyer (red.). 2005 s. 236.

⁶⁶ Kvale, 1995. I Lunde, Inga Marie og Pia Ramhøj (red) 1995: *Humanistisk forskning indenfor sundhedsvidenskab. Kvalitative metoder*. Akademisk forlag. s. 297.

⁶⁷ Kvale, 1995 s. 303.

fremmes, og dermed anskueliggøres og begrundes de valg og beslutninger, jeg har truffet i mit arbejde. Konkret i interviewsituationerne har jeg søgt at fremme validiteten i det enkelte interview gennem at udspørge mine interviewpersoner på en sådan måde, at deres grundlag for at svare som de gør, underbygges, hvormed den enkelte interviewperson får mulighed for at begrundes og uddybe sine betragtninger. Sidst er mine resultater søgt koblet til den eksisterende forskning på området, hvilket ligeledes er et forsøg på at fremme validitet: sammenstilling med andres resultater kan beskrives som en art teoretiske undersøgelser af pågældende fænomens karakter⁶⁸.

⁶⁸ Kvale, 1995 s. 304.

Gennem den dybe skov, der blev lagt øde
 da slangen narred kvinden, gik vi fremad,
 med skridt der fulgte engleskarens toner,
 og havde vel tilbagelagt tre gange
 den strækning som en pil flyver fra buen,
 da Beatrice trådte ned fra vognen.
 Jeg hørte at de alle hviskede "Adam,"
 hvorpå de dannet rundkreds om en stamme
 der stod berøvet blade, skud og blomster;
 dog, kronen stræbte opad, og blev bredere
 jo mer den steg og steg; så stor og mægtig
 at Indiens skove næppe ejer magen.
 "Salig er du, o grif; dit næb har ikke
 berøvet dette træ dets søde frugter
 som lokker, men som maven ikke tåler!" –
 fra dem der stod omkring den svære stamme
 lød dette råb; og dobbeltvæsenet svarede:
 "Således bliv det godes frø bevaret" –
 og vognstangen det havde trukket, førte
 det hen til foden af den golde stamme
 og bandt den til en gren fra selve træet.
 Som når det store lysskær vælder nedad,
 forenet med de stråler der fra Vædderen
 udspringer bagved Fiskene på himlen,
 og alle planter svulmer og fornyer sig,
 hver sin farve, endnu inden solen
 har først sit vognspand under andre stjerner –
 således – mindre glødende i farven
 end roser, men dog mere end violer –
 brød nye skud nu frem på træets grene.
Komedien sang XXXII

4. UDVIKLINGEN I SKOVOPFATTELSE I DANMARK – BELYST GENNEM SKOVLOVGIVNING FRA 1805 TIL 2004

Skov er Danmarks klimaksvegetation. Efter sidste istid var landet dækket af skov¹, og de første mennesker måtte rydde skov for at bosætte sig. Det kan således antages, at skov har haft betydning for danskerne siden dengang, om ikke andet så som en præmis for opretholdelse af livet. Indtil slutningen af 1700-tallet var skovarealet i stadig tilbagegang. Det forhold, at skovene var delt i udnyttelsen, så retten til over- og underskov ofte tilfaldt forskellige, og at skovene anvendtes til husdyrgræsning, prægede skovens udseende. Skovene gik fra at være landskabselementet, der må være opfattet som udtømmelig, til at være enkelte, mindre områder med tæt skov, samt lysåbne områder med spredte træer, hvor arealerne under og mellem træer blev benyttet til såvel husdyrgræsning som agerdyrkning. Et areal kunne på samme tid være både ”skov” og for eksempel eng til høslæt, kornmark eller græsningsareal. Man kan kun gisne om, hvorledes opfattelsen af skov har været indtil Middelalderen (år 500-1500)², og selvom adskillige skrevne kilder er overleveret fra Middelalderen, siger de kun meget lidt om den tids skovopfattelse³. Forståelsen synes alene at have været rettet mod den nytteværdi, skoven kunne tilbyde gennem materielle produkter, hvilket overudnyttelsen vidner om.

Skove har været nævnt i lovgivning helt tilbage til den første danske lov, Jyske lov fra 1241⁴. Imidlertid har de bestemmelser, der har været gældende for skovene, primært haft til formål at afklare ejendomsretlige spørgsmål, og bestemmelserne har ikke haft betydning for skovens dyrkning. Staten indså allerede i 1400-tallet, at overudnyttelsen af skovens ressourcer var katastrofal. Her kom de første i en endeløs række af påbud og forordninger til sikring af skovens materialer. I tiden inden landboreformerne i slutningen af 1700-tallet steg bevidstheden om, at skoven ikke kunne modstå det flersidige pres. Skovarealet var på sit nulpunkt med kun 4% af Danmarks samlede areal, mod i dag 11%⁵. I 1781 og 1805 blev udstedt forordninger, der tilendebragte den flersidige anvendelse af skovene⁶. Forordningerne påbød, at skovene skulle udskiftes og indfredes, således at eksisterende skov skulle vedblive at være skov. Forordningernes vigtigste redskaber var skovtvang (fredskovpligt), udskiftningspligt, hugstrestriktioner samt pligt til genkultivering. Et

¹ Med undtagelse af klitarealer, hvor der ikke naturligt vil indfinde sig skov.

² Oustrup, 2004. I: Hansen-Møller, Jette (red). 2004: *Mening med Landskab. En antologi om natursyn*. Museum Tusculanums Forlag, Københavns Universitet. s. 41-58.

³ Haaning, Axel. 1993: *Middelalderens Naturfilosofi: naturens genkomst i filosofi, digtning og videnskab ca. 1100-1250*. C.A. Reitzel. 206 s.

⁴ http://base.kb.dk/manus_pub/cv/manus/ManusIntro.xsql?nnoc=manus_pub&p_ManusId=41&p_Lang=main. Sidst besøgt september 2006.

⁵ Den officielle skovtælling siger 11-12%, men nye undersøgelser tyder på, at skovarealet dækker omkring 14% af Danmarks areal. Endelige tal foreligger i løbet af efteråret 2006.

⁶ Wulff, Helge. 1992: *Landboret: Miljøret og anden ejendomsregulering i det åbne land*. 2. udgave. 1992. DSR-forlag. 525 s.

samtidigt hegnsåbud drog et endegyldigt skel mellem mark og skov, og hegnet, ofte et stendige, kom til at symbolisere ophøret af den årtusindgamle samhørighed mellem skov- og agerbrug. Arealer med skov var nu forbeholdt produktion af træ.

Skovopfattelse er en betegnelse for de ideer og forestillinger om skov, erfaringer med skov samt argumenter for og definitioner af skov som en person har, som en gruppe af personer kan være fælles om, og som er bestemmende for, hvorledes vi som mennesker reagerer overfor og behandler skov⁷. Et menneskes skovopfattelse dannes gennem livet afhængig af vores livsomstændigheder, samt hvad vi oplever i og med skov og natur. Samfundet og den kulturkreds, den enkelte er del af, har stor betydning for, hvorledes vi præges, men også diskussioner af, hvad skov er, og etiske og moralske diskussioner om, hvad skoven kan rumme og bære, vil forme den enkeltes skovopfattelse⁸. Skovopfattelser kommer til udtryk gennem de måder vi *afbilder* skov, samt de måder vi *anvender* og *forvalter* skov, herunder de måder vi lovgiver for anvendelse og udformning af skov⁹. Når en bestemt skovopfattelse har indfundet sig, kan der gå generationer, førend den igen forsvinder, fordi den bæres videre som en arv fra forældre til børn og gennem den samfundsforståelse, der er grundlæggende på et givet tidspunkt. Der vil således samtidigt være repræsenteret en række forskellige skovopfattelser, som er bestemmende for, hvilke skovoplevelser, befolkningen foretrækker.

Når vi planlægger nye og forvalter eksisterende skove, kan vi søge at imødekomme befolkningens præferencer kortlagt gennem undersøgelser. Imidlertid er det svært at imødekomme de forestillinger og ideer om skov, som findes i befolkningen, da de kortlagte præferencer alene er udtryk for holdninger, der deles af statistisk signifikante grupper¹⁰. Hvis vi ønsker en dybere forståelse af, hvad skov betyder, kan vi fokusere på danskernes opfattelse af skov. På den måde kan vi beskrive de følelser, den enkelte oplever ved at være i en skov, konkretisere den enkeltes ønsker til, hvad skove bør rumme, samt beskrive de værdisæt, der ligger til grund for den enkeltes definition af, hvad skov er. Gennem en kortlægning af tidligere tiders skovopfattelser kan skabes en bredere forståelse for befolkningens ønsker og behov. Tidligere tiders skovopfattelser kan kortlægges ved at studere eksempelvis tidligere tiders skovplanlægning, skovkort, litteratur, der omhandler menneskers brug af skov eller kunst, der afbilder samme. Der kan ligeledes foretages undersøgelser af lovgivning og forvaltningsdokumenter relateret til

⁷ Definition af skovopfattelse udarbejdet på baggrund af bl.a. Hansen-Møller, J. 2004: *Mening med landskab. En antologi om natursyn*. Museum Tusulanums Forlag. s. 7.

⁸ Oustrup, 2004 I Hansen-Møller (red). 2004 s. 42.

⁹ Larsen, Svend Erik. 1996: *Naturen er ligeglad. Naturopfattelser i kulturel sammenhæng*. Munksgaard-Rosinante. København. s. 9.

¹⁰ Koch, Niels Elers. 1978: Skovenes friluftsfunktion i Danmark. 1. del. Befolkningens anvendelse af landets skove. Det forstlige forsøgsvæsen i Danmark, beretning nr. 294, bd. XXXV, h.3, 1978.

skov¹¹. I denne undersøgelse er fokuseret på, hvorledes skovopfattelse kommer til udtryk i lovgivning for de danske skove¹².

At anvende dokumenter som kilde til undersøgelser af tidligere tiders samfundsformer og meninger, beskrives af Dahler-Larsen¹³. Dokumenter formidler adgang til det forgangne, og særlig lovgivning afspejler en institutionel kraft, det kan være interessant at studere. Dahler-Larsen foreslår en konstruktivistisk¹⁴ læsning, hvorefter en historisk lov kan ses som et dokument, der har søgt at fæstne en særlig virkelighedsopfattelse, og dermed afspejler de betingelser, hvorunder den er givet eller vedtaget. I denne kontekst, hvor målet er en kortlægning af tidligere tiders skovopfattelser, er det netop denne virkelighedsopfattelse og argumenter for skov, der præsenteres, der synes særlig interessant. At kortlægge skovopfattelse gennem læsning af lovgivning er at kortlægge de betydninger, eller meninger, der præsenteres i loven, eller som danner grundlag for loven. Det er således en læsning af en lov, hvor paragraffer tages for pålydende, men hvor der ligeledes skal søges efter en mening *bag*, eller den *ånd* loven er skrevet i. Til dette formål har jeg anvendt den tidligere præsenterede model til kortlægning af skovopfattelse som en strukturel model for arbejdet.

Den danske skovlovgivning blev først virksom med forordningen af 1805. Herefter har loven gennemgået ændringer i flere omgange. I denne artikel er fokuseret på revisioner, der har medført ændringer i lovens formålsbestemmelse, hvorfor der refereres til Forordningen af 1805, Lov om skove fra 1935, Lov om skove fra 1989 og den seneste revision af Lov om skove fra 2004.

¹¹ En undersøgelse af sammenhængen mellem skovlovgivning og den menneskets forståelse og definition af natur i Belgisk kontekst, præsenteres af Farcey og Devillez. Undersøgelse af naturforståelse er sket ud fra tesen om, at forståelsen har resulteret i lovgivning, der regulerer menneskets anvendelse af naturen. Farcey, Christine og Freddy Devillez. 2005: New orientations of forest management planning from an historical perspective of the relations between man and nature. *Forestry Policy and Economics* 7 (2005) s. 85-95.

¹² Fordi love vedrørende det åbne land oftest er reaktive, vil en ny lov blive til, hvis man ser en udvikling, man ønsker fremmet eller stoppet. Det kan være behov for ændringer af ejerbetingedede forhold, af bestemte forvaltningsrelaterede bestemmelser eller blot en ny forståelse, der leder til ønske om ændret anvendelse af skoven. Der vil således komme en ny lov, når forhold, der påvirker skovforståelsen, ændrer sig, og denne lov vil afspejle den ændrede forståelse.

¹³ Dahler-Larsen, Peter. 2005: Dokumenter som objektiveret social virkelighed. I: Järvinen, Margaretha og Nanna Mik-Meyer (red.). 2005: *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv: interview, observationer og dokumenter*. Hans Reitzels Forlag.

¹⁴ Den konstruktivistiske forståelse bygger på, at et menneske er utænkeligt uden sin samfundsmæssige sammenhæng, som på samme tid definerer den enkelte og stiller social viden til rådighed, som den enkelte lever i og med.

4.1 Fredskovforordningen af 1805¹⁵

Omkring år 1770 var skovprocenten i Danmark 7%¹⁶, og skovene bestod af mindre områder med træer spredt over landskabet, hvor både arealet og skovens produkter blev udnyttet intensivt. Siden midten af 1600-tallet havde staten forsøgt at lovgive om skovenes forhold ved at udstede en række forordninger, der havde til formål at sikre skovene som ressource¹⁷. Indtil vedtagelse af Fredskovforordningen i 1805 faldt skovarealet stødt. Umiddelbart efter vedtagelsen vurderes det, at skovarealet ved nede på 4%¹⁸, men med fredskovforordningen af 1805 lykkedes det at vende tilbagegangen¹⁹, og herefter har skovprocenten i Danmark været stigende.

Fredskovforordningen har ingen formålsparagraf men en indledning, der beskriver baggrunden for, samt hensigten med loven. I denne beskrives, at skovenes vedligeholdelse og fredning er af største vigtighed, samt at de gældende anordninger ikke længere er tilstrækkelige til at afholde skovejere fra at ødelægge deres skove. Hermed hentydes til, at skovene har til formål at understøtte kongens, og dermed statens behov; behov, der er større end den enkelte ejers interesser.

Det beskrives, at erfaring har vist, at skovene aftager der, hvor der er fællesskab. Fællesskab i skovene består mellem eksempelvis flere ejere eller et mangfold af brugere, der havde hver deres ret til anvendelse af skovens produkter, eksempelvis græsning, oldendrift, gærdselsskov, underskov og overskov, og at denne mangesidede udnyttelse skal stoppes, såfremt skovene skal bevares. Loven påbyder derfor fredskovpligt, dvs. en varig reservation af arealer til skovbrugsformål, samt rådighedsindskrænkninger for skovenes ejere. Disse indgreb beskrives som nødvendige. Bevarelse af skovene er af så stor interesse for staten, at der kan argumenteres for, at et voldsomt indgreb i skovejernes ret er fornødent. Det er udgangspunktet for forordningen, at der findes et samfundsmæssigt behov for skov, hvor der dyrkes træ, der blandt andet kan benyttes til byggeri. Dette behov imødekommes ikke med de gældende bestemmelser, hvorfor loven indfører fredskovpligt, således, at der kan dyrkes træ til imødekommelse af eksistentielle samfundsmæssige behov.

¹⁵ Paragrafferne i teksten henviser til "Forordning om Skovenes Udskiftning, Vedligeholdelse og Fredning i Kongeriget Danmark". Underskrevet af Christian VII, d. 27. september 1805.

¹⁶ Fritzboeger, Bo. 2004: *A Windfall for the Magnates. The Development of Woodland Ownership in Denmark c. 1150-1830*. University Press of Southern Denmark. s. 19.

¹⁷ Fritzboeger, 2004, s. 116.

¹⁸ Umiddelbart førte fredskovforordningen til omfattende fjernelse af træer, der tidligere havde været regnet som skov, eftersom loven påbød en udskiftning og indhegning. Træer, der stod udenfor de fastsatte skel blev fjernet, og det beskrives i historiske kilder, at landets skovprocent efter forordningens gennemførelse har været omkring 4%. Fritzboeger, 2004, s. 19.

¹⁹ Fritzboeger, 2004, s. 263.

1805	<i>Interpretant</i>	<i>Relation/Skovoplevelse</i>	<i>Skov</i>
Førstehed	Skovsans: <i>Behov</i> Eksistentielt behov for træ	Kontemplativ: <i>Grundlag for eksistens</i>	Skov: <i>Findes ikke</i> Oprindelig natur er Guds-skabt
Andethed	Erfaringer med skov: <i>Fællesskabets ophør</i> Ingen træ hvis fællesskabet består Fællesskabet kommer ikke skovens ejer til gode	Korresponsiv: <i>Højskovsdrift</i> Skovejeren Ensidig anvendelse af skovens produkter Produktion af træ Ingen græsning, høslet eller småtræshøst	Skove: <i>Skov/landbrug</i> Skellen mellem over- og underskov Skovs opelskning Naturlig besåning
Tredjehed	Argumenter for skov: <i>Fredskov</i> Fredning, ingen hugst Behov for tømmer, gavntræ og brænde	Imaginativ: <i>Fortidens skove</i> Store, voksne træer Kun fjerne skov i yderste nød	Skovdefinitioner: <i>Den "vilde" natur</i> Kun samlet gruppe træer er skov. Solitære træer er brænde

Figur 4.1: Kortlægning af skovopfattelse bag Fredskovforordning af 1805.

4.1.1 SKOV

Før gennemførelse af fredskovforordningen er skoven stærkt præget af, at den er delt i over- og underskov, der udnyttes intensivt. Forordningen af 1805 henviser til Forordning af 1781²⁰, der alene omhandler kronens skove. Forordningen af 1781 skelner mellem overskov og underskov, hvor overskov udgøres af træarter, der kan udvikle sig til højstammet skov, det vil sige dét, vi i dag betegner skovtræarter, mens underskov udgøres af busk- og træarter, der ikke udvikles til højskov.

”Skov” defineres som træer, hvis grene når hinanden, og ”skovgrund” som strækkende sig så langt som træernes grene og rødder når. Solitære træer, samt træer under 3 tommer (knap 8 cm), defineres ikke som skov (§ 3). Beplantninger er beskrevet som værende skov, hvis arealet uindhegnet kan undgå at blive beskadiget af græssende kreaturer (§ 14). Træerne må således have en vis højde og drøjde for at kunne betegnes som skovtræer. Fordi skovdyrkning er vanskeligt, beskrives det i forordningen fra 1781, at man på arealer, der skal være skov skal ”(...) Følge og Understøtte Naturen i dens Virkninger (...)”. Det betyder, at jorden skal bearbejdes, så den er modtagelig for olden i oldenår, og at der skal plantes i de år, hvor der ikke falder olden (§ 63). Man må ikke blotte arealer for skov ved hugst (§ 12), skovens arealer skal afvandes (§ 47) og kulsvindning er forbudt (§ 57). Forordningen af 1805 skelner ligeledes mellem over- og underskov, men man søger at opheve denne skellen. Målet med skoven er nu produktion, og underskov er derfor ikke et mål med skovdyrkning.

²⁰ Forordning ang. de Kongelige Skove og Tørvemoser, underskrevet af Christian VII, d. 18. april 1781.

Den underliggende forståelse af skov bunder i forståelsen af skov som natur; som en kraft, mennesket endnu ikke evner at styre. Af forordning af 1781 fremgår det, at naturen er noget vildt, der skal have lov at udvikle sig for at danne skov (1781, § X). Hvor fordums tiders skove bliver forstået som uendelige og uudryddelige, bliver denne tids skove forstået som noget, mennesket har behov for, men som behøver beskyttelse for at kunne eksistere, fordi der er mange, der vil have del i skovens afkast. Skoven er ikke længere en udtømmelig, men en potentiel ressource.

4.1.2 INTERPRETANT

Forordningen skal betragtes som et led i en voldsom samfundsudvikling, der finder sted i Danmark i samtiden. Byer bliver udskiftet, der sker en udflytning af gårde fra byer til det åbne land, hvor skove og marker bliver hegnet. Fra at have været det, vi i dag betegner som et funktionsintegreret landskab, sker en specialisering, således at de enkelte arealer kun rummer få funktioner.

De sidste 50 år har man kunnet konstatere, at skovene forsvinder der, hvor udnyttelsen af dem er delt²¹. Fra gammel tid er retten til skovgrund, til hugst og græsning ofte tilfaldet forskellige, eksempelvis herremænd, bønder og fæster. Dette er ikke en fordel for skovens bevarelse, eftersom dem, der har græsningsretten eller retten til underskoven, ikke har interesse i, at træerne vokser og bliver til overskov. Dem, der har græsningsretten, har imidlertid et basalt behov for foder til deres kreaturer, ligesom dem, der har retten til underskoven, har basale behov for små-træ. Skovens ejere, der har retten til overskoven, tjener til livet på anden vis, men landet har brug for tømmer til produktion af skibe, bygninger og huskeråd. Denne mangfoldige anvendelse af skoven, som tidligere har fundet sted, anses for hæmmende for skovens trivsel og skovens egentlige formål.

Formålet med forordningen fra 1805, der gælder alle landets skove, er en fredning, og det er skovens afkast i form af træ, man ønsker at sikre med loven. Træ beskrives som tømmer, gavntræ og brænde²², hvilket betyder, at skovens værdi består af de produkter, der kan udvindes af skoven. Fællesskabet er en klar hindring for skoven som tømmerproducent, og skovforordningen påbyder en udskiftning af fællesskabet, så skovene i fremtiden kun har én ejer. Skovens ejer favoriseres, og han gives mulighed for at forbeholde sig retten til kun at producere træ, og dermed udelukke bønderne fra at anvende den til græsning²³. Loven har et klart samfundsmæssigt sigte, hvor man ganske vist går bort fra fællesskabet i både skoven og i det åbne land,

²¹ ” (...) Erfaring har vist, dels at Skovene betydeligen aftage der, hvor Fælledskab i samme findes (...)” Indledning til loven. I § 1 står ”Alt Fælledskab i Skove i Vort Rige Danmark (...) skal herefter ophæves (...). Denne Udskiftning bør ske inden 5 Aars Forløb fra dette Aars Udgang (...)”.

²² ”Bygnings-, Skibs-, og Bødker-Tømmer, samt andet Gavntræ og det øvrige, som ikke dertil er tjenligt, til Brænde i Favnemål.” (§ 8).

²³ ” (...) forbeholde Skoven til indfredet Skov og (...) udelukke Bønderne fra Græsningen” (§ 11).

men ud fra den betragtning, at resultatet af fællesskabets dyrkning ikke er til samfundets gode. Hvis skoven bliver udskiftet og arealet målrettet træproduktion, vil det komme samfundet til gode, fordi skovens ejer kan skabe et godt liv for andre.

4.1.3 RELATION

Fredskovforordningen hviler på et idealbillede af højskoven som målsætning. At eje skov er ikke at have materiale til gærdsel eller løvhø, men derimod at have træ til tømmer. Det er således ikke den enkelte bondes erfaringer med skov og behov for træ til den daglige husholdning, der ligger til grund for lovens formulering af, hvad skov er, men en overordnet betragtning om samfundets behov for tømmer til byggeri og forsvarsformål.

Efter forordningen er skov forbeholdt produktion af træ. Skoven skal være højskov, der drives ud fra principper om tilvækst. Fredskovforordningen indeholder ingen bestemmelser om, hvilke træarter, skoven skal indeholde, men sigter mod at få opelsket skov, så skoven i fremtiden indeholder store træer. Græsningsretten adskilles fra skoven således, at dem, der tidligere havde græsning i skoven, skal have græsning andetsteds (§ 2), ligesom det hverken er tilladt at have eng eller ager i skoven (§ 14). Kreaturer må ikke gå i skoven (§ 15), ligesom det er forbudt at slå hø under træerne. Endelig skal skovene hegnes (§ 15). I skoven skal ikke længere hentes materiale til hegn og gærdsel (§ 6), som i stedet skal plantes på diger og langs veje. Skoven målrettes produktionen af træ, og regnes for en samfundsmæssig ressource, der er essentiel for samfundets eksistens. Fra at have været et område præget af fællesskab, får skoven nu alene en ejer som bruger.

4.2 Skovloven af 1935²⁴

Først i 1935 blev vedtaget en ny skovlov. Loven blev til på baggrund af en betænkning, udarbejdet af en nedsat skovlovskommission, hvoraf det fremgik, at der var behov for stadfæstelse af fredskovbegrebet, ensretning af skovtilsynet samt vejledning i retningslinier for skovenes behandling²⁵. Skovloven af 1935 erstattede alle tidligere forordninger om henholdsvis skovdrift, udstykning og jagt. Loven havde ingen formålsbestemmelse, men målet med loven var at bevare og forøge skovarealet af hensyn til træforsyningen²⁶.

²⁴ Paragrafferne i teksten henviser til Lov om Skove, underskrevet af Christian X, 11. maj 1935.

²⁵ Betænkning 1929. *Betænkning afgivet af den af landbrugsministeriet nedsatte skovlovskommission*. København 335 s.

²⁶ Wulff, Helge. 1998: *Skovloven i hovedtræk*. DSR-forlag, s. 3-5.

1935	<i>Interpretant</i>	<i>Relation/Skovoplevelse</i>	<i>Skov</i>
Førstehed	Skovsans: <i>Gevinst</i> Alene ejers behov Befolkningens behov ingen interesse	Kontemplativ: <i>Mulighedsværdi</i>	Skov: <i>Mulighed</i> Træer som produkt
Andethed	Erfaringer med skov: <i>Træbevoksede arealer</i> Det økonomiske rentable er skov Oprindelse af træer ingen betydning Aldersklasse fordelt skovbrug Monokulturer Fladeafdrift	Korresponsiv: <i>Produktionsskov</i> Entreprenøren Regler for god skovdrift Skal foretage kulturarbejder	Skove: <i>Dyrket/monokultur</i> Plante og dyrke Gerne løvskov Gerne nåleskov Krat og småskove ikke interessante
Tredjehed	Argumenter for skov: <i>Økonomisk profitabelt</i> Produktionskapacitet Fredskov betyder økonomisk afkast Bevarelse af skov er en selvfølge	Imaginativ: <i>Landbrugsafgrøde</i> Stammer på rad er penge Skov skal ikke se ud på en særlig måde, er smukt hvis det dyrkes	Skovdefinitioner: <i>Afgrøde</i> Sluttet skov af højstammede træer Ingen skov uden træer Lystskov og dyrehave er ikke skov

Figur 4.2: Kortlægning af skovopfattelse bag Skovloven af 1935.

4.2.1 SKOV

I perioden fra den første skovforordning til vedtagelse af skovloven af 1935 sker en eksplosiv udvikling indenfor faget skovdyrkning. Fra at være afhængig af naturens luner, blev man i perioden både i stand til at plante træ, som til at dyrke med produktionsmæssigt sigte, hvormed jeg mener, at man kan beregne den fremtidige hugst ved plantetidspunkt og udarbejde økonomiske estimater for det mest rentable hugsttidspunkt. Denne udvikling betyder, at man får et andet syn på skoven. Skov er ikke længere natur, der ikke kan styres, men noget, mennesket styrer og dyrker, fordi vi ser det som en mulighed.

Skov defineres som træbevoksede arealer, der skal tilplantes efter hugst (§ 8). Skovgrunden skal holdes bevokset med træer af sådan beskaffenhed samt antal, at de danner eller kan danne sluttet skov af højstammede træer. Arealet skal være af en vis størrelse og træerne stå med en vis tæthed, for at det betragtes som skov, men formålet med skoven er bestemmende for grænsen for størrelse og tæthed. Såfremt, der kan dyrkes træer, kan selv små arealer bestemmes som skov, for der findes ingen nedre grænse i relation til størrelsen af skovareal. Skov rummer både voksne som yngre træer, der har potentialet til at blive skov. Bjergfyrrer betegnes også som skov (§ 6), og nåletræer er ligeledes omfattet af bestemmelsen om træer, der kan anvendes til skovdyrkning. Der kræves særlig tilladelse til at sætte dyr på græs på træbevoksede arealer (§ 17).

I loven fra 1935 bliver skov defineret ud fra en produktiv forståelse. Skov defineres entydigt som arealer, hvor der dyrkes træer, i modsætning til arealer, der ikke dyrkes, hvorfor lystskove og dyrehaver ikke defineres som skov (§ 6). Måske kan man sige, at skoven i sig selv skal dyrkes som en afgrøde med lang omdriftstid, og at det er denne forståelse af skov, der ligger til grund for loven fra 1935.

4.2.2 INTERPRETANT

Eftersom fredskovpligten vedtaget med forordningen af 1805 har virket, og skovenes tilbagegang er stoppet, findes et behov for at fastholde og udbygge bestemmelsen om fredskovpligt. Loven fra 1935 gentager således den tidligere lovs bestemmelse om fredskovpligt, ligesom det tydeliggøres, hvilke skove, der er underlagt fredskovpligt (§§ 1-2). Pligten gælder alle offentligt ejede skove, alle skove, der var skove før 1805, alle skove, hvor der er tinglyst fredskovpligt samt mindre arealer, der arronderer konstateret fredskov. Baggrunden for denne cementering af fredskovpligten er, at der findes et behov for at lette fredsskovkonstateringen, der er en erstatningsfri rådighedsindskrænkning af ejernes anvendelse af skoven.

Loven bygger ikke længere på betragtninger om eksistentielle behov for træ. Skovene udgør ganske vist en reserve, ligesom her produceres træ til tømmer, men formålet er nu at sikre, at der skabes mulighed for økonomisk rentabelt skovbrug. Bevarelse af skovene er en selvfølgelighed, og fredskov ses som en gevinst, der rummer mulighed for produktion, men loven nævner ikke andre formål med bevarelse af skov. Loven påpeger, at driften af skoven skal være formålstjenlig (§ 6). Denne bestemmelse underbygges ikke, men sigter mod, at skov skal dyrkes gennem en driftsform, der opfylder skovens formål, altså produktion af træ. Underliggende findes en betragtning om, at skov er en gevinst. Det er ikke et egentligt samfundskrav, at der findes skov, men eftersom skov rummer muligheder, er det noget, der bliver betragtet som et gode.

4.2.3 RELATION

Skovloven af 1935 hviler på en betragtning af skoven som et potentiale. Mennesket har ikke længere basale behov, der alene kan opfyldes gennem anvendelse af skovens produkter, så muligheden for økonomisk indtjening, sammenholdt med et ønske om at bevare skovene, var grundlaget for lovrevisionen.

I sig selv afspejler loven ikke, at skoven skal se ud på en bestemt måde. Skov er arealer med træ, der kun undtagelsesvist kan holdes ubevokset efter særlig tilladelse (§§ 6-7). Skoven som sted er skovejerens, der kan lignedes med en entreprenør. Ham, der kan forene erfaringerne med skovdyrkning med ønsket om at udnytte mulighederne, og forbilledet er landbrugsdriften mere end en naturbundet eller romantisk forståelse af skoven som sted. Sko-

vens ejer er forpligtet til dyrke skoven, både ved at frembringe ny skov efter hugst (§ 8) og foretage nødvendige kulturarbejder i skoven (§ 9), således at skoven bliver dyrket formålstjenligt (§ 6). Såfremt en skovejær vælger ikke at dyrke skoven, kan han straffes med bøde (§ 13). Arealer med skov er forbeholdt skovdyrkning og målet er entydigt produktion af træ; den ideelle skov er den økonomisk rentable skov.

Loven indeholder alene bestemmelser i relation til fredskovpligt samt skovens dyrkning. Dermed er loven rettet mod ”entreprenøren”, der har interesse i at skoven bliver dyrket, ikke i at den rummer særlige oplevelsesværdier, der kan glæde eventuelle skovgæster. Imidlertid indeholder loven bestemmelser, der giver skovejæren ret til at frede bestemte partier af skoven, såfremt disse har værdi for bevarelse af naturskønheden (§ 4). Visse partier af skoven kan dyrkes som agerjord eller have i et begrænset tidsrum, fredskovgrund kan indtages til dyrehave eller lystskov, ligesom fredskovpligtige arealer kan holdes ubevoksede af hensyn til stedets naturskønhed (§ 7). Disse bestemmelser er ikke begrundet yderligere, men må antages at være et forsøg på at imødekomme strømninger i tiden²⁷.

4.3 Skovloven af 1989²⁸

Op gennem 1980’erne var der i Europa generelt debat om miljøspørgsmål²⁹. I Danmark blev fokuseret på bøgearealets tilbagegang³⁰ samt befolkningens anvendelse af skovene til friluftsmål³¹. Med vedtagelse af naturfredningsloven i 1969 åbnedes private skove for offentligheden, trods stor modstand fra skovejære, og skovene har siden spillet en stadig større rolle som steder, hvor befolkningen kan opleve naturen. I 1987 udgav regeringen en skovpolitisk redegørelse, hvori det blev fremført, at skovenes immaterielle værdier

²⁷ Havearkitekten Brandt beskriver disse i artiklen ”Dyrehavens deling” fra 1924, hvor han argumenterer for, at befolkningens naturfølelser skal være bestemmende for den skovplanlægning, man vælger for Dyrehaven nord for København, der anvendes til friluftsliv. Brandt, G.N. 1924: Dyrehavens Deling. *Havekunst* 1924 s. 129-136.

²⁸ Paragrafferne i teksten henviser Lov nr 383 af 07/06/1989.

²⁹ F.eks. med Brundtlandrapporten. Brundtlandkommissionen: *Vores fælles fremtid. Brundtlandkommissionens rapport om miljø og udvikling*. 1987. FN-forbundet. 360 s.

³⁰ Selvom Skovloven fra 1935 havde nævnt, at løvtræarealer skulle bevares (§ 6), blev det netop løvtræarealets tilbagegang, der satte skub i behovet for en ny skovlov. Fordi man tidligere fokuserede på produktion af træ i skovene, var blevet plantet store arealer med nåletræer, særligt marginaliserede landbrugsarealer i Jylland. Politisk blev denne udvikling vurderet negativt, og diskussioner af bøgearealets tilbagegang blev direkte årsag til udformning af Skovloven fra 1989.

³¹ For eksempel med Projekt Skov og Folk. Se evt. Jensen, Frank Søndergaard og Niels Elers Koch. 1997: *Friluftsliv i skovene 1976/77-1993/94*. Forskningsserien nr. 20. Forskningscentret for Skov og Landskab, København. 215 s.

skulle opprioriteres³², og dette afspejlede sig tydeligt i den nye skovlov, der blev vedtaget i 1989³³.

Formålet med loven er *at bevare og værne* de danske skove, hvilket kan betragtes som en udbygning af bestemmelsen fra forordningen af 1805, der sigtede mod vedligeholdelse og fredning af de danske skove. Bevarelse sker gennem fastholdelse af fredsskovpligten, og betragtningen om at værne relateres til behovet for at sikre, at den skov, der findes på fredsskovpligtig grund, beskyttes mod, hvad der end kan true skoven. Ydermere skal loven medvirke til at forøge skovarealet. Bestemmelsen om bevarelse udbygges med ønske om etablering af ny skov. Det er en del af formålsbestemmelsen, at skovene skal dyrkes med henblik på at forøge træproduktionen og samtidig varetage en række hensyn til landskab, natur, miljø, kultur og friluftsliv. Formålsbestemmelsen prægtes således af en skovforståelse, der favner produktionstanken, men sidestiller produktion med hensyn til omgivelserne således, at produktionen gennemføres med henblik på varetagelse af immaterielle interesser.

1989	<i>Interpretant</i>	<i>Relation/Skovoplevelse</i>	<i>Skov</i>
Førstehed	Skovsans: <i>Lyst</i> Befolkningens behov	Kontemplativ: <i>Til rådighed</i>	Skov: <i>Zone</i> Menneskets sted
Andethed	Erfaringer med skov: <i>Rum</i> Mange interesser på samme areal For mange nåletræer; negligeret af friluftslivets behov	Korresponsiv: <i>Den flersidige skov</i> Friluftsbryderen rekreativ anvendelse Skoven som det rekreative rum Finansieres fra skatten	Skove: <i>Anvendt</i> Levested for dyr og planter Skovbryn, egekrat, stendige, juletræer
Tredjehed	Argumenter for skov: <i>God og flersidig drift</i> At bevare og værne Afveje hensyn og skovbrug Fredsskov betyder flersidighed Offentlig ejede skove anses som forbillede	Imaginativ: <i>Guldaldermaleri</i> De brede bøger Naturområder samt kulturelle spor i skoven fredes	Skovdefinitioner: <i>Formbar</i> Sluttet skov af højstammede træer Søer, marker og enge må ikke tilplantes Skov kan være uden træer og arealer kan tages ud af drift

Figur 4.3: Kortlægning af skovopfattelse bag Skovloven af 1989.

³² Koch, 1990: i Miljøministeriet, 1990: *Landet og Loven*. Skov- og Naturstyrelsen. s. 111.

³³ Skovloven fra 1989 var en del af den såkaldte "grønne lovpakke", hvor alle love, der vedrørte det åbne land, blev revideret ud fra en række politiske målsætninger om at forbedre befolkningens muligheder for friluftsliv, samt indføre en række miljømæssige hensyn i al anvendelse af det åbne land.

4.3.1 SKOV

Baggrunden for skovloven af 1989 er ønsket om at sikre træproduktionen og øge skovenes immaterielle værdier, hvor produktion og værdier er sideordnede. Brugen af skov har ændret sig drastisk siden den første skovforordning fra 1805, eftersom store dele af den danske befolkning nu anvender skovene til rekreative formål. Således ønsker man med denne lov at tydeliggøre, at skovenes immaterielle værdier skal tillægges vægt (§ 1), og at der særligt i de offentligt ejede skove skal tages hensyn til landskab, natur, kultur, miljø og friluftsliv (§ 2).

Loven definerer skov som arealer med træer, der danner, eller indenfor et rimeligt tidsrum vil danne sluttet skov af højstammede træer. Skovbryn bør bevares, og egekrat skal fredes og bevares som skov (§ 4). Andre naturtyper, eksempelvis eng, sø, overdrev el. lign i skov, der er mindre end de i naturbeskyttelsesloven fastsatte grænser, skal beskyttes i skoven og må ikke tilplantes. Der må dyrkes juletræer og pyntegrønt på maksimalt 10% af skovens areal, og der må ikke bringes affald i skoven (§ 16). Bygninger hører ikke til i skoven, ligesom der ikke må gennemføres terrænændringer i skov, medmindre det er nødvendigt for skovdriften (§ 10). Fredskovpligtige arealer skal således holdes bevokset med træer, som danner højstammet skov, men kan desuden anvendes til andet end træproduktion. Hermed er begrebet ”skov” udvidet, så det ikke længere er forbeholdt træbevoksede arealer.

Skov forstås som en zone³⁴ i landskabet, der tilbyder mennesket muligheder i kraft af sin funktion og opbygning, der tillader ophold og giver mulighed for aktiviteter. Forståelsen fokuserer på skoven som rum, som sted for mennesket, der kan komme væk fra byen, og i skoven finde fred og ro, samt opleve elementer af natur og kultur. Samtidig forstås skov som mulig hensyntager til miljøet, i og med at skoven kan anvendes til at beskytte grundvand og optage CO₂. På samme tid opfylder skoven derfor mange formål, der er sideordnede med træproduktion. Produktionen skal sikres, men det skal ske på en måde, så de nævnte hensyn kan varetages.

4.3.2 INTERPRETANT

Netop fordi loven kom på et tidspunkt, hvor der var så stor fokus på miljøinteresser samt menneskets behov for arealer til friluftsmål, er det logisk, at loven hviler på betragtninger om varetagelse af immaterielle interesser. Den nye forståelse, der ligger til grund for denne lov, er forståelsen af, at der i skoven kan ske en samordning af mange interesser. Dermed anses skove som områder, der er til rådighed for almenvellet. Den kulturbetingede forståelse af skoven hviler ikke længere på behov, der har eksistentiel karakter, eller er

³⁴ I perioden, hvor skovloven blev revideret, blev udarbejdet by- og landzoneplaner, hvorefter landet opdelt i zoner efter anvendelse. Zonering dannede således ramme for den offentlige landskabsplanlægning. I denne planlægning skulle ligeledes udpeges skovrejsningsområder (blev første gang udpeget i 1992).

af privatøkonomisk interesse. Den hviler snarere på lyst; på en idé om, at skov kan tilbyde os mennesker noget, vi har lyst til, og som har lige så stor værdi som skovens produkter i form af træ.

Loven indfører begrebet ”god og flersidig drift” (§ 17). Med denne bestemmelse pointeres det, at skovene skal dyrkes samtidig med, at der varetages en række hensyn. Landskabelige hensyn er beskrevet som krav til en skovs ydre og indre rumlige opbygning. Naturhistoriske hensyn omfatter sikring af gode levesteder for plante og dyrelivet. Kulturhistoriske hensyn er knyttet til bevaring af fortidsminder samt bevoksninger af særlig fortællermæssig værdi. Ved miljøbeskyttende hensyn forstås beskyttelse af skovklimaet, men også beskyttelse af grundvand, skoven som CO₂-omsætter, som dæmper af sandflugt eller jordfygning. Ydermere fokuseres på hensyn til friluftslivet, hvor mennesker får mulighed for at komme i skoven og anvende den til flest mulige formål. Loven indeholder en række bestemmelser, der fastsætter, hvad god og flersidig drift indebærer. Driften skal tilrettelægges ud fra en helhedsbetragtning, hvorefter det pointeres, at dyrknings- og naturgrundlaget er grundlag for træproduktionen, og at grundlaget må forbedres men kun således, at det omkringliggende miljø ikke påvirkes negativt. God og flersidig drift indebærer, at arealerne skal tilplantes eller tilsås, bevoksninger plejes, og foryngelseshugst må først finde sted, når bevoksningen er moden, og alene under hensyntagen til opbygningen af en stabil og varieret skov. Dødt ved kan efterlades som levested for dyr og planter.

Det er en grundlæggende antagelse bag loven, at skov er et positivt element, som rummer mange goder. Det pointeres, at loven skaber mulighed for etablering af ny skov (§ 8). I Naturbeskyttelsesloven, der er vedtaget samtidig med skovloven af 1989, er fastsat den målsætning, at Danmarks skovareal skal fordobles over en trægeneration, dvs. fra ca. 12% af Danmarks areal til ca. 25% over en periode på 80-100 år, og bestemmelsen er fulgt op af midler til skovrejsning³⁵.

4.3.3 RELATION

Forbilledet for skovens udformning er guldalderens glorificering af skoven som motiv for malerkunsten. De slanke bøge, og det specielle lys, der findes i løvskov, ses som den smukke, forbilledlige skov. Gennem præferenceundersøgelser er det kortlagt, at det netop er løvskoven, oplevelsen af vand og muligheden for at se dyr, danskerne foretrækker, og med udgangspunkt i denne forståelse er den nye skovlov blevet til³⁶.

Ved driften skal varetages landskabelige, naturhistoriske, kulturhistoriske og miljøbeskyttende hensyn samt hensyn til friluftslivet. Samtidig forstås

³⁵ Naturbeskyttelsesloven § 55, LBK nr 884 af 18/08/2004.

³⁶ Jensen, Frank Søndergaard og Niels Elers Koch. 2004: Twenty-five Years of Forest Recreation Research in Denmark and its influence on Forest Policy. *Scandinavian Journal of Forest Research* 19, Suppl. 4, s. 93-102.

skoven funktionalistisk, hvorefter den kan anlægges og dyrkes efter behov. Skovens brugere kan guides, så de eksempelvis ikke kommer i områder, der er nyttilplantede eller netop afdrevne, eller undervises, så de forstår at værdsætte skovens elementer³⁷. Skovens fysiske fremtoning eller udseende beskrives ikke i loven, men med vægt på de immaterielle hensyn, hvor landskabelige interesser er ét, og den samtidige pointering af, at skoven også rummer arealer uden skov, lægges op til et særligt skovbillede, hvor skoven kan blive meget varieret. Plantninger vil veksle med åbne arealer, højstammede parceller med juletræer og nye plantninger med gamle træer og dødt ved, der er efterladt i skovbunden.

Skov betragtes imidlertid ikke som natur alene, for skovens funktion som levested anses sjældent som hovedformål med skovdrift. Snarere er skoven et rum for rekreation, hvor dyrkning af træ kan foregå, og dyr og planter kan trives, så mennesket kan opleve dem tæt på. Skoven er til rådighed for opfyldelse af menneskets behov, og den bruger, skoven er til for, er friluftsbrugeren. Det gode liv er livet i naturen, men ikke nødvendigvis i pagt med den. Det sunde menneske anvender naturen rekreativt, og skoven kan tilbyde sådanne muligheder samtidig med, at den er en miljøgevinst i og med de nye skove skal plantes på marginaliserede landbrugsarealer, og dermed kan beskytte grundvandet og forhindre sandflugt. Det er derfor en opgave for det offentlige at drive og rejse skov, der tilgodeser familiernes behov for søndagsudflugter i skoven, og danskernes behov for motion.

4.4 Skovloven af 2004³⁸

Hvor der fra første til anden udgave af skovloven gik 130 år, og fra anden til tredje 54 år, er der kun gået 15 år mellem loven fra 1989 og den seneste revision af formålet med skovloven. Med loven fra 2004 er sket en ændring i fokus, der ikke så meget skyldes skoven selv, men i højere grad globaliseringen, der har medført ændringer i omverdenen, såvel som landskabet omkring skoven. Hvor 1989-loven fokuserer på skovens immaterielle værdier og begrebet ”god og flersidig drift”, fokuserer den seneste lov på bæredygtighed samt indarbejdelse af nye EU-regler vedrørende beskyttelse af Natura 2000-områder³⁹, der er beliggende i fredskov.

Som udgangspunkt for den seneste revision af skovloven blev udarbejdet et nationalt skovprogram. I denne redegørelse blev fokuseret på udviklingen i skovbruget som i samfundet generelt, hvorefter det blev anbefalet at omstille skovbruget til mere naturnære driftsformer⁴⁰. Der blev lagt op til, at en

³⁷ Således findes en omfattende naturvejledning i både statsligt og kommunalt regi. Se f.eks. <http://www.skovognatur.dk/Kontakt/Naturvejledning/>.

³⁸ Paragraffer i teksten henviser til Lov nr 453 af 09/06/2004.

³⁹ Tidligere EU-Habitat- og Fuglebeskyttelsesområder.

⁴⁰ Miljøministeriet, Skov og Naturstyrelsen. 2002: *Danmarks nationale skovprogram*. 82 s.

revision af skovloven skulle fokusere på en række emner, herunder natur og miljø, økonomi samt sociale hensyn. Gennem den naturnære driftsform udnyttes naturens egne processer, og med denne driftsform mente man at kunne imødekomme disse interesser, således at skovbruget kunne få en mere bæredygtig profil.

Formålet med skovloven er fortsat at bevare og værne landets skove og forøge skovarealet, men hvor loven fra 1989 lægger vægt på, at dette kan ske gennem sideordning af produktion og varetagelse af immaterielle interesser, præsenterer den nye lov, at formålet skal opfyldes gennem fremme af bæredygtig drift. Bæredygtig drift indebærer, at det ud fra en helhedsbetragtning skal tilstræbes at opbygge robuste skove, sikre skovens produktion, bevare og øge skovenes biologiske mangfoldighed og samtidig sikre, at de immaterielle hensyn, nævnt i loven fra 1989, stadig varetages. Der skal ske en inddragelse af såvel økonomiske, økologiske som sociale værdier. Denne bestemmelse repræsenterer en ny skovforståelse, udviklet gennem forskning, der tager udgangspunkt i den manglende indtjening på skovens produkter, og samordner disse med en økologisk funderet forståelse af skoven som økosystem. Ved i højere grad at udnytte naturens processer kan skovdyrkning efter naturnære principper mindske omkostningerne ved skovdyrkning. Frem for at betragte skoven som enkelte parceller, der opfylder forskellige formål, skal skoven betragtes som en helhed, hvor alle de nævnte interesser varetages på samme areal.

2004	<i>Interpretant</i>	<i>Relation/Skovoplevelse</i>	<i>Skov</i>
Førstehed	Skovsans: <i>Behov</i> Naturens behov Egne behov	Kontemplativ: <i>Gavnlig</i>	Skov: <i>Arena</i> Scene for den vidende forstmand
Andethed	Erfaringer med skov: <i>Egentlig natur</i> Skoven er det truede Bæredygtig drift erstatter flersidig drift	Korresponsiv: <i>Naturnær skov</i> Forstmanden Ligebyrdigt forhold, natur og menneske Robuste skove	Skove: <i>Styret kraft</i> Hugstmodne træer Skov defineres efter, hvad der skaber en stabil skov; gerne bryn, ingen stendiger mv.
Tredjehed	Argumenter for skov: <i>Bæredygtighed</i> Afvejning af økonomi og natur Sidestillede behov Vi har overskud til at give naturen plads	Imaginativ: <i>Naturens egne skove</i> Mennesket i pagt med naturen. Vi har evnen til at gøre det rigtige.	Skovdefinitioner: <i>Styret natur</i> Sluttet skov af høj- stammede træer Kan have skov uden træer, hvis arealet er bedre egnet til anden anvendelse

Figur 4.4: Kortlægning af skovopfattelse bag Skovloven af 2004.

4.4.1 SKOV

I lyset af, at der i perioden mellem loven fra 1989 og denne lov er sket to omfattende stormfald, og at priserne på træ er faldet drastisk, synes det logisk at ændre den måde, skovene i Danmark er opbygget på. Hvor skov tidligere blev dyrket med eksoter i monokulturer, der blev renafdrevet, tilstræbes nu anvendelse af hjemmehørende arter, samt en højere grad af mangfoldighed og aldersvariation på bestandniveau, der antages at resultere i mere stabile skovmiljøer.

Skovloven indeholder stadig bestemmelsen om fredsskov, som blev indført med forordningen fra 1805. Arealer med skov skal således holdes bevokset med træer, der danner, eller kan danne sluttet skov af højstammede træer. Hugst må alene ske, når et træ er hugstmodent, og skov må som hovedregel ikke afgræsses af dyr. Begrebet skov defineres ikke, men det beskrives, at et afdrevet areal senest 10 år efter skal opfylde bestemmelsen om sluttet skov. Imidlertid kan skovens arealer anvendes til andet end sluttet skov af højstammet træer. Skoven må indeholde marker og klitter, fredede arealer, samt bygninger såfremt disse anvendes til skovdriften eller særligt tilgodeser børn og unges friluftsliv (§ 11). 10% af skovens areal må anvendes til stævningsskov eller skovgræsning, 10% til juletræer og andre 10% til åbne naturarealer. Disse 10% naturarealer er ud over de arealer, der er undtaget for bestemmelsen om højstammet skov efter den tidligere lov, dvs. søer, vandløb samt alle naturtyper, der tidligere ville var beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3. ”Skov” er således ikke alene arealer med højstammede træer; i princippet kan hele arealet have anden anvendelse, såfremt den falder ind under disse bestemmelser.

Fra at være orienteret mod skoven som et rum eller en zone i landskabet, der havde en mangfoldighed af anvendelsesmuligheder, betragtes skoven nu i højere grad som en kraft, lig den tidligste forståelse af skov, men nu en kraft, vi mennesker har evnerne til at styre. Fokus er igen kommet på skovdyrkning, og skoven kan betragtes som en arena eller scene, hvor forstmandens evner kan komme til udtryk, gennem styring af denne ”naturens grokraft”.

4.4.2 INTERPRETANT

Den nye lov erstatter begrebet ”god og flersidig drift” med ”bæredygtig drift”. Skovene skal i fremtiden drives således, at man tilgodeser formål af bæredygtig karakter, hvorefter der skal ske en helhedsvurdering på baggrund af økonomiske interesser, økologiske hensyn samt sociale formål. De økonomiske formål findes i ønsket om fortsættende at dyrke træ. De økologiske hensyn sigter mod bevarelse af den biologiske mangfoldighed og sikring af natura 2000 arealer, hvorfor der skal udarbejdes særlige skovplaner for om-

råder beliggende i internationale beskyttelsesområder⁴¹. Sociale interesser er beskrevet som en fastholdelse af skoven som friluftsmulighed. Disse, tilsyneladende modsatrettede interesser, kan kombineres gennem naturnært skovbrug, der er en driftsform, hvor man vælger lokalitetstilpassede træarter og driftsformer, der sikrer skovklimaet og udnytter skovenes naturlige processer, såsom selvforyngelse og naturlig selektion. På denne måde søger man at minimere udgifter til etablering og pleje, ligesom forskning viser, at der gennem denne dyrkningsform skabes mere stabile skovmiljøer. Imidlertid skal skoven stadig drives, blot gennem en målrettet udnyttelse af naturens processer. Dette kræver en viden om skovøkologi, vækstforhold og lokalitetstilpasning, der genereres gennem forskning⁴².

Forståelsen af skoven bliver dermed, at skoven er en *sfære*, i den forstand, at det er et særligt sted, hvor der gælder specifikke regler, og skoven bliver en styret kraft, eller den vilde natur, der er tøjlet. Forstmanden står som dirigent og retter til, så naturens egne processer udnyttes optimalt til produktion af træ. Dermed bliver forståelsen af skoven fokuseret på en betragtning om, at vi har forstået skoven, forstået naturen og kan aflure dens næste træk, som vi kan udnytte.

4.4.3 RELATION

Med vedtagelse af denne lov lægges mindre vægt på, hvorledes skoven vil opleves eller "se ud". Skov bliver i højere grad forstået som natur, og forbi-ledet for driften er de processer, der foregår i naturens "egne" skove. Skov er stadig arealer med højstammet skov, men kan også være helt træ-løse arealer, såfremt dette formål opfylder bestemmelsen om bæredygtighed. Hovedvægten ligger på en helhedsbetragtning, hvorefter skovejeren skal have overblik over sin skov således, at han kan forene formål om skovdyrkning med økologiske og sociale hensyn. Eftersom varetagelse af disse interesser kræver viden om naturnær dyrkning, er loven rettet mod den naturforstandige forstmand. Hvor skoven i loven fra 1989 rettet mod sikring af skov for alle danskeres brug, lægges nu i højere grad vægt på, at den naturforstandige forstmand ved, hvordan naturens processer kan styres, så han derved kan opnå goder for både naturen og mennesket.

Skoven (eller naturen) og mennesket er blevet mere ligeværdige. Fra at være til for mennesket, der dyrkede skoven som rum, er skoven til for den naturforstandige forstmand og skovgæst. Dette holdningsskifte afspejles ikke

⁴¹ Lovens kapitel 4. I betragtning af, at det kun er ca. 12,5% af de eksisterende skovområder, der er beliggende indenfor de internationale beskyttelsesområder, synes disse bestemmelser omfattende. Efter forrige skovtælling, der bestemte det danske skovareal til 11%, var der 486.000 ha skov i Danmark. Ca. 61.000 af disse var beliggende indenfor de internationale beskyttelsesområder. Tal fra sns.dk samt efter henvendelse til Bent Rasmussen, SNS. Efter seneste tælling, hvorefter Danmarks skovareal er 14%, har jeg ikke kunnet få oplyst tal for natura 2000 områder, men det vil højst sandsynligt ikke være væsentlig mere end de 12,5%.

⁴² Larsen, Jørgen Bo. (red) 2005: *Naturnær skovdrift*. Dansk Skovbrugs Tidsskrift. Dansk Skovfor-
ening, København.

i den offentlige formidling af skovenes værdi, hvor skoven formidles som et rum for friluftsliv. Hvorvidt befolkningen vil kunne lide det skovbillede, der kommer ud af den naturnære drift, er ikke et fokus i loven eller forarbejder til denne, men eftersom målet er højere end den enkeltes tilfredsstillelse, er befolkningens præferencer ikke til debat⁴³. Det er således ikke præferenceundersøgelser, der er baggrund for lovens bestemmelser, men det kan skyldes, at loven denne gang er kommet opinionen og præferencerne i forkøbet. Det forudsættes måske, at befolkningen vil lære at kunne lide det, de ser, fordi de vil vide, at denne dyrkningsform er bedre for både økonomi, natur og miljø. Skoven bliver på denne måde tillagt en symbolsk værdi; vi skal kende konventionen bag for at forstå, men når vi forstår, vil tilfredsstillelsen være så meget desto større.

4.5 Diskussion

I perioden fra skovforordningen af 1805 til i dag er sket store forandringer i menneskets måde at anvende og definere skov i Danmark, hvilket har betydet, at skoven har ændret formål fra at være et eksistensunderbyggende landskabselement, til at være det primære område for opfyldelse af befolkningens rekreative behov. Baggrunden for disse forandringer findes i forhold, der ikke alene har relation til skoven selv, men ligeså ændringer i samfundet omkring.

4.5.1 SKOV

Definitionen af skov som element findes i kolonnen *Skov*. Skov vil være defineret af den kultur, der søger at forstå, og kolonnens kategorier vil relatere sig til skoven i sig selv, i et forsøg på at bestemme skov til forskel fra andre landskabselementer i forhold til areal, udstrækning og indhold. Definitionen af, hvad skov er, kan læses i de fire love. Fra at have været defineret som arealer, der indeholdt træer, der stod så tæt, at deres grene rørte ved hinanden, er begrebet skov i dag udvidet således, at det også anvendes om arealer, der ikke indeholder træer. I 1935 beskrives skov som arealer med træer, der danner eller kan danne sluttet skov af højstammede træer, og denne bestemmelse er fastholdt i den seneste lov. Således henviser begrebet ”skov” mere til arealet eller forestillingen om fredskov, end til det egentlige indhold af elementer i skoven. Imidlertid findes allerede i 1935 en åbning mod, at skov også kan indeholde nåletræer, mens lystskov og dyrehaver ikke defineres som skov. Disse omfattes af definitionen i loven fra 1989, og i den

⁴³ En undersøgelse viser, at folk vurderer et fotografi af naturskov højere, når fotografiet ledsages af en forklarende tekst. Jensen, Frank Søndergaard og Niels Elers Koch. 1997: *Friluftsliv i skovene 1976/77-1993/94*. Forskningsserien nr. 20. Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. Miljø- og Energinisteriet, Forskningscentret for Skov og Landskab. s. 125.

seneste lov fra 2004 kan fredskovpligtige arealer være helt uden træer, eftersom naturarealer, der er beliggende på områder med fredskovsudpegning, er beskyttet efter loven. I den seneste version af skovloven findes ikke en klar definition af, hvornår noget ikke længere kan betegnes som skov, hvornår det til eksempel kan betegnes som krat eller lund, for definitionen af skov er nu så bred, at det mere er den lovmæssige udpegning af arealet til fredsskov, der er bestemmende, end arealets fysiske fremtoning.

Forståelsen af, hvad skov er, i forordningen af 1805 og loven fra 1935, adskiller sig meget, hvad der entydigt kan begrundes med udgangspunktet for definitionen. I 1805 fandtes ikke meget skov, og den skov, der var, har ofte bestået af træer med stor afstand mellem, men uden synderlig opvækst, i og med disse arealer under træerne har været anvendt til andre formål. Skov har været set som en anden form for arealanvendelse end landbrug, men eftersom disse har været delvist integrerede indtil forordningen trådte i kraft, har kendskabet til skov beroet på en forståelse af skov som rummende både træ, afgrøder og husdyr. I perioden til loven i 1935 lærte man at dyrke skov, og denne evne har ændret skovforståelsen radikalt. Fra at være afhængig af naturens evne til regenerering og tvunget til at understøtte naturen i dens virkninger, har man kunnet betragte skoven som noget dyrket, og optimere produktionen gennem tekniske tiltag som afvanding og anvendelse af kunstgødning og pesticider, ligesom man har kunnet optimere sit afkast gennem tilplantninger med ensaldrede monokulturer, der kunne renafrives. Fra at se naturen som en kraft, som man i heldige tilfælde evnede at få skov af, har man kunnet definere skov som en afgrøde, som man kunne dyrke til perfektion.

Som formålet med skoven ændredes, ændredes også definitionen af skov. I 1989 blev skoven set som et område eller en zone i landskabet, hvor mange forskelligrettede aktiviteter kunne foregå. Produktion af træ blev sideordnet immaterielle hensyn, hvor skoven som sted, som et anvendt rum, blev vægtet. Skoven kunne anses som formbar i forhold til varetægelse af de skiftende interesser, fordi man fandt, at skoven kunne opfylde behov, der ikke kunne varetages i det omkringliggende landskab. Denne forståelse er skiftet i den seneste version af loven, så skovens funktion som varetager af friluftslivets interesser er nedtonet i forhold til en sikring af de naturværdier, der findes i skov. Skoven forstås igen som natur, og naturen som en kraft, man netop har evnen til at styre, hvilket man udnytter til fulde i det naturnære skovbrug.

4.5.2 INTERPRETANT

Den kulturelle forståelse af skov som baggrund for lovens tilblivelse, og menneskers argumenter for skov, skal findes i interpretantfeltet. Feltet indeholder menneskets forestillinger om, erfaringer med samt argumenter for skov, der selvfølgelig er funderet i skoven selv, men i meget høj grad er formet af menneskets ideer og forestillinger om skov. Erfaringer og argumenter

er nært sammenknyttede, og de erfaringer, mennesket gør med skoven, leder til nye argumenter for, hvorfor det skal gøres anderledes; erfaringer med skov leder således til forandringer.

Den massive udnyttelse af skovene i 1700-tallet ledte til skovenes forarmelse. Denne erkendelse var udgangspunktet for vedtagelse af den første skovforordning i 1805. I 1935 var udgangspunktet for loven et behov for at sikre produktionsbetingelserne, mens loven fra 1989 udsprang af et behov for at udvide formålet med skov og sætte fokus på de immaterielle værdier, herunder rekreative værdier, der findes i skov. Loven fra 2004 udspringer i en erkendelse af, at produktionsskovbruget er i krise, og at der må dyrkes på anden vis, såfremt skovbruget skal overleve. Denne forståelse er kombineret med øget fokus på sikring af naturværdier og har resulteret i anbefalinger af naturnært skovbrug som fremtidens dyrkningsmetode. Der er således sket en udvikling, der har betydet, at forståelse af skoven har udviklet sig fra at være fokuseret på et sted, hvor der blev dyrket træ til fordel for samfundet, til at være et sted, hvor dyrkningen af træ skal underordne sig naturens processer, så dyrkningen sker på bæredygtigt grundlag.

Love er reaktive, og en lov vedtages oftest for enten at stoppe eller fremme en bestemt udvikling. Skovforordningen af 1805 var imod småbøndernes drift af skovene, der blev anset som den største hæmsko mod underskovens udvikling til overskov og dermed tømmer. Loven fra 1935 var imod den urentable drift, mens loven fra 1989 kom som en reaktion mod landbrugets overproduktion, og mod den stadig stigende andel af nåletræer i de danske skove. Den seneste lov kan ses som en reaktion på skovbrugets krise, men også som en reaktion på den flersidige anvendelse af skoven, der findes i loven fra 1989. Fra at have fokuseret på et eksistentielt behov for tømmer i forordningen af 1805, findes i den seneste version af skovloven ligeledes en grundlæggende fokusering på behov. Hvor behovet i 1805 var for træ til tømmer, er dette behov afløst af et dybereliggende behov for *natur*. Dyrkning af træ i Danmark bliver ikke længere forstået som et materielt gode, der er essentiel for vores livsførelse, fordi vi kan få træ fra resten af verden, særligt gennem vores medlemskab af EU. Men alligevel findes et behov for *skov*, fordi skove tilbyder naturoplevelser, der for danskerne opleves mere *naturlige*, end dem, der kan fås i det åbne land omkring skoven. Hvor den kulturelle forståelse af skov hvilede på betragtninger om skoven som *gevinst* i loven fra 1935, hvilede den nærmere på betragtninger om *lyst* i loven fra 1989. Dette pointerer skiftet i skovopfattelse; fra fokus på skovens materielle værdi til fokus på skoves immaterielle værdier.

Hvor forestillingen om fredet skov, der kunne vokse og blive til tømmer, var det ideelle billede på skov i 1805, var det forestillingen om økonomisk profitabelt skovbrug, der formede loven af 1935. Eftersom fredskovforordningen havde virket og resulteret i stadig stigende skovprocent, samt udviklingen havde betinget, at skoven kunne dyrkes stadig mere sikkert og med

økonomisk afkast, blev skov nu erfaret som træbevoksede arealer, der rummede mulighed for økonomisk gevinst. Hvor loven i 1805 var rettet mod skovens ejer, der kunne skabe det gode liv for andre, var loven fra 1935 rettet mod skovens ejer, der kunne tjene penge på at dyrke træ. Med loven fra 1989 skiftede fokus således, at loven ikke alene var rettet mod skovens ejer; nu var skovens brugere målgruppe. Skoven kunne erfares som et rum for friluftsliv, og skov som element kunne sikre mange af de værdier, der bliver sat højt i den danske forståelse og definition af landskabet; kulturhistorien, naturen, miljøet, landskabet og friluftslivet. Disse emner er stadig nævnt i loven fra 2004, men hvor vejen til sikring af disse værdier tidligere skulle gå gennem en god og flersidig drift, skal det i den seneste version af skovloven ske gennem bæredygtig drift. Fokus er dermed flyttet fra sikring af mange interesser, til en overordnet sikring af, at interesser varetages med udgangspunkt i en vurdering af bæredygtighed.

Muligheden for sikring af skove har siden 1805 været bestemmelsen om fredskov, der forbyder unødigt hugst og påbyder gentilplantning. I forordningen af 1805 var det et reelt behov for tømmer, der begrundede ønsket om fredskov. Behovet udsprang af den intensive udnyttelse af skovens ressourcer, der ledte til erfaringen om, at fællesskabet måtte afløses for at sikre produktionen af træ. Imidlertid har fredskovbestemmelsen vist sig at være et effektivt middel til opretholdelse af skovarealet i Danmark, og bestemmelsen er fastholdt i seneste version af skovloven. Men argumentet for fredskovbestemmelsen er skiftet. Fra at være en sikring af samfundets behov for tømmer, blev det den enkeltes sikring af muligheden for at tjene penge. I 1989 blev fredskovbestemmelsen anvendt til at sikre friluftslivets behov, ligesom pålæggelse af fredskovpligt på nye skovarealer var eneste vej til støttekroner for private skovejere. Behovet for tømmer findes ikke længere i samme grad⁴⁴, og i dag er formålet med fredskovpligten at bevare skovarealet for at imødekomme et behov for sikring af naturværdier. I den seneste version af skovloven findes en bestemmelse hvorefter, skovrejsningsområder kan friholdes fredskovpligten i 20 år efter plantetidspunktet, således at arealer, der er tilplantede, ikke skal vedblive at være skov, hvis de er planlagt til andre formål. Hermed er fredskovbestemmelsen blødt en smule op, men ikke mere, end at pålæggelse af pligten stadig er forudsætning for udbetaling af subsidier til private.

4.5.3 SKOVOPLEVELSE

De skove, der blev udformet efter de fire loves bestemmelser, blev præget af den forståelse af skov, der blev betonet i gældende lov. Oplevelsen af de skove, der blev formet og drevet, blev derfor forskellig, og ideelt set kan der beskrives fire væsensforskellige skovoplevelser, på baggrund af de fire præsenterede love.

⁴⁴ Fordi vi får tømmer fra andre lande i EU.

Loven fra 1805 præsenterer en forståelse præget af forestillinger om skoven som produkt af natur, men med en samtidig erkendelse af samfundets behov som bærende for nye initiativer med fredskovpligt og forbud mod hugst. Formålet med forordningen af 1805 var således entydigt at få stoppet skovens tilbagegang. Hvor opfattelsen af skoven var præget af forståelsen af skovens produkter som grundlaget for menneskets eksistens, var forbilledet fortidens skove, med store voksne træer, der blev set som en mangelvare, og dermed repræsenterede menneskets mulighed for at opfylde et basalt behov for træ. Den skov, loven præsenterede som resultat, var den højstammede løvskov med fuldkronede træer, drevet som højskov, og hvor skovens produkter ensidigt blev anvendt til opfyldelse af behov for træ. Oplevelsen af skoven blev fokuseret på fuldvoksne træer, hvor arealer med opvækst eller krat ikke defineredes som skov. Skov betragtes som selvfølgelig, og det, at man erstatningsfrit pålægger fredskovpligt, hvorefter arealet er reserveret produktionen af træ, ses som et middel, der helliger målet; altså formålstjenglige.

I perioden mellem forordningen af 1805 og loven fra 1935 blev det muligt at dyrke skov og styre produktionen i en grad, så man kunne beregne vedmasse og hugsttidspunkt ved plantning. Disse muligheder udsprang af en intens forsøgsproduktion og vækstberegninger og muliggjorde rentabel skovdrift. Muligheden for dyrkning af træ skabte en væsentlig ændring i definitionen af skov, og loven fra 1935 bygger derfor på forståelsen af skov som en mulighedsværdi. Forbilledet var landbrugsafgrøder, og omsætningsværdien havde betydning for forståelsen af, hvad skov var. Skov var smukt, hvis det blev dyrket, og stammer på rad kunne forstås som penge. Formålet med skovloven af 1935 var at sikre muligheden for skovdyrkning. Man kan således sige, at det var en økonomisk tankegang, samt tanker om skovens nytteværdi, der var bærende for skovloven af 1935. Den skov, der blev præsenteret, var arealer med træer i vækst, hvor både voksne plantninger som arealer med helt unge kulturer blev set som smukke. Skov blev alene defineret som arealer med træer, og hvor arealer i skoven rummede forhindringer for driften, som vandlidende jorder eller kuperet terræn, kunne arealerne forbedres gennem kulturarbejder, så indtjeningen kunne optimeres.

Som produktionen af træ blev mindre værdifuld, og som skoven blev tilskrevet andre værdier, blev skoven i 1989 opfattet mere som et rum, der var til rådighed. Fortidens landskab blev set som idealbilledet, og særligt de brede bøge, der spejlede sig i havets blå, der på sin vis er et bærende billede på den danske selvforståelse og kultur, blev idealiseret. Formålet med skovloven af 1989 var at udbrede formålet med skov, til ikke kun at være et sted, hvor der kunne produceres træ, men hvor der samtidig kunne varetages hensyn til landskab, natur, kultur, miljø og friluftsliv. Dermed skete et skift mod en mere divers skovopfattelse. Hvor loven fra 1935 var rettet mod skovens ejer, rettes loven fra 1989 i højere grad mod skovens bruger, og loven var

baseret på befolkningens ønsker til skovens udformning og indhold. Den skov, der blev resultat af loven, var en meget varieret skov, hvor områder med tætte bevoksninger vekslede med åbne arealer, og hvor skoven indeholdt faciliteter for skovens gæster såsom vedligeholdte stier, og områder med borde og bænke. Formålet med skovdyrkning blev sidestillet formålet med friluftsliv, og en skovfoged kunne den ene dag tømme skraldespande, og den næste fælde træer eller forberede plantninger.

I dag, hvor den vilde natur er trængt, og biodiversitet er et plus-ord, repræsenterer skovloven en forståelse, hvorefter skoven ses som gavnlig. I skovloven af 2004 er forståelsen af skoven som rum således udvisket, og en forestilling om naturens egne skove og mennesket som værende i pagt med naturen er bærende for den skovoplevelse, skoven præsenterer. Loven fra 2004 udtrykker en procesorienteret skovopfattelse, der hviler på tanker om det bæredygtige, men også på behov for økonomisk rentabelt skovbrug i en periode, hvor skovens produkter har tabt markedsværdi, og hvor man ønsker at bibeholde skovbruget som en arealanvendelse i det åbne land. Målet med skov er stadig skovdyrkning, men friluftslivets muligheder er sekundære i forhold til den bæredygtige drift. Friluftsliv må antages at være en sideeffekt af skovens funktion, der kan udnyttes, blot den ikke påvirker den bæredygtige udnyttelse af skoven. Den skov, der skal dyrkes efter loven, vil være dyrket efter naturnære principper, hvor skoven drives med plukhugst og selvforyngelse. Skoven vil gennem denne dyrkningsform blive mere varieret på parcellniveau, eftersom der vil ske en ændring mod en større aldersspredning samt flere arter i den enkelte parcel, men det samlede udtryk af skoven vil blive mindre diversit grundet det forhold, at der sjældent vil findes ensaldrede monokulturer.

4.5.4 SKOVOPFATTELSE

I gennemgangen af de fire versioner af skovloven ses det, at der i perioden fra 1805 til 2004 er sket en udvikling, der har betydet, at der er udarbejdet fire væsensforskellige love, der hviler på meget forskellige definitioner af, hvad skov er, og hvorledes den ideelle skov bør være. Med udgangspunkt i beskrivelsen af indholdet i de fire skovlove kan således ske en beskrivelse af de skovopfattelser, der ligger bag lovene.

4.5.4.1 Skoven som godsejerens sted

Denne skovopfattelse hviler på en forståelse af behovet for skovdyrkning, for der er mangel på træ, og dermed på skov. Skov opfattes som et eksistensgrundlag, der dækker et basalt behov for tømmer, og skov opfattes dermed som et samfundsgode. Fra at have været krat-skov, ses højskov med store træer som den ideelle skov, fordi samfundets behov for træ dermed kan imødekommes. At bondens behov for små-træ negligeres er ikke noget, der forstås som et problem, fordi det er væsentligt at sikre, at der også i fremtiden

dyrkes træ til tømmer i Danmark. Skov forstås som noget eksistentielt; landet kan ikke eksistere uden skov. Forbilledet for skovens fremtoning er den vilde naturs skove, men alene med fokus på skovdyrkningspotentialt – ikke med forståelse af skoven som biobank eller habitat. Fortidens skoves massive indhold af træ, og skoven som en uudtømmelig ressource opfattes som idealet, der er værd at stræbe efter.

Personer, der ser skoven som godsejerens sted, vil foretrække den højstammede skov med fuldkronede træer, der ikke rummer unødigt opvækst. Det er billedet af en plejet skov med monokulturer af løvtræer med slanke stammer og et kronetag højt oppe, heget med et stendige. Skoven strækker sig over store arealer. Personer med dette syn på skoven vil definere skov som arealer med voksne træer, men skoven kan rumme træ-løse arealer, hvis disse rummer fortidsminder eller tilsvarende, der underbygger fortællingen om skoven som noget oprindeligt og naturligt. Eftersom urskoven er idealet, foretrækkes løvtræ, særligt vældige og gamle træer som egetræt.

4.5.4.2 Skoven som entreprenørens sted

Skov opfattes som en mulighed, der har værdi, grundet den gevinst, der potentielt er bundet i vedmassen. Skovens effekter betragtes som afgrøder, og skoven som noget dyrket. Denne opfattelse hviler på betragtningen om det dyrkede, og loven er formuleret til entreprenøren, der driver skovarealet med det formål at få afkast. Skov defineres som træbevoksede arealer, og forbilledet er den økonomisk rentable skovdrift. Skoven er ejet af én person med det formål at tjene penge, og hvis skoven bliver fjernet, må arealet anvendes til anden form for drift. Eftersom der findes behov for træ, og en mulighed for at producere, syntes andre formål med skoven mindre interessante. Dermed findes hverken behov for, eller grund til, at varetage andre interesser, som eksempelvis at åbne skoven for offentligheden.

Personer, der definerer skoven som entreprenørens sted, foretrækker den dyrkede skov som dem, der ser skoven som godsejerens sted. Imidlertid divergerer de på et afgørende punkt, for disse vil se træernes værdi i den potentielle indtjening, træerne kan indbringe. Skov defineres som arealer i vækst og kan ikke rumme træ-løse arealer, da driften anses som værende selve definitionen af skov. Plantninger kan hegnes, og der kan anlægges kørespor, ligesom der kan graves grøfter og drænes, hvis disse foranstaltninger forbedrer driften. Der er ingen fokus på, hvorledes beplantningen fremtoner visuelt. Om vækstrør er gule, er bærere af denne opfattelse ligeglade med, blot de har en funktion. Eftersom formålet er indtjening, foretrækkes arter med hurtig vækst, upåagtet at det er eksoter.

4.5.4.3 Skoven som friluftslugerens sted

Skov opfattes som værende til rådighed, en zone i landskabet, der kan tilfredsstille definerede behov for rekreation og friluftsliv, og anvendelsen af

skoven er båret af lyst frem for nødvendighed eller ønske om indtjening. Skov betragtes som anvendelig fra et flersidigt perspektiv, som et rum, der kan opfylde flere formål. Forbilledet er guldalderens landskabsforherligelse, og med betragtningen om skoven som zone, betragtes skoven også som formbar efter formålet med flersidighed. Netop fordi skoven kan opfylde mange af de formål, der er sat på den politiske dagsorden, udråbes skoven som svaret på fremtidens behov for arealer til friluftsformål.

Personer, der definerer skoven som friluftsbruges sted, definerer skoven som et rum for udfoldelse. De foretrækker den plejede skov, men variation er et plus-ord for dem. Tilplantede arealer må veksle med åbne, mørke plantninger med lyse, stierne skal helst skabe mulighed for både korte og længere ture rundt i det, der kan betragtes som et opstillet sceneri, der er skabt for deres oplevelses skyld. Der skal være faciliteter, der gør skovbesøg nemt og bekvemt, og gerne vilde dyr, der giver oplevelsen en ekstra dimension. Skoven opfattes som natur, men mest af alt som et rum, hvor man kan finde grønt at se på, og ro i sjælen.

4.5.4.4 *Skoven som forstmandens sted*

Forståelsen af skov hviler på en forståelse af skoven som *natur*, som biotop med økologiske processer, der kan udnyttes, således at der kan dyrkes træ, men ofres færrest mulige midler. Naturens behov er i højere grad end tidligere ligestillet menneskets behov. Skoven opfattes som en sfære, hvor menneskets behov for træ kan samordnes med naturens grokraft. Med rod i en tilfredshedsfølelse kan vi udnytte naturens gavnlige virkninger til vores bedste. Skoven er billedet på den egentlige natur, hvor naturen opfattes som en underliggende kraft mere end som det grønne, der ”gror”, og den naturforstandige som ham, der kan styre denne kraft med mindst mulig anstrengelse. Forbilledet er naturens egne skove, men idealet er det bæredygtige. Hvor naturens kraft kan udnyttes til at fremme det bæredygtige, findes denne skovopfattelse.

Personer, der definerer skoven som forstmandens sted, vil foretrække skoven som et fungerende økosystem. Biodiversitet ses som et mål for skovene, som landskabet omkring skoven ikke kan opfylde grundet den intensive udnyttelse til andre formål. Disse personer foretrækker, at skoven lades mest muligt i fred og kun drives med velovervejet plukhugst, og de erkender, at den uddannede forstmand kan dette. Bevoksninger af hjemmehørende løvtræarter i blandingsbestande foretrækkes. Dødt ved kan efterlades i skoven, så skovens værdi som biobank optimeres. Skoven behøver ikke indeholde andre stier end dem, der skabes af skovens dyr, og ved hugst skal vurderes, hvor der kan køres, så skovens klima og struktur lider så lidt skade som muligt.

4.5.4.5 Sammenfatning

På baggrund af et studie af fire versioner af den danske skovlov er således præsenteret fire forskellige skovopfattelser, som kan læses af de pågældende love. Eftersom tidligere tiders skovopfattelser vil bæres videre i befolkningen grundet de livsomstændigheder, den enkelte opvokser under, herunder hvilke oplevelser med skov, som vi får, og hvilke formål med skov, som vi præsenteres for, har jeg fundet det interessant at kortlægge skovopfattelsen bag disse love. Det er min påstand, at disse skovopfattelser vil findes repræsenteret i den danske befolkning, og jeg finder, at der findes et argument for at forstå, hvad der ligger bag disse forståelser af skov, så befolkningens ønsker til skovens udformning kan imødekommes upåagtet, at samfundets behov for, samt definition af skov ændres. Jeg finder således, at de præsenterede skovopfattelser kan medvirke til at give os en dybere forståelse af, hvad skov betyder for den enkelte, og dermed er medvirkende til at skabe en bredere forståelse af befolkningens ønsker og behov.

5. OPFATTELSE AF SKOV – BELYST GENNEM KVALITATIVE INTERVIEWS

Danskerne anvender skov rekreativt. Vi ved, hvor ofte danskerne kommer i skoven, og hvad de foretrækker at møde, når de kommer der¹. Imidlertid ved vi kun lidt om hvorfor. I dette kapitel vil jeg præsentere 20 eksempler på skovopfattelser² kortlagt med udgangspunkt i kvalitative interviews. Disse skovopfattelser danner baggrund for en klassificering hvorefter, jeg definerer tre kategorier af skovopfattelse, som jeg antager, repræsenterer den karakteristiske variation af skovopfattelser, der findes hos danskere.

Skovopfattelse er en betegnelse for de ideer og forestillinger om skov, erfaringer med skov samt argumenter for og definitioner af skov som en person har, som en gruppe af personer kan være fælles om, og som er bestemmende for, hvorledes vi som mennesker reagerer overfor og behandler skov. Skovopfattelse grundlægges gennem en persons liv, og de erfaringer, den enkelte gør med skov. Skovopfattelsen afspejler det sproglige og kulturelle fællesskab, vi er en del af og kommer til udtryk gennem den måde vi afbilder skov, anvender og forvalter skov.

Når vi planlægger nye og forvalter eksisterende skove, kan vi søge at imødekomme befolkningens præferencer for skov. Imidlertid vil det være svært at imødekomme disse præferencer, når vi ikke ved, hvorfor befolkningen foretrækker nogle oplevelser frem for andre, og hvilken betydning oplevelserne har for dem. Hvis vi ønsker en dybere forståelse for, hvad skov betyder, kan vi fokusere på skovopfattelse og derigennem konkretisere, hvilke forståelser, der ligger til grund for danskeres præferencer for skov, ligesom vi kan anvende kortlægning af konkrete skovopfattelser til at belyse, hvorfor danskerne kommer i skov. Derigennem kan skabes en bredere forståelse af befolkningens ønsker til, og behov for, skov.

¹ Jensen, Frank Søndergaard.1999: *Forest recreation in Denmark from the 1970s to the 1990s*. The research Series, Vol. 26. Danish Forest and Landscape Research Institute, Hørsholm.

² Bagerst i afhandlingen er udarbejdet en oversigt over interviewpersonernes navne og enkelte data, som det anbefales at folde ud under læsningen af kapitlet. På denne måde gives lettere et overblik over de enkelte interviewpersoner, så læseren ikke går tabt i skoven af navne. Se bilag 1.

5.1 Præsentation af 20 skovopfattelser, kortlagt gennem kvalitative interviews

5.1.1 FLEMMING

Flemming er 69 og bor lige overfor Brøndbyskoven, der ligger vest for København. For Flemming er skoven et område, der skal anvendes, og han finder, her ligger mange oplevelser, som alle bør have glæde af. Flemming kom i naturen som barn men kun i den frugtplantage, som hans forældre drev. Flemming er således ikke kommet i skoven som barn. For Flemming tilbyder skoven rum for ro og afstresning. Han er særlig glad for skovens dyreliv, og han finder, at han har en interaktion med dyrene, der giver ham glæde. Han personliggør næsten dyrene og beskriver det som om, det er den samme ræv, det samme egern eller den samme rødhals, der er kommet i haven gennem de sidste 15 år. For Flemming forstås skov som brugsskov. Beplantningen skal være blandet, og der bør både være områder, der er tætte og mere åbne, så variationen er stor. Han beskriver, at der skal være affaldsspande, og meget gerne en festplads, hvor folk kan sidde med deres mad. Flemming mener, at alle mennesker rummer potentialet til at se skoven, men at ikke alle har lært, hvad man skal kigge efter. For Flemming giver skoven mennesker noget både fysisk og psykisk. Fysisk giver den mulighed for motion, fordi vi gerne vil gå i skoven, og psykisk fordi den giver oplevelser, der gør at vi kan koble fra og glemme vores problemer. Netop derfor finder Flemming, at det er vigtigt med bynære skove, og at der hellere skal laves mange mindre skove end få store. Det væsentlige er, at alle får mulighed for at komme derud. Flemming mener direkte, at de penge, det koster at lave nye skove, er godt givet ud, hvis man laver et regnskab der inkluderer, hvad det koster med sygedage og manglende motion.

Flemming	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed		<i>Men at komme ud, og så var der en morgen, hvor der havde været rimtåge... Jamen altså... det er simpelthen.... Man er jo fuldstændig betaget af at stå og se sådan noget.</i>	
2.hed	<i>Kom du i skov som barn? F: Nej. L: Slet ikke? F: Nej. Ikke sådan.</i>	<i>Det er ganske simpelt fordi, du har roen, du har freden, og du har det, at skoven giver dig noget også. (...) skoven er levende, men bare det du går igennem og kan se forandringen. Jamen har du nu set, nu blomstrer de træer, nu kommer de buske der. Nåh ja, men har du set, hov der er de fugle. Det er jo det.... (...) De giver jo det, at du ligesom lades op til, at du din sindsstemning, du får det bedre. Du får det bedre med dig selv også. Du ser lidt lysere på det. Det ser sgu' ikke så surt ud.</i>	<i>Øh... du går... en tur i skoven og lige pludselig er der noget der... (banker i bordet). Så tænker man hov. Hvad er det. Og så er der lige det at finde ud af, hvor sidder den. Og så har du spættet.</i>
3.hed	<i>Skoven giver en del rent både fysisk og psykisk. Og det er derfor jeg synes, at man bør bevare, at man har en skov til nærhed. Når jeg tænker på fysisk, er det jo klart, at den bruges til motion, og jeg har selv brugt den.</i>	<i>Og nu du siger, hvad kan skoven også give rent psykisk så... (finder billeder frem). Når nu du står op om morgenen og trækker gardinerne fra, og man får det syn der (billede af skoven med sne).(...) Så kan man så sige, får du noget kønnere? Det er simpelthen et maleri. Uden lige. Du står op om morgenen, så kan du lade op. Det er pragtfuldt. Hvor er det flot.</i>	<i>Det giver det, at når du går en tur gennem skoven derovre, så kan du se udviklingen i det. Dvs. , at du kan se træerne springer ud. Du kan se, hvor langt de er. Det er en af de ting, som vi gør, og når vi går gennem skoven derovre, har du set at nu er knopperne så store....Se nu springer de der ud, og der er også de der og der... der er flere typer træer, så de springer ikke ud på en gang. Du kan se udviklingen i det. Om efteråret, du ser farverne... Det er jo ualmindelig smukt den farvevirkning, der er i. Derfor skal det også være varieret skov.</i>

5.1.2 BENT

Bent er 55 år. Han bor på Sletten ved Holstebro. Bent har en meget aktiv forståelse af, hvordan natur og skov kan anvendes. Eftersom han ikke længe har have, er han aktiv i sit lokalområde, hvor han passer får, retter diger op og roder rundt. Han beskriver mange visuelle oplevelser i naturen, der giver ham en dybere følelse af nydelse, men hans forhold til landskabet omkring er meget handlingsorienteret. Som han siger: det er jo ikke nogen biograf, det her. For Bent er skove ikke menneskeskabte. Han er opmærksom på, at alle skove i Danmark er plantede, men han finder ikke, deres udtryk bærer præg af den menneskelige indblanding. Han foretrækker variation i skovbilleder, og han beskriver nåleskov som dyster skov, han ikke vil gå ind i, men han synes om, at der findes en variation. Han foretrækker den lyse, lette skov, og han ser skoven som bestående af træer, der rager over hovedet. Bent finder, at vi mennesker har et basalt naturbehov, men det betyder ikke kun, at vi søger naturen, men at vi planter, dyrker og piller i jorden. Børn har i Bents forståelse godt af at komme i naturen, fordi naturen pirrer til børns fantasi. Han ser som sådan ikke et opdragende aspekt i, at børn kommer i naturen, men alene at naturen er en kilde til udfoldelse og glæde. Bents have er anlagt således, at der ikke er plantet buske el. lignende. Da vi taler om vildtet, som han gerne vil tiltrække, anbefaler jeg, at han planter tulipaner. Han foreslår roer, da han mener, roeblade må være tiltrækkende. Han foretrækker altså at plante roer i sin have, frem for tulipaner, fordi formålet ikke er at få noget skønt at se på, men at tiltrække vildtet.

Bent	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed	<i>Der er noget... underligt urskov-agtigt indbygget i folk, så man gerne vil ud og se...</i>	<i>... det, jeg føler allermost, at når man kommer køren- de af stamvejen, og så skal man igennem et skovområ- de for at komme ind til en lysning, og så kommer man igennem skoven og så pludselig så åbenbarer sig en lysning hvor så husene ligger i den der rand af skoven.</i>	<i>Jeg kan se det for mig. En kanon lækker bund i en lys birkeskov, og at vi på nogle tidspunkter kan se dyrene inde i skoven.</i>
2.hed	<i>Skovtur. Det kunne være for, bare for at gå og nyde det egentlig. Om vinteren og komme ud og se, hvor flot der var. Og så også om somme- ren, selvfølgelig. Med mad- pakker og tæpper og så man sad oven i de der myretuer, skovmyrerne kom løbende. Det havde vi jo meget fornø- jelse af.</i>	<i>Det er det at bo ude i naturen, det er at opleve alle de ting. Råkid, som jeg sagde til dig.... sidste sommer sad vi på terrassen og grillede og træerne er altså... de var ikke mere end 50-55 cm. høje med nogle små birkeblade på. Og lige pludselig kommer der sådan et råkid halvlø- bende, og så, udfor vores terrasse, og der er nok, der er 30 meter ud til hvor den var, så stopper den op og kigger på os inde på ter- rassen, og siger, hvad laver de derinde... Og vi kigger på den. Vi siger ikke noget. Og så løber den videre, og da den kommer hen til skiltet, vender den sig og kigger ... der var da nogen derinde... Det er jo en KANON oplevelse. Kanon oplevelse. Det er fordelen ved at bo ude i naturen.</i>	<i>Det er noget med lys, luft, tæthed, verdenshjørner at gøre... Hvordan de forskel- lige arealer i skoven vil udarte sig igennem årene. Egeskoven udarter sig på den måde, en bøgeskov, en nåleskov, en birkeskov, det er jo forskellige ting. Og det vil også være forskellige dyrearter. Det jo forskellige bundforhold, der vil laves alt efter hvordan lysniveauet er ned gennem skoven.</i>
3.hed	<i>Ro, fred, harmoni, idyl... Det skal opleves, det skal ses.</i>	<i>Og så får vi det hele serve- ret på et bræt. Den farve- palet, naturen giver der, det bliver man jo aldrig færdig med.</i>	<i>Hvad sker der i en skov... selvom den er menneske- skabt... der sker jo det at... naturen sætter sit eget præg på det, kan man kalde, bygningsværk, som menne- sket opfører ved at plante træer i en gruppe, som de kalder en skov. Tænk, nu skal vi også bevæ- ge os. Se at komme ud og se naturen. Det er jo ikke nogen biograf det her.</i>

5.1.3 MERETE

Merete er 65 år og bor øst for Brøndbyskoven, der ligger vest for København. For Merete tilbyder skoven en mulighed for at koble af og nyde. Merete nyder freden i skoven, og hun finder, at hun tager freden ind i kroppen, og at ture i skoven giver hende noget, hun ikke kan finde andre steder. Som barn kom Merete i sin farbroders skov, hvor de havde madpakker med. Hun husker turene positivt. Merete kommer i skoven for at trave en tur. Hun går helst til fods i skov, og hun føler, at hun gør noget godt for sig selv, når hun har travet en tur. Hun går kun på stierne, for hun mener ikke, man bør gå i skovbunden, hvor der kan være noget, der skal have fred. Merete finder, at skove skal dyrkes, og der skal produceres træ. Skov er en forretning, men vi skal have lov til at færdes i den. Hun finder ikke, at juletræer er skov, ligesom der skal mere end 4-5 træer til, for at det er en skov for Merete. Man skal på afstand kunne se, at man er ved at komme til en skov. Merete foretrækker løvtræer, for nåleskov er dystert. Der skal hverken være belysning eller affaldskurve i en skov, for Merete finder, at det i så fald bliver en park. En skov er ikke arrangeret, i modsætning til en park eller have, hvor formålet er, at vi får noget smukt at se på. I skoven skal der være orden og ryddet op. Hun finder ikke, at der bør ligge råddent træ og rode i skoven. Plejeniveauet skal således ikke være for lavt.

Merete	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed		<i>.. jeg foretrækker ... som nu hvor den er lysegrøn, det er jo også lækkert, ikke? Og så især hvis solen står ned igennem de der lysegrønne trætoppe. Det er jo bare... det er så flot. Og det glæder jeg mig over, men det er ikke noget som jeg går og funderer over. Det er bare her og nu og nydelse. Med det.</i>	<i>Jamen, den lysegrønne... men det er jo pudsigt, fordi når så man kommer til efteråret, så nyder vi jo de farver lige så meget. Ikk? Sidste år syntes jeg, det var et utroligt spil der var i de der gyldne farver, når man trak gardinet fra om morgenen så, ej, hvor er det flot... Og det er jo dejligt også.</i>
2.hed	<i>Det var noget med, at vi havde madpakker og sådan noget med. Der var en lille indhegning, hvor dyrene gik og... altså nogle dyr, som sådan blev lukket ud i foråret og kunne gå og passe sig selv hele sommeren. Kvier. Jamen så skulle vi ned og se til dem, og så havde vi eftermiddagskaffen med eller frokosten eller noget i den stil. Så... det var meget hyggeligt.</i>	<i>... men det er bare det, at der er simpelthen bare så fredeligt og sådan. Og det der med at gå en tur, f.eks. nu sagde jeg det med Avedøre gadekær, jeg går derop, for jeg synes, jeg skal op og se, hvordan ser der ud nu, men jeg synes ikke, det er så hyggeligt, for du har trafikken lige ved siden af dig. Og jeg kan bedst lide at gå en tur, hvor jeg ikke har trafik.(...) jeg vil absolut sige, at jeg vil hellere gå en tur i skoven, end alle andre steder.</i>	<i>Og så er det, at hvis vi så sætter sådan en hel masse affaldsspande op langs med stierne, så er vi ved at nærme os det der for civiliserede. Og det synes jeg ikke, en skov må blive</i>
3.hed	<i>... men der er jo mange forskellige slags skove. F.eks. på Sydøen, der avler man juletræer. Og det synes jeg absolut ikke har noget med skov at gøre... efter min mening. Fordi... jamen altså... dem kan du jo kigge hen over. Det er jo ikke morsomt. Man kan ikke gå imellem dem rigtig. Men ellers synes jeg nok... jamen en skov, den skal selvfølgelig... det er jo en forretning. For mange, men jeg ved så ikke med statsskove, de gør vel ikke så meget ud af det. Men skoven, efter min mening, så må den godt dyrkes, men vi skal have lov til at færdes i den.</i>	<i>Det er måske også derfor, jeg ikke føler mig utryk ved det.... at jeg...åh der... i skovens dybe stille ro. Altså, der er virkelig fredeligt.</i>	<i>Den skal have lov til at udfolde sig selv. Til en vis grad. Fordi... alle de der selvplantede træer, der kommer op, jamen de skal jo også holdes nede, for ellers bliver der ikke noget til de store at leve af. Men det gør da ikke noget, at der er nogle små, selvsåede i bunden. De må bare ikke blive for tætte. (...) Og så har der jo ligget nogle stammer indimellem, så jeg har tænkt, at ej, dem kunne de da godt tage og fjerne, ikk? Men det har jo også noget... noget af det er jo også for at gøde jordbunden, kunne jeg forestille mig...(.)</i>

5.1.4 RAGNER

Ragner er 44 år og bor i nærheden af Brøndbyskoven vest for København. For Ragner rummer skoven fred og ro. Her er ingen metalliske lyde, som han finder, det menneskelige øre ikke er dannet til. Som barn kom Ragner dagligt i skoven, der var legeplads for ham og kammeraterne, der ikke gik i institutioner. De kom i skoven uden voksne, og Ragner fortæller levende om den tid. For Ragner er skoven modsætning til parken, der er for trimmet. Der er ikke plads til dyrene, som han nyder i skoven. Ragner foretrækker en skov over mandshøjde, og det er væsentligt, at der er fugle, fasaner, ræve og harer. Der må gerne være væltede træer, for det er godt for skovens biller og insekter. Skoven skal være grøn, og Ragner foretrækker løvtræer. Han finder decideret, at nåltræer hører hjemme i Sverige. Der må gerne være åbne arealer i skoven, ligesom der gerne må ligge træer, der er gået i forrådnelse, for begge dele er godt for skovens naturlige rytme. Ragner finder, at mennesket har et basalt behov for at komme i naturen. Det er et biologisk behov for os at se på noget grønt. Der bør rejses mere skov, så folk kan få den positive oplevelse, det er at komme i skoven, som inkluderer oplevelsen af dyr, fugle og det grønne at se på. For Ragner er naturen dét, der ikke er menneskeskabt, men han finder ikke ubetinget, at skov er natur. Det er også natur, og det er hvert fald godt for os. Ragner siger, at man godt kan leve uden adgang til naturen; man lever bare ikke så godt.

Ragner	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed	<i>... vores biologiske fundament, det er stadig det naturlige... ting... Nu er det grønt, og vores øjne er indrettet til at se grønt... Og alle de der... jeg tror et eller andet sted, at der ligger et urinstinkt</i>	<i>Også duftene fra de forskellige træer, det er også lækkert...</i>	<i>Der er fred og ro, og der er ikke de der mærkelige... altså unaturlige lyde. Her er det jo fuglene, der synger og blade- ne, der blaftrer i vinden...</i>
2.hed	<i>Når vi havde fri fra skole, så var det naturligt at gå ud i skoven og være der og bygge huler og... lave bål og den slags.. hvad man nu kan finde på. Så jeg vil sige daglig gang i skoven vil jeg nok sige, jeg har haft.</i>	<i>... nogen gange om morgenen... har jeg gået tidligt om morgenen, inden solen stod op. Der er jeg gået ud i skoven eller har cyklet i skoven. For at høre den der lyd. For det er så kort tid om året, du kan høre den. Du kan ikke høre den i september, så det skal være nu, hvis man skal høre den. Og så har man også næsten skoven for sig selv. Og så ser man skoven vågne, og man ser, hvis man er heldig en ræv måske... eller en fasan eller hvad ved jeg. Hvad der nu kan være af den slags ting der.</i>	<i>Når en skov er en skov efter min mening, det er jo at den er... Det er ikke en skov, når den er her-nede (lave træer). Den skal være lidt over mandshøjde.</i>
3.hed	<i>Vi skal have skov fordi, folk skal have en positiv oplevelse. Og fordi vi skal have nogle dyr, og vi skal have nogle fugle og noget grønt at se på. Altså det er derfor vi efter min mening skal have skov. Der er sikkert også andre grunde, men...</i>	<i>Det kunne f.eks. være en fjernsynsudsendelse, hvor man ser om vinteren noget fra om sommeren i en skov. Og så tænker man hold da kæft... Det er skønt at se på. [nål] ... i de Svenske skove måske. Der er det noget andet, men ikke her.</i>	<i>Sådan gerne et stykke over hovedet, for at jeg vil betragte det som skov. Øh... og så skal der også være fugle, der skal være.. dyr fasaner, ræve og harer. Den slags... og så... skal man ligesom kunne miste orienteringen lidt. ... der hvor jeg færdes, der er jo masser af telefonstøj og folk, der taler højt osv. Det er ligesom, at så bliver det afløst af nogle naturlige, almindelige lyde. Som menneskets øre er indrettet til... og det er det ikke på en normal arbejdsplads vil jeg sige...</i>

5.1.5 MALOU

Malou er 35 år, og hun bor alene i centrum af København. For Malou er skoven en brugsskov, der har til formål, at vi kan komme der. I skoven kan vi finde noget, vi ikke kan finde andre steder, som muligheden for at glemme stress og jag samt en fredfyldthed, der virker afstressende. Malou legede i skov som barn og husker, at skoven stimulerede hendes fantasi. For Malou fremviser skov storhed. Det er store træer, gerne i områder med terræn, helst løvskov, for nåleskov er truende, væltede træer og mulighed for insekter. Der må gerne være bænke, helst bare oversavede træstammer, ingen belysning, men der må gerne arbejdes i skoven. Der skal være stier, helst bare med grus, og man skal have mulighed for at gå udenfor stierne. Der skal være affaldsspande, for affald i skovbunden skæmmer. Malou foretrækker store skove, men hun får også skovfornemmelse i en samling af få træer. Hun modstiller skov og park og siger, at parken er natur, men at der er for overbefolket. Malou finder, at skoven er rigtig natur, og at naturen ikke er styret. Skoven skal være tilgængelig, man skal kunne pille i den, klatre i træer og gå gennem blade. Skoven er sin egen, og Malou kommer på besøg og iagttager og bruger skoven. For Malou er naturoplevelser ikke-sociale oplevelser. Når hun kommer alene ud, glemmer hun at tænke og er mere tilstede. Hun bliver ladet op, og skoven kan peppe hende op. Hun kommer ikke så tit i skoven, og hun er bevidst om, at det er et tilvalg at tage i skoven.

Malou	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed	<i>... det giver en anden fredfyldthed. End... egentlig så meget andet kan give.</i>	<i>... der var nogle... der er noget storhed... altså sådan nogle store gamle træer skal være der i min ideelle skov. Store træer, som kan suse og give lyden som jeg kan... alligevel finde nogle ting... jeg skal klatre i dem, jeg skal kunne komme ud den, klatre i den helt klart og grave i den.</i>	<i>[Nåletræer] Rigtig høje... sådan nogle rigtig høje nogle, som nærmest bare er trapper, når man kravler op. Og man kommer helt op, og man kan mærke, at den vipper lidt...</i>
2.hed	<i>Synes selv, at da jeg legede der som barn, at der var det fantastisk at vi gik ud i det der, som helt klart ikke... og hvad vi ikke fandt af vikinge-både og jeg ved ikke hvad. Og vi havde helt klart nogle ... gjort nogle fund der. Det synes jeg er fantastisk, for det stimulerede mig og min fantasi, i højere grad end når jeg gik tur med nogen, og vi gik sådan kun på stierne.</i>	<i>Jeg glemmer at tænke. Det er simpelthen så dejligt. Det er det samme, når jeg løber. Jeg synes det er fantastisk, fordi jeg tænker meget, altid. Så synes jeg det er dejligt at kunne slippe det. Og det sker helt af sig selv.</i>	<i>[foretrækker Kokkedal skov] Fordi... der... det går op og ned. Den er nødvendigvis ikke så stor, som jeg kunne ønske mig den, men der er lidt... op og ned i landskabet, som jeg synes er dejligt, fordi det er jo ikke det, man ser for det meste. Men der er lidt bakker og noget. Så det synes jeg er skønt. Og så synes jeg, at der er mulighed for ligesom at gå ind i det selv. Og sådan... gå lidt mere besværligt, hvis man har mulighed for det.</i>
3.hed	<i>Ville det genere dig, at det har et formål? At det bliver plantet for at vi skal lave papir? M: Nej... L: Men synes du, at det er fint, at det har formålet, at vi har mulighed for at komme der? M: Ja.</i>	<i>... den rigtige natur, eller hvad man skal sige, for mig er en... en... ikke social oplevelse.</i>	<i>Men der kan jeg godt lide, når der ligger sådan lidt og kvaser, og det gungrer lidt.. Øh... lidt stort og lidt småt. Det er da fantastisk, når der pludselig er en periode, hvor det hele.. hvor det er anemoner, der dækker det hele... det synes jeg er helt vidunderligt. Men det skal det ikke være hele tiden, jo. Det er netop det, der gør det fantastisk, jo. At det er der en periode, og så er det væk igen.</i>

5.1.6 KURT

Kurt er 72 år og bor på Sletten ved Holstebro. For Kurt er det naturligt at komme i skoven. Der er dejligt i skoven, frisk luft og noget for øjet. At komme i skoven giver velvære og indre glæde, ligesom han i skoven finder en fred, det kan være svært at finde andre steder. Som barn kom Kurt i skoven med sine kammerater, og skoven var legeplads og fristed for voksne. Med sine egne børn er han taget i skoven med et campingsæt, og så har de spist mad i skoven. For Kurt er miljøbeskyttelse ikke vigtigt. Skove gror bedst, hvis de får kunstgødning, og man kan ikke stole på miljøbevægelsen. Naturens udseende er væsentlig, og det, at den kan anvendes. Han foretrækker lys skov, som den østjyske, helst løvskov, og at der bliver ryddet op i skoven, for der skal ikke ligge kvas og stammer. Han vil helst gå på stierne og betragte naturen. Kurt mener, at det at komme i naturen er en livsbetینگelse. Alle har behov for at komme i naturen, men det kræver, at man bliver bevidst om, at man har et behov. Som vi, er naturen skabt af Vorherre, og det har vi godt af at opleve. Børn har ligeledes godt af at komme i naturen, og Kurt siger, at han har al respekt for dem, der studerer i 30-40 år, men at de går glip af noget. Børn, der kommer i naturen, lærer at begå sig, så de kommer aldrig galt af sted.

Kurt	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed	<i>Hvis ikke man kender det, så har man ikke det behov, selvfølgelig. Man skal jo kende muligheden, for at få et behov. Jo. Jeg tror at alle folk, de har behov for det. Alle der har mulighed for det. Og Danmark er jo ikke større, end at de fleste, de har nok mulighed for at komme ud. Hvis man vil.</i>	<i>Det er om foråret, når de springer ud. Den lysegrønne skov der. Det er... det sidder sådan... Også når jeg kørte rundt i Jylland der... Jeg har været ved Silkeborg og på Als der. Rundt i de der store, dejlige skove der. så det... og det er dejligt. Også om efteråret, når det begynder at blive farver på. En granskov den er sådan mere bombastisk. På en måde....</i>	<i>Jeg er imponeret af sådanne store, gamle træer, der sådan står der og... Det er ikke for alle at fælde et træ.</i>
2.hed	<i>Vi havde en god indtægt som børn når vi samlede skadeæg. (...) vi fik 10 øre pr. stk. Så vi kravlede i de træer der. (...) Jo, vi har altid... været ude i naturen der. Jeg har altid været et ude menneske...</i>	<i>Det er bestemt vejret. Ja. Det er... solskin. Vi render ikke i skoven i regnvejr. Og det kan også være en vinter, hvor det er frost. Sne og klart, rim. Det er da flot, når vi står op en morgen, hvor det hele er rimet til, og så gå en tur ned langs søen her. Det kan da godt være lidt glat på stierne, men det.... Det kan jeg godt li'.</i>	<i>Det skal nok være større end sådan (viser med hænderne). Jo en stor skov med store, flotte træer. Store åbninger og...</i>
3.hed	<i>Men det kan vi da ikke undvære da. Skov det er da... det pynter og gør landskabet spændende, det synes jeg da.</i> <i>Selvfølgelig er der noget mere ren luft. Men også for øjet. Altså hele... altså jeg tror det giver... altså det samme som foråret giver til alle mennesker, at nu kommer der lys. Der sker noget med os...</i>	<i>Jeg er et ordensmenneske, og det skaber nok lidt... Og jeg tror bestemt, det er godt for mange ting, at det bliver liggende. Men jeg kan ikke lide at se på det. Det kan jeg ikke...</i>	<i>Vi er vant til, at med skov, så bliver der ryddet pænt op. Det er klart, at det flyder noget ud efterhånden. (...) Men det skal vi nok også til at leve med. At der ikke bliver ryddet op længere</i> <i>... naturen er det... det er noget Vorherre har skabt. (...) Jeg kan godt se, når man kommer ned på østkysten, når man kommer ned omkring Ry og Silkeborg... Det er rigtig natur. (...) Der er forskellen... Det er ikke noget, der er skabt. Det er noget, der er der.</i>

5.1.7 SIGNE

Signe er 82 år og bor i Haderslev i Sønderjylland. For Signe rummer skoven evnen til at give mennesker ny energi og få rensset tankerne, hvis vi kommer der. Skoven er bestandig, og denne bestandighed giver os oplevelsen af, at der findes noget større end os, og at vi er en del af noget. Som barn kom Signe i skoven både sommer og vinter. Skovbesøgene havde social karakter, eller hun var af sted med skolen. Hun nød disse ture, og hun beskriver meget levende sin glæde ved skoven og særligt anemonerne. Signe foretrækker bøgeskoven, netop når bøgen er sprunget ud. Der skal meget gerne være vildt i skoven, der skal have et dyrket udtryk, fordi hun elsker at se bøgestammerne stå som slanke stammer mod himlen. Signe bryder sig ikke om nåleskov, til trods for, at hun kender skovens funktion som gemmested for vildtet. Det, der er væsentligst, er, at der ikke ligger affald i skoven, hvor hun finder, at der ligger mere nu, end der gjorde tidligere. Signe finder, at børn bør komme i naturen og særligt i skoven. Men også, at det er en forudsætning, at de lærer om skoven, for at de kan holde af den og selv vil komme der, når de bliver større. Børn som voksne har godt af at opleve den afmægtighed, man må føle, når man går ved siden af store træer, eller ser på bjerge. Det er naturen, der for Signe er en kraft. Mennesket er natur for Signe, og det bør vi indse. Imidlertid finder hun også, at naturen er bestandig og vil overvinde os, hvis vi forsøger at manipulere med den.

Signe	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed		<i>Og så med de der... stadigvæk lidt anemoner.. de er knap væk og så i det fjerne, så ser man sådan nogle... der kommer gående...(peger med fingre som gevir)...Det er en stor oplevelse.</i>	<i>Almindingen, det var storslået. Det var det hver gang. Når man kom til ekkodalen og man kunne stå dernede og råbe. Det var... dejligt. Og fuglene. Der var fantastisk mange fugle. (...) det er jo en kæmpe stor skov, og at komme der en pinse morgen, ... hvor bøgen er sprunget ud... jamen det er... ubeskriveligt.</i>
2.hed	<i>(...) jeg kan da huske hvordan man med skolen var ude og... plukke anemoner. Jeg var så vild med de der anemoner og de der fuglefløjt og alt det der, så engang skulle vi skrive en stil til en.. jeg ved ikke om det var .. for at komme videre i mellem skolen eller hvad det var, det kan jeg ikke huske, men jeg skrev om anemonen fra dens spiring til dens død... Ja, det var en meget smuk... meget smuk... der var desværre lidt for mange stavfejl i... (griner)... Men jeg fik da meget ros for den der...</i>	<i>Engang imellem når mine børn de kommer hjem, så... det eneste, jeg ønsker mig, det er jo at få nogle ture ud i skoven, og nu sidst på Kr. himmelfartsdag, der var Hans Henrik fra Århus, der var han hjemme og så får vi nogle gode ture og nogle gode snakke. Så sidder vi på en bænk og spiser et par stykker og har en øl med, og så kan vi sidde og nyde det. Han nyder det lige så meget som mig.</i>	<i>Jamen så skal der være bøgetræer, og så skal der være... nåh ja, så skal der være de her dyr, ja. Men altså, det er ikke nogen betingelse, for det er ikke altid, at man er så heldig at se dem, vel? (...) Men jeg kan også godt lide at komme til en bøgeskov hvor træerne står huit, huit, huit (viser rækker med hænderne). Men ikke med henblik på produktion, slet ikke. Men altså...</i>
3.hed	<i>Mener du at vi skal have skov i Danmark? S: Ja, selvfølgelig. L: Og den skal være tilgængelig for os alle sammen? S: Absolut. Den skal ikke.. der skal ikke være noget med... sådan en spærre og privat og sådan noget.</i>	<i>... og der... har jeg aldrig set så mange blomster...Sådan du ved, vilde blomster... til edens have, du. Det var så fantastisk. Og jeg kan ikke engang huske, hvilken vej, vi kørte. Vi havde ikke kørt på den før. Men.. det blomsterhav af.. jamen, der var jo alle... hvad man kunne forestille sig af skovstjerner og skovmærker og smørblomster og violer, massevis. Det var meget flot. Og mange sjældne blomster også, som jeg ikke ved navnet på.</i>	<i>... at man kan sige, at det her træ, der, hvad er det for en magt... hvad er det for noget, der får den til at gøre det. Det er ikke fordi jeg er religiøs, overhovedet...(..) Men, der er nogle kræfter som... ingen har... magt for.. bortset fra hvis de rent fysisk laver noget ved det. Men der gror noget, som man simpelthen ikke har nogen indflydelse på... hvis det går som det skal. Det synes jeg er betagende...</i>

5.1.8 NIS

Nis er 65 år og bor på Sletten ved Holstebro. For Nis påvirker skoven vores klima. Den danner ren luft, og derfor kan vi ikke undvære skov. Skoven tilbyder Nis stilhed, tilfredshed og glæde, og han mener, mennesker har så godt af at komme i naturen, at alle burde have glæde af det. Imidlertid mener han, at ikke alle kan opleve naturen, men han siger, at oplevelser i skov og natur kan reducere menneskers forbrug af medicin og stoffer. For Nis er skoven et socialt rum i den forstand, at han i naturen får mulighed for at snakke med folk, men han kommer helst alene, både for at få styr på tanker og for at motionere. Nis cykler i skoven og beskriver de oplevelser, han har med lyset og lydene i skoven. Han ligner skoven med Kirken, hvor han siger, han finder samme ro og fredfyldthed. Skoven bør indrettes, så den kan anvendes. Der bør være bålpladser og overnatningsmuligheder, der kan lokke mennesker i skoven. Nis beskriver skoven som mørke plantninger med lyspletter, og han priser nåletræernes egenskaber som sted for dyrelivet. Der bør ikke være asfaltveje i skoven, ligesom dyrehegn bør undgås. Skovene skal ikke være for store, for så farer Nis vild. Som barn kom Nis i skoven og oplevede skovens nyttefunktion som gavntræ. Nis betoner skovens funktion som beskyttelse af klima og skitserer fordele ved naturfredning. Landskabet ville være fattigt uden skov, og vi bør værne den skov, vi har. For Nis er skoven nærmest hellig. Nis finder, at vi bør konvertere arealer med ager til skov, for naturen er mere værd. Vi bør ikke manipulere naturen, men bør lade naturen klare sig selv.

Nis	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed	<i>Vi skal ikke have sådan, at vi kan forså alle tingene. For de ting, vi ikke forstår, det er den største oplevelse jo. Mange gange, det synes jeg det er. Det er det for mig i hvert fald.</i>	<i>Det er ... det kan også være en god oplevelse at gå ud i skoven og der kommer en dejlig forårsregn eller noget, og det er mildt i vejret og det begynder at regne, og træerne de får en helt anden duft end når det er tørt og sådan. Det... er jo en oplevelse, man kan tage med sig hjem. Det... det er sådan... det er lidt ubeskriveligt, jo. Man skal opleve det. Man kan prøve at gengive det, men det kan man ikke, for man skal selv opleve det for at man kan se, hvad det er, der gør én glad for at være i en skov.</i>	<i>Det kan det vel også om efteråret, hvor de sådan skifter farver fra dag til dag, når der sådan lige er kommet den første nattefrost, og bladene begynder at skifte farver... Og man lige som kan mærke på dyrene og sådan ude i skove, at nu går man vinteren i møde. Det... Jo. Altså. Ja...</i>
2.hed	<i>... skoven brugte vi jo også sådan til gavnskov. Om vinteren der gik vi jo over og plukkede kogler, fyrrekogler og solgte dem oppe ved skovrideren, hvor de blev brugt til frø og... det var jo dengang under krigen... altså.. samlede vi grankogler deroppe, store grankogler som blev brugt til generatortræ i stedet for dengang, hvor man ikke kunne få benzin, hvor man kørte med gasgenerator.</i>	<i>Fordi, hvis du... vi har jo nok alle sammen på et tidspunkt, hvor vi har fået et eller andet ind i hovedet og er mere eller mindre deprimerede, fordi der er et eller andet problem, som arbejde, som man gerne vil have ud igen, det... det... kan man godt... det kan man altså godt gøre ude i skoven, når man går sådan en tur alene.</i>	<i>Vi har jo masser af fugle herovre i skoven. Hvor vi boede før havde vi ude foran ved vores foder-brædt, der havde vi både flagspætter og skovspætter og alle mulige...(...) Også fasaner og... egn og harerne, men det har vi også her, der kommer stadigvæk harer. Dyrene kommer også. De kommer og spiser vores tulipaner... (griner). Der kommer faktisk rådyr herover indimellem.</i>
3.hed	<i>(...)... jeg tror ikke, vi kan undvære skov her i det danske klima og den danske natur og landskab og sådan noget. Det vil være fattigt, hvis ikke vi havde skov. Og så er man jo nødt til at finde nogle andre måder at bevare skov på, når der ikke er penge i det, så skal man jo bruge nogle andre metoder til at lade det selvgro og forskellige ting</i>	<i>[De lyse sider...] Også med malerier og sådan noget. Det kan jeg bedst lide. Det mørke, det er jeg ikke sådan... det er ikke lige så meget.... Jeg vil ikke sige, at jeg flygter fra det, men altså. Jeg kan bedst lide det lyse.(...)Vi kan jo bare prøve at rulle gardinerne for herinde og så sidde herinde i det mørke rum... undvære lyset og sådan. Det ville for mig i hvert fald være noget dødkedeligt noget. øh... og de mørke farver, dem... jamen det er noget... fordi at man forbinder det med det onde. (...) det ligger jo nok i... jeg ved det ikke, om det stammer fra bibelhistorien eller det stammer fra Danmarkshistorie, eller fra historien i det hele taget. Det... det... stammer jo nok igennem litteratur og det... det vil jeg tro, det gør.(...)</i>	<i>Jamen det... der har jeg nok ændret noget opfattelse med tiden. For det var jo gavnskov, det var det nok som barn, altså dengang jeg var barn. Det var det jo først og fremmest som gavntræ og sådan noget, man skulle bruge skoven. Ikke også. Og så som læ. Så det var jo herovre i det Vestjyske, det var jo også i hvert fald meget vigtigt som læ.</i>

5.1.9 STEEN

Steen er 24 år, og han bor på Amager i København. For Steen er skoven dyrenes sted. Som barn kom Steen i skoven, fordi han kom med sin familie på jagt. Steen jager selv og er glad for at jage i skoven. Steen modstiller på sin vis dyr og menneske, fordi mennesket bestemmer og overlever alt, mens dyrene i Danmark er til på vores præmisser. I Afrika derimod er dyrene naturens egne, og det er naturen, der sætter præmisserne for dyrene. Skovene leverer byggematerialer, ligesom den tilbyder rum for vores naturoplevelser og oplevelser med dyrene. Steen foretrækker den afrikanske bush, hvor naturen har frit spil på store områder. I Danmark skal skoven være over 1 ha., og der skal kun være skovens lyde. Træerne må ikke stå på række, de skal helst være gamle, og der må meget gerne være vand i skoven. Skoven må gerne bestå af en vekslen mellem åbne områder og områder, hvor skoven er tyk, den må gerne gro vildt, der må gerne være lukket kronetag, som man går under, og så må der hverken være hegn eller affald i skoven. Steens afsky for disse begrundes med hans omsorg for dyrene. Der må gerne være både løv og nål, for Steen er meget bevidst om, at nål er godt for vildtet. Der må gerne være stier, men Steen foretrækker at bruge dyrenes stier, fordi han finder, at man på denne måde får de bedste oplevelser. Steen mener, at mennesket genetisk har præferencer for særlige landskaber, hvor vi går i kanten af skoven med åbne arealer til den ene side. Her har vi det godt. Skoven er lukket, men det er også godt, for vi kan godt lide den tryghed, vi dermed føler, i modsætning til ophold på en stor plæne. Ophold i skoven gør os friskere og kan forebygge stress. Samtidig tilbyder skoven et rum for vores tanker; her kan vi gå alene og nyde.

Steen	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed	[mennesket foretrækker det lukkede] Jeg tror, det er et eller andet, man har helt tilbage... et eller andet mennesket har tilbage fra stenalderen eller et eller andet.	<i>Altså nu, hvis man kommer til sådan en lysning, der er ikke noget bedre end at sidde i solen på den side hvor lysningen, den står ind... altså hvis det nu, man sidder i nord, den kommer fra syd og så ligge i lysningen, der. Fordi der er dejligt varmt. Man ligger i græsset, der er tørt jo, fordi solen har stået der. Det er rigtig rart...</i>	<i>I en smuk skov... der må godt være, altså må godt være skov og... en lille smule.. klippe... hvor man kommer op over træerne... og sådan... der må godt være sådan lidt terrænforskel, ja. Det vil være rart. Og så... små og store træer.</i>
2.hed	<i>... når det var med jagt, så er der jo altid mad med ud. Der bliver drukket morgenting og... altså de får en lille underberg... og der er kaffe og alt det der, for man er oppe klokken inden solen står op. Og der er altid, så er der jo frokost og... måske endda hele vejen til aften. (...) Men altså.. jeg synes, det er meget rart at være ude i skoven, altså.</i>	<i>Det er lidt ligesom at være i byen, det er bare uden mennesker og huse, men så mellem træerne... man kan godt gå på en mark. Så er man sådan ude i det åbne, eller være på havet, det er også helt vildt dejligt. Men så... nogen gange har man også sådan en lille smule tryk ved... man kan godt gå for sig selv i sine egne tanker. Det er meget godt.</i>	<i>Altså, jeg kan godt lide egetræet, for det er kæmpestort og bliver gammelt, men det kan også være et andet træ, for der er mange træer, der bliver store og gamle, hvor andre træer vokser meget hurtigt. Så jeg kan godt lide det der store træer at gå indimellem. Men også at man kan.. fordi hvis der kommer en ny art, så vokser de som regel lidt lavere, og så er de højere nede... øh... og så man så.. det er et rart... skovbryn, eller skovbånd eller...</i>
3.hed	<i>Altså det bruges jo både til at lave byggematerialer gætter jeg på, eller det ved jeg, og så bruges det jo til at folk kan få...nyde af det. Og så bruges det af dyr. Dyrene bruger det jo allermest så, det er vel dem, der bruger det mest og så kommer vi og bruger det, fordi vi godt kan lide at være der, både at se dyrene og skoven. Og så er der jo, hele det erhvervsmæssige i skoven</i>	<i>Men det kan godt være at... hvis man gik og tænkte over, den er plantet og sådan noget, så ville det ikke være så godt som hvis.. man ikke nævnte det, altså. Det ved jeg ikke...(..) Det er det samme med blomster, ej, hvor er den flot. Den er af plastik, så er den ikke så flot.</i>	<i>Og så er der jo salamandre og frøer og guldsmede og alt det. Så kan man komme ind og så er der en hel masse liv omkring der. Det er altid sådan et livligt sted, hvor der er vand...</i>

5.1.10 LOTTE

Lotte er 32 år og bor med kæreste og barn i lejlighed i Vanløse ved København. For Lotte tilbyder skoven mulighed for oplevelser. Her er lys og varme, man kan se himlen og solen, her er vand, insekter og frøer. Lotte går gerne på små stier, for dermed føler hun mere, at hun er i skoven. Der må gerne være forhindringer, mudder og væltede træer, for det giver fornemmelsen af skov. For Lotte er skoven et sted, hvor man selv bestemmer, og det er et rum, hvor man er sig selv. Lotte kom sjældent i skoven som barn, og når hun gjorde, gik familien en tur på store stier. Som voksen er hun kommet en del i skoven med sin kæreste, der er naturinteresseret. Lotte foretrækker gammel skov, træerne må gerne stå tæt, og hun har ikke behov for åbne arealer. Der behøver ikke være nåletræer, for dem bryder Lotte sig ikke om. Man skal kunne gå i blade, træerne skal være høje, og der må ikke være for mange bænke og lignende. Der skal helst ikke være andre mennesker. For Lotte er formål med skov alene rekreativt. Skoven er rum for samvær, men ikke med mange mennesker. Det er hende og kæresten, der sammen ser på naturen. Skove må gerne dyrkes, men det er ikke noget, hun har et forhold til. Børn har godt af at komme i naturen og Lotte finder, at der er en sammenhæng mellem at børn lærer respekt for naturen, og dermed har respekt for mennesker. Det er væsentligt for Lotte, at det er gratis at komme i skov. Dermed er det en mulighed for alle, uanset indkomst.

Lotte	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed		<p>... det er sådan... lidt ligesom nu ikke, med sådan en blå himmel og så med solen, sådan at man ikke kigger direkte op i solen men at solen stråler mellem træerne. Meget klart...(.) Det er sådan helt lyseblåt og sådan lidt gult fra solen der, og så det grønne fra træerne... Grøn-brune fra træerne.</p>	<p>Det lugter sådan friskt og... hm... jamen sådan af blade. Jeg ved ikke, hvad det sådan lugter af, jeg ved ikke hvordan man beskriver det. Ikke blomster. Sådan friskt...</p>
2.hed	<p>Altså, jeg er opvokset med at tage i Hareskoven. Det gjorde vi i min familie. Der tog vi derud. Vi havde hund, så der tog vi ud og gik tur. Det var også derude, vi kælkede og sådan noget...</p>	<p>Og den giver mig også... en god følelse af, at når man kommer hjem fra at have været i skoven, at man sådan er... at åh, det er dejligt at komme hjem og man er sådan... træet... naturligt træet på en anden måde. Og man har haft en god dag sammen og sådan noget...</p>	<p>... der er helt klart træer, ellers ville jeg ikke mene, det var en skov. Og så skal der også være høje træer, (...) man skal fornemme, at det er en gammel skov, kan man sige. (...) Øh... så det... det skal være sådan en skov, hvor man stadigvæk godt kan se himlen og lyset og mærke solen ind imellem. Øhm... Men ikke hvor man går ude i det åbne.</p>
3.hed	<p>... det giver os det der med, at man kan tage ud og være sammen. Og... man kan... slappe af, og... det er sådan afstressende... måde. Ja. Og som jeg siger, så er det gratis.(...) Det der med at kunne tage i skoven, det er ligesom for alle mennesker, det er ikke bestemt af, indtægt eller... det kan alle gøre</p>	<p>Det er noget andet at sidde ude i naturen og høre lydene og... duftene og...(.) det her, det er jo sådan rutine, eller vante omgivelser. Det andet, det er ligesom noget specielt. Det er lidt ligesom hvis man går i et eller andet kurbad eller sådan.</p>	<p>... det er ikke en larm, som det er i byen med biler og mennesker, der snakker og... sådan noget...(.) Der er stadigvæk stille, fordi... det er bare sådan lidt summen, der er sådan et sted. Ja.(...) Der er ikke stressende jo, fordi hvis man går på Nørrebrogade, så er det jo også stressende på den måde, at der er mange mennesker og biler og... ja. Det... støj det stresser jo.</p>

5.1.11 JESPER

Jesper er 22 år og bor i Sydhavnen i København. Han har haft sin daglige gang i Brøndbyskoven vest for København, hvor han ligeledes har spillet rollespil. Han er leder af rollespilsklubben Loriania. For Jesper er skove brugsskove, der ikke tager skade af at blive brugt intensivt. Jesper finder, at skove pirrer fantasien, og de tilbyder både frisk luft, som giver en indre ro. Selvom der hele tiden sker noget nyt, er det naturlige påvirkninger, vi har godt af at opleve. Som barn er Jesper kommet meget i skoven, og oftest uden voksne. Jesper er meget bevidst om, hvad skove kan tilbyde børn og unge, og han finder, at der bør være mere politisk opbakning til disse formål. Skoven skal anvendes, man skal kunne se, røre og gå rundt i hele skoven, så børn kan udvikle sig fysisk. Jesper er meget fysisk aktiv i sin brug af skove, cykler, løber og spiller rollespil. For ham er det vigtigt at være i god form, og skoven er en god ramme for hans træning. Jesper foretrækker skove, der er varierede, træerne må gerne være gamle, terrænet må gerne være kuperet, og der må ikke være for stor afstand mellem træerne. Man skal kun kunne høre naturens lyde, og det er medvirkende til fornemmelsen af, at man er i en anden verden. For Jesper er det mindre vigtigt, hvordan skoven indrettes med stier, belysning og skilte, hvis den blot er så attraktiv, at almindelige mennesker kommer ud i skoven. Det formål er det væsentligste for Jesper.

Jesper	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed		<i>Der er det med, at det er dejligt at gå i skoven når der er tynde blade hvor det lyser grønt igennem.</i>	<i>Det er meget det, der gør... at man kan stå inde i og se, at der er træer hele vejen rundt. Og ikke rigtig kan føle, at der er en verden udenom.</i>
2.hed	<i>Jeg boede nede ved stranden. Og så gik jeg op langs volden op til Brøndbyskov. Så det var... enten gik jeg ned omkring stranden, eller også gik jeg op til volden og til Brøndbyskov. I starten var det meget lige skov. Nu har de på det sidste tyndet meget ud. Og så har jeg... altså jeg har aldrig været spejder, så det er ikke så meget der... Vi har altid været aktive i skoven. Både med at cykle, da jeg var lille og gå rundt og lege.</i>	<i>Jeg kan bedst lide at være i skoven om sommeren og foråret. Om efteråret er nok den kedeligste del, selvom mange er glade for de farvede grene og blade, så synes jeg den er våd og kedelig. Hvorimod om vinteren, der er ofte sne, og der kommer en helt ny dimension til skoven, der gør, at den lige pludselig er spændende igen. Foråret er jo også helt fantastisk med de grønne grene, der kommer igen. Det med, at det begynder at blive varmt men ikke for varmt. Det er også meget lækkert, specielt som rollespiller. Hvor vi begynder at kunne slikke noget sol. Og sommeren er altid god. Specielt i skove, for de er jo ikke... Det synes jeg specielt med de danske skove, i udlandet kan der godt være lidt for varmt, men her er skovene ikke for varme. Der er altid dejligt tilpas.</i>	<i>Brøndbyskov var fin. Men det er en plantageskov. Man kan stadig se, at træerne de står lige.(...) Det værste ved den, det var at den var så åben. At man kunne se meget langt i skoven. Og så var den meget flad, den er nærmest lagt på en pandekage. Vi kunne rigtig godt tænke os at være i noget mere bakket skov. Fordi det giver... det er meget sværere at afstandsbedømme, når der er bakker. Man kan føle, man har gået meget længere, men i virkeligheden kun har gået et par kilometer, fordi man har gået op og ned af bakker. Og man kan lede folk meget lettere rundt i skove med bakker, end man kan i meget flade. Så motorvejen, der lå ved siden af. Selvom vi fik den indbygget i spillet, så var det ikke altid lige fedt, at der var en motorvej, der larmede.</i>
3.hed	<i>De skal være et attraktivt sted at komme hen på lige fod med f.eks. stranden, næsten som Tivoli. Det skal ikke være en park, men det skal være et sted, hvor man kan komme hen og prøve nogle ting. (...) Fordi før i tiden har det været meget sådan med skovene, at man har skullet se, men ikke røre, og helst ikke gå for langt ind. Hvor jeg mener, at selvfølgelig skal man passe på skoven, men skoven skal bruges. Skoven skal være et sted, hvor man føler sig hjemme og føler, at man har forholdsvis frie tøjler.</i>	<i>Det er jo lidt som at være hovedperson i sin egen bog, eller egen film. Hvor du er helten, og går rundt. Det gør vi faktisk også, når vi er flere personer, der går rundt. Så kan man godt pludselig hoppe ind i rollen som soldater i Vietnam eller hvad vi nu finder på. Eller spejdere i Tolkiens verden eller...</i>	<i>Når man er lukket inde af træer, så er det... ellers kunne man have en bunke på 20 træer, og så ville det være en meget lille skov. Man ville så kun kunne stå der og føle det som en skov. Går man 5 meter den ene vej eller 5 meter den anden vej, så vil det ikke føles som skov mere.</i>

5.1.12 INA

Ina er 35 år og bor alene i København. Ina er kommet i naturen som barn, både i Danmark og i Sverige. Ina kommer i skoven alene og sammen med andre, og hun finder, det er forskellige former for skovture, man tager på, om man er alene eller sammen med andre. Hvor man alene kan bruge skoven som rum for tanker eller bare opleve, vil man sammen med andre ofte bruge skoven som rum for gode snakke. For Ina skal det være et relativt stort område med træer, for at hun vil kalde det en skov. Området skal helst rumme store træer og meget gerne vand. Der må gerne være åbne områder, sletter eller mindre parceller uden træer, og der må meget gerne være vildt. Der skal være flest løvtræer, men gerne nåletræer også, så der bliver variation. Der behøver ikke være bænke i skoven, for man kan bare sætte sig i græsset, men der skal være affaldsspande. Og der må gerne være skilte, så længe de er diskrete. Ina finder, at mennesket er en del af naturen, selvom det kan være svært at se, med den måde, vi bor på. Hun finder, naturen er dyrenes, og hun beskriver oplevelserne af naturen derude som noget ”større”. For Ina bør skove bevares, fordi naturen der får mulighed for at være mere fri, og vi får mulighed for at komme ud og nyde den. Hun finder ikke, at skove i Danmark bør dyrkes, fordi skove ikke bør have noget med profit at gøre. Hun finder i stedet, at skove bør være de steder, hvor naturen får lov at passe sig selv og være fri for menneskelig indgriben. Ina modstiller skoven med byen og siger, at hun godt kan forstå, at vi bliver aggressive af at opholde os i byen, og at vi har brug for den ro, vi kan finde i skoven. Hun finder, at disse oplevelser hurtigt bliver meditative, og at det gør os godt.

Ina	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed	... jeg synes da at jeg glimtvist havde oplevelsen af bare at være en del af det. Øh.. ligesom hvis man sidder og kigger på havet og bølgerne, at man ligesom godt kan blive ... altså... altså lidt slå hjernen fra og ligesom være en del af det.	[nåleskov] Jamen. ... det er sådan en fornemmelse af, at de er... øhm... for det første meget, meget mørk og sådan tungt. Og... ikke særligt meget liv. Ligesom... jeg er meget fascineret af den der stilhed, der tit er der. Sådan helt stille... men... jeg synes... det er sådan lidt dunkelt.	... jamen så er det sådan stor... skov... med sådan nogle store... hvor man går måske på nogle små stier, og komme ud til nogle sletter af en eller anden... eller hvad hedder sådan noget(...) Grønne områder, men hvor der ligesom er en lysning. Og... der må også gerne være noget vand i nærheden eller sådan ligge rundt (...) så skal der også gerne være nogle dyr... kronhjorte, rådyr... og... store gamle træer også.
2.hed	... jeg var på et kursus hvor vi skulle bruge skoven meget, kommer jeg pludselig i tanker om. Hvor vi skulle gå ud og finde et sted, der ligesom skulle være vores, hvor vi skulle vende tilbage hver dag. Og der kan jeg huske, jeg syntes det var meget specielt at være i skoven på den måde. Alene, bare være der og sidder der og...	... umiddelbart ville jeg nok sige, at det er også for at finde stilheden eller roen i hvert fald. Øh... det der med at kunne høre noget andet. At det er dét, der ligesom fylder. Så derfor jo, ville jeg da blive ret skuffet, hvis jeg kom ud i en skov, og så var der nogen, der sad med deres bilradio tændt og helt skruet op og... Fordi det ligesom er det, der er forskellen fra at bevæge sig i byen, og få lov til at have den der ro.	Helt klart sådan en... bøgeskov.. eller jeg ved ikke engang. Men ikke sådan en gran... jeg er ikke særlig vild med det der gran... ... jeg har slet ikke fornemmelse af, hvor meget træer fylder, sådan... Men jeg tror, det er ret mange træer. Altså... øh...
3.hed	... det skal bruges til frisk luft på en eller anden måde, eller noget, der ikke er forurenset. Øhm... og så skal det bruges til dyrene, fuglelivet, jeg er godt klar over, at de også lever fint inde i København og sådan noget, men... og så skal der være steder, hvor man kan komme ud og få noget ro og noget fred og.. få lov til at følge med i, hvad der sker og... Ja. Sådan noget også... også noget, der måske ikke er så kontrolleret og... eller... kontrolleret, men som ikke er så tæmmet på en eller anden måde eller så... (...) ... jeg er godt klar over, at der selvfølgelig er en masse, at hvor man planter og fælder og planter og fælder.. men det forbinder jeg bare ikke med skov. Altså.. det er sådan... det er lidt virksomhedsagtigt... Ja.	Jeg kommer lige til at tænke på, at jeg har set en, en maler flere gange, i et lille galleri ide i kongens have, som jeg blev meget fascineret af. Og har faktisk lyst til at købe nogle af hans ting, fordi at han er den eneste, jeg har set længe, synes jeg, der formår at male naturen eller... han maler sådan en mark f.eks. og sådan en høj himmel, hvor det virker som om, at han lykkes med at male luften. Den der specielle aftenluft f.eks. Eller... lyset... eller... han kan et eller andet som jeg synes, er helt fantastisk. For ellers synes jeg tit det der med... hvis naturen bliver malet, så kan den blive lidt kedelig eller sådan lidt... overdrevent.	... det skulle i hvert fald være sådan, at jeg ikke kunne se huse, når jeg kiggede igennem den, når jeg kiggede gennem træerne. At så skulle der ikke være huse på den anden side. Og det skulle være sådan, at man ikke kan se noget...noget...by eller motorvej eller et eller andet. Så der måtte egentlig godt være en forholdsvis bred hovedvej eller sådan, men det skulle bare ikke være... den der fornemmelse af, at her var der noget, der allernådigst havde fået lov til at blive stående...

5.1.13 MATILDE

Matilde er 30 år. Hun bor med mand og barn i Albertslund vest for København. Matilde beskriver skoven som et naturligt sted, hvor der er ro, og hvor ingen bestemmer. Tiden står stille i skoven, og der er mulighed for fordybelse og følelse af frihed. Som barn kom Matilde meget i skoven, fordi hun red i skoven. Hun husker turene som beroligende, og at de havde nærmest helbredende virkning på hende. Matilde foretrækker bøgeskoven, hvor hun finder at nåleskove er for dunkle. Hun værdsætter lyset og foretrækker, at skoven ikke er helt lukket. Der skal være lysninger mellem de store, gamle træer, skoven må gerne være varieret, og man skal have fornemmelsen af at man har luft over hovedet. Der skal være en frisk duft, og træerne må ikke stå på rækker. Der må gerne være andre mennesker, blot de opfører sig civiliseret. Der må gerne være bænke og diskrete skilte, der viser til oplevelser, som Matilde går efter. Skoven skal være så stor, at man kan gå rundt i en tid, uden at komme ud. Den må ikke ligge i en by, men gerne op til. Skoven er med til at give højde på landskabet, og hun finder, at skov er en del af den danske kultur. Matilde finder ikke, at der findes noget mere naturligt end skov. Det betyder også, at hun helst ikke vil se skovarbejde i skoven. Hun vil ikke betale for at gå i skoven, for skoven tilbyder sideeffekter, eksempelvis i form af ilt, som det ikke kun er dem, der kommer der, der skal betale for. Samtidig mener hun, at skoven gerne må levere træ til møbler, for det er naturligt for mennesker at omgive sig med træ, hvilket hun mener, de fleste foretrækker. Hun mediterer og bruger billedet af skoven i denne forbindelse. Matilde finder, at mennesket instinktivt hører til i skoven, og at vi derfor finder ro der.

Matilde	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed		<i>[om at være i den skønne skov] ... Det er sådan befriende. Det er en behagelig... øhh... man kommer.. jeg kommer i godt humør af det. Og jeg føler mig også rolig. Altså i forhold til hvis jeg har haft en meget stresset dag, så ville det være et sted hvor jeg kunne gå hen og sætte mig ned og sige ahhh... Nu kan jeg slappe af.</i>	<i>... jeg tror sådan en bøgeskov eller sådan noget, hvor der er lys, sådan så sollyset kan få lov at komme end gennem bladene eller... gennem træerne eller hvad man siger, hvor der, træerne står ikke så tæt at det hele bliver lukket til. Så skal man helst, jeg skal helst kunne se en sådan en... skovåbning, eller hvad hedder det (...) En lysning, hvor der er... hvor solen f.eks. kommer ned igennem. Ikke nødvendigvis behøver jeg at være der, men der skal ligesom være den mulighed, at der kan man altid gå hen (griner)...</i>
2.hed	<i>... måske red jeg ikke lige hver dag, men i perioder gjorde jeg... men når jeg var ude og ride så var det... (...) Det var altid ud... til marker og ud i skoven, og det der med bare sådan en stille tur gennem skoven... hvor du var helt alene med den der hest. Det er virkelig... dejligt.</i>	<i>[om skov] der ligger noget i, at det er et naturligt sted. At det er et... det er et sted hvor alle kan få lov til at være. At der er plads til alle de dyr, der gerne vil bo der, og plads til at man kan besøge stedet. At man kan komme der og nyde det. Og... ja, netop at der er mulighed for at finde noget fred og ro.</i>	<i>Ja... der er anemoner og... men ikke mange. Men der må gerne være lidt en frisk duft af sådan nogle andre... sådan nogle skov... små bitte hvide nogen...Og de dufter faktisk og hvis man samler dem ind og hænger dem op, så dufter de faktisk. Sådan nogle må der gerne være.</i>
3.hed	<i>For det første så.. er skov jo nødvendig for vores overlevelse. Der er vel... det rent biologiske i det... og så synes jeg da også, at man skal have den der mulighed for at kunne komme ud og finde den der ro, finde noget fred så, det skal der være der, netop for at man kan gå skovture og... øh...dem, der har hest skal ride i skoven og... jeg ved ikke helt... Jeg kan se mange formål med at have en skov.</i>	<i>... for mig er en nåleskov meget lukket. Man kan kun lige sådan snige sig nedenunder, måske, men der skal helst være luft... Jeg forbinder også skov med noget frihed. At der skal være sådan... plads til at man kan være der.</i>	<i>For det første skal en skov ikke ligge i en by. Men det kan selvfølgelig godt gå op til en by. Det er det ene kriterie. Og det andet kriterie... ej, det er ikke nok, at fordi den er tæt, så går jeg ind i den, og så er der måske 1 minut, så er jeg ude af den, så er det ikke en skov. Så er det en samling træer... Det skal være lidt mere. Det skal .. jeg kan ikke sige minimum hvor meget, men der skal være nogle stier rundt.. man skal fornemme, at nå men hvis kan gå en tur i skoven. Hvis jeg bare kan gå i 1-2-4 minutter rundt i ring, og så er jeg ude... ej, så synes jeg ikke, det er en skov.</i>

5.1.14 AGNETE

Agnete er 38 år og bosiddende i en lejlighed i København. For Agnete rummer skoven oplevelser af natur, og Agnete definerer skov som natur, selvom hun er bevidst om, at naturen af sig selv ville se anderledes ud, end skovene i Danmark gør. Som barn oplevede Agnete brugsnatur, i og med, at hun boede på landet og siden oplevede sin far i haven, der for hende var som et spisekammer. Skoven repræsenterer et sted, hvor Agnete kan gå hen og få kontakt med naturen, men hun er meget formålsorienteret, også i sin måde at bruge skoven på. Hun ser således et formål med skov, der refererer til den anvendelse, man kan gøre af skov, ligesom hun har formål med sin kolonihave, med sine ture ud og med alt andet, hun foretager sig. Agnete definerer skov som et kæmpe område med mange træer, der er beliggende langt væk fra byen og boliger. Det skal være et stort område, der ikke friseres, men alligevel plejes, så man kan anvende det. Skoven skal være varieret, og hun er bevidst om, at den bør dyrkes, da man så får bedst tilgængelighed samt de flotteste træer. For Agnete er mødet med naturen mødet med et andet element. Hun finder, at der gælder andre regler i naturen, som vi har godt af at konfronteres med, eksempelvis at vi ikke kan styre naturen, eller bestemme hvordan den skal opføre sig. Vi mennesker har brug for at kunne komme ud, men det kan være svært at finde steder, der ikke er menneskepåvirkede.

Agnete	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed		<i>... når jeg så er der, så synes jeg det er skønt. Altså... det er dejligt og det er god energi og det... de der grønne farver og... nu.. det er enormt flot.</i>	<i>Det er blade. Luften og lyset derned mellem bladene. Og... jamen den der ro. Det er det.</i>
2.hed	<i>... jeg kan huske det der med... skoven var... at den var også farlig. Altså vi måtte ikke bare gå derned og bare gå ned og lege i skoven. De store kunne komme eller man kunne blive væk, blive voldtaget... der var mange ting. Det var ikke bare sådan lige. Så vi legede sådan lidt i skovkanten, sådan...</i>	<i>... hvis jeg går en tur, så er det i høj grad også for at få noget motion. (griner). Altså.. jeg går ikke sådan rigtig.. at det ville ligne mig dårligt at gå rundt og plidre omkring søen, for så ville jeg tage et par gode sko på og så bare derudaf... (,,) Så jeg ville komme hjem sådan skov-agtig.. og være sådan med ro i sindet... være glad eller sådan... (knipser)... hvordan har man det... ej men det er da hyggeligt. Hyggeligt og glad og nogle smukke billeder. Afstresset.</i>	<i>[Skov]Det er et kæmpe område med en masse træer. Der må godt være grusveje og sådan noget, men det er et område som er... langt væk fra bolig bebyggelse og sådan noget. Arealet... mange tønder land, der ligger. Det er en skov. (...)... man møder jo ikke så mange, hvis man går i sådan en rigtig skov</i>
3.hed	<i>Så synes jeg også det er et... jeg skulle lige til at sige et frirum, på naturens præmisser, men det har vi også ødelagt. Men det er det jo lidt alligevel. Altså et frirum hvor... det som man kan sige er rigtig skov, det vil være et frirum hvor.. vil være en modvægt til alt det andet, som vi har. (...) Byer og veje og trafiklys og...</i>	<i>[billeder] Ja, hvis de er gode. Så kan jeg godt.(...) Jeg kunne godt mærke vinden i håret, sådan en brise, ja, det kunne jeg godt.</i>	<i>Man kan sige, det er sådan uforstyrret. Og det er også meget pænt. Jeg synes bare at... det er meget sjovt, for hvad er naturlig skov egentlig. For hvis man ser der hvor skoven bare får lov at vokse, så er det jo... så kan man ikke gå en tur i skoven. Der er jo heller ikke særlig flotte træer eller sådan, for de får ikke lov at være der. Så man kan sige, at det gode ved det sådan, at skoven bliver drevet eller sådan, det er at så er de der flotte træer, og skovbunden og alt det der... Men det...</i>

5.1.15 BEATE

Beate er 29 år og bor med kæresten lige i skovbrynet til Brøndbyskoven vest for København. For Beate er skoven et sted, hun kan gå hen og slappe af, koble fra og lade op. Hun fremhæver duftene af den regnvåde skovbund, og at man kan gå og fryde sig over, at det er så skønt det hele. Skoven repræsenterer et rum, hvor Beate kan lade tankerne flyde, og hun er bevidst om, at hun får det bedre efter at have været i skoven efter en stresset dag. Beate definerer skov som et område, hvor du kan gå ind og ikke se andet end træer. Der må gerne være variation, så man både oplever det dunkle ved nåletræerne, og det lyse ved løvtræerne. Beate beskriver, at hun gerne vil have, at en skov ikke er for trimmet, men på den anden side må der ikke være rodet. For Beate er skoven rodet, hvis der ligger grene efter hugst, og hvis der ligger stammer og rådner. Hun forestiller sig gamle træer, og finder, at det skal være som i eventyrerne med de gamle, krogede egetræer. Beate er ikke kommet i skoven som barn, og hun kan ikke huske at have leget i skoven. Nu hvor hun bor ved siden af skoven, kan hun ikke forestille sig at kunne undvære den. Beate finder, at mennesket grundlæggende har behov for at komme i naturen, men behovet relaterer hun til muligheden for at få frisk luft, gå en tur og lade op. Hun finder, at man, ved at komme i naturen, får mulighed for at opleve årstidernes skiften, som man ikke oplever, hvis man altid er i byen.

Beate	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed		<i>Det er nok det der med, at når man går ude i skoven, så ... så lader man ligesom bare tankerne flyde på en eller anden måde. Man kobler lidt fra. Altså jeg er helt afstresset, når jeg kommer tilbage. Nogen gange er jeg også smadder træt, fordi man har gået... tiden går jo hurtigt derude. Man tror, at man lige har gået en lille tur, og så er der hurtigt gået 1 time, inden man er tilbage igen....</i>	<i>Og så sådan en dag, hvor det lige har regnet. Og alle de duftte, sådan en våd skovbund.</i>
2.hed	<i>Som børn har vi ikke sådan selv tænkt, kom, vi skal ud, for det er så lækkert derude. Sådan har det ikke været. Det er mærkeligt, ikk? For den var jo lige, den var hele vejen rundt om os på flere sider. Men jeg mener altså ikke at vi... det er ikke noget, jeg kan huske i hvert fald, at vi kørte ud og legede i skoven sådan fast.</i>	<i>Så kommer jeg hjem, og især nu, hvor det er lidt lysere om aftenen, så tænker jeg, at ej, jeg skal lige nå ud og gå en tur. Bare lige en 1 time inden det bliver mørkt. Hvor jeg faktisk lige er nået ind ad døren og egentlig er smadder sulten, men jeg vil bare lige ud i skoven.... bare lige koble lidt fra og sådan noget.(...) Det gør jeg som regel, for så har jeg det bedre bagefter.</i>	<i>Jeg synes, du skal kunne gå ind og stå midt i skoven, uden at kunne se andet end skov. I hvert fald som minimum. (...) Der skal være sådan lukket. Det skal være sådan, at man går ind og kan stå sådan lukket, inde midt i skoven. I hvert fald om sommeren, det kan man jo ikke om vinteren</i>
3.hed	<i>Det vigtigste er at have en skov, man kan bruge. Hvor familier kan gå tur. Og børn kan komme ud og lege. Bygge huler også. Jeg kan godt se, at det er smart at have en... altså et andet sted, hvor det så skulle være henne, ude på landet, hvor der er så meget andet godt i forvejen, om man så kunne plante sådan nogle til produktion. Fordi, man skal selvfølgelig også tænke på, at der skal være træ om 100 år. Til at bygge af og...</i>	<i>Men det er sådan en rigtig eventyr skov, ikk? Hvor man har sådan nogle krogede træer og. Det er der jo ikke her.</i>	<i>... jeg tror bare, jeg nyder at være i skoven. Det er bare sådan, at når man går der tit, så går man tit og tænker på, at de står bare... Det er lidt svært at sige, hvad det er. Det er nok bare sådan et fristed eller sådan lidt...et sted at koble fra eller... Det lyder fjollet, ikk?</i>

5.1.16 EGON

Egon er omkring 70 år, og bosiddende i kanten af Brøndbyskoven vest for København. Egon kommer hverken i skoven eller naturen. Han mener ikke, der findes oplevelser der, han har brug for, for han finder ikke, at han har behov for naturoplevelser. Han er glad for den fred og stilhed, man får ved at bo op ad skoven, men for ham indbyder naturen ikke til afslapning. Egon kom aldrig i skoven som barn, og han har kun taget sine børn i skoven, hvis de skulle noget andet i nærheden. Han har kun været i skoven få gange i sit voksne liv, og der har formålet altid været af social karakter. Egon er et meget socialt menneske, og han kan ganske enkelt ikke se, hvad han kan bruge naturen til. Egon nyder udsigten til skoven, og det dyreliv, der findes i haven, fordi den er så tæt på skoven. Han føler imidlertid intet behov for at gå ind i skoven, for at se nærmere på den der. Han nyder haven og skoven fra sit vindue. Egon har ingen præferencer angående skov, og hans eneste bemærkning om sin egen skovopfattelse er, at han kan forstå, at private lukker deres skove for offentligheden. Hvis de har skøde på skoven, har de ret til at lukke den.

Egon	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed			
2.hed	<i>Ingen af os har været vant til, at man kom ud i naturen, det billige skidt (griner).</i>	<i>Vi har et rigt dyreliv. Fugle i massevis og vi fodrer og har kasser alle vegne. Vi har egerne, der er næsten tamme. De spiser det mad vi har oppe i det fuglehus (ca. 1 m. fra vinduet, hvor vi sidder), og hvis ikke der er noget mad, står den dernede og banker. (...) Jeg synes, det er dejligt at se skoven og egerne og fuglene.</i>	
3.hed	<i>... hvad er din holdning til, om man skal have skov eller om vi har behov for skov? E: Det har jeg ikke nogen tanker om. B: Nogen af dem er vel drevet med... E: Ja, som skovbrug. Og juletræshandel.</i>		<i>... i princippet synes jeg, at når det er deres skov, så kan de sgu' også godt sige, at folk skal holde sig væk. Det er min grundholdning. Jeg kan ikke se, at en privat ejendom skal være offentlig tilgængelig. Det forstår jeg ikke. Men det er jo fordi, jeg har et borgerligt synspunkt. Men nu vil jeg jo heller ikke overtræde det, for jeg ville ikke komme der alligevel. (...) Jeg ville da heller ikke synes om, at der var offentlig adgang til min have. Sådan betragter jeg det altså. Hvis man har skøde på det, så er det privat ejendom.</i>

5.1.17 POUL

Poul er 35 år og bosat med sin kone og børn på Sletten ved Holstebro. Poul finder ikke, at skoven tilbyder ham noget særligt, som han ikke kan finde andre steder, og han søger ikke skoven. Dels har han ikke tid, fordi han har arbejde og tre små børn, dels kan de ikke være sammen på en måde, der tilfredsstiller børnenes behov, når de er ude. Poul kom ikke selv i skoven som barn. Han kommer kun alene i skoven, når han cykler til arbejde. Her cykler han gennem en nærliggende plantage, men den definerer han ikke som skov. Imidlertid får han her oplevelser, som han beskriver som særlige. Han kan således blive helt høj af at se vildt i skoven om morgenen. For Poul er skov rigtig høje træer, primært løvtræer, og gerne beliggende ved havet. Man kan se gennem træerne, der er stier, og man kan finde kæppe i skovbunden. Poul finder ikke, at arealet skal være af en vis størrelse, for at det er skov for ham, men det skal ikke være plantage og ikke fyrreskov. Poul finder, at skoven og naturen tilbyder gratis glæder, og han glæder sig til at bruge det mere, når børnene bliver større. Naturen beskriver han som rum for samvær og naturoplevelser, men han prioriterer at opleve sine børn gebærde sig. For Poul er skoven natur, men det er marker og haven også. Han finder, at havet er mere natur end skoven. Poul beskriver, at skoven genererer ilt og mulighed for oplevelser. Hvis ikke vi havde skov, ville vi finde det, vi bruger skoven til, andre steder. Skoven har således ikke særlig betydning for Poul. Poul beskriver ikke, at skovene anvendes til produktion af træ. Det er lidt sjovt, for Poul er bygningskonstruktør og bor selv i et træhus.

Poul	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed	<i>Men det kommer nok an på, hvilket humør jeg var i, tror jeg. Fordi nogle gange, så er det jo meget flot at komme ind i den der lange gang, hvor du kan se de står oppe og du får lys ned der.</i>	<i>... sådan en morgen, hvor solen står igennem, når du lige kommer igennem, har jeg set et par gange, at lige pludselig så kommer de der foran dig sådan løbende foran. Jeg synes, man bliver helt sådan... det dirrer inden i.... Men det er svært lige at sætte ord på.</i>	<i>Jeg lægger selvfølgelig mærke til om lyset det kommer ned de steder der... Om det gør det og sådan nogle ting. Eller om lyden... det tænker jeg ikke sådan på. Det har jeg ikke tænkt på, når jeg har været derovre.</i>
2.hed	<i>Og vi er så gået ad de der ruter ned igennem der, fordi vi har været ret mange, der har gået. Altså, det sætter sin begrænsning på, hvilke oplevelser man får med dyrene.</i>	<i>... jeg kører den vej her fordi, hvis jeg kører ud på hovedvejen, ind ad Viborgvej, det er faktisk samme tur, men det synes jeg er sådan vroum... bilerne de kører som... der kan jeg bedre lide den anden, selvom den er lidt længere. Det er lidt mere afstressede.</i>	<i>[Om plantagen]... rigtig skov det er nok mere højt eller sådan....(...) (...) jeg tror, det er det billede med, at der er for meget, der ikke er rigtige...rigtige træer i det. Der er nok for meget, som ikke er det... jeg tror, det er dét.</i>
3.hed	<i>Skovene giver os noget ilt jo, eller hvad skal man sige. Men øh... hvad de ellers kan... De kan give os nogle oplevelser men...(...) L: (...) Hvis nu vi sløjfede al skoven og plantede noget andet.... P: Så fandt vi bare et andet sted og finde de ting...</i>	<i>[Om beplantning af Sletten] ... jeg har de der tegninger også, og de der beskrivelser af, hvad det er for nogle træsorter, nu er det sådan nogle latinske navne på nogen af dem, hvor jeg har oversat nogle af dem der står rundt om her, fordi ellers kan jeg ikke rigtig have med det at gøre. Men ud fra det kort, der kan jeg jo se, hvad det er, at der kommer skov der og træer her. Det kan jeg forholde mig til</i>	<i>For mig er der ikke mere natur i skoven, end der er ude ved havet (...).</i>

5.1.18 OTTO

Otto er 60 år og bor med sin kone i Humlebæk nord for København. Otto finder, at skoven rummer oplevelser, der blot venter på at blive fundet. Otto foretrækker at være alene i naturen, at være i nuet og glemme verden omkring ham. For Otto er skoven modsætningen til det hurtige liv, til det at sidde ved en computer hele dagen, og til byen. Skoven repræsenterer virkeligheden, hvor Otto kan bestemme, hvad han ikke finder, han kan i byen, og skoven eller naturen giver ham meget, og genererer et overskud, han har brug for på andre tidspunkter. På denne måde opfatter Otto skoven som et rum for selvudvikling. Otto foretrækker natursskov, som han beskriver som urørt skov. Det er en rigere skov, hvor væltede træer får lov at ligge, og hvor det bliver mere tydeligt, hvilke oplevelser, der ligger og venter. Han definerer skov som træer over 10-12 meter og foretrækker stor arts- og aldersvariation. Han foretrækker beplantninger med løvtræer, selvom hans yndlingstræ er fyrretræet. Otto beskriver oplevelser i skov, der leder til refleksioner over livet og verden. Han finder, at børn har godt af at komme i naturen, hvilket hænger sammen med hans virkelighedsforståelse, og han finder også, at vi som mennesker har godt af at komme i naturen.

Otto	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed	<i>... jeg kan jo gå sådan og være... uden at være andet end det, at jeg bærer brættet. Ingen tanker med når du på indkøb i dag og at jeg skal være et sted i aften hos en kammerat på Orø og... Ja, sådan er det...</i>	<i>... altså jeg har i mine bedste stunder, når jeg har gået så meget i skoven, som jeg har, kunnet komme hen og snuse til stenaldermanden eller indianeren eller eskimoen. Simpelthen... kommet så langt ind i oplevelsen, så der kom sådan nogle meget ægte oplevelser.</i>	<i>Det er meget det visuelle indtryk... altså den der sådan... smukke, afvekslende med skovsøer og træer og buske og sådan noget der. Det er det visuelle i det. Så er der sådan selve fornemmelsen af at man er i alene skoven, ikke skovensomhed, det er jo utopisk, men fornemmelsen af, at man bliver lidt væk.</i>
2.hed	<i>I Bidstrup Hegn nede i Birkerød, og Rude skov. Der er jeg kommet utrolig meget. Først altså med mine forældre, med min mor i sær, da jeg var lille, og så siden hen alene. Jeg vil tro, jeg har været der hver dag, det meste af mit børneliv, der hvor man begynder at kunne klare sig selv.</i>	<i>Jeg er bevidst på den måde, at hvis jeg gerne vil have en bestemt slags oplevelse, så går jeg udenfor stierne f.eks. Fordi så ved jeg at så kan jeg møde nogle rådyr, og så kan jeg komme til at stå i en situation, som ... det er jo det spændende ved at gå i skoven (...). Det er en indre ro og en indre glæde indre struktur, som jeg godt kan lide, hvor jeg kan se der er sammenhænge mellem tingene, som for mig er let forståelige. (...) ... det giver mig jo et kæmpe overskud. Altså det vil jo sige, at de situationer, hvor mennesker bliver presset og sådan noget, der kan jeg være fuldstændig nøgtern.</i>	<i>Nogle af skovene er så pæne, at man tror, der har været en kam igennem. Jeg ved at nogle gamle damer, der kom ude hos os, de sagde, at ihh altså, oppe i Grib skov, der... Hvorfor ser her så uordentligt ud. Oppe i Grib skov, der ligger ikke et træ i skovbunden... Aj (smiler), goddaw! Det har ikke noget med en skov at gøre, vel? (...) Men de steder, hvor stormen har lagt noget ned, eller hvor man bevidst, måske, det kan man jo i nogle skove, driver det lidt mere pluk-hugst-agtigt, så der kommer lys ned, så kan det være meget, meget spændende terræn.</i>
3.hed	<i>Jeg synes jo, det er vigtigt at man, med det samfund, vi har, og med den fart, der er på, øh... og med alt det der, der optager folk i dag, med skærme og knapper og ... det er jo ikke ligefrem min kop te, men det kan man jo være nødt til at sidde meget ved, øh... der synes jeg, det er vigtigt, at der er et alternativ, som er tæt på virkeligheden. Det er naturen og det er skoven i det her tilfælde.</i>	<i>Altså for mig, så er det ikke det med, at grenene falder ned, der er det spændende, det er det ikke. Det er det med, at nu kommer der pludselig en ugle flyvende ned, fordi vi er for tæt på, hvor den bor. Og så giver den mig et gok. Det har jeg prøvet. Det er sådan... dét der. Det er sådan nogle ting. Det synes jeg er sjovt. Eller, hvad er det, der ligger på jorden der. Er det en stålorm, der er blevet kørt flad af en cykel, eller er det bare et stykke stanniøl. Det er det, der er sjovt, synes jeg. Det er de der oplevelser, der hele tiden er.</i>	<i>... jeg synes, at en skov, den skal være så tæt på naturen som muligt. Det andet er jo en plantage, du går ind i. (...) ... for mig er det det der med naturskoven. Og at man kan se, at her, der væltede der to store træer, men der er jo kommet lys til, så nu vokser alle de nye op. Det synes jeg... det er det, der giver den cyklus, jeg godt kan lide ved naturen.</i>

5.1.19 INGA

Inga er 83 år og bor i lejlighed på Nørrebro i København. Inga er kommet meget i skoven som barn, hvor skoven blev brugt som socialt rum, og hele familien samledes. Hun er selv kommet i skoven med sine børnebørn, primært for at gå en kort tur, og siden spise ved bilen på medbragt campingsæt. For Inga er skov et sted uden for byen, hvor man tager hen på udflugt. Samtidig definerer hun træerne i Nørrebroparken, der faktisk blot er en allé, som skov, og siger at skoven flytter ind i byen, fordi der bliver plantet vejtræer. Skovens træer må ikke være for høje, og der må ikke være helt lukket af beplantning. Inga foretrækker at gå på skovens stier, så hun ikke skræmmer dyrene op, for hun er ikke så glad for dyr. Skovens træer må helst være eg og bøg, der må gerne være bænke i skoven, og der må gerne være en lille sø. Inga modstiller skov og park og finder, at skoven ikke må være for kultiveret. I en park finder Inga huse, som ikke skal være i skoven, og blomster, som kræver pleje. For Inga er skov en del af Danmarks image, netop fordi her er grønt. Hun finder, at skovene bruges til udflugter, men mener også, at vi er kendt for at producere træ af høj kvalitet.

Inga	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed	<i>... jeg kan ikke lide at røre ved noget, hvor der sådan er uld på... jeg ved ikke, hvad der er skyld i det, men... det er nok de der... forbier man får</i>	<i>Men ikke sådan gå, hvor der er ... nedfaldent løv, og hvor der kan risikere at være en fuglerede eller hvor en hare løber eller... det tør jeg ikke.</i>	<i>Jeg kan ikke lide, når det er for højt. Jeg har lidt klaustrofobi. Jeg kan ikke rigtig lide... det kan jeg heller ikke lide, her... at de bliver for høje. Jeg kan godt lide, at man kan se dem [træerne]. Altså... ikke at de er helt små jo, for sådan kan de ikke blive ved at være... Men det må ikke være helt tillukket.</i>
2.hed	<i>Der kom vi nemlig meget i skoven, og så var det hele familien. Og så var det jo med sådan en skotøjsæske med madpakke... det ku man. Og så til pinse, jamen, der havde vi madpakker med og så var det tanter og onkler og... (...) Og så legede vi to mand frem for en enke og sådan noget. Rigtig sådan noget...</i>	<i>Hvis man skal i skoven, så er det nok også fordi man har lyst til at... tænke på nogle ting... (...) nogen gange så har man jo lyst til... det ved jeg ikke.. det kommer, når man først når derud, ikk? Og så kan man sådan... så vandrer ting og sager... fordi... det synes jeg er dejligt. Og derfor det tror jeg, at jeg vil få gavn af nu.</i>	<i>Ja, så skal det være med mange træer. Det skal ikke være alt for meget med sådan... så ligger der pludselig et sommerhus her og der... og sådan. Det skal være virkelig skov, og så skal der være eg og bøg. (...) ... jeg kan bedst lide, når der er mennesker, og man møder nogle, men ikke for mange.</i>
3.hed	<i>Vi bruger den jo til udflugter. Altså, jeg tror nok danskerne er glade for skov. Og vi har også meget skov. Jeg tror ikke der er nogen steder, man ikke har anledning til at komme i skoven. Vi har mange store skove.</i>	<i>Nej, altså. For jeg synes, vi skal passe på, for vi skal have noget... noget natur... Det der med, nu er det ikke skov, men der hvor de tager nogle ordentlige stykker... hvor de siger, nu bliver der givet så meget fri til parcellhuse... det synes jeg er synd. ... Også strand. Skov og strand. .. Det skal der være (...) Jeg tror, det er... Danmarks image. At man har de der grønne arealer...</i>	<i>... F.eks. så vil jeg sige, at jeg har købt sådan nogle stave, gå-stave... og hvis jeg... det kan da godt være, at jeg ville tage f.eks. toget ud til... en skov og så gå rundt. Jeg kunne ikke drømme om at gøre det herinde (...) Nej. Det kunne jeg slet ikke lide. Hvad ville folk... jeg tror folk ville sige,. har I nu set hende... (...) der møder man jo ikke nogle man kender i hvert fald. Man kan godt komme til at tale med nogen, hvis man vil det. Men det kunne jeg også godt tænke mig, nu hvor jeg får tid...</i>

5.1.20 LONE

Lone er 63 år og bor med sin mand i Nærum nord for København. Lone kom sjældent i skoven som barn. Når familien var af sted, var målet for turen ikke skoven, men stranden eller et traktørsted. Lone kommer kun i skoven som voksen, hvis hun har nogen at hygge sig med, altså hvis skovturen har social karakter. Hun siger selv, at hun ikke kunne drømme om at gå i skoven bare for at se skoven. På denne vis er skoven en ramme for sociale oplevelser for Lone. Lone nyder meget at rejse og opleve. Særligt museer med malerier fortæller hun om, og hun finder, at malerierne giver særlige synsindtryk. Lone kører ofte gennem Jægersborg Hegn. Hun finder, at skoven er smuk at se på, og at skoven byder på særlige synsindtryk, ligesom malerierne på udstillingerne, hvilket hun nyder. Hun ser efter, om træerne og blomsterne udvikler sig og ser lyset i skoven. Lone foretrækker en skov, hvor der er plads til træerne, hvor skoven er plejet, men ikke velfriseret. Der skal være gamle træer, og der må gerne være plads til dyreliv, selvom det ikke interesserer hende. For Lone er skoven en væsentlig del af det jordiske liv. Skoven repræsenterer noget, der er korrekt og rigtig, som Lone forbinder med frihed. Skoven eller naturen gør ikke Lone op i alder, hvilket hun sætter stor pris på. Selvom hun ikke kommer i skoven, er bevidstheden om, at den findes, og muligheden for at komme der, hvis hun gad, nok for Lone.

Lone	Interpretant	Relation	Objekt
1.hed		<i>Jeg har kigget efter om træerne... især efter træernes udseende. Om de var lysegrønne og om der var et lyst skær over dem, om efterårsfarverne, om det var maksimalt eller om det var ved at blive brunt eller om der var frost eller hvordan det nu så ud.(...) Og jeg har altid nydt det. Men det har aldrig fået mig til at stå af og gå ud og dyrke det under nogen omstændigheder.</i>	<i>Og solens lys ændrer sig fra den ene dag til den næste. Og så har du altså det, at du kan følge med i, hvor langt skoven er kommet. Og du kan opleve at køre til skole om morgenen og så er den grøn, når du kører hjem. Og det... det har jeg med. Og ligesom nu, hvor du så, da vi kørte, anemonerne kommer, og hvor langt de er kommet.</i>
2.hed	<i>Min far elskede at gå tur i skoven, og som enebarn, havde min far det, han var herovre også journalist og havde meget lidt fri, han havde fri om søndagen, ikke alle søndage, men de fleste, og så fridag om mandagen. Så der var jeg tvangsindlagt til at gå tur.</i>	<i>Men i det hele taget, så har jeg egentlig gjort op, at jeg færdes ikke i naturen uden, at jeg er sammen med nogen, jeg hygger mig med. (...) ... altså den der blanding af frisk luft, natur og så samtale... den er god.</i>	<i>En skov... ja... det er det når det ikke er en hund, og når det ikke er en have og det ikke er en park. Øh... når det er ... øh... det er forkert at sige, når det ikke er plejet, for en skov er plejet, men det er plejet på en måde, så det giver plads til de træer, der gror der. Og som... hvor ikke det primære er, at det skal se velfriseret ud og... klippes og alt det her. Det er en skov. (...) ... jeg synes jo at Jægersborg hegn, og de gamle træer i Dyrehaven, det er skov for mig.</i>
3.hed	<i>... når du har spist... så er det godt at få motion. Og når du har noget smuk natur, så er det godt at være der. (...) Altså jeg ved godt, hvad der er sundt uden måske at dyrke det.</i>	<i>Måske er det en form for... at det tilhører det oprindelige liv, vel. Det er sådan noget med frihed og... øh... ligesom den fornemmelse, som jeg har, når jeg er hjemme her. Du kan se, at vi har vores kirsebærtræ derude og... en eller anden sammenhørighed med... de ting.. hvor jeg ligesom er på højde med situationen. Øh... eller det er en del af... det jordiske liv, som er korrekt og rigtigt.</i>	<i>... hvis du tænker på skov som det der... der er jo det særlige over natur, at naturen behandler en, ikke efter alder... Naturen er ens for alle aldre, og vi kan nyde den og det er noget, der gror. Det er noget der... der er noget positivt ved, når foråret eksploderer. Og ... du ser blomsterne komme op. Du går og glæder dig over dem, når de er der. Og når du ser knoppen siger du nå, i næste uge eller hvornår. På den måde er det godt. Og jeg vil sige, at jeg påskønner meget alt i min omverden som... ikke gør mig op i alder.... Og det gør naturen ikke. Det gør skoven ikke.</i>

5.2 Sammenstilling af skovopfattelser

Som præsenteret i afhandlingens teoretiske afsnit, findes en sammenhæng mellem æstetisk skovoplevelse og den enkeltes skovopfattelse. Denne sammenhæng skabes gennem tre kategorier af æstetisk skovoplevelse, den kontemplative, den korresponsive og den imaginative skovoplevelse, der antages at repræsentere skovopfattelsen såfremt, disse kategorier kobles med forståelsen af interpretant og skov. I den midterste kolonne Skovoplevelse vil derfor præsenteres forhold, der både præsenterer oplevelsesaspektet, men som samtidig rummer interpretanten og skoven, hvorfor jeg anvender kategorierne af skovoplevelse som baggrund for en præsentation og sammenstilling af skovopfattelser i det følgende.

5.2.1 KONTEMPLATIV SKOVOPLEVELSE

En række af interviewpersonerne finder, at mennesket har et dybtliggende behov for natur, som tilfredsstilles gennem oplevelser i skov. Ragner siger (...) *jeg tror stadigvæk... vores biologiske fundament, det er stadig det naturlige... ting... Nu er det grønt, og vores øjne er indrettet til at se grønt... Og alle de der... jeg tror et eller andet sted, at der ligger et urinstinkt, som man har behov for... man lærer at leve med de der metalliske lyde, men man bliver ikke helt god til dem. Det tror jeg ikke.(...), mens andre ikke finder, behovet er biologisk, men alene handler om et behov skabt gennem kendskab. Kurt siger (...) *Hvis ikke man kender det, så har man ikke det behov, selvfølgelig. Man skal jo kende muligheden, for at få et behov. Jo. Jeg tror at alle folk, de har behov for det. Alle der har mulighed for det. Og Danmark er jo ikke større, end at de fleste, de har nok mulighed for at komme ud. Hvis man vil.(...).**

De 20 interviewpersoners beskrivelser af, hvorledes skoven danner baggrund for deres forestillinger, er meget ens. Flertallet giver meget bløde beskrivelser af skovens dufte, farver, indhold af træer og lyset i skoven, hvilket meget naturligt beskriver billedet og forståelsen af de skovtyper, der findes flest af i Danmark. Som Nis siger (...) *også om efteråret, hvor de sådan skifter farver fra dag til dag, når der sådan lige er kommet den første nattefrost, og bladene begynder at skifte farver... Og man lige som kan mærke på dyrene og sådan ude i skove, at nu går man vinteren i møde. (...).* Eller som Agnete siger (...) *Det er blade. Luften og lyset derned mellem bladene. Og... jamen den der ro. Det er det.(...).* Det er kun Flemming og Egon, der slet ikke kommer med beskrivelser, der fremstiller deres forståelse af ideen om skov; Egon fordi han ikke kommer i skoven, og dermed har et meget distanceret forhold til, hvad skov er, og Flemming fordi han er så bevidst om, hvad

de oplevelser, han får i skov, betyder for ham, at han kun giver meget få beskrivelser, der ikke begrundes³.

Nogle søger meget bevidst de kontemplative oplevelser, som helt klart er meddefinerende for, hvad skov er for dem. Hertil hører Otto. (...) *altså jeg har i mine bedste stunder, når jeg har gået så meget i skoven, som jeg har, kunnet komme hen og snuse til stenaldermanden eller indianeren eller eski-moen. Simpelthen... kommet så langt ind i oplevelsen så, der kom sådan nogle meget ægte oplevelser:(...)*. Andre giver grundige beskrivelser og er lige så bevidste, ikke på selve oplevelsen, men mere det, oplevelsen giver. Hertil hører Matilde (...) *Det er sådan befriende. Det er en behagelig... øhh... man kommer.. jeg kommer i godt humør af det. Og jeg føler mig også rolig. Altså i forhold til, hvis jeg har haft en meget stresset dag, så ville det være et sted hvor jeg kunne gå hen og sætte mig ned og sige ahhh... Nu kan jeg slappe af:(...)*. Andre er ikke så bevidste, at de verbaliserer dette forhold, og enten giver de slet ikke kontemplative beskrivelser, eller som Poul, argumenterer for, at skoven ikke betyder noget. Alligevel giver Netop Poul en beskrivelse som denne (...) *sådan en morgen, hvor solen står igennem, når du lige kommer igennem, har jeg set et par gange, at lige pludselig så kommer de der foran dig sådan løbende foran. Jeg synes, man bliver helt sådan... det dirrer inden i....(...)*. Denne beskrivelse er netop en beskrivelse, der er kontemplativ, og oplevelsen vil påvirke Pouls forståelse af skoven, upåagtet at han ikke værdsætter skoven, når han fortæller om den.

5.2.2 KORRESPONSIV SKOVOPLEVELSE

De erfaringer med skov, interviewpersonerne har gjort, spænder meget vidt. Nogle, som Otto og Steen, er kommet i skoven meget ofte som børn, mens andre, som Beate, Flemming og Egon, ikke er kommet der. Nogle, som Lotte og Inga, har gået familieskovtur på de brede stier, mens andre, som Ragner, Kurt og Nis er kommet i skoven alene med kammerater, hvor skoven på den måde udgjorde et fristed. Imidlertid finder jeg ikke en klar sammenhæng i den måde, skoven anvendes som voksen, og det, man har oplevet i skov som barn. Det handler mere om, hvilken hensigt med skovbesøget, man har været præsenteret for, som Otto, hvis mor var meget naturinteresseret, ligesom ens afklarethed i relation til hele ens opdragelse spiller ind, som eksempelvis hos Lotte, der siger, at hun vil være mere kærlig og legende i sin relation til sine børn, end hun har oplevet med sine forældre. Hvor der således ikke findes en klar sammenhæng mellem barndomsoplevelser og den nutidige anvendelse af skoven, findes en sammenhæng mellem den måde, den enkelte har oplevet skoven, og den måde, den samme definerer skov.

³ Desuden er Flemming en type, der ikke gerne relaterer sine udsagn til følelser. Jeg har gennemgået interviewet med Flemming flere gange, for at se, om han præsenterer holdninger, der ikke er hans egne, men eftersom skemaet "går op" og hans definitioner af skov matcher både argumenter og muligheder, tror jeg blot, det handler om dén, han er som person.

For alle de interviewede defineres skoven af tilstedeværelsen af træer. Som Lotte siger (...) *Jamen, der er helt klart træer, ellers ville jeg ikke mene, det var en skov. Og så skal der også være høje træer, de skal ikke være... man skal fornemme, at det er en gammel skov, kan man sige. (...)*. At skoven skal rumme gamle træer, er en forståelse, der præsenteres af flere. Beate siger (...) *Sådan nogle gamle egetræer og sådan noget. Det er netop de der knudrede træer, det synes jeg er smadder flot.(...)*. Og Lone siger (...) *Og... så kan man kalde ny skov, Vestskoven i Albertslund, hvor jeg var lærer, den var jo ny, og dem, der bor derude synes, at det var i orden, men jeg synes jo at Jægersborg hegn, og de gamle træer i Dyrehaven, det er skov for mig. (...)*. Matilde beskriver ligeledes, at skoven skal have en vis alder, førend den kan betragtes som skov. Hun siger (...) *de der nye skove, for Vestskoven er faktisk ret ung, den er ikke sådan en gammel skov, der synes jeg det sådan... nogen gange synes jeg ikke rigtig, det er en skov. Netop fordi de ikke er så gamle, træerne, og de står meget tæt. Engang imellem laver de en rydning for at få mere plads, men så længe den... er bare sådan nogle små pinde...nej, det er ikke en rigtig voksen skov for mig...(...)*.

Skoven beskrives enten som meget lukket og tæt, eller som indeholdende lysninger og åbne områder, hvor der er sol eller skovsøer. Lotte foretrækker, at skoven er tæt (...) *det skal være sådan en skov, hvor man stadigvæk godt kan se himlen og lyset og mærke solen ind imellem. Øhm.... Men ikke hvor man går ude i det åbne.(...)*. Mens Kurt siger (...) *Jo en stor skov med store, flotte træer. Store åbninger og...(...)*. Dem, der beskriver skoven som åben og med lysninger, er de samme, som foretrækker, at skoven er ryddelig. Som eksempelvis Poul, der siger (...) *nu er de ved at rydde lidt op i det nu, ellers har det virket sådan meget rodet derovre.(...)*, når han beskriver skoven, han kører gennem til arbejde. Imidlertid hænger forståelsen af ryddelig ikke sammen med oplevelsen af, at skoven skal have en meget plejet karakter, som eksempelvis en park. Lone siger (...) *det er forkert at sige, når det ikke er plejet, for en skov er plejet, men det er plejet på en måde, så det giver plads til de træer, der gror der. Og som... hvor ikke det primære er, at det skal se velfriseret ud og... klippes og alt det her. Det er en skov.(...)*. En modsætning til denne forståelse præsenteres af Otto, når han siger (...) *Nogle af skovene er så pæne, at man tror, der har været en kam igennem. Jeg ved at nogle gamle damer, der kom ude hos os, de sagde, at ihh altså, oppe i Grib skov, der... Hvorfor ser her så uordentligt ud. Oppe i Grib skov, der ligger ikke et træ i skovbunden... Aj (smiler), goddaw! Det har ikke noget med en skov at gøre, vel?(...)*.

Der er forskel på, om skoven primært beskrives som et sted for dyr og planter, eller et sted for mennesker. Agnete betragter skoven som et rum, hvor hun kan udfolde sig og siger (...) *Der er nogle ruter, og forskellige ting, man kan gå. Der synes jeg er ret smukt. Der er også ret kuperet og lidt forskelligt. Der er også nogle gode løbture.(...)*. Samme oplevelse deles af

Malou, der beskriver sine oplevelser i skov og siger (...) *Hvis man kan få lov at gå rundt en times tid derinde uden nødvendigvis at krydse den samme.. det samme træ flere gange... så ville jeg synes, det var skønt.(...)*. Lotte beskriver skoven som et sted for dyr og planter. Hun siger (...) *Når man står sådan ude i en skov, hvor der er en lille sø, og man kan se sådan solen ned i søen og... øh... hvad hedder det, og ja, at man kan fornemme alt det der liv, der er i søen af... også af insekter og frøer og alt sådan noget. Det kan jeg godt lide...(...)*. Selvom oplevelsen er for hende som betragter, så er det, der foregår, ikke til for hendes skyld. For særligt Steen og Flemming er skoven rum for dyr. Flemming siger (...) *du går... en tur i skoven og lige pludselig er der noget der (banker i bordet). Så tænker man hov. Hvad er det. Og så er der lige det at finde ud af, hvor sidder den. Og så har du spætten.(...)*. Ragner definerer også skoven ud fra tilstedeværelsen af dyr. (...) *og så skal der også være fugle, der skal være.. dyr fasaner, ræve og harer. Den slags...(...)*. Både Steen, Flemming og Ragner opsøger dyrene i skoven, og for dem er tilstedeværelsen af dyr essentiel for deres skovoplevelse.

De kontemplative oplevelser i skoven relaterer sig til oplevelsen af skoven som sted. For Bent, Egon, Steen, Flemming og Ragner relaterer det sig til skovens dyreliv, som særligt Flemming beskriver. (...) *Og så kan du opleve at du ser rødhalsen sidde der, ligesom du ovre i sofaen. Så sidder den på en gren. Sidder og kigger på dig.... Sidder og følger dig. Og jeg vil stadig holde på, at det er i kraft af, at vi har skoven, at vi har så stort et fugleliv.(...)*. For andre er det stilheden i skoven, de søger, der netop giver dem noget særligt. Et eksempel herpå er Ina. (...) *altså umiddelbart ville jeg nok sige, at det er også for at finde stilheden eller roen i hvert fald. Øh... det der med at kunne høre noget andet. At det er dét, der ligesom fylder.(...)*. Eller som Otto beskriver det (...) *Det er en indre ro og en indre glæde indre struktur, som jeg godt kan lide, hvor jeg kan se der er sammenhænge mellem tingene, som for mig er let forståelige.(...)*. Eller den rent fysiske tilfredsstillelse, som beskrives af Jesper og Steen, der motionerer i skoven, eller Lotte, der går med sin kæreste. (...) *Og den giver mig også... en god følelse af, at når man kommer hjem fra at have været i skoven, at man sådan er... at åh, det er dejligt at komme hjem og man er sådan... træt... naturligt træt på en anden måde.(...)*.

Skoven kan ligeledes være rum for tanker, som Inga beskriver det. (...) *Hvis man skal i skoven, så er det nok også fordi man har lyst til at... tænke på nogle ting...(...)*. Nis deler samme forståelse og siger (...) *vi har jo nok alle sammen på et tidspunkt, hvor vi har fået et eller andet ind i hovedet og er mere eller mindre deprimerede, fordi der er et eller andet problem, som arbejde, som man gerne vil have ud igen, det... det... kan man godt... det kan man altså godt gøre ude i skoven, når man går sådan en tur alene.(...)*. Skoven kan virke afstressende, som Agnete siger (...) *Så jeg ville komme hjem sådan skov-agtig.. og være sådan med ro i sindet... være glad eller*

sådan... (knipser)... hvordan har man det... ej men det er da hyggeligt. Hyggeligt og glad og nogle smukke billeder. Afstresset.(...), ligesom Malou siger (...) det kan decideret puste mig op. Skidt humør eller sådan lidt ædr... det gør... (knipser), du bliver vendt på en måde.. som... som så meget måske ikke kan.(...).

5.2.3 IMAGINATIV SKOVOPLEVELSE

Skov defineres forskelligt mellem interviewpersonerne. Nogle foretrækker klart urørt skov, og definerer den ideelle skov som vildnis. Et eksempel er Otto (...) *jeg synes, at en skov, den skal være så tæt på naturen som muligt. Det andet er jo en plantage, du går ind i.(...).* Et andet er Flemming (...) *jeg synes gerne, at det må være vildnis derovre. Men i dag har man fjældet, man har ryddet, og man har lavet det åbent. Jeg kan godt se, at der er måske mange, der gerne vil have... Men jeg synes, man er gået for hårdt til det. Det må gerne være lidt tæt og lidt urskov...(...).* Som modsætning finder andre, at skoven nemt opleves rodet, og de foretrækker, at der ryddes op i skovbunden. Beate siger (...) *Der ligger rigtig meget rod derinde. Det gør der altså. Og det er jo ikke sådan, at... det kunne måske være meget pænt, at der lå lidt, sådan at det ikke er sådan noget lige noget, men det er bare sådan noget, der ligger hulter til bulter. Det irriterer mig lidt.(...).* Ligesom Kurt siger (...) *Jeg er et ordensmenneske, og det skaber nok lidt... Og jeg tror bestemt, det er godt for mange ting, at det bliver liggende. Men jeg kan ikke lide at se på det. Det kan jeg ikke...(...).*

Der findes en stor forskel i definition af skov mellem dem, der finder, skoven skal være urørt, og dem, der finder at skoven skal dyrkes. De siger det ikke nødvendigvis meget klart, men det ligger som en underliggende forståelse af, hvad skov er. Merete er den, der verbaliserer forståelsen af, at skoven skal dyrkes mest klart, og hun siger (...) *Den skal have lov til at udfolde sig selv. Til en vis grad. Fordi... alle de der selvplantede træer, der kommer op, jamen de skal jo også holdes nede, for ellers bliver der ikke noget til de store at leve af. Men det gør da ikke noget, at der er nogle små, selvsåede i bunden. De må bare ikke blive for tætte.(...).* Otto er den, der klarest definerer urørt skov som den rigeste skov. Han siger (...) *ja, hvis det skal være min ambition, så skal vi jo hen til, at vi skal have noget mere natur i skoven, og at vi ikke skal have de der fabrikker, hvor træerne står på rækker, og hvor der er ryddet op. Det er min politik. Rligere skov, simpelt hen.(...).* Andre finder, at skovens fysiske fremtoning er mindre vigtig i forhold til vigtigheden af, at mange kommer der. Friluftsførelset med skov bliver dermed styrende for skovens indretning. Til eksempel finder Jesper, at der bør være asfalterede veje i skoven, så alle har mulighed for at komme der. (...) *jeg ser helst at så mange som muligt går i skoven, og hvis der er en asfalt sti, det er fint nok med mig. Hvis jeg ikke kan lide den, så kan jeg bare*

gå udenfor og igennem skoven. Hele skoven vil aldrig være asfaltbelagt, så jeg vil altid kunne få de naturoplevelser, jeg vil have.(...).

Flertallet af de interviewede finder, at skoven er modsætning til by, det civiliserede, eller kultiverede. Agnete beskriver ture i skoven som møde med et andet element og siger (...) *Det er en anden orden. Her går man jo... man får ikke beskidte sko, og man er sikret i hoved og røv, og hvis man får en blodtud, så bliver man indlagt... det er sådan... ikk?(...).* Lotte mener, at vi har brug for at komme væk fra byen. Hun siger (...) *Der er ikke stressende jo, fordi hvis man går på Nørrebrogade, så er det jo også stressende på den måde, at der er mange mennesker og biler og... ja. Det... støj det stresser jo.(...).* Skoven opleves også her som dyrenes sted. Steen beskriver dette i særlig grad. (...) *Dyrene bruger det jo allermest så, det er vel, dem, der bruger det mest og så kommer vi og bruger det, fordi vi godt kan lide at være der, både at se dyrene og skoven (...).* Skoven defineres i høj grad som natur. Nogle definerer, at skoven er naturlig, som Bent, når han siger (...) *Hvad sker der i en skov... selvom den er menneskeskabt... der sker jo det at... naturen sætter sit eget præg på det, kan man kalde, bygningsværk, som mennesket opfører ved at plante træer i en gruppe, som de kalder en skov. Så sker det... naturens indflydelse er jo... er jo uden menneskelig berøring. Vi har ingen indflydelse på det. Det er noget med lys, luft, tæthed, verdenshjørner at gøre... Hvordan de forskellige arealer i skoven vil udarte sig igennem årene. (...).* Mens andre finder, at skoven repræsenterer naturen for dem, hvilket Signe er eksempel på (...) *der er nogle kræfter som... ingen har... magt for.. bortset fra hvis de rent fysisk laver noget ved det. Men der gør noget, som man simpelthen ikke har nogen indflydelse på... hvis det går som det skal. Det synes jeg er betagende...(...).*

Argumenter for skov veksler mellem forståelsen af, at der skal dyrkes træ i en skov, eller den modsatte forståelse, hvorefter trædyrkning er sekundær. Egon finder alene, at vi har behov for skov, fordi der dyrkes træer, mens Merete også finder, der skal være plads til skovbesøg. Hun siger (...) *Men skoven, efter min mening, så må den godt dyrkes, men vi skal have lov til at færdes i den....(...).* Som modsætning er opfattelsen af, at skoven ideelt set ikke bør dyrkes. Den repræsenterer Ina, når hun siger (...) *jeg er godt klar over, at der selvfølgelig er en masse, at hvor man planter og fjelder og planter og fjelder.. men det forbinder jeg bare ikke med skov. Altså.. det er sådan... det er lidt virksomhedsagtigt... Ja. (...).* Nogle beskriver slet ikke, om der skal dyrkes træer i skoven, og direkte adspurgt er de nærmest uforstående overfor problematikken. Disse beskriver imidlertid andre argumenter for, at vi skal have skov, som Matilde, der siger (...) *For det første så... er skov jo nødvendig for vores overlevelse. Der er vel... det rent biologiske i det... og så synes jeg da også, at man skal have den der mulighed for at kunne komme ud og finde den der ro, finde noget fred så, det skal der være der, netop for at man kan gå skovture og... øh...dem, der har hest skal ride i sko-*

ven og... jeg ved ikke helt... Jeg kan se mange formål med at have en skov.(...).

Den imaginative skovoplevelse findes i koblingen til formålet med skoven, til viden om skov, eller til noget, der ikke umiddelbart har relation til skov, eksempelvis kunst eller symboler. Nogle er meget bevidste om denne kobling, eksempelvis Nis, når han beskriver oplevelsen af den mørke gran-skov og siger (...) *Man vælger det lyse, kan man også godt sige, og undgår mørket. Det vil jo være det nemmeste for os, jo. (...) jeg ved det ikke, om det stammer fra bibelhistorien eller det stammer fra Danmarkshistorie, eller fra historien i det hele taget. Det... det... stammer jo nok igennem litteratur og det... det vil jeg tro, det gør.(...)*. Eller Ina, der relaterer sine oplevelser til nogle malerier, hun kunne tænke sig at købe. Hun siger (...) *han maler sådan en mark for eksempel og sådan en høj himmel, hvor det virker som om, at han lykkes med at male luften.(...)*. Samme forståelse har Signe, der også beskriver koblingen til kunst som særlig. Jesper relaterer sine skovoplevelser til bøger og film, og han anvender disse koblinger meget konkret, når han komme ri skoven, hvor han spiller rollespil og forestiller sig at være i en anden verden. Han siger (...) *Det er jo lidt som at være hovedperson i sin egen bog, eller egen film. Hvor du er helten, og går rundt. Det gør vi faktisk også, når vi er flere personer, der går rundt. Så kan man godt pludselig hoppe ind i rollen som soldater i Vietnam eller hvad vi nu finder på. Eller spejdere i Tolkiens verden...(...)*.

Andre, som Agnete og Matilde, reflekterer over de oplevelser, de får i skoven, som de genkalder sig, og dermed får de en ny oplevelse. Matilde siger (...) *Jeg har nemlig lige siddet og lavet sådan noget, en form for meditation eller sådan en guidet fantasirejse, og der var det meget sådan, altså forestil jer et landskab, og der er det tit, synes jeg, dejligt for mig at tænke på skov. Men hvis jeg så kommer til at tænke hen i retning af noget, der er lidt dunkelt eller... tætpakket, så bryder jeg mig ikke om det.(...)*. Den oplevelse, hun har af skoven i sine forestillinger, kan således byde på følelser, som den konkrete oplevelse i den fysiske skov.

5.3 Eksempler på naturopfattelser

Der findes en række forfattere, der, med udgangspunkt i en beskrevet forståelse af natur, har defineret et sæt af naturopfattelser eller natursyn, der antages at være dækkende for gruppers naturopfattelser⁴. Ofte bundet beskrevne naturopfattelser i forestillingen om den dialektiske modsætning mellem

⁴ Flertallet af de fremhævede har baseret deres natursynskategorier på studier af historien og litteratur, mens alene Hunziker har foretaget en empirisk undersøgelse, der kunne begrunde hans kategorier. Hunziker, Marcel. 1995: The spontaneous reafforestation in abandoned agricultural lands: perception and aesthetic assessment by locals and tourists. *Landscape and Urban Planning* 31, 1995 s. 399-410.

menneske og natur. *Kultur* overfor *natur*, det *dyrkede* overfor det *vilde* eller *agerbrugeren* overfor de *naturlige biologiske processer*. Sat på spidsen kan man beskrive det som *Man versus Gaia*, altså modsætningen mellem mennesket som naturens overmand⁵ eller naturen som den endelige vinder⁶. Det er en *antropocentrisk*⁷ naturopfattelse mod en *biocentrisk*⁸. Schjødt modstiller et *brugersyn*⁹ og et *kuratorsyn*¹⁰. Brugersynet bunder i den antropocentriske forståelse, mens bevaringssynspunktet ligner det biocentriske. Imidlertid vil vi ofte bevare for vores egen skyld, og selvom mennesket i givet fald optræder som naturens advokat, findes en antropocentrisk begrundelse. Bogøe¹¹ modstiller *mennesket* og *Gaia*, og omtaler menneskets behov som matrielle og immaterielle interesser, men funderet i en fremmedgjorthed overfor naturen. Alt det, mennesket gør, er unaturligt og medfører skyld (æblet fra træet), altså den antropocentriske opfattelse. Modsat er tanken om Gaia lig tanken om naturen i sig selv og for sin egen skyld. Ifølge denne forståelse følger naturen sine egne love uanset hvor meget, vi tror, vi kan styre den, og mennesket opleves som en del af naturen, altså en biocentrisk forståelse. Hansen¹² modstiller en *produktiv*¹³ og en *rekreativ*¹⁴ naturopfattelse. Denne modstilling bunder alene i den antropocentriske forståelse, fordi naturen vurderes efter, hvorledes den imødekommer menneskets behov, der her kan vurderes efter materielle og immaterielle værdier. Wirén og Geddes¹⁵ begrundet modsætningen mellem natur og kultur i forvaltningen af landskabet som kultur, for derigennem at opretholde dominansen over naturen. Forfatterne beskriver hvorledes rollen som *kulturens forkæmper* er forvalterens rolle, der netop går ud på at bekæmpe den uforstyrrede natur, mens rollen som *naturens tjener* betyder, at man spiller med på naturens processer, fordi mennesket ikke skal forstyrre naturens husholdning. Hvor forvalterens rolle bliver en modsætning til natur, er tjenerens rolle baseret på respekt for naturen, hvilket kan tolkes

⁵ Såfremt man forestiller sig, at mennesket er hersker over naturen, relateres dette ofte til forestillingen om, at mennesket har en given ret til at herske over naturen, og dermed kan forvalte den, som mennesket vil.

⁶ Som den f.eks. præsenteres af James Lovelock.

⁷ Den antropocentriske naturopfattelse er kendetegnet ved, at kun mennesker tilskrives en værdi i sig selv, og at alt vedrørende natur vurderes efter, om det tjener menneskets interesser.

⁸ Den biocentriske naturopfattelse forstår naturen som en helhed, der har værdi i sig selv uafhængigt af menneskets interesser.

⁹ Brugersynet repræsenterer en forståelse hvorefter naturen er af værdi, såfremt den kan benyttes. Schjødt, 1996 i Andersen, Vibeke (red). 1996: Miljø- og Energiministerens konference med organisationerne om natursyn, 13. juni 1996. *Natursyn*. Miljø- og Energiministeriet s. 42.

¹⁰ Kuratorsynet vægter beskyttelse og bevaring frem for brug.

¹¹ Bogøe, 1996 i Andersen (red), 1996 s. 30-32.

¹² Hansen, Jens Schjerup. 1989: *Natursyn og planlægning*. SBI-Byplanlægning 58. Statens Byggeforskningsinstitut.

¹³ Den produktive forståelse er naturen fundament for livet, og naturen tilfredsstiller mennesket materielle behov for f.eks. råstoffer og næringsmidler.

¹⁴ I den rekreative anvendelse har mennesket et tilskuerforhold til naturen, der alene kan opnås, såfremt mennesket ikke har et afhængighedsforhold til naturen.

¹⁵ Wirén, Erik og Anne Geddes-Shalit. 2000: *Natursinnet – at umgås med Landskap*. I *Planering för landskap. Stad og Land nr. 166*. SLU, Alnarp. s. 22.

som et tegn på kulturens tilpasningsmuligheder, på menneskets mulighed for at rumme et natursind og ønske om at leve i harmoni med naturen. Der findes ligeledes her en antropocentrisk begrundelse for mestring af naturen¹⁶.

5.3.1 KATEGORIER TIL KLASSIFICERING AF NATUROPFATTELSE

Brandt¹⁷ præsenterede tre væsensforskellige naturfølelser i sin beskrivelse af, hvorledes den fremtidige forvaltning af Dyrehaven nord for København skulle tilrettelægges. Den grundlæggende naturfølelse, der findes hos alle mennesker, der afskæres fra naturen, tilfredsstilles alene gennem oplevelse af det grønne. Imidlertid findes tre former for ”højere naturfølelser”, som Brandt benævner den *vitale*¹⁸, den *æstetiske*¹⁹ og den *biologiske*²⁰ naturfølelse. Hunziker²¹ beskriver fire forskellige naturopfattelser udarbejdet efter en undersøgelse af den æstetiske opfattelse af successionsskov i Schweiz. Hunziker skelner mellem en *traditionsbundet* naturopfattelse²², en *naturbevarende* opfattelse²³, en *profit-baseret* opfattelse²⁴ samt en *følelsesmæssigt* funderet opfattelse²⁵. I forhold til Brandts kategorier vil den vitale naturfølelse favne den profit-baserede, den æstetiske naturfølelse rumme den følelsesmæssige samt den traditionsbundne og den biologiske rumme den naturbevarende opfattelse. Jakobsens²⁶ tre kategorier, den *naturalistiske*, den *æstetiske* og den *helhedsorienterede* naturopfattelse kan lignedes med Brandts klasser. Den æstetiske naturopfattelse er som Brandts, hvor det er naturen som landskab, der foretrækkes. De følelser, der vækkes af naturen som landskab, synes at være det interessante, og formålet med at komme i naturen er at *nyde*. Den naturalistiske opfattelse svarer til Brandts den biologiske, men indehol-

¹⁶ Som f.eks. kan genfindes i det naturnære skovbrug, hvor der argumenteres om behov for minimal indsats og maksimalt output.

¹⁷ Brandt, G.N. 1924: Dyrehavens Deling. I tidsskriftet *Havekunst* s. 127-136.

¹⁸ Bærere af den vitale naturfølelse foretrækker det groende, og væmmes ved det døende. Skønheden findes i det kraftige og veludviklede.

¹⁹ Bærere af den æstetiske naturfølelse priser oplevelsen, fortælleverdien, der netop baseres på fortællinger og oplevelsen af kunst. Her værdsættes farver og lysets spil.

²⁰ Den biologiske naturfølelse har sit udspring i en naturinteresse og en procesforståelse af naturen, hvorefter naturens virke synes interessant. Skønheden findes i naturens processer, og nytte og ukrudtsplanter har samme skønhed; det er dét, at de gror, der er interessant.

²¹ Hunziker, 1995.

²² Personer, der er bærere af en traditionsbundet opfattelse ser landskabet som et resultat af den menneskelige anvendelse. Landskabet defineres således gennem den kulturarv, det repræsenterer. For den traditionsbundne er det ideelle landskab er landskabet før industrialiseringen, før mekaniseringen af landbruget.

²³ Bærere af en naturbevarende opfattelse ser landskabet som et naturreservat, hvor det højeste mål er naturbevaring. For den naturbevarende er landskabet skønt hvis det rummer en høj biodiversitet og mange sjældne eller truede arter.

²⁴ Bærere af en profitbaseret opfattelse ser landskabet som et sted, hvor der kan produceres. For den profitorienterede er skønne landskaber de, der er kultiverede, så der opnås højst mulig profit.

²⁵ Bærere af den emotionelle opfattelse vil se landskabet som et rekreationsrum, og som en lille bid af paradys. Bærere af denne opfattelse vil foretrække landskaber med mange farver og former samt høj grad af symbolsk værdi.

²⁶ Jakobsen, 1986. I Jespersen, Ejgil og Kenneth Olwig (red). 1986: *Centring* 7 86/2. Forlaget Ravnebanke s. 127-138.

der ligeledes den vitale opfattelse. Friluftsliv opleves som sundt, og mennesket opleves som et dyr, der har behov for at være i naturen og se den gro, da det virker afstressende. Formålet med at komme i naturen kan beskrives som at *nyde godt af*. Jakobsens det helhedsorienterede ligger ud over Brandts beskrivelser, da denne naturopfattelse funderes på en erkendelse af, at mennesket har et ansvar overfor naturen.

Brandt	Æstetisk	Vital	Biologisk	
Hunziker	Følelse	Tradition	Profitbaseret	Naturbevarende
Jakobsen	Æstetisk	Naturalistisk	Helhedsorienteret	
van Koppen	Arkadien	Ressource	Arkadien og Ressource	Social konstruktion

Figur 5.1: Brandts, Hunzikers, Jakobsens og Van Koppens naturopfattelser til sammenligning.

En anden vinkel på naturopfattelsen findes hos van Koppen. Van Koppen²⁷ præsenterer tre væsensforskellige måder, hvorpå mennesker forstår og definerer natur. Naturen kan defineres som en *ressource*²⁸, som ”Arkadien”²⁹ og som en *social konstruktion*³⁰. Hvor de præsenterede naturopfattelser hos Brandt og Jakobsen er udarbejdet for at kunne forudsige præferencer, går van Koppen bag om naturopfattelserne og bygger sin skelnen på, hvorledes natur defineres. Imidlertid findes overlap således, at van Koppens ressourceforståelse kan lignes med Brandts den vitale naturopfattelse, Arkadien kan indeholde Brandts æstetiske naturfølelse, mens Brandts den biologiske naturfølelse både falder indenfor ressourceforståelsen og den Arkadiske forståelse. Van Koppens forståelse af naturen som en social konstruktion træder ud over både Brandt og Jakobsens beskrivelser ved at definere en naturforståelse, der ikke relaterer sig til oplevelsen af naturen. Hvor van Koppens ressourceforståelse og den Arkadiske forståelse kan vendes til en beskrivelse af præferencer i relation til oplevelser i naturen, vil personer, der betragter naturen som en social konstruktion ikke være kendetegnede af særlige præferencer.

²⁷ van Koppen, Kris. 2000: Ressource, Arcadia, Lifeworld. Nature Concepts in Environmental Sociology. *Sociologia Ruralis*, Vol. 40, Number 3, July 2000. Blackwell Publishers. s. 300-318.

²⁸ Ressourceforståelsen er en nytteforståelse, hvor naturens værdier opfattes som instrumentelle. Naturen opfattes som et middel til at opnå værdier, og naturens materielle betydning pointeres. Immaterielle værdier som æstetiske og moralske dimensioner betragtes som kosmetiske.

²⁹ ”Arkadien” er et idyllisk lykkeland. Personer, der ser naturen som Arkadien, mener at naturen rummer iboende værdier, af emotionel, moralsk, æstetisk og forskningsmæssige dimensioner. Det er en romantisk forståelse, der har dybe kulturelle rødder. Natur defineres derfor som et samspil mellem kulturelt symbol og sansemæssige oplevelser.

³⁰ Den sociale konstruktion tager udgangspunkt i forståelse, at mening kan beskrives som et resultat af sociale processer. Naturen forstås derfor som et resultat af de fortællinger, symboler og sociale relationer, vi mennesker har til naturen. Naturen opfattes dermed ikke som objektivt givet, men som en konstruktion, vi skaber i vores brug af den.

cer. Det er en grundlæggende opfattelse, der er konstruerende for naturbegrebet og naturopfattelsen, men i min forståelse ikke naturoplevelsen.

Flere forfattere præsenterer kategorier af naturopfattelse, der har en historisk begrundelse. Baggrunden for denne fokusering på naturopfattelsen i tidligere tider er den, at naturopfattelse er del af vores kulturforståelse, og som der sker ændringer i samfunds- og kulturforståelse, ændres også naturopfattelser³¹. Imidlertid findes tidligere tiders naturopfattelser ofte repræsenteret i befolkningen længe efter, nye opstår, hvorfor mange stadig vil bære naturopfattelser, der har rod i tidligere tider.

Larsen³² skelner mellem en *hensigtsbestemt*³³, en *social*³⁴ og en *materiel*³⁵ naturopfattelse, mens Hoffmeyer³⁶ har udarbejdet 4 kategorier af naturopfattelse med udgangspunkt i tidens givne naturgrundlag samt det vidensfelt, der har været gældende i en given periode. På denne baggrund beskriver han en *animistisk*³⁷, en *naturalistisk*³⁸ samt en *positivistisk*³⁹ naturopfattelse og supplerer disse med en opfattelse baseret på *afkodning af betydninger*⁴⁰. Hansen⁴¹ har ligeledes baseret sine kategorier af natursyn på den udvikling, der er sket i menneskets naturforståelse over tid. Hansen skelner mellem fire

³¹ Schnack 2001. I Hamann, Ole (red.). 2001: *Invasive arter og GMO'er: nye trusler mod naturen*. Naturrådet. Temarapport nr. 1.

³² Larsen, 1996.

³³ Gennem den hensigtsbestemte naturopfattelse opleves naturen som et oprindelighedens sted, naturen har en klar hensigtsbestemthed og afspejler derigennem skaberens orden. Mennesket opleves som naturens centrum, hvori alt har sin rette plads. Naturen er skabt af Gud til mennesket, men hvert blad er som sådan ikke besjælet af ånd.

³⁴ Efter den sociale naturopfattelse, kunne naturen ikke længere tilskrives Gud og hans vilje, men sås nærmere som mekanisk, så den kunne "aflæses" gennem matematiske og geometriske love. Naturen sås stadig som uforanderlig sådan at forstå, at menneskets omgang med naturen ikke ændrede den, men mennesket oplevede sig selv som værende udenfor naturen, selvvalgt betragtede. Verden blev et eksperimentarium, hvor mennesket kunne ophæve sansernes begrænsning gennem stadig større kikkerter.

³⁵ Udgangspunktet for den materielle naturopfattelse var betragtninger om, at brugen af naturen ødelagde naturen som landskab, hvor mennesket i stigende grad stod overfor sin egen behandling af naturen. Naturen blev set som en ressource, der ikke er uendelig, og menneskets plads i naturen blev som en del af naturen, hvor naturen ikke længere var noget, der bare var, men noget, der sker med mennesket.

³⁶ Hoffmeyer, Jesper. 1984: *Naturen i hovedet*. Rosinante. s. 235.

³⁷ Den animistiske naturopfattelse var menneskets første naturopfattelse, der blev til på baggrund af den levevis som jægere og samlere, disse mennesker var underlagt. Dyret og naturen var helligt, alt var besjælet og menneskets muskelkraft satte grænserne for, hvor meget naturen blev påvirket af menneskets udnyttelse.

³⁸ Den naturalistiske naturopfattelse har rod i indførelsen af agerbruget. Naturen som system blev grænsen, og samtidig indførtes de store religioner, hvorefter naturen kunne læses som afspejlende skaberens ånd.

³⁹ Efter den positivistiske naturopfattelse blev den kunstige energi grænsen for menneskets beherskelse af naturen. Fokus flyttede fra natur til teknik.

⁴⁰ Hoffmeyer sporer en fremtidig naturopfattelse, der fokuserer på kodens vidunder, altså menneskets behov for at forstå, men ud fra en betragtning om, at vi endelig forstår, at vi er åndsbeslægtede med naturen.

⁴¹ Hansen, Jens Schjerup. 1989: *Natursyn og planlægning*. SBI-Byplanlægning 58. Statens Byggeforskningsinstitut.

kategorier af natursyn, det *nytteprægede*⁴², det *romantiske*⁴³, det *funktionalistiske*⁴⁴ og det *økologiske*⁴⁵ natursyn. Højring og Caspersen⁴⁶ definerer tre væsensforskellige natursyn, der antages at repræsentere den udvikling, der er sket siden den første naturbeskyttelses- og planlovgivning. Højring og Caspersen tager udgangspunkt i oplevelsen af landskab som natur, og tager særlig fat i den æstetiske forståelse, der danner baggrund for deres definitioner. De skelner mellem det *evolutionære*⁴⁷, det *økologiske*⁴⁸ og det *dynamiske*⁴⁹ natursyn.

Hvor Hansens kategorier er funderet på den anvendelse, mennesket har gjort af naturen, er Larsen og Hoffmeyers baseret på den opfattelse af naturen, en given tid har præsenteret. Således kan Larsens kategori den hensigtsbestemte naturopfattelse lignedes med Hoffmeyers den naturalistiske, og Larsens sociale naturopfattelse lignedes med Hoffmeyers den positivistiske. Larsens kategori den materielle opfattelse kan lignedes Hoffmeyers den betydningsbaserede, men måske i højere grad Hansens det økologiske natursyn, hvorefter naturen står i centrum, og der findes en grundlæggende erkendelse af, at naturen som ressource ikke er uendelig. Hoffmeyers den betydningsbaserede opfattelse indeholder fokusering på betydningsdannelse gennem aflæsning af koder, men implicerer også menneskets erkendelse af en åndsbeslægtethed med naturen, der rækker ud over den naturalistiske og positivistiske forståelse.

⁴² Det nytteprægede natursyn opstod som en naturlig udvikling i den brug af naturen, der er sket siden mennesket indvandrede til vores del af verden. Der skelnes mellem den del af naturen, der umiddelbart er til nytte, og den del, der ikke er. Den del, der kan dyrkes, opfattes som den smukke natur, mens den ubenyttede kunne betragtes som farlig, eller i hvert fald uskøn.

⁴³ Det romantiske natursyn opstod i 1700-tallet som man begyndte at anvende naturen rekreativt. Den vilde natur blev opfattet som skøn, da det netop var her, man kunne komme tæt på skaberens uberørte værk.

⁴⁴ Det blev industrialiseringen, der gav anledning til udvikling af det funktionalistiske natursyn. Her blev det emotionelle engagement afløst af et behov for videnskabeligt overblik, økonomi spillede en stor rolle for beslutninger, og mennesket blev set som betragter frem for deltager i naturens processer.

⁴⁵ Disse natursyn blev tilføjet en ny dimension med menneskets konfrontation af vores udnyttelse af naturen. Naturen har vist sine begrænsninger som recipient, og den vilde natur er indskrænket til få og små områder, hvis der overhovedet findes steder, der ikke er påvirket af menneskelig aktivitet. Det økologiske natursyn bunder i en bekymring for vores ressourcer i bred forstand, og bærere af dette finder, at mennesket og samfundet er led i naturens processer.

⁴⁶ Højring, Katrine og Ole Hjorth Caspersen. 1999: *Landbrug og landskabsæstetik. –Udviklingen af landbruget 1950-1995 og dens konsekvenser for landskabets oplevelsesmæssige indhold*. Park- og Landskabsserien nr. 25. Forskningscentret for Skov og Landskab. Miljø- og Energiministeriet. s. 73-74.

⁴⁷ Det evolutionære natursyn tager udgangspunkt i forestillingen af natur som landskabets urtilstand. Før mennesket påvirker landskabet, er det et sted for naturen, og egentlig natur defineres ud fra dets grad af uberørthed.

⁴⁸ Det økologiske natursyn derimod ser landskabet som et økologisk system, et levested for dyr og planter, og naturen repræsenterer et kredsløb, der opleves som skønt, hvis det er i balance.

⁴⁹ Alle dele af landskabet opfattes som natur gennem det dynamiske natursyn. Naturen opfattes som en dynamisk kraft, der altid vil overleve. Naturen er overalt, og mennesket er ubetinget en del af naturen.

Larsen		<i>Hensigtsbestemt</i>	<i>Social</i>	<i>Materiel</i>
Hoffmeyer	<i>Animistisk</i>	<i>Naturalistisk</i>	<i>Positivistisk</i>	<i>Betydningsbaseret</i>
Hansen		<i>Nyttepræget</i>	<i>Romantisk</i>	<i>Funktionalistisk</i>
Højring/ Caspersen				<i>Evolutionær</i> <i>Økologisk</i> <i>Dynamisk</i>

Figur 5.2: Larsens, Hoffmeyers, Hansens samt Højring og Caspersens naturopfattelser til sammenligning.

Hansens kategori, det nytteprægede natursyn, kan lignes med Hoffmeyers animistiske opfattelse, hvor fokus var på menneskets sameksistens med omgivelserne, men indeholder i højere grad den naturalistiske vinkel, der er baseret på naturopfattelsen efter indførelsen af agerbruget med de skel, der dermed blev sat mellem natur og kultur. Hoffmeyers naturalistiske opfattelse indeholder også forståelsen af naturen som del af skaberens ånd, og dermed kan den lignes Hansens kategori den romantiske naturforståelse, der netop bygges over naturen som besjælet. Imidlertid var det først med industrialiseringen, at mennesket blev distanceret fra naturen og så naturen som landskab, hvorfor Hoffmeyers det positivistiske ligeledes indeholder dele af Hansens det romantiske natursyn. Hoffmeyers beskrivelse af den positivistiske naturopfattelse var det, der grundlagde den naturforståelse, som Hansen kalder den funktionalistiske naturopfattelse. Højring og Caspersens tre kategorier ligger alle indenfor Larsens den materielle naturopfattelse, eller Hansens det økologiske natursyn, hvilket underbygger, at der findes underkategorier af hvert af de præsenterede natursyn.

5.4 Diskussion forud for udvikling af kategorier

Som præsenteret findes en række kategorier, udviklet til brug for klassificering af menneskers naturopfattelse. Disse kategorier spænder vidt, fra generel en fokusering på, hvorledes naturopfattelsen har udviklet sig over tid, til en fremstilling af naturopfattelser med særlig fokus på forståelse og definition af skov. Det er formålet med dette kapitel at sammenstille de præsenterede skovopfattelser for de interviewede personer og kategorisere dem således, at de kan anvendes som eksempler på ideelle kategorier af skovopfattelser. Med udgangspunkt i de 20 skovopfattelser, kortlagt gennem kvalitative interviews samt min definition af skovopfattelse, vil jeg således diskutere anvendeligheden af de præsenterede kategorier af naturopfattelse og herefter vurdere, om kategorierne kan anvendes til mit formål: præsentation af menneskers opfattelse af skov.

Eftersom de præsenterede skovopfattelser både repræsenterer en antropocentrisk som en biocentrisk forståelse, må jeg afskrive klassifikationer, der ikke repræsenterer denne skelnen. Højring og Caspersens tre kategorier kan dermed ikke anvendes til mit formål. Ligeledes er van Koppens forståelse, hvorefter der findes en ressourceforståelse samt en definition af naturen som Arkadien, ikke dækkende for de præsenterede skovopfattelser. Larsen og Hoffmeyers naturopfattelser baseres på en historisk tilgang. Imidlertid kan jeg hverken genfinde Larsens den hensigtsbestemte eller den sociale naturopfattelse, ligesom jeg heller ikke kan genfinde Hoffmeyers den animistiske, den naturalistisk eller den positivistiske opfattelse i de gennemførte analyser. Hansens kategorier, der ligeledes er udarbejdet ud fra en historisk tilgang, kan genfindes i de præsenterede interviews. Særligt den nytteprægede og den økologiske naturopfattelse kommer til udtryk i udsagn, ligesom der præsenteres opfattelser, der kan fortolkes som romantiske og funktionalistiske forståelser. Imidlertid mangler jeg indikationer på, at den økologiske forståelse spirer på andet end blot en bekymring; de forståelser, der præsenteres her, er en mere ”nyttepræget” tilgang til det økologiske. Ligeledes er de bemærkninger, der kan klassificeres som romantiske, ikke præget af naturen som skaberens uberørte værk. Der findes snarere en forståelse af, at naturen udgør et sceneri, som den enkelte kan nyde.

Jakobsens kategorier, den æstetiske, den naturalistiske og den helhedsorienterede, kan genfindes i de præsenterede interviews. Imidlertid finder jeg, at dem, der fremkommer med udsagn, der kan tolkes som en helhedsorienteret naturopfattelse, ligeledes giver udtryk for noget, som Jakobsen beskriver som henholdsvis den naturalistiske og den æstetiske, og så mangler jeg helt en mere nyttebetonet forståelse, hvorefter den dyrkede natur opleves som smuk. I Brandts tre kategorier, den æstetiske, den vitale og den biologiske naturfølelse, mangler jeg ligeledes noget essentielt: at man kan have en ”biologisk naturfølelse”, men samtidig en grundlæggende forståelse af, at naturen er godt for én selv. Således præsenterer ingen af de personer, jeg har interviewet, at naturen i sig selv bør have overherredømme. Tilbage står Hunzikers beskrivelse af skovopfattelser udviklet på baggrund af interviews. Jeg kan ikke genfinde den skelnen, Hunziker præsenterer mellem den følelsesmæssige og den traditionelle opfattelse, ligesom jeg ikke kan finde nogen, der repræsenterer den profitbaserede opfattelse.

5.5 Tre kategorier af skovopfattelser

På baggrund af de beskrevne skovopfattelser, kortlagt gennem interviews, mener jeg at kunne identificere tre nye ideelle skovopfattelser: en *naturorienteret skovopfattelse*, en *emotionelt orienteret skovopfattelse* samt en *kulturorienteret skovopfattelse*.

Model til kortlægning af skovopfattelse har været udgangspunkt for grupperingen. Gennem sammenstilling af de præsenterede skovopfattelser har jeg kunnet konstatere en række oppositioner mellem de interviewede, eksempelvis mellem opfattelsen af, om skoven betragtes som ren natur eller mere som natur*lig*, eller om skoven primært blev beskrevet som et sted for mennesker, eller primært som et sted for planter og dyr. Disse modstillinger har jeg indarbejdet i modellen nedenfor, og gennem disse modstillinger har det været muligt at kondensere og yderligere fokusere den enkeltes skovforståelse sådan, at det blev muligt at udarbejde tre ideelle typer af skovopfattelse.

	Interpretant	Skovoplevelse	Skov
Førstehed	Skovsans <i>Kendskab//behov</i>	Kontemplativ skovoplevelse <i>Søger oplevelsen//søger resultatet af oplevelsen</i>	Skov <i>Idé//ingen idé</i>
Andethed	Erfaringer med skov <i>Erfaringer//ingen erfaringer</i>	Korresponsiv skovoplevelse <i>Primært betragtning//”hands on”</i> <i>Oplevelse// tilfredsstillelse</i> <i>Rum for samvær//rum for tanker</i>	Skoven <i>Lukket//åben skov</i> <i>Sted for planter//sted for mennesker</i>
Tredjehed	Argumenter for skov <i>Bør dyrkes//bør ikke dyrkes</i>	Imaginativ skovoplevelse <i>Bevidst kobling til symbol//ingen symbolsk kobling</i>	Skovdefinitioner <i>Dyrket//urørt</i> <i>Naturlig//naturen</i>

Figur 5.3: Model til kortlægning af skovopfattelse med konstaterede modstillinger i de enkelte kategorier.

Særligt har beskrivelsen af Skovsans (førstehed), den Korresponsive skovoplevelse (andethed) og Skovdefinitioner (tredjehed) været styrende for grupperingen af de 20 interviews, da jeg i disse kategorier har kunnet finde oppositioner, hvorefter de 20 har adskilt sig klart. I kategorien Skovsans findes modstillingen mellem hvorvidt den interviewede definerer, skoven som ”blot” rar eller dejlig at opholde sig i, eller om den interviewede finder, at mennesket har et grundlæggende behov for at opleve det grønne. I den Korresponsive skovoplevelse er det modstillingen mellem, om interviewpersonen mener, at skoven skal betragtes, eller man helst skal have ”hands on”. Og i Skovdefinitioner findes modstillingen i det forhold, om interviewpersonen definerede den ideelle skov som dyrket eller urørt. Alle tre oppositioner beskriver henholdsvis første-, andet- og tredjehed, altså både interpretant, oplevelse og skov, men placeres ideelt i hver deres kategori, som præsenteret her.

De tre ideelle skovopfattelser, der er kortlagt på denne baggrund, er fundet gennem disse modstillinger. Således præsenterer de, der har samme opfattelse, samme forståelse på flere af disse felter, men det er ikke sådan, at én ideel skovopfattelse altid præsenterer den første af de modstillede begreber.

Det er en forenkling af de beskrevne kortlægninger, der gør det muligt at fokusere og kategorisere.

5.5.1 NATURORIENTERET SKOVOPFATTELSE

En naturorienteret skovopfattelse bunder i en forståelse af, at skov "er" virkeligheden. Skoven kan beskrives som Finks kategorier af naturopfattelse: *det vilde, det uberørte* eller *det hele*⁵⁰, og bærere af en naturorienteret skovopfattelse finder, at mennesket har et grundlæggende behov for at opleve natur. Skoven skal ideelt set fremstå urørt, der skal ikke være spor efter dyrkning, og skovens værdi findes i høj grad ved, at her er plads til, at naturen slippes fri. Her er rum for flora og fauna, og mennesker bør komme i skoven på skovens præmisser, og opleve hvad end, skoven tilbyder. Bærere af denne naturorienterede skovopfattelse ser sig selv som gæster, og skovens dyr som skovens virkelige beboere. Skoven skal indeholde mange arter af træer, og hvis skoven drives, skal det være efter plukhugstprincipper, eftersom disse repræsenterer naturlige skove bedst. Her må gerne være bestande af voksne træer, men særligt gerne døde træer, opvækst og vildtvoksende områder, eftersom dette præsenterer de processer, der naturligt foregår i skoven. Bærere af denne skovopfattelse er ofte meget bevidste om, hvilke naturværdier, der findes i skoven, og de går gerne uden for vej og sti, for at opleve disse værdier helt tæt på. De kommer relativt tit i skoven, fordi de ved, at de skal herud, for at få oplevelserne. De foretrækker skoven som tæt, frem for åben, og hvis der skal være vand i skoven, skal det være naturlige lavninger, hvor vandet kommer og går med årstiderne. De foretrækker ikke at møde andre gæster, da dette giver den bedste mulighed for at føle sig "ét" med skoven. De er meget bevidste om, hvad skoven kan give dem, og de finder ikke, at de kan få samme oplevelser andre steder end i skoven. Skoven opleves på sin vis som paradys, hvis den vel at mærke ikke dyrkes⁵¹.

5.5.1.1 Kontemplativ naturorienteret skovoplevelse

Den kontemplative oplevelse binder sig til oplevelsen af natur i skoven. Som Otto siger (...) *Altså man går derind og får en oplevelse fordi du får... det er en gave, ikk? Du kommer ind i skoven, og så tilbyder naturen sig til dig. Det vil sige, hvis du kan åbne dine sanser, så kan du få en kæmpe oplevelse. Du kan høre... nu er vores bøgetræer jo gamle, og de er ikke ved at springe ud, men det knitrer jo helt vildt, hvis du går derud, fordi skællene deroppe de står og springer. Altså sådan nogle ting der, der er Så mange ting i en skov, der.(...).* Ligesom Flemming præsenterer denne forståelse. (...) *Men at komme ud, og så var der en morgen, hvor der havde været rimtåge... Jamen*

⁵⁰ Fink, 2002 i Agger, Peder, Anette Reenberg, Jeppe Læssøe og Hans Peter Hansen (red). 2002: *Naturens Værdi. Vinkler på danskernes forhold til naturen*. Gads forlag. s. 30, 31 og 35.

⁵¹ Repræsentanter for denne skovopfattelse er: Otto, Flemming, Ragner, Bent, Steen, Lotte og Ina.

altså... det er simpelthen.... Man er jo fuldstændig betaget af at stå og se sådan noget.(...).

5.5.1.2 Korresponsiv naturorienteret skovoplevelse

Den korresponsive oplevelse findes ligeledes i naturoplevelserne, men særligt i den opmærksomhed, den enkelte har på, hvad disse oplevelser giver. Bent siger (...) *Sidste år havde vi to hold ænder, som rugede tretten ællinger ud! Det er jo noget vi sætter STOR pris på. Vi følger dem dagligt. Det er det at bo ude i naturen, det er at opleve alle de ting. Råkid, som jeg sagde til dig.... sidste sommer sad vi på terrassen og grillede og træerne er altså... de var ikke mere end 50-55 cm. høje med nogle små birkeblade på. Og lige pludselig kommer der sådan et råkid halvløbende, og så, udfor vores terrasse, og der er nok, der er 30 meter ud til hvor den var, så stopper den op og kigger på os inde på terrassen, og siger, hvad laver de derinde... Og vi kigger på den. Vi siger ikke noget. Og så løber den videre, og da den kommer hen til skiltet, vender den sig og kigger ... der var da nogen derinde... Det er jo en KANON oplevelse. Kanon oplevelse.(...).* Det er ligeledes en forståelse, hvorefter den enkelte tager sig tid til at få disse oplevelser, fordi der findes en meget bevidstgjort forståelse af, at det beriger livet. Ragner er et godt eksempel på dette. (...) *nogen gange om morgenen... har jeg gået tidligt om morgenen, inden solen stod op. Der er jeg gået ud i skoven eller har cyklet i skoven. For at høre den der lyd. For det er så kort tid om året, du kan høre den. Du kan ikke høre den i september, så det skal være nu, hvis man skal høre den. Og så har man også næsten skoven for sig selv. Og så ser man skoven vågne, og man ser, hvis man er heldig en ræv måske...(...). Denne forståelse betyder også, at man foretrækker, at skoven afspejler naturen selv, som modsætning til noget anlagt. Ina siger (...) *det er i hvert fald... rart med den der fornemmelse af, at det ikke er sådan en alt for... hvad hedder sådan noget... ja.. for ordnet, for civiliseret på en eller anden måde... (...) hvor det ikke er de der lige stier og.. sådan meget. Der må godt være sådan små stier, men det skal bare være sådan lidt... på naturens egen små... stier...(...).**

5.5.1.3 Imaginativ naturorienteret skovoplevelse

Den imaginative oplevelse relaterer sig til den forståelse, at naturen giver noget særligt, som man ikke kan få andre steder. Lotte siger (...) *Ja, det ved jeg ikke, hvorfor det er noget andet... det her, det er jo sådan rutine, eller vante omgivelser. Det andet, det er ligesom noget specielt. Det er lidt ligesom hvis man går i et eller andet kurbad eller sådan.(...).* Det betyder også, at det er det naturlige, der opleves som særligt, mens der findes en forståelse af, at noget, der er konstrueret, ikke har samme værdi. Steen siger (...) *Det er det samme med blomster, ej, hvor er den flot. Den er af plastik, så er den ikke så flot. (griner) (...).*

Jeg har valgt at anvende betegnelsen ”naturorienteret”, fordi jeg vil understrege, at bærere af denne skovopfattelse finder, at skoven primært repræsenterer naturen ved at fremvise de processer, der naturligt foregår. Imidlertid må det være klart, at bærere af denne skovopfattelse er klar over, at de danske skove ikke er natur, eftersom disse særligt er opmærksomme på, at skoven er plantet og dyrkes. De finder dog, at det er her, naturen i nogen grad slippes fri. Hvis det skulle være ideelt for dem, var skoven successionsskov, hvor der naturligt havde indfundet sig de arter af både planter og dyr, der var bedst tilpassede området. Det er ikke en direkte økologisk forståelse, for de bærere af skovopfattelsen, jeg præsenterer her, er alle bevidste om, hvad de får ud af at komme i skoven. Man kan således sige, at de er mere funktionelt orienterede, end det præsenteres i den økologiske eller biocentriske forståelse.

5.5.2 EMOTIONELT FUNDERET SKOVOPFATTELSE

Den emotionelt funderede skovopfattelse udspringer af forståelsen af, at skoven i høj grad rummer symbolske værdier, og at skoven tilbyder sig som et rum i en stresset verden, hvor der er plads til drømme og fantasier. Forståelsen af skov er som Finks *det grønne*⁵², der definerer natur som modsætning til cement, asfalt og plastik. Bærere af den emotionelt funderede skovopfattelse finder, at skoven repræsenterer naturen, og dermed at skoven fremviser noget roligt og naturligt, som de kan anvende konkret til at få ro i sindet. Gennem oplevelsen af skoven kan de finde sig selv og lade op. Fordi mennesker skal kunne komme der og anvende skoven på denne, meget bevidste måde, skal skoven helst fremstå tilgængelig. Her må gerne være velanlagte stier, skilte og affaldskurve, og hvis skovens dyr viser sig, tilføres oplevelsen af skoven en ekstra dimension. Skoven må gerne være varieret, men det er væsentligt, at der er store, voksne træer, så de kan koble det sete med den forståelse, de har af skov fra kunst og litteratur. Bærere af den emotionelt funderede skovopfattelse ser sig selv som gæster i skoven, samtidig med at skoven er til *for* dem, og ideelt set oplever de ikke, at skoven dyrkes, eller konfronteres med, at skoven har andre formål, end tilfredsstillelse af deres behov. De er bevidste om, at skoven giver dem mulighed for at stresse af, ligesom skoven tilbyder sig som rum for samvær med andre. De kommer ikke nødvendigvis særlig tit i skoven, men bærer de oplevelser, de får i skoven med sig og kan genkalde disse oplevelser og få følelsen af at være i skov. Der må gerne være andre mennesker i skoven, blot de respekterer skoven som sted, hvilket i denne sammenhæng betyder, at de respekterer skoven som sceneri⁵³.

⁵² Fink, 2002 i Agger, Reenberg, Læssøe og Hansen, 2002 s. 33.

⁵³ Repræsentanter for denne skovopfattelse er: Signe, Matilde, Jesper, Agnete, Nis og Malou.

5.5.2.1 Kontemplativ emotionelt funderet skovoplevelse

Den kontemplative oplevelse binder sig til det forhold, at den enkelte er bevidst om, at oplevelserne betyder noget. Nis siger (...) *Det er ... det kan også være en god oplevelse at gå ud i skoven og der kommer en dejlig forårsregn eller noget, og det er mildt i vejret og det begynder at regne, og træerne de får en helt anden duft end når det er tørt og sådan. Det... er jo en oplevelse, man kan tage med sig hjem. Det... det er sådan... det er lidt ubeskriveligt, jo. Man skal opleve det. Man kan prøve at gengive det, men det kan man ikke, for man skal selv opleve det for at man kan se, hvad det er, der gør en glad for at være i en skov.(...).* Det er oplevelser, der giver noget, som måske ligger på et ubevidst plan, men som den enkelte ved, giver glæde og energi i livet. Agnete siger (...) *når jeg så er der, så synes jeg det er skønt. Altså... det er dejligt og det er god energi og det... de der grønne farver og... nu.. det er enormt flot. (...).* Men også, at den enkelte evner at forestille sig, at der ikke findes en verden udenfor skoven, der er forudsætningen for at kunne slippe det, der stresser. Som Jesper siger (...) *at man kan stå indeni og se, at der er træer hele vejen rundt. Og ikke rigtig kan føle, at der er en verden udenom.(...).*

5.5.2.2 Korresponsivt emotionelt funderet skovoplevelse

Den korresponsive oplevelse relaterer sig til det gode liv, og for den emotionelt funderede findes oplevelsen særligt i, at skoven tilbyder mulighed for afslapning. Matilde siger (...) *der ligger noget i, at det er et naturligt sted. At det er et... det er et sted hvor alle kan få lov til at være. At der er plads til alle de dyr, der gerne vil bo der, og plads til at man kan besøge stedet. At man kan komme der og nyde det. Og... ja, netop at der er mulighed for at finde noget fred og ro.(...).* Og så findes der en stor værdi i, at det er skoven, der er kilde til oplevelserne; det er ikke noget, man skal gøre noget for, andet end at give sig hen. Malou siger (...) *Jeg glemmer at tænke. Det er simpelt-hen så dejligt. Det er det samme, når jeg løber. Jeg synes det er fantastisk, fordi jeg tænker meget, altid. Så synes jeg det er dejligt at kunne slippe det. Og det sker helt af sig selv.(...).*

5.5.2.3 Imaginativt emotionelt funderet skovoplevelse

Den imaginative oplevelse findes i den symbolske værdi, som skoven repræsenterer. Evnen til at koble det oplevede med noget andet, så oplevelsen får større værdi, findes hos alle, der præsenterer den emotionelt funderede opfattelse. Nis beskriver eksempelvis (...) *jeg kan da også godt lide, i stedet for at gå i skoven, så kan jeg da godt lide at gå ned i kirken en søndag morgen. I stedet for. Til en morgengudstjeneste i kirke. Det kan jeg også godt lide.(...)* for at sidde nede i kirken og synge en salme, "Op al den ting som gud har gjort" ikke også, det passer jo meget godt ud i naturen, ikke også.(...). Eller som Signe, der ligner skovens blomster med Edens Have.(...) og der... har

jeg aldrig set så mange blomster...Sådan du ved, vilde blomster... til edens have, du. Det var så fantastisk. Og jeg kan ikke engang huske, hvilken vej, vi kørte. Vi havde ikke kørt på den før. Men.. det blomsterhav af.. jamen, der var jo alle... hvad man kunne forestille sig af skovstjerner og skovmærker og smørblomster og violer, massevis. Det var meget flot. Og mange sjældne blomster også, som jeg ikke ved navnet på. Det var en stor oplevelse, hver gang.(...).

Jeg har valgt at anvende betegnelsen ”emotionelt orienteret” om denne skov-opfattelse. Hermed ønsker jeg at lægge vægt på det forhold, at det er en følelsesbetinget forståelse, hvorefter skoven tilbyder den enkelte mulighed for oplevelser, der kan anvendes meget konkret i relation til den enkeltes liv. Skoven tilbyder et sted at koble fra, at finde sig selv og finde ro, som skoven giver mulighed for i kraft af sin opbygning og fremtoning. Bærere af denne skovopfattelse vil ofte klassificere skov som natur, men særligt som en modsætning til byen, hvor alt foregår meget hurtigt og er stressende. Her er skoven modsætningen: her er ro og fred, der er direkte oversætteligt for den enkelte.

5.5.3 KULTURORIENTERET SKOVOPFATTELSE

Den kulturorienterede skovopfattelse hviler på betragtninger om, at skoven repræsenterer noget dyrket. Forståelsen af skov svarer til Finks *det landlige*⁵⁴, hvorefter skoven ses som noget markant andet end by, og hvor skoven ”hører til” i kulturlandskabet. Bærere af denne opfattelse finder ikke, at det gode liv nødvendigvis inkluderer besøg i skoven, eller at skoven repræsenterer noget, de kan anvende i deres liv. De kommer der, fordi det er tradition, og skoven tilbyder rum for socialt samvær. De er opmærksomme på, at man tænker godt i skoven, men finder i højere grad, at det skyldes, at man bevæger sig og får fred til at tænke, end det er noget, som særligt skov kan fremkalde. De går kun på skovens stier og kan slet ikke se et formål med at gå andre steder. De har ingen præferencer for særlige træ-arter eller ønsker om at opleve dyr; imidlertid er det meget væsentligt, at skoven fremstår dyrket og plejet, da de finder, at der dermed skabes plads for næste generation af træer. De har forståelse for, at skoven dyrkes, og at det er skal være økonomisk rentabelt at dyrke skov. Der må tilgængelig ikke ligge effekter fra skovarbejde og rode. De kan have forståelse for, at det er godt for skoven, men de kan ikke lide at se på det. Der må gerne ligge stabler af træ til tømmer, og de vil ikke have noget særligt imod at møde skovarbejdere. Bærere af denne skovopfattelse ser sig selv som gæster i skoven, og skoven er til for skovens ejer, der lever af at dyrke skov. Der må gerne være andre gæster i skoven, blot de respekterer skoven som sted; det er en anden mands ejendom. De

⁵⁴ Fink, 2002 i Agger, Reenberg, Læssøe og Hansen, 2002 s. 32.

kommer sjældent i skoven, og kun i godt vejr, og formålet med skovturen er betragtning af skoven, der fremviser et særligt billede⁵⁵.

5.5.3.1 Kontemplativ kulturorienteret skovoplevelse

Den kontemplative oplevelse binder sig til skoven som sted og de oplevelser, man får som gæst i skoven. Kurt siger om løvskoven (...) *Det er om foråret, når de springer ud. Den lysegrønne skov der. Det er... det sidder sådan... Også når jeg kørte rundt i Jylland der... Jeg har været ved Silkeborg og på Als der. Rundt i de der store, dejlige skove der. så det... og det er dejligt. Også om efteråret, når det begynder at blive farver på. En granskov den er sådan mere bombastisk. På en måde....(...). Og Merete siger (...). jeg foretrækker ... som nu hvor den er lysegrøn, det er jo også lækkert, ikke? Og så især hvis solen står ned igennem de der lysegrønne trætoppe. Det er jo bare... det er så flot. Og det glæder jeg mig over, men det er ikke noget som jeg går og funderer over. Det er bare her og nu og nydelse.(...).* Oplevelserne betyder noget, men de kulturorienterede er ikke bevidste om, eller i hvert fald ikke i stand til at formulere, hvad det betyder for dem at få disse oplevelser.

5.5.3.2 Korresponsiv kulturorienteret skovoplevelse

For de kulturorienterede findes oplevelsen af skoven og koblingen til det gode liv særligt i de meget konkrete oplevelser, de beskriver, eller blot i bevidstheden om, at de har muligheden for at komme i skoven. Egon siger (...) *Og der har vi så skoven som udsigt, og det kan vi godt lide. Vi har et rigt dyreliv. Fugle i massevis og vi fodrer og har kasser alle vegne. Vi har egeren, der er næsten tamme. De spiser det mad vi har oppe i det fuglehus (ca. 1 m. fra vinduet, hvor vi sidder), og hvis ikke der er noget mad, står den dernede og banker.(...).* Og Lone siger (...) *Jamen nej, det er også... nu må du forstå, at skov er... bevidstheden om, at den er der... der er ligesom andre ting, du skønner på, du bruger dem måske ikke, men du bruger dem, hvis du har lyst.(...).* For de kulturorienterede findes således en værdi ved, at de blot kan gå i skoven, hvis de har lyst.

5.5.3.3 Imaginativ kulturorienteret skovoplevelse

For de kulturorienterede er det ganske naturligt, at skoven dyrkes, og de finder, skoven bør dyrkes og holdes i orden. Kurt siger (...) *det skal vi nok også til at leve med At der ikke bliver ryddet op længere.(...)* Jeg er et ordensmenneske, og det skaber nok lidt... Og jeg tror bestemt, det er godt for mange ting, at det bliver liggende. Men jeg kan ikke lide at se på det. Det kan jeg ikke... (...). De fleste repræsentanter for den kulturorienterede skovopfattelse mener ikke, at skoven er umistelig, og de anvender sjældent store ord om skov. Poul siger (...) *For mig er der ikke mere natur i skoven, end*

⁵⁵ Repræsentanter for denne skovopfattelse er: Egon, Poul, Kurt, Merete, Lone, Beate og Inga.

der er ude ved havet eller..(...). Eller også har skoven en symbolsk betydning, som Inga præsenterer (...) jeg synes, vi skal passe på, for vi skal have noget... noget natur... (...) Skov og strand. .. Det skal der være...(...) Jeg tror, det er... Danmarks image. At man har de der grønne arealer...(...). Denne forståelse er rammende for den imaginative skovoplevelse. Beate præsenterer ligeledes en forståelse, der rammer denne skovopfattelse godt, når hun ligner sit idealbillede af skov med eventyrskov. Beate siger (...) *Men det er sådan en rigtig eventyr skov, ikk? Hvor man har sådan nogle krogede træer og. Det er der jo ikke her.(...).* Samtidig er Beate meget opmærksom på, at skoven ikke bør se rodet ud, hvis der efterlades skovningseffekter. Betegnelsen ”kulturorienteret” skovopfattelse er valgt for at beskrive, at bærere af denne skovopfattelse ser skoven som et kulturprodukt, og ikke ønsker det anderledes. De glædes ved at se, at skoven dyrkes, og at den er godt for noget. Hvorvidt skoven indeholder mange arter og diversiteten i skoven er stor, har ingen betydning for dem så længe, skoven fremviser billedet af en plejet skov, hvor der er ”ryddet op”. De finder ikke, det er relevant at diskutere, om skoven er natur, for skoven har et formål, der er gyldigt i sig selv. De får en oplevelse af at komme i skoven, men hvis skoven ikke fandtes, fandt de oplevelser et andet sted.

5.5.4 DE TRE SKOVOPFATTELSE

De tre kategorier af skovopfattelse er ideelle. Dermed mener jeg, at personer sjældent blot vil tilhøre en enkelt kategori, men oftest vil kunne klassificeres som lidt af alle tre, oftest mest som den ene. Det kan diskuteres, om disse tre skovopfattelser er favnende nok til at repræsentere den variation af skovopfattelser, som danskerne udtrykker. Jeg finder, at denne diskussion kan tages gennem en sammenstilling af de tre kategorier med andres kategorier til konkretisering af naturopfattelse, ligesom en vurdering af interviewmaterialet kan bidrage til diskussionen.

Den naturorienterede skovopfattelse er en biocentrisk opfattelse, hvorefter naturen har en værdi i sig selv, og hvor de naturlige biologiske processer tilskrives stor værdi. Det er imidlertid ikke en forståelse af naturen som Gaia; dertil er bærere af opfattelsen for opmærksomme på, hvad de selv får ud af at være i naturen. Med Brandts beskrivelser er det en biologisk naturfølelse, hvor naturens processer synes interessante. Med Hunzikers beskrivelse kan denne forståelse lignedes med den naturbevarende opfattelse; imidlertid er det kun få bærere af denne skovopfattelse, der vil se naturbevaring som et mål i sig selv, mens mange vil finde skønheden i artsrige områder, og biodiversitet i sig selv ses som et mål. Med Larsens begreber passer denne forståelse bedst med den materielle forståelse, mens den med Hansens begreber beskrives delvist af det økologiske natursyn. Imidlertid findes hos både Larsen og Hansen et udgangspunkt i en bekymring, som jeg ikke kan finde hos dem, der repræsenterer den naturorienterede skovopfattelse. Måske kan dette

begrundes i, at jeg spørger til skov, der netop repræsenterer en af de "vildeste" naturtyper, vi har i Danmark.

Den emotionelt funderede skovopfattelse er et miks af den antropocentriske opfattelse og den bicentriske, fordi både menneske og natur tilskrives værdi. Imidlertid findes værdien ikke i så høj grad knyttet til naturens eksistens som natur udenfor os, men i højere grad som noget, der har værdi *for* os. Hermed er det måske mere en rekreativ naturopfattelse, som præsenteret af Hansen. Den emotionelle skovopfattelse kan beskrives med Brandts den æstetiske naturfølelse, hvorefter naturens fortællinger og symbolske værdier tilskrives særlig betydning. Med Hunzikers begreber er det den emotionelle og den traditionelle opfattelse. Det er både skoven som rekreationsrum med dets indhold af symbolske værdier, samt den kulturarv, skoven repræsenterer. Imidlertid findes ikke den klare forståelse af præferencer, som både Brandt og Hunziker lægger op til, hvor det er landskabet fra en særlig periode, der værdsættes. Det er i højere grad erkendelsen af, at skoven giver den enkelte noget, i kraft af den afstressende virkning, oplevelse af skoven giver, der tillægges betydning. Med van Koppens beskrivelser er det i særdeleshed Arkadien, disse personer sætter højt. Med de historiske kategorier passer den emotionelt funderede forståelse primært med Hansens det romantiske, men ikke forstået sådan, at det alene er den vilde natur, der værdsættes, og slet ikke som et symbol på Gud, men snarere det, der ligger bag; at man gennem at opholde sig i skoven kan "suge" af den kraft, skoven repræsenterer, og derigennem få energi.

Den kulturorienterede skovopfattelse er en form for antropocentrisk skovopfattelse, fordi det i særlig grad er mennesket, der tilskrives værdi. Bærere af denne skovopfattelse kan imidlertid sagtens finde, at naturen har en værdi i sig selv. De finder blot, at skovens primære værdi findes i det dyrkede, og dermed, at vi mennesker nyder godt af skoven på denne vis. Forståelsen kan lignes med Brandts den vitale naturfølelse, fordi det særligt er det groede, der tillægges værdi, mens det døende synes at skæmme. Imidlertid findes skønheden ikke alene i det kraftige og veludviklede, men måske mere i det ordnede og plejede. Hermed bærer forståelsen spor af Hunzikers profitbaserede opfattelse, fordi bærere foretrækker det dyrkede, men alligevel ikke kun, for skoven ses også som rum for rekreation. Med Hansens begreber findes her en orientering mod det nytteprægede, eller måske i højere grad det funktionalistiske, hvor netop menneskets rolle som betragter, frem for deltager, ses som styrende for oplevelsen af skoven.

De tre kategorier supplerer hinanden således, at der ideelt ikke findes overlap mellem dem. Imidlertid vil en person sjældent passe alene i en opfattelsestype, men ofte ligge mest i en, og lidt i de to andre. Man kan således have en emotionel skovopfattelse og samtidig have eksempelvis ideer eller definitioner af skov, der passer med enten naturorienteret eller kulturorienteret skovopfattelse. Det er naturligvis også gældende for de interviewperso-

ner, der har været grundlag for udvikling af de tre opfattelsesformer. Herunder gives tre eksempler på udsagn, der falder i en anden skovopfattelses-type end den, interviewpersonen giver mest udtryk for at tilhøre.

Malou er klassificeret som repræsentant for den emotionelle skovopfattelse. Imidlertid præsenterer Malou også udsagn, der kan tolkes som naturorienteret. Hun siger eksempelvis (...) *Men det... det ville jeg sige, at skoven... eller den rigtige natur, eller hvad man skal sige, for mig er en... en... ikke social oplevelse. (...) det er ... noget overraskende. Jeg kan ikke forudse, hvad det er. Og det kan jeg godt lide. Øh... Og at jeg ikke nødvendigvis... at der er ikke nødvendigvis røde mærker, så nu følger jeg den vej, og så er jeg sikker på at komme hjem igen. At man sådan kan gå lidt selv på må og få... og... det kan jeg godt lide, ja. Øhh.. og jeg kan også godt lide at... jeg kan lide lydene bedre, fordi der er mere knas, når jeg går og noget... End når det hele er... stort set er asfalteret i Dyrehaven. Øhm... altså. Ja.(...).* Forståelsen er her, at hun gerne vil gå alene i skoven, for derigennem at være tættere på oplevelsen af naturen. Gennem den emotionelle skovopfattelse er forståelsen, at skoven skal være velindrettet, så der findes rum for den enkeltes fordybelse og rekreative ”væren i skoven”. Malou beskriver her, at hun foretrækker at gå udenfor vej og sti, og ikke nødvendigvis følge en anlagt rute, for dermed at opleve det overraskende i skoven. Dermed repræsenterer hun den naturorienterede skovopfattelse.

Ina præsenterer en meget naturorienteret skovopfattelse. Imidlertid kommer hun med udsagn, der kan tolkes som den emotionelle skovopfattelse, særligt i sin imaginative forståelse af skoven. Hun siger (...) *jeg har set en, en maler flere gange, i et lille galleri ide i kongens have, som jeg blev meget fascineret af. Og har faktisk lyst til at købe nogle af hans ting, fordi at han er den eneste, jeg har set længe, synes jeg, der formår at male naturen eller... han maler sådan en mark eksempelvis og sådan en høj himmel, hvor det virker som om, at han lykkes med at male luften. Den der specielle aftenluft eksempelvis Eller... lyset... eller... han kan et eller andet som jeg synes, er helt fantastisk. For ellers synes jeg tit det der med... hvis naturen bliver malet, så kan den blive lidt kedelig eller sådan lidt... overdrevet.(...).* Det er særligt gennem den emotionelle skovopfattelse, at man kan få en oplevelse af skov gennem betragtning af kunst. Oplevelsen af symboler på skov, eller natur, bibringer således en oplevelse af at være der selv, hvor bærere af den naturorienterede opfattelse oftest vil ud i skoven, fordi de føler, at det alene er skoven selv, der kan give dem oplevelsen af skov.

Lone repræsenterer en kulturorienteret skovopfattelse. Hun præsenterer ligeledes udsagn, der findes i en anden skovopfattelse, her både den emotionelle og den naturorienterede skovopfattelse. Hun siger (...) *Måske er det en form for... at det tilhører det oprindelige liv, vel. Det er sådan noget med frihed og... øh... ligesom den fornemmelse, som jeg har, når jeg er hjemme her. Du kan se, at vi har vores kirsebærtræ derude og... en eller anden sam-*

menhørighed med... de ting.. hvor jeg ligesom er på højde med situationen. Øh... eller det er en del af... det jordiske liv, som er korrekt og rigtigt.(...). Den emotionelle skovopfattelse tolker særligt betydningen af frihed som noget, skoven repræsenterer, ligesom den enkeltes forståelse af, at oplevelsen af at være ude, kan genfindes andre steder, her hjemme. Imidlertid er oplevelsen af, at tilhøre det oprindelige liv, samt at det jordiske liv er rigtigt, en naturorienteret opfattelse, ved det at oplevelserne kobles til en forståelse af naturen som særlig og mere korrekt, end det kulturelle liv.

5.5.5 DE INTERVIEWEDES SKOVOPFATTELSE

Som beskrevet er de tre kategorier af skovopfattelse, jeg har udviklet med baggrund i de kvalitative interviews samt teori om opfattelse og oplevelse, ideelle kategorier. Det betyder også, at de personer, jeg har kategoriseret ud fra, hver især har skovopfattelser, der er mere nuancerede, end det præsenteres i kapitel 5. Her ønsker jeg ganske kort at give en oversigt over, hvorledes jeg klassificerer de interviewede, og hvilke skovopfattelser, de hver især har.

Som præsenteret, har Otto, Ragner, Steen, Bent, Flemming, Ina samt Lotte en naturorienteret skovopfattelse. Otto er den, hvis skovopfattelse er mest naturorienteret. Han finder, at de mest spændende skove findes i områder, hvor der ikke dyrkes, og hvor et væltet træ og giver plads for opvækst. Ragner og Bent er ligeledes meget naturorienterede, men begge har en handlekraft, som betyder, at de gerne vil være i kontakt med naturen, for rigtig at få den ind under huden. Ragner cykler i skoven tidlig om morgenen, hvor der ikke er andre i skoven, og Bent holder får, laver diger og "blander sig" på anden vis, hvilket betyder, at han har en smule spor af den kulturorienterede forståelse. Steen er jæger, og den forståelse, han har af skoven som dyrket, og dermed som beskyttelse for naturen, vil jeg kalde kulturorienteret. Han er den af disse fire, der har mest kulturorientering. Lotte har ikke kulturorientering, men derimod en smule af den emotionelt funderede opfattelse, eftersom skoven tilbyder rum for afstresning. Ina har samme forståelse, men mere emotionelt funderet end Lotte. Hun beskriver særligt skoven som rum for kontemplation, og som noget markant andet end by. Flemming har ligeledes en smule af den emotionelle opfattelse også, eftersom han finder ro og afstresning i naturen, og beskriver dyrene som symboler på natur. Samtidig har han også en kulturorientering, eftersom han aktivt deltager i skabelse af den natur, han værdsætter. Flemming er således bærer af alle tre skovopfattelser, men mest den naturorienterede.

Matilde, Malou, Nis, Signe, Agnete og Jesper repræsenterer alle den emotionelt funderede skovopfattelse. Nis og Jesper har begge en skovopfattelse, der er meget emotionel, mens Matilde, Malou og Signe også præsenterer udsagn, der særligt kan beskrives som naturorienterede. Agnete har også forståelser, der kan beskrives som kulturorienterede. Nis er den, hvis skovopfattelse er mest emotionelt funderet. Han udtrykker, hvorledes de kontem-

plative oplevelser gør ham glad, og giver ham et bedre liv. Han har også en meget tydelig symbolsk forståelse af skoven, hvor han ligner de mørke plantninger i skoven med det onde, eller skovbesøget med en søndag i kirken. Jespers forståelse af skoven er ligeledes emotionel. Han beskriver skovfølelse, og hvorledes ophold i skov gør ham glad. Matilde anvender indre billeder af skoven til meditation, og skoven rummer plads til fordybelse. Signe beskriver ligeledes ophold i skoven som en lise for sjælen, og beskriver oplevelserne i skov som billeder og dufte, hun tager med. Samtidig har hun også en forståelse af naturen som cyklisk, og finder at vi er en del af disse større sammenhænge. Derved har hun strejf af den naturorienterede opfattelse. For Malou er skoven rum for afstresning, mens hendes betragtninger om, at hun vil kunne pille i skoven, klatre i træerne og gå gennem blade, viser en naturorientering. Agnete viser en kulturorientering i sin skovopfattelse, eftersom hun er meget formålsorienteret i sin anvendelse af skov. Hun går ikke bare derud for at slappe af, men også for at få motion. Også i sine betragtninger om, at skoven bør dyrkes, viser hun en kulturorientering.

Lone, Merete, Poul, Beate, Egon, Inga og Kurt er alle kategoriseret som havende en kulturorienteret skovopfattelse. Egon er den, der falder mest igennem eftersom han slet ikke kommer i skoven. Alligevel giver han synspunkter, der placerer ham i denne kategori, eksempelvis om dyrkning af skov. Lone kommer kun i skoven i bil og i forbindelse med sociale arrangementer. Hun tillægger ikke skoven særlig betydning, andet end, at den viser hende, at hun er en del af en større helhed. Dette kunne tolkes som en naturorientering, men efter Lones øvrige udsagn finder jeg ikke, at hun har andet end en kulturorienteret opfattelse. Poul kommer ligeledes sjældent i skov, og han finder ikke, skoven tilbyder ham noget særligt i hans liv, han ikke kan finde andre steder. Kurt og Merete er begge kulturorienterede, uden mange spor af noget andet. For hverken Kurt eller Merete bør der ligge kvas og stammer i skovbunden. Kurt finder, at det bliver noget rod, og Merete, at det ikke er godt for skoven. Her hentyder hun til skovdyrkningen. Beate er kulturorienteret, særligt med hendes beskrivelser af den ideelle skov. Hun har imidlertid også en emotionel fundering, hvilket betyder, at hun gerne går alene i skoven og sætter sig på en bænk for at slappe af. Inga kommer sjældent i skoven. Hun udviser en smule naturorientering i sin beskrivelse af skoven, hvor hun har en forståelse af, hvad skoven indeholder og hvorfor; hun bryder sig bare ikke om at være der, fordi hun er bange for dyr og har klaustrofobi.

De interviewedes ideer, erfaringer og definitioner af skov adskiller sig, og præsenterer dem som meget forskellige individer, der har oplevet mere eller mindre med skov, og som derigennem kan beskrive, hvori deres skovopfattelse findes. På nogle punkter adskiller de sig ikke væsentligt. Til eksempel beskriver de 19 af de 20 interviewede skovbilleder, der kan genfindes i Danmark, når de skal beskrive deres foretrukne skov. Det er alene Steen, der

er kommet meget i Afrika, der henter sine forestillinger fra et, for mig, ukendt landskab, hvor særlige bakkeformationer og en helt unik vildhed i landskabet, tegner hans foretrukne skovbillede. For de øvrige er det bemærkelsesværdigt, i hvor høj grad deres beskrivelser ligner hinanden. På andre punkter findes der meget tydelige forskelle. Det er særligt i definition og argumenterne for skov, at de adskiller sig meget klart, og et meget simpelt tjek af, om de nu også passer med den skovforståelse, jeg har defineret dem som, findes i en sammenstilling mellem definitioner af skov.

Naturorienteret	Emotionelt funderet	Kulturorienteret
Urørt	Plejet	Dyrket
Vildnis	Naturens magt	Rod
Det er ikke en biograf, det her...	Sidde på en bænk	Ikke gå udenfor stierne
Ikke møde andre	Gerne møde andre	Helst møde andre
Virkeligheden	Naturen	Del af kulturlandskab
Dyrenes stier	Veltilrettelagt stisystem	Motionsstier

Figur 5.4: Definitioner af skov for de tre kategorier af skovopfattelse.

5.5.5.1 Sammenfatning

Med udgangspunkt i et studie af kategorier til klassificering af naturopfattelser, sammenholdt med 20 kvalitative interviews om danskeres skovopfattelse, analyseret i model til kortlægning af skovopfattelse, og dermed baseret på teori om æstetik og semiotik, er således udviklet tre nye ideelle kategorier, der antages at repræsentere danskernes skovopfattelse. De tre skovopfattelser kan anvendes til analyse af udsagn, herunder verbale, skriftlige eller kunstneriske, hvor det kan beskrives, hvilken skovopfattelse, der ligger til grund for pågældende udsagn om skov. Ydermere kan de ideelle skovopfattelser anvendes til at beskrive præferencer for skov således, at det kan konkretiseres, hvilke skovoplevelser, bærere af de beskrevne skovopfattelser foretrækker.

6. HVORFOR FORETRÆKKER DANSKERE SKOVEN? – BELYST GENNEM UDSAGN FRA KVALITATIVE INTERVIEWS

Undersøgelser af befolkningens anvendelse og præferencer for skov, foretaget af Koch og Søndergaard-Jensen, har været en væsentlig inspirationskilde for denne afhandling. Gennem undersøgelserne er det kortlagt, at danskerne kommer i skoven ofte. 90% af de adspurgte danskere mellem 15 og 76 år kommer i skoven mindst en gang om året, og generelt kommer danskere oftere i skoven end i biografen, på biblioteker, eller besøger andre naturtyper¹. Formålet med skovbesøgene er kortlagt, ligesom befolkningens præferencer for skovens udformning². De undersøgelser, der er foretaget, er alle kvantitative undersøgelser. De undersøgelser, jeg har foretaget, er kvalitative, og formålet med undersøgelserne har været at spørge ”hvorfør”. Hvorfor kommer danskerne i skoven, hvorfor bruger vi skovene, som vi gør, og hvorfor foretrækker vi at opleve noget, frem for andet, når vi er i skoven.

Der findes mange forskellige svar på spørgsmålene ”hvorfør”. Nogle svar kan findes i den skovhistoriske gennemgang af skovopfattelser bag den danske skovlovgivning, herunder svar relateret til den traditionsbundne skov anvendelse, samt definitioner af skov gennem tiden. Andre svar kan findes i de kvalitative interviews, foretaget til dette projekt³. Med udgangspunkt i udsagn fra 20 kvalitative interviews vil jeg her søge at begrunde, hvorfor danskerne anvender skoven som de gør samt gengive hvilke begrundelser, der ligger bag de beskrevne præferencer. Herefter vil jeg diskutere hvad det er, danskerne søger i skoven; hvad giver det os at komme der⁴.

6.1 Hvad gør danskerne i skoven

Når danskerne går i skoven, anvendes skoven primært til at en *gå-tur*, men også *oplevelse af naturen*, *motion*, *at sidde stille*, *køre en tur* eller *lufte hund*⁵

¹ Jensen, Frank Søndergaard og Niels Elers Koch. 2004: Twenty-five Years of Forest Recreation Research in Denmark and its influence on Forest Policy. *Scandinavian Journal of Forest Research* 19 (supplement 4) s. 93-102.

² Jensen, Frank Søndergaard og Niels Elers Koch. 1997: *Friluftsliv i skovene 1976/77-1993/94*. Forskningsserien nr. 20. Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. Miljø- og Energiministeriet, Forskningscentret for Skov og Landskab. s. 119.

³ Det har ikke været et formål med interviewundersøgelsen specifikt at undersøge baggrunde for disse præferencer. Imidlertid findes mange udsagn, der kan anvendes til at begrunde en række af de kortlagte præferencer og diskutere, hvorfor danskerne foretrækker noget frem for andet.

⁴ Bagerst i afhandlingen er udarbejdet en oversigt over interviewpersonernes navne og enkelte data. På denne måde gives lettere et overblik over de enkelte interviewpersoner, så læseren ikke går tabt i skoven af navne. Se bilag 1.

⁵ Det er kun Beate, der har hund af de personer, jeg har interviewet. Imidlertid kommer hun ikke særligt i skoven for at lufte hunden, til trods for, at skoven er hendes nærmeste nabo. Lotte er kommet i skoven som barn med familiens hund, ligesom Jesper og Steen, men ingen beskriver særlige oplevelser med hunden, der kan begrunde hvorfor, de er kommet der med hund.

er blandt de formål, danskerne anvender skoven til⁶. Alle dem, jeg har interviewet, der kommer jævnligt i skoven, går til fods i skoven, men flere af dem kommer også i skoven på cykel eller løber⁷. Kun en enkelt kommer primært i skoven i bil. Kurt siger (...) *Ja, det er en gåtur, og så måske... se hvad der sker.(...)*. Formålet med at komme i skov er forskelligt personerne imellem, men primært er det afstresning, og det at opleve noget andet end dét, man er vant til. Ragner siger (...) *Men det har også lidt at gøre med sindsstemningen, vil jeg sige. Om man har lyst til at tage i skoven. Hvis man har været stresset på arbejdet eller et eller andet, så kan det jo være en fornøjelse at komme over...(...)*. Og Steen siger (...) *Det er lidt ligesom at være i byen, det er bare uden mennesker og huse, men så mellem træerne... man kan godt gå på en mark. Så er man sådan ude i det åbne, eller være på havet, det er også helt vildt dejligt. Men så... nogen gange har man også sådan en lille smule tryghed ved... man kan godt gå for sig selv i sine egne tanker.(...)*.

Når danskerne skal beskrive, hvad de gør i skoven, siger mange af dem, at de oplever naturen. Flere af mine interviewpersoner beskriver ligeledes naturoplevelsen som det primære ved deres skovbesøg, og særligt Flemming og Bent kommer med beskrivelser af disse naturoplevelser, og hvad det giver dem i deres liv. Bent siger (...) *Det er spændende. Vi kigger ikke efter noget. Vi kigger bare på naturen. Ikke efter noget, men PÅ naturen. Der er nok ikke noget flottere i hele verden end at se på naturen. Den forandrer sig hele tiden. Det gør den.(...)*. Bent siger også (...) *det bør være en del af alles dagligdag, det var at komme lidt ud i naturen. Opleve de forskellige årstider. Lyset, duftene, blomsterne, der er ikke noget bedre end at gå med sit lille barn i hånden og hun bliver helt vild og vil plukke kornblomster, finde blomster i det hele taget. Kæmpe oplevelse for forældrene, som man skal unde sig selv at gøre mange gange mens de er små, for en dag så gider de ikke mere. Men, det er berigende. Det er berigende i det hele taget at gå i naturen, både som... at lege i den som barn, gå i den som voksen og nyde den som gammel.(...)*. Flemming er mere konkret i sine beskrivelser af naturen, og for ham er det særligt dyrene, der giver oplevelser. (...) *Når nu vi har skoven, så kan man sige, om den giver noget. Så vil jeg sige ja. Ræven. For... det skal nok være 15 år siden, hvis ikke det er 20 år siden. Øh... der var jegovre i skoven og havde set, at børnene havde gravet et hul, for de skulle lave en hule. (...) Og så gik jeg og tænkte... at det kan jeg da egentlig talt dække lidt til. Så jeg tog og lagde nogle stammer hen over hullet. Og jeg havde godt se ræven gå herude, og jeg lagde stammer hen over, og så lagde jeg nogle kviste, og så det jeg havde af haveaffald. Det lagde jeg ovenpå og ligesom byg-*

⁶ Jensen og Koch, 2004 s. 96.

⁷ Den rekreative anvendelse af skov er undersøgt i en bynær skov i Belgien. Den foretrukne aktivitet er at gå, som i Danmark, samtidig med at skoven anvendes til at cykle og jogge. Mine interviewpersoner ligner således Belgierne i deres anvendelse af skov. Roovers, Pieter, Martin Hermey & Hubert Gulinck. 2002: Visitor profile, perceptions and expectations in forests from a gradient of increasing urbanisation in central Belgium. *Landscape and Urban Planning* 59. s. 129-145.

gede en hule ud af det der. Og.... ræven gik i. (...) Men så faldt det hele sammen derovre. Og for første gang har den flyttet. Så har jeg den ikke. Ellers har jeg haft ræven derovre alle de år, og vi har set den, og vi ser den stadig derovre, for nu er den bare flyttet lidt længere ned. (...).

Mange anvender skoven til at dyrke motion. Som Lone siger (...) ... *altså... når du har spist... så er det godt at få motion. Og når du har noget smuk natur, så er det godt at være der:(...).* Flere af mine interviewpersoner finder, at det er sundt at gå tur, og deres skovture har også karakter af motion. Beate siger (...) *Altså bare det med at komme ud og bevæge sig, det er altid sundt at komme ud og få lidt motion ikk? Men så kunne jeg i princippet gå den anden vej.... Det er nok det der med, at når man går ude i skoven, så ... så lader man ligesom bare tankerne flyde på en eller anden måde. Man kobler lidt fra. Altså jeg er helt afstresset, når jeg kommer tilbage (...), mens Flemming siger (...) det koster at bevare skoven derude. Bevare og holde det, og det er klart, at det er dyre byggegrunde og sådan noget, men igen, den motion folk kommer ud, bare det, at folk kommer ud, og jo nærmere du er ved skoven, des mere lyst har du til at gå derovre. Det sparer jo staten i den sidste instans, i sidste ende. (...) Derfor har skoven sin berettigelse, de skal have et sted at gå. Du kan sagtens gå herud eller gå rundt i byen, men det er slet ikke det samme.(...).* Hvor Beate således anvender argumentet om, at det er sundt at komme i skoven, er det sunde i hendes forståelse den form for afstresning, hun oplever efter en skovtur. Flemming mener direkte, at skovens funktion som rum for motion er begrundelse for dens bevarelse, ligesom han også finder, at der bør plantes mere skov til det formål, at få danskerne ud og bevæge sig. Inga forestiller sig, at hun vil komme i skoven og siger (...) *jeg har købt sådan nogle stave, gå-stave... og hvis jeg... det kan da godt være, at jeg ville tage for eksempel toget ud til... en skov og så gå rundt. (...) Ja, der møder man jo ikke nogle man kender i hvert fald. (...) Jeg kunne ikke drømme om at gøre det herinde. (...) jeg tror, folk ville sige, har I nu set hende... (...).* For Inga vil skoven således være et rum, hvor hun kan dyrke motion uden at føle, at hun ser pinlig ud, eftersom hun ikke vil møde nogen, hun kender i skoven. Steen og Jesper mere er bevidste om, at skoven danner ramme for motion, hvor motion er det primære formål med at komme i skoven. Som Jesper siger (...) *Jeg skal bruge naturen, når jeg er der. Jeg kan ikke bare sætte mig ned og blive transporteret igennem naturen og kigge på den.(...) Jeg tror, jeg ville begynde at få alt for mange andre tanker ind. Jeg ville begynde at tænke på, hvad skal jeg i morgen, hvad skal jeg om 1 time, jeg er også ved at have travlt... Når jeg er fysisk, så kommer du over, så får du pludselig sådan, at jeg kunne også være en helt og...(...).* Jesper siger direkte, at han aldrig kunne finde på at træne i et lokale. (...) *Det strider sådan lidt mod min ide om, at man skal ud og have frisk luft for at kunne dyrke motion. Og når man står i et træningslokale kører der et fjernsyn, og der er en hel masse larm, og jeg kan slet ikke koncentrere mig om at løbe*

eller cykle. Så skal jeg ud i naturen, hvor der er frisk luft.(...). Når jeg løber i skoven, så holder jeg øje med min puls de næste par meter, eller nu slapper jeg af og løber og kigger lidt rundt. Den ro synes jeg ikke, jeg kunne få på løbebåndet. (...) Ovre i skoven sker der hele tiden nye ting, nye landskaber. Også selvom man løber i samme skov, så sker der hele tiden noget nyt. Så er der egeren i skovbunden og fugle, der flyver rundt. (...) Det giver en indre ro. Man kan koncentrere sig om de ting, man skal. Og ligesom lukke alt andet ude. For man får ikke sådan en masse påvirkninger fra omgivelserne.(...).

Det, at sidde i skoven, er ligeledes et af danskernes foretrukne gøremål i skove. Flere af interviewpersonerne beskriver det at sidde stille i skoven som særligt. Lotte beskriver, at hun tit sidder i solen, mens hendes kæreste går rundt. (...) *Det er rigtig godt... Det er at... øhm... det er ... totalt afslappende. Og... altså der er ikke noget, der forstyrrer en, man ... jeg kan også have et eller andet ugeblad med eller sådan, eller en bog og sidde og læse i den (...).* På denne måde bliver skoven rum for Lottes afslapning, netop fordi hun kan sidde uforstyrret. Signe oplever at sidde i skoven med andre, som må tage hende med, fordi hun ikke længere selv kan. (...) *desværre blev det sådan et frygteligt øsende regnvejr, men der sad vi da nede på en bænk i... en time tror jeg, hvor vi sad og snakkede om alt muligt. Og... der var jo en koncert af fuglesang og sådan noget. Bare det.. at kunne tage... bare det at kunne tage hjem igen og kunne sige, det her, det var ligesom at kunne tage et godt lunt, behageligt, styrtebad.. det... det er rart.(...).* Beate finder, at hun slapper særlig godt af, når hun sidder i skoven. (...) *Det var om vinteren, så vintersolen der, der varmede sådan godt til. Så tænkte jeg hold da op. Man slappede bare fuldstændig af. Man sad i skoven, og man følte sig bare rigtig vintertræt. Træt af at være inde i byen og lige pludselig sad man der, og det var bare totalt afslappende. (...).* Ina har haft en oplevelse under et kursus i selvudvikling, hvor hun skulle tage bolig i skoven. (...) *Det var da sådan en fornemmelse af at... altså ligesom man trådte ind i noget som ligesom havde sit eget liv og som... (...) det her med sådan at sætte sig ned midt i det og ligesom være... øh... en del af det frem for én, der bare træder igennem. Det synes jeg er specielt... og... ja... ligesom bare sidde og lege at man var et eller andet... en eller anden blomst...en busk der ligesom bare var en del af det hele.(...).*

Det er alene Lone, der beskriver køreture gennem skoven. Lone går ikke i skoven, men hun kommer gennem Jægersborg Hegn næsten hver dag. Hun kunne køre en anden vej, men nyder at køre gennem skoven og beskriver (...) *jeg i den grad nyder, at køre forbi og se, hvordan Jægersborg hegn ser ud i dag. (...) solens lys ændrer sig fra den ene dag til den næste. Og så har du altså det, at du kan følge med i, hvor langt skoven er kommet. Og du kan opleve at køre til skole om morgenen og så er den grøn, når du kører hjem. Og det... det har jeg med. Og ligesom nu, hvor du så, da vi kørte, anemonerne kommer, og hvor langt de er kommet. (...) Og jeg har altid nydt det. Men*

det har aldrig fået mig til at stå af og gå ud og dyrke det under nogen omstændigheder(...).

6.2 Hvorfor kommer de interviewede i skoven

For Egon og Lone tilbyder skoven ikke noget, de føler, de mangler, og de kommer ikke i skoven. For resten af de interviewede tilbyder skoven dem noget, som gør, at de kommer i skoven, og at de nyder at være der. For Lotte er skoven et rum, der (...) *giver os det der med, at man kan tage ud og være sammen. Og... man kan... slappe af, og... det er sådan afstressende... måde. Ja. Og som jeg siger, så er det gratis. (...) Det der med at kunne tage i skoven, det er ligesom for alle mennesker, det er ikke bestemt af, indtægt eller... det kan alle gøre(...).* Skoven tilbyder et alternativ til byen, der gør, at skoven i sig selv får en værdi. Som Ina siger (...) *jeg tænker også sådan helt banalt, det er sådan... man går ikke og bliver påmindet om, at man skal skynde sig eller... også mangler at købe det eller... nu har man ikke nok penge eller... det er i hvert fald ikke det, som man går typisk og tænker på, hvis man går i en skov. Det kan godt være, man gør det, men så er det ikke træerne eller blomsternes skyld. Så er det noget, man har med sig i hovedet. (...).* Skoven tilbyder muligheden for at opleve naturen, hvordan man end definerer den. Bent summerer det sådan (...) *Hvad sker der i en skov... selvom den er menneskeskabt... der sker jo det at... naturen sætter sit eget præg på det, kan man kalde, bygningsværk, som mennesket opfører ved at plante træer i en gruppe, som de kalder en skov. Så sker det... naturens indflydelse er jo... er jo uden menneskelig berøring. Vi har ingen indflydelse på det. Det er noget med lys, luft, tæthed, verdenshjørner at gøre... Hvordan de forskellige arealer i skoven vil udarte sig igennem årene. Egeskoven udarter sig på den måde, en bøgeskov, en nåleskov, en birkeskov, det er jo forskellige ting. Og det vil også være forskellige dyrearter. Det jo forskellige bundforhold, der vil laves alt efter hvordan lysniveauet er ned gennem skoven. Og set er jo et sceneri uden lige, som man aldrig bliver træt af. Og som forandrer sig igennem tiderne. Hele tiden. (...).* Og så er skoven et rum for tanker, som Malou siger (...) *Jeg glemmer at tænke. Det er simpelthen så dejligt. Det er det samme, når jeg løber. Jeg synes det er fantastisk, fordi jeg tænker meget, altid. Så synes jeg det er dejligt at kunne slippe det(...).*

Skoven giver de interviewede, der anvender skoven, noget forskelligt, der kort kan opsummeres som anvendelse af skoven som rum for samvær, samt muligheden for at koble fra eller opleve noget andet end det, man er vant til. Hvis skoven anvendes som et socialt rum, udnytter man det, at skoven er tilgængelig og skaber rammen om samværet. Lone siger (...) *da min mand blev 65 havde vi såmænd lejet en naturvejleder... hele vores selskab, der havde vi inviteret dem i skoven. Hvor vi havde en naturvejleder, der viste os*

rundt i Dyrehaven og så... sagde vi at de skulle spise i det grønne.(...). Skoven kan også anvendes som rum til at koble fra det daglige liv. Beate siger (...) Det er lidt svært at sige, hvad det er. Det er nok bare sådan et fristed eller sådan lidt...et sted at koble fra eller... Det lyder fjollet, ikk?(...), og Steen forklarer (...)... altså... det... hvis man er alene, så giver det jo at man går og føler sig en lille smule tryk måske og går og tænker på... måske ikke så mange ting, som man ville, hvad skal man sige... det er jo en anderledes... ja altså... ting, der er rundt om en, end hvis man er på arbejde eller noget... Men altså... så man kan gå og få frit spil til sine tanker og... så kan man nyde... nyde skoven. Der er sådan dejlig stille.... (...). Samtidig er flere af de interviewede opmærksomme på, at skoven også giver noget, der ligger ud over dem selv. Som Ina siger (...) ... det skal bruges til frisk luft på en eller anden måde, eller noget, der ikke er forurenat. Øhm... og så skal det bruges til dyrene, fuglelivet, jeg er godt klar over, at de også lever fint inde i København og sådan noget, men... og så skal der være steder, hvor man kan komme ud og få noget ro og noget fred og.. få lov til at følge med i, hvad der sker og... Ja. Sådan noget også... også noget, der måske ikke er så kontrolleret og... eller... kontrolleret, men som ikke er så tæmmet på en eller anden måde... (...).

Begrundelserne for, at respondenterne kommer i skoven og går tur, oplever naturen, dyrker motion, sidder stille, kører en tur eller lufter hund findes således i, at skoven tilbyder sig som et rum for samvær, som et alternativ til byen, som mulighed for at få oplevelser med naturen og de dyr og planter, der findes her samt tilbyder et rum for tanker eller afstresning, de har brug for⁸.

6.3 Præferencer

Gennem en række præferenceundersøgelser er det kortlagt, at danskerne fortrækker at skoven indeholder særlige elementer, har en særlig opbygning samt drives på en særlig måde. I præsentationen af præferenceundersøgelses resultater fremlægges disse præferencer efter en inddeling af karakteren af de påvirkninger, der tænkes at influere på befolkningens friluftsoplevelser. Der præsenteres derfor baggrundspåvirkninger, driftsbetingede påvirkninger samt friluftsliv-betingede påvirkninger⁹. I den kvalitative interviewundersøgelse, der er baggrunden for denne præsentation, er fokuseret på, hvad der skaber skovfølelse for den enkelte, hvorfor der er spurgt til be-

⁸ Undersøgelser af befolkningens anvendelse af naturen har kortlagt, at vi kommer i naturen ud fra fem hovedbegrundelser. Disse er naturoplevelser, behov for fred og ro, styrkelse af familieband, rum for motion samt social stimulering. Kaae, Berit C. og Lene Møller Madsen. 2003: *Holdninger og ønsker til Danmarks natur*. By- og Landsplanserien nr. 21. Miljøministeriet. Forskningscentret for Skov og Landskab. s. 45.

⁹ Jensen og Koch. 1997 s. 120.

grundelser for, og til betydninger af den enkeltes præferencer. Disse forbindes særligt med *skovens særlige indhold*, men også *skovens opbygning*, emner relateret til *skovdriften*, skovens indhold af *faciliteter* samt *oplevelsen af andre gæster* i skoven, har betydning. Jeg har valgt at anvende disse overskrifter og relatere disse til de ovennævnte præferenceundersøgelseres resultater.

6.3.1 SKOVENS SÆRLIGE INDHOLD

Skovens særlige indhold relaterer sig til det, at skoven tilbyder mulighed for særlige oplevelser, som nemmere fås i skoven end andre steder, eller som alene binder sig til skov. Som nævnt ovenfor er dette i høj grad naturoplevelser, oplevelser af skovens *dyreliv* yderligere muligheden for at se *vand*. Men særligt dét, at skoven tilbyder mulighed for oplevelse af *stilhed* eller fred og ro, enten som kontrast til oplevelse af by, eller blot som oplevelse af noget andet end det, man oplever til hverdag, værdsættes af de interviewede.

6.3.1.1 Stilhed

Danskerne udtrykker, at det, de foretrækker allermest i skoven, er stilhed. I afrapporteringen af de omtalte præferenceundersøgelser funderes over begrebet stilhed, for der er sjældent stille i en skov i forståelsen "ingen lyde", og det beskrives, hvorledes stilhed højst sandsynligt indbefatter fuglesang. I den forståelse, mine interviewpersoner anvender begrebet, er stilhed lig med fred og ro. Merete siger (...) *men så er det også den vidunderlige stilhed, der er. Altså... jeg føler, der er... nu spurgte du, om jeg var bange. Jeg vil nærmere sige, at der er fredeligt. Det er måske også derfor, jeg ikke føler mig utryk ved det.... at jeg...åh der... i skovens dybe stille ro. Altså, der er virkelig fredeligt.(...)*. For Merete fremviser skoven denne ro, som hun forbinder med stilhed. I de beskrevne præferenceundersøgelser fremlægges det som om, stilhed er en præference, men i mine interviews fremstår det nærmere som en begrundelse for at søge skoven, der med sin stilhed er et alternativ til byen og det liv, vi lever. Ragner siger (...) *Der er fred og ro, og der er ikke de der mærkelige... altså unaturlige lyde. Her er det jo fuglene, der synger og bladene, der blaffer i vinden... der hvor jeg færdes, der er jo masser af telefonstøj og folk, der taler højt osv. Det er ligesom, at så bliver det afløst af nogle naturlige, almindelige lyde. Som menneskets øre er indrettet til... og det er det ikke på en normal arbejdsplads vil jeg sige...(...) vores biologiske fundament, det er stadig det naturlige... ting... Nu er det grønt, og vores øjne er indrettet til at se grønt... Og alle de der... jeg tror et eller andet sted, at der ligger et urinstinkt, som man har behov for... man lærer at leve med de der metalliske lyde, men man bliver ikke helt god til dem. Det tror jeg ikke. (...)*. Ragner har således behov for at høre de lyde, som skoven tilbyder, og han finder direkte, at det er et biologisk behov for mennesket at komme i naturen og høre naturens lyde frem for kunstige lyde, skabt af mennesker.

Lotte beskriver den følelse, hun får at af komme i skov. (...) *Der er ikke stressende jo, fordi hvis man går på Nørrebrogade, så er det jo også stressende på den måde, at der er mange mennesker og biler og... ja. Det... støj det stresser jo.(...) Det er fordi, der er helt stille og ikke nogle mennesker. Det er igen, det er jo et sted hvor der ikke tuller mennesker omkring en. (...) ...det er ikke en larm, som det er i byen med biler og mennesker, der snakker og... sådan noget....(...) ... Der er stadigvæk stille, fordi... det er bare sådan lidt summen, der er sådan et sted. (...) Jeg ville ikke kunne sidde og havde den der følelse inde på hovedbanen... Altså, der er alt for mange forstyrrelser, ikk? (...).* For Lotte er stilhed forbundet med, at der ikke foregår alt muligt omkring hende, og skovens summen giver ikke samme anledning til stress, som byen gør. Matilde giver udtryk for samme forståelse. (...) *selvom der er liv og det pusler og sådan noget, så er det... meget naturligt, og det er sådan en naturlig ro, der er. Øhhh... i forhold til for eksempel bymiljø, hvor det er... så kommer der sådan hurtige lyde og... øhm... jamen det er bare ikke naturligt, det er sådan noget menneskeskabt. Det der, det er naturligt...(..).*

6.3.1.2 Sø og vand

I præferenceundersøgelserne er muligheden for at se sø og vand i skoven en klar topscorer. I mine interviews nævner flere muligheden for at se vand som spændende. For Ina er vandet kilde til en kontemplativ oplevelse. (...) *...at sidde og kigge på vand. Det er også noget man kan blive helt... nærmest som om man sidder og mediterer (...).* Den kontemplative oplevelse kan beskrives som en sansemæssig oplevelse, hvor man ikke stiller spørgsmål ved det betragtede, og ikke betragter naturen med et særligt formål. Oplevelsen af vand i skoven kan således lede til denne form for oplevelse for Ina, der bruger disse oplevelser til at stresser af og genvinde energi. For Lotte og Steen er vandet et sted, hvor skovens dyreliv har særlige betingelser, og hvor man derfor får mulighed for at opleve dem i særlig grad. Lotte siger (...) *Når man står sådan ude i en skov, hvor der er en lille sø, og man kan se sådan solen ned i søen og... øh... hvad hedder det, og ja, at man kan fornemme alt det der liv, der er i søen af... også af insekter og frøer og alt sådan noget. Det kan jeg godt lide...(..).* For Lotte er det oplevelsen af dyrene, og det billede, der skabes af vandet i skoven, mens det for Steen mere er det biologiske liv, der er knyttet til vandet som element, der er interessant. (...) *Der vil altid være skovsøer og jo. Men de kommer jo med årstiderne også. Om sommeren er der ikke så meget å, om vinteren er der åer, og søerne måske lige holder vand og sådan noget...(..)* *Det hører til, det synes jeg... Det er også fordi, de fleste skove, jeg har været i, der er der altid en skovsø eller en å... altid. (...) Og så er der jo salamandre og frøer og guldsmede og alt det. Så kan man komme ind og så er der en hel masse liv omkring der. Det er altid sådan et livligt sted, hvor der er vand... (...).* Oplevelsen af dyr for Steen er ople-

velsen af noget, der har større berettigelse end ham selv. Steen finder, at skoven er dyrenes sted, og at det er sekundært, at vi kan komme og opleve dem der. Samtidig beskriver Steen, at skoven næsten er det eneste sted i Danmark, der er dyrenes sted. Steen siger (...) *Dyrene bruger det jo allermest så, det er vel, dem, der bruger det mest og så kommer vi og bruger det, fordi vi godt kan lide at være der, både at se dyrene og skoven (...).*

6.3.1.3 Pattedyr og fugle

Det er særligt rådyr og egn, der beskrives som populære at møde i præferenceundersøgelserne. Alle interviewpersoner forholder sig til skovens dyreliv og det, at skoven giver særlig mulighed for at opleve dyr, som man ellers ikke får andre steder end i skoven. Signe beskriver (...) *Og så med de der... stadigvæk lidt anemoner.. de er knap væk og så i det fjerne, så ser man sådan nogle... der kommer gående...(peger med fingre som gevir)...Det er en stor oplevelse. (...).* Oplevelsen af dyrene er en særlig dimension, som flere af interviewpersonerne kommer ind på. Poul og Nis fokuserer op den kontemplative oplevelse, dyrene kan give anledning til, men som er svær at sætte ord på, og hvor der ikke direkte findes forklaringer på, hvad det giver, og hvorfor man søger det. Poul siger (...) *Altså de der morgener, hvor jeg har set rådyr, når jeg kører ind på arbejde, der tænker jeg også... altså man bliver jo helt opslugt af det... (...) ... sådan en morgen, hvor solen står igennem, når du lige kommer igennem, har jeg set et par gange, at lige pludselig så kommer de der foran dig sådan løbende foran. Jeg synes, man bliver helt sådan... det dirrer inden i.... Men det er svært lige at sætte ord på.(...).* Samme forståelse har Nis. (...) *Og... hvis du kommer ud i skoven nu her, hvor dyrene parrer sig og... sådan noget, så er det også anderledes end det er om efteråret. (...) At gå lige så stille ude i skoven i stille vejr måske og høre, altså du kan næste høre knopperne de springer ud. Du kan næsten høre bladene folder sig ud og fuglene, der kvidrer. Nogen gange er de jo i bedre humør, hvis der lige er kommet en regnbyge, så er fuglene rigtig glade og sådan. Så er det jo rigtig... så synger de og er rigtig godt tilpas. Og... Jo. Det er lige før man kan høre myrerne de kryber hen over vejen, altså (griner) det kan man ikke, men man oplever dem jo. Og det.. Aj men, altså det.... igen. Man skal opleve det. Det er sådan... at beskrive det fuldstændig, det... det kan man ikke. Man skal opleve det. Det skal man.(...).* For Ragner er oplevelsen af skovens dyreliv særlig knyttet til oplevelsen af skovens lyde. (...) *De der naturlige lyde. Det andet er unaturligt. Det er kunstigt skabte lyde. En fugl er jo ikke kunstigt skabt... det kan diskuteres selvfølgelig, men almindeligvis er det jo naturlige fugle...(...) Men det har jo nogen gange om morgenen... har jeg gået tidligt om morgenen, inden solen stod op. Der er jeg gået ud i skoven eller har cyklet i skoven. For at høre den der lyd. (...).* For Ragner er en væsentlig del af oplevelsen af skoven det, at kunne opleve

dyrene, og særligt fuglene. Hans skovfølelse opstår således gennem oplevelsen af fuglesang.

Nis har også oplevelser med dyrene, ved at han efter en tur går hjem og ser i bøgerne, hvilke dyr han har set. (...) *Men altså... ud i skoven og... du... går bare stille derude, og du er måske... oplever noget med dyrene eller sådan noget, som du ikke har set før. Eller måske ser du et dyr, som du... en fugl eller noget, som du er i tvivl om hvad det er... og du går hjem og finder ud af det, nu har du så set en sjælden fugl eller sådan noget.* (...). Dette kan beskrives som en imaginativ oplevelse ved det, at oplevelsen bliver beriget af den viden, Nis henter i bøgerne. Denne "at lære" forståelse giver Malou også udtryk for. (...) *jeg synes jo ikke, at insekter er fantastiske... det må jeg blankt indrømme... det synes jeg ikke. Men jeg synes omvendt, at det er sjovt... at... og det er også meget i forhold til børn... at komme derud og kigge og se og... lære.*(...). Malou beskriver også en særlig skovtur, hvor skoven var fuld af frøer på vandring. (...) *Sår går man rundt med sådan en lille 5-årig knægt og hans mor og jeg og kigger på de der frøer som simpelt hen... jeg har aldrig oplevet noget lignende. Det var bunker af de der frøer. Der var ikke én frø nogen steder. Der var minimum 2 frøer ovenpå hinanden.*(...).

Ina, Malou og Steen har også en forståelse af skoven som dyrenes hjem, der beriger deres oplevelse i skoven. Ina siger (...) *Sådan om aftenen at kunne høre nogle ugle, eller... frøer... eller fisk, kan jeg huske, at jeg så i sådan en lille bæk og sådan... jo, bestemt. Det synes jeg, fordi det netop er interessant, at det er der, de er...eller at der har de ligesom... råderum på en eller anden måde. Der er det dem, der hører til. Ja.*(...). Malou siger (...) *Det må godt være en ugle...og ræve og sådan noget... de skal vise sig lidt engang imellem. De skal ikke komme hen til mig. Altså, jeg skal komme gående, og så skal ræven 20 meter længere fremme lige komme løbende forbi... men den skal helt klart ikke komme over. Og sige hej. Fordi, den skal være ligeglad med mig. Synes jeg.* (...) *Det vil være hyggeligst. Øhm... Jah, bare ligeglad fordi... vi er en del af det, og de er en del af det. Vi skal bare... vi kommer ligesom bare på besøg i dens hjem.*(...), mens Steen siger (...) *...vi kommer bare og bruger deres [dyrenes] og nyder det.* (...) *At man ikke satte hegn op for at vi kunne gå og ikke blive stanget af en eller anden, eller et eller andet åndssvagt. Det vil jo være helt forkert. Helt hen i luften. Det er dem, der skal være nummer ét og så kan vi komme og gå der*(...). Oplevelsen af dyrene i skoven er således at opleve skovens virkelige beboere, og skoven er på denne måde dyrenes sted. For de interviewede sætter det deres liv i perspektiv og giver dem en fornemmelse af, at vi blot er en del af naturen, eller en del af noget, der er større end os.

6.3.2 SKOVOPBYGNING

Generelt foretrækker danskerne en varieret skov. Variation hænger tæt sammen med dét, der i præferenceundersøgelserne kaldes ”skovopbygning”, altså forhold relateret til træarter og bevoksningsstørrelse. Imidlertid rummer mine interviews ingen udsagn om foretrukne parcelstørrelser eller omdriftsaldre, men flere udsagn om den *foretrukne skovstørrelse*, for at interviewpersonen kan få følelsen af at være i skov, hvorledes træernes *aldersfordeling* foretrækkes samt udsagn om, hvorvidt skove må have *urskovspræg*.

6.3.2.1 Variation

For Flemming og Lone skaber den varierede skov et spænd af oplevelsesmuligheder. Flemming siger (...) *For der er både fyrretræer, nåletræer, og der er løvfældende træer. Og der er en pæn variation i det. Det giver det, at når du går en tur gennem skoven derovre, så kan du se udviklingen i det. Det vil sige, at du kan se træerne springer ud. Du kan se, hvor langt de er. Det er en af de ting, som vi gør, og når vi går gennem skoven derovre, har du set at nu er knopperne så store....Se nu springer de der ud, og der er også de der og der... der er flere typer træer, så de springer ikke ud på en gang. Du kan se udviklingen i det. Om efteråret, du ser farverne... Det er jo ualmindelig smukt den farvevirkning, der er i. Derfor skal det også være varieret skov.(...).* For Flemming giver en varieret skov således flere muligheder for oplevelser, der særligt relaterer sig til oplevelsen af de skiftende årstider og skovens farver. For Lone er det en visuelle oplevelse, som skabes af variation, der giver en oplevelse. (...) *Nogen gange giver det... jeg kan godt lide ligesom jeg nu kan lide variation på mange andre måder, så kan jeg også vældig godt lide variation i et landskab. Og når et træ... står i Dyrehaven, for eksempel sådan et gammelt træ midt på en slette a la Eremitagen, så giver det jo et særligt synsindtryk.(...).* Det er således de oplevelser, der skabes af kontraster, Lone foretrækker, og netop gennem variation finder hun mange af disse oplevelser. Lone beskriver ligeledes en forkærlighed for dimensioner, der ligeledes kan tilfredsstilles gennem variation i skov og landskab.

Steen definerer en smuk skov som netop varieret. (...) *I en smuk skov... der må godt være, altså må godt være skov og... en lille smule.. klippe... hvor man kommer op over træerne... og sådan... der må godt være sådan lidt terrænforskel, ja. Det vil være rart. Og så... små og store træer. (...)* Så jeg kan godt lide det der store træer at gå indimellem. (...) *Altså, det må godt veksle... Det må godt være... meget tykt... for eksempel der kan også være tjørnekrat og alt muligt, så kan man ikke komme igennem. Men det har også sin charme, at så er der måske nogle små dyr, der har glæde af det og kan være der alene. Og så.. vi kan jo gå udenom, altså. Det kan også være meget rart, at man kan se. Man kan måske ikke se så langt, det er svært at få øje på ting, men der må godt være spring, sådan, som ikke er helt lukket... sådan*

halvåbent, eller hvad det hedder. (...). For Steen er således den viden om, at dyrene har noget at gå i, hvor mennesket ikke kan komme, med til at gøre oplevelsen af skoven særlig. For Ragner findes der både et argument, der relaterer sig til oplevelsen, men det betyder også noget for plante- og dyrelivet. Han siger (...) *Der skal være åbne arealer med slette og sådan noget. Det hører sig også til i en del af en skov. Der skal være nogle lysninger. Fordi så fuglene og... hvad der ellers er af andet grønt kan vokse op, fordi der vokser jo forskelligt grønt, om der er lysninger eller om der ikke er lysninger...(...).* Ragner har således en forståelse af skovens vækstmuligheder, der betyder, at han foretrækker åbne områder, for uden åbne områder, ikke så stor variation i skoven.

6.3.2.2 Skovstørrelse

Merete forholder sig, som den eneste, til skoven set fra landskabet. Om skovens størrelse siger hun (...) *det skal ikke være sådan en lille klat, at man kan se udenom. Det skal være... det skal virkelig være, at man på afstand kan se, at der ligger en skov der og ikke bare sådan en 4-5 træer. (...)* Ej, *det skal nærmest være sådan, at man på afstand kan se, nu kommer jeg hen til en skov(...).* De øvrige interviewpersoner forholder sig alle til, hvor mange træer, der skaber en skov i den forstand, hvor stort et areal med træer skal være, for at de får følelsen af at være i skoven. Flertallet siger, at der skal mange træer og store arealer til, for at de får følelsen af at være i skov. Ina siger (...) *det skulle i hvert fald være sådan, at jeg ikke kunne se huse, når jeg kiggede igennem den, når jeg kiggede gennem træerne. At så skulle der ikke være huse på den anden side. Og det skulle være sådan, at man ikke kan se noget...noget...by eller motorvej eller et eller andet. Så der måtte egentlig godt være en forholdsvis bred hovedvej eller sådan, men det skulle bare ikke være... den der fornemmelse af, at her var der noget, der allernådigst havde fået lov til at blive stående... (griner)...(...)* jeg tror ikke, at jeg ville have det [skovoplevelse], hvis jeg ikke kunne gå særlig langt. Før jeg ligesom var ude af det... Øhm.. Jeg tror det er sådan en kombination af ikke at kunne se og så kunne gå lidt altså... i ro og fred. Ja. (...) Og roen. Altså også at kunne bevæge sig i det der sådan helt andet rum... (...). For Ina er det således væsentligt, at hun kan bevæge sig rundt i et område med træer, for at hun får fornemmelsen af at være i skov. Samme følelse har Matilde. (...) ... *altså jeg tror, der er to ting i det. For det første skal en skov ikke ligge i en by. Men det kan selvfølgelig godt gå op til en by. Det er det ene kriterie. Og det andet kriterie... ej, det er ikke nok, at fordi den er tæt, så går jeg ind i den, og så er der måske 1 minut, så er jeg ude af den, så er det ikke en skov. Så er det en samling træer... Det skal være lidt mere. Det skal .. jeg kan ikke sige minimum hvor meget, men der skal være nogle stier rundt.. man skal fornemme, at nå men jeg kan gå en tur i skoven. Hvis jeg bare kan gå i 1-2-4 minutter rundt i ring, og så er jeg ude... ej, så synes jeg ikke, det er en skov(...).*

I modsætning her til er Jesper, der blot behøver få træer for, at han føler, han er i skoven. (...) *Og så var der en lille skov ved siden af, der lå ved vores efterskole. Og den fik vi nogle fine skovoplevelser i, selvom skoven var 50 gange 50 meter.(...) Indenfor de 50 gange 50 meter, der stod træerne tæt. Og de var ligesom afgrænset hvor du gik fra. Havde der nu været samme mængde træer på dobbelt så meget område, så havde det ikke været skov. Så havde det været et græsareal med nogle enkelte træer på. Men indenfor det område der, der var det som at være i en stor skov. Det er meget det, der gør... at man kan stå inde og se, at der er træer hele vejen rundt. Og ikke rigtig kan føle, at der er en verden udenom. (...) Når man er lukket inde af træer, så er det... ellers kunne man have en bunke på 20 træer, og så ville det være en meget lille skov. Man ville så kun kunne stå der og føle det som en skov. Går man 5 meter den ene vej eller 5 meter den anden vej, så vil det ikke føles som skov mere.(...).* Malou har samme forståelse (...) *Jeg tror ikke, det kan blive for småt. Det er meget hurtigt skov, synes jeg... (...)* Imidlertid er hun meget bevidst om, at hun får noget andet ud af at være i en lille skov, end i en stor. (...) *Men jeg får ikke det ud af det selv, som at gå en tur. Hvis man kan få lov at gå rundt en times tid derinde uden nødvendigvis at krydse den samme.. det samme træ flere gange... så ville jeg synes, det var skønt. Øhm... og i virkeligheden, jo større, jo bedre.(...).* Det er således meget individuelt hvor mange træer, der "gør" en skov, og hvorvidt skovfølelse indfinder sig blot ved at stå mellem træer, eller om man skal have mulighed for at gå rundt, førend man føler, man er i en skov. Imidlertid nævner alle, at skovfølelsen bliver større, hvis man kan gå rundt mellem træer uden at møde elementer af by eller komme tæt på befærdede veje, hvor trafikken larmer.

6.3.2.3 Skovens rumlige opbygning

Ingen af de interviewede forholder sig til, hvor store parceller, der bør være i en skov, ligesom det ikke beskrives, om skoven bør bestå af monokulturer eller blandede bevoksninger. Imidlertid har de interviewede kommentarer til skovens rumlige opbygning, herunder forekomsten af lysninger. Flere nævner muligheden for at gå til lysninger i skoven, og det at kunne sætte sig her i solen. Matilde beskriver sin foretrukne skov, hvor der ligeledes skal findes lysninger. (...) *jeg tror sådan en bøgeskov eller sådan noget, hvor der er lys, sådan så sollyset kan få lov at komme end gennem bladene eller... gennem træerne eller hvad man siger, hvor der, træerne står ikke så tæt at det hele bliver lukket til. Så skal man helst, jeg skal helst kunne se en sådan en... skovåbning, eller hvad hedder det... (...)* En lysning, hvor der er... hvor solen for eksempel kommer ned igennem. Ikke nødvendigvis behøver jeg at være der, men der skal ligesom være den mulighed, at der kan man altid gå hen (griner)...(...). For Matilde tilbyder lysningen en afveksling i skoven, og alene muligheden for at kunne gå derhen, har værdi. Nis ser lysninger som noget særligt i skoven, der tilbyder ham en særlig mulighed for fordybelse.

(...) jeg bliver da vældig glad, når jeg kommer ud på en lys plet. Og hvis der stod en bænk kunne jeg da godt komme i tanker om at sætte mig der ude i solen...(...) en dejlig... ude hvor solen kunne bage på dig, hvor du kunne sidde lige så stille og fundere over, lytte lidt og sådan. Jo, det tror jeg helt sikkert.(...). For Nis ville en lysning i skoven således betyde, at han ville blive gladere af at komme i skoven, og lyspletten inviterer til afslapning og nydelse.

6.3.2.4 Aldersfordeling

Flertallet af de interviewede foretrækker gamle træer, eller gamle skovområder, hvor man kan fornemme, at der har været skov i mange år. Jesper siger *(...) Det er meget med de der gamle skovområder, hvor man går ind og siger, wow, det er lige før skoven laver en hule for dig. Hvor du går ned af bakke og der er underskov hele vejen rundt. Du ved ikke hvad der er rundt om næste hjørne. Går sådan lidt og dagdrømmer om, at nu er man ridderen og skal ud og undersøge området.(...)*. Nogle har ikke forklaringer på, hvorfor det netop er gamle træer, der bør være i deres foretrukne skov, mens andre er mere bevidste omkring forskelle på gammel og ung skov. Lotte siger *(...) når det er en gammel skov, ... så synes jeg, der er meget mere at se på. Fordi så ligger der måske væltede træer og forskellige størrelser af træer og... øhm. Og så er der lavet de her stier af folk... fordi den netop har været der i mange år. Og... jeg synes, der er mere at se på, fordi den har været der i mange år. Den har haft mange år til ligesom at forme sig... (...)*. For Matilde har Vestskoven karakter af ung skov. *(...) Vestskoven er faktisk ret ung, den er ikke sådan en gammel skov, der synes jeg det sådan... nogen gange synes jeg ikke rigtig, det er en skov. Netop fordi de ikke er så gamle, træerne, og de står meget tæt. Engang imellem laver de en rydning for at få mere plads, men så længe den... er bare sådan nogle små pinde...nej, det er ikke en rigtig voksen skov for mig... (...) så er det en beplantning. Så er det lidt mere sådan en plantage.(...)*. Træernes alder har således stor betydning for, om de interviewede får følelsen af at være i skov, når de kommer der, og ingen af de interviewede beskriver ung skov som egentlig skov.

6.3.2.5 Naturskovskarakter

Præferenceundersøgelsernes forfattere beskriver, at naturskov eller urskov ikke kan betragtes som en ideel lystskov. Selvom flere af interviewpersonerne siger, at skoven skal være sin egen og ikke underlægges pleje, beskriver de alligevel, hvorledes skoven skal indeholde stier og affaldskurve, og at træer, der vælter, skal fjernes. Præferenceundersøgelsernes konklusion om naturskov som mindre attraktiv i relation til rekreation, underbygges derfor af mine interviews. Som Agnete siger *(...) det er meget sjovt, for hvad er naturlig skov egentlig. For hvis man ser der hvor skoven bare får lov at vokse, så er det jo... så kan man ikke gå en tur i skoven. Der er jo heller ikke*

særlig flotte træer eller sådan, for de får ikke lov at være der. Så man kan sige, at det gode ved det sådan, at skoven bliver drevet eller sådan, det er at så er de der flotte træer, og skovbunden og alt det der... (...) [foretrækker] en skov hvor der er ryddet op. Og hvor der er pænt, og hvor der er vidder, og hvor man kan kigge ind mellem træerne, og der sådan er lidt af hvert. Både åbne områder med store trækroner og nogle områder med skov og sådan, forskelligt (...). Malou ville foretrække, at skoven ikke plejes intensivt, men begrundet behovet for, at skoven skal være "pæn" med, at det skal være let at komme der. (...) jeg har brug for, at det skal være let for mig. Vi var der med en barnevogn, så derfor... (...). Ina beskriver, at skoven er dyrenes, og at der derfor bør være mindst mulig pleje. (...) Jeg vil sige, at det... det er fantastisk at have det der, altså ligesom netop meget fredfyldte, men jeg er også sådan en, der er enormt dårlig til at finde vej, så det aktiverer også sådan en... uhhh, åh nej. Hvor er det, jeg kom fra og sådan noget (griner). Så.. der kan jeg godt mærke, at der får jeg lidt stress på. Sådan at skulle tænke på, åh nej, nu er jeg faret vild og.. hvor kom jeg fra ...så... på den måde er jeg ikke så.. jeg kan fare vild alle steder (...). Mens hun således er opmærksom på, at dyrene befinder sig bedst, hvis skoven har et vildt præg, opfatter hun det som problematisk med en vild skov, fordi hun får svært ved at orientere sig. Hun foretrækker derfor, at der ryddes i visse områder, hvor man kan færdes, mens andre områder kan lades mere i fred til dyrene. Otto er den eneste, der virkelig ville foretrække, at skoven var naturskov. (...) når jeg går ude i skoven, ville jeg da ønske, at jeg gik i en naturskov. Det vil jeg helst.. (...) Altså jeg ville ønske, at jeg kunne gå i en urørt skov, hvor der ikke havde været rørt ved den i 50 år. (...) der begynder at blive spændende, for der falder træerne, som de bare gør. Og så hvis du kommer hen og ser, så er der lige pludselig nogle biller, som du ellers aldrig ser, fordi der bliver ryddet op (...). Otto er således meget bevidst om, at naturskoven tilbyder noget, som en plejet skov ikke har, og han ville foretrække naturskoven, fordi han mener, at denne skov er mere spændende.

6.3.3 SKOVDRIFT

Hvorvidt en skov føles som en skov at være i, afhænger i høj grad af, hvilke træarter, der findes i skoven, ligesom den måde, skoven drives på, har betydning. Det vil sige, om der udføres *kulturarbejde* og pleje af bevoksningserne, om der efterlades skovningseffekter i skoven, og om der findes udgåede træer i skoven, der ikke fældes.

6.3.3.1 Træarter

Det er særligt undersøgt, hvilke træarter danskerne foretrækker. Her fremgår det, at danskerne foretrækker bøg frem for rødgran. I mine interviews gives en række begrundelser for, hvorfor de interviewede foretrækker løv- frem for nåleskov, ligesom der gives et par bemærkninger om bøgen. Signe siger (...)

Men jeg kan også godt lide at komme til en bøgeskov hvor træerne står huit, huit, huit (viser rækker med hænderne). Men ikke med henblik på produktion, slet ikke.(...). Signe foretrækker således søjlehallen, men ikke fordi træerne bliver gode stykker træ; alene fordi synet af dem er flot. Beate siger (...) Altså om foråret, der er det jo klart sådan noget med bøgetræer og sådan noget, det er bare så flot, når det springer ud. Sådan nogle gamle egetræer og sådan noget. Det er netop de der knudrede træer, det synes jeg er smadder flot. Jeg ved ikke, om jeg specielt... jeg tror bare, jeg nyder at være i skoven.(...).

Imidlertid er det oftere nåle- kontra løvtræer, mine interviewpersoner udtaler sig om. Mange nævner, at det grønne er godt for os, og at det netop er løvtræerne, der giver os dette. Agnete siger (...) *Altså... det er dejligt og det er god energi og det... de der grønne farver og... nu.. det er enormt flot.(...),* og Bent siger (...) *De giver jo et farvespil, et lysspil og... i sådan en lys birkeskov som er helt fantastisk, frem for en mørk nåleskov. Som der måske også er spændende.... men, den er knap så interessant. Synes jeg. Som løvtræer i det hele taget. Jeg kan se det for mig. En kanon lækker bund i en lys birkeskov, og at vi på nogle tidspunkter kan se dyrene inde i skoven.(...).* Eller som Kurt beskriver det (...) *Det er om foråret, når de springer ud. Den lysegrønne skov der. Det er... det sidder sådan... Også når jeg kørte rundt i Jylland der... Jeg har været ved Silkeborg og på Als der. Rundt i de der store, dejlige skove der. så det... og det er dejligt. Også om efteråret, når det begynder at blive farver på. En granskov den er sådan mere bombastisk.(...).*

Flertallet er enige om, at nåleskov ikke er interessant. Faktisk er det kun Signe, Nis og Steen, der nævner, at nåleskov har en funktion, og kun Nis og Steen beskriver, at de kan lide at være i nåleskov. Brian, Beates kæreste, siger (...) *jeg synes ikke at de der rødgranner de hører til i en skov. (...) det er jo ren industri, de der høje, grimme træer. Det synes jeg i hvert fald. Jeg ville hellere have haft, at det var kastanjetræer eller et eller andet. Det er meget flottere træer. De ser helt vildt flotte ud. I stedet for en pind, der bare står... helt tæt. (...) Det er flagstænger (...).* Otto finder direkte, at granplantager er fabrikker. (...) *Jeg er ikke spor tiltrukket af granplantagerne. Slet ikke. (...) Jeg synes de er... sådan nogle monokulturer der, jeg synes, der er røv-kedeligt. Altså...(.) Der er næsten ingen underskov, vel? Der ligger kun grannåle.. (...) Jeg HADER de der fabrikker, vor det hele bare står sådan der. Og det er jo det, det er. Det er jo en fabrik. (...).* Ragner har samme indstilling. Han siger (...) *Nåletræer vokser sig høje, og så... kvæler de... vegetationen i bunden, hvis de står for tæt.(...) Altså ellers vil jeg sige, at et enkelt nåletræ hist og her, det skader ikke noget.(...).* For Otto og Ragner er det en forståelse af, at der ikke er samme form for liv, der har stor betydning for deres forståelse af, at nåletræ er mindre interessant, mens det for Brian er træets form, der gør det mindre attraktivt.

For Ina og Matilde derimod, er det alene den måde, hvorpå en samling af nåletræer opleves for dem, der har betydning for, at de foretrækker løv. Som Ina siger (...) *jeg er ikke særlig vild med det der gran... (...) ... det er sådan en fornemmelse af, at de er... øhm... for det første meget, meget mørk og sådan tungt. Og... ikke særligt meget liv. Ligesom... jeg er meget fascineret af den der stilhed, der tit er der. Sådan helt stille... men... jeg synes... det er sådan lidt dunkelt. Jeg synes, der er lidt kirkegårdsagtigt over det... (...) altså... ja som sagt.. så kan jeg være meget fascineret af det, men... jeg ville aldrig nogensinde købe et hus, hvor der kun var det for eksempel. Så ville jeg synes, det var for trist. (...) Matilde mediterer og beskriver i den forbindelse (...) Og hvis jeg tænker på skov, så kan jeg også tænke på noget, som jeg synes er ubehageligt... det er sådan noget tæt nåleskov eller sådan... tæt granskov. Det forbinder jeg både i dagslys og mørke som noget lidt uhyggeligt. (...) Det er det der med, at det er så tætpakket. Der er ikke rigtig den... der skal helst være luft. Jeg kan godt lide, hvor der er åbne arealer i mellem hvor solen får lov at strømme ned og sådan noget. Men det meget lukkede, det synes jeg faktisk er ubehageligt. (...) Det er den der... for mig er en nåleskov meget lukket. Man kan kun lige sådan snige sig nedenunder, måske, men der skal helst være luft... Jeg forbinder også skov med noget frihed. At der skal være sådan... plads til at man kan være der... Ina og Matilde giver referencer til, hvorledes de oplever nåleskoven, Ina som kirkegårdsagtigt, Matilde som repræsenterende noget, der ikke hænger sammen med følelsen af frihed. Hverken Ina eller Matilde ville sætte sig ned i en nåleskov, ligesom de ikke udtrykker forståelse for, at nåletræ kan være attraktivt eller have værdi.*

For Signe og Steen har nåletræ en værdi for dyrene. Signe siger (...) *jeg kunne godt undvære den, men det kan godt være, der er nogle andre, der har brug for den. Dyrene har brug for den, for de kan gemme sig i den...* Som barn sagde Signe, når familien gik forbi et område med nål at (...) *nu er gardinerne trukket ned...* Hun var også bange for at gå ind i nåleskoven, da hun var barn. (...) *en gang der... var vi gået ind... fordi vi skulle plukke nogle svampe.. for om efteråret var det også pragtfuldt, ikk? Men pludselig opdagede jeg min søster, hun var... jeg kunne ikke se hende... og så.. ja... Rødhætte har ikke levet forgæves, vel (griner)... det kan jeg godt huske, at det kunne jeg altså ikke lide, men på den anden side, så kunne jeg godt se, og navnlig når der var sne, så kunne jeg jo godt se at dyrene de søgte.. de gik meget derind... (...). Steen jæger og finder, at der bør være nåletræer, som vildtet kan gemme sig i. (...) *flest løvtræer, men også nåletræer. (...) de har ikke blade på samme måde, jo. De falder ikke bladene og... når isen ligger og sneen ligger på samme måde, så kan man ikke se det på samme måde. For du kan ikke se en gren på et nåletræ, rigtig. (...).* Signe og Steen har således en forståelse af nåletræernes betydning, der særligt for Signe betyder,*

at hun finder, at der gerne må være nåletræer i skoven, selvom hun ikke finder, de tilfredsstiller hendes behov for at opleve smuk skov.

6.3.3.2 Kulturarbejde

Som tidligere nævnt foretrækker danskerne en skov, der plejes, så den er fremkommelig. Som Kurt siger (...) *Vi er vant til, at med skov, så bliver der ryddet pænt op. Det er klart, at det flyder noget ud efterhånden. (...) Jeg er et ordensmenneske, og det skaber nok lidt... Og jeg tror bestemt, det er godt for mange ting, at det bliver liggende. Men jeg kan ikke lide at se på det. Det kan jeg ikke... (...) Men jeg tror, det er godt for naturen. (...)*. Denne forståelse fremkommer hos flere af de interviewede, der spørger til, hvad det skal gøre godt for, at der efterlades dødt træ i skoven. Således spørger Beate og Merete, mens Kurt, Nis og Inga mener, at det døde træ må gøre godt for noget. Beate spørger (...) *Det irriterer mig lidt. Ved du hvad ideen er med det? Er det for at jorden skal blive bedre eller... (...)*, mens Merete siger (...) *Østskoven, den er ikke så velholdt som den derovre. Skægt nok. Men der er... altså det er lige op til Park Allé, det har knebet. Der har været vådt og så rådner træerne jo. (...) Og så har der jo ligget nogle stammer indimellem, så jeg har tænkt, at ej, dem kunne de da godt tage og fjerne, ikk? Men det har jo også noget... noget af det er jo også for at gøde jordbunden, kunne jeg forestille mig... (...) jeg synes, det har været lidt rodet ovre i Østskoven. Det må jeg sige. (...) Ina ved, at det døde træ er godt, og hun finder også, at der findes en anden oplevelse forbundet med det døde ved. (...) jeg kan huske at have været ude nogle steder, hvor der har ligget enormt mange træer, og det synes jeg på sin vis også var fascinerende at se de der knækkede træer og sådan noget. Så noget af det må meget gerne blive liggende. Men jeg synes da... jeg synes også det er fint nok at fjerne noget af det og bruge det, men det... altså.. jeg ville synes det var synd, hvis det var det hele, der blev fjernet med det samme. Altså... Ja. (...)*.

For Merete, Kurt og Beate er det dog særligt forbundet med rod, når grene og andet efterlades på skovbunden. Beate finder direkte, at det ødelægger hendes oplevelse af skoven, at der ikke er fjernet grene efter hugst af træer. (...) *Men det der er underligt, det er, at der står sådan nogle høje stubbe nærmest. De har jo delt sig, vi kan jo prøve at kigge på dem, de står lige herude. Plus at så har de smidt en masse affald i søen, og det er... det er tre fire uger siden, og det er ikke blevet fjernet. Det ligger bare og rådner altså. Sådan noget synes jeg er så ærgerligt. Fordi det ødelægger lidt glæden ved at... Jeg har ikke lyst til at sidde nede ved søen, når der lugter sådan råddent træ og sådan noget. Og se på alt muligt affald, der ligger i søen. (...) Jamen jeg synes, det er noget værre rod. (...)*. Hun har også forståelsen af, at der bør ryddes op, når juletræer er blevet brugt til pyntegrønthøst af beboere nær skoven. (...) *[Beboerne har] en aftale med skovfogeden om, at de fælder nogle grantræer, og så kan man gå op og plukke gran. Der var jeg da oppe*

og virkelig hamstre i julen. Det synes jeg, er fint nok. Men så kunne man måske godt fjerne ligene bagefter, altså de gamle træer(...). Det er dog ikke rod, når stammer er fældet og lagt i sirlige bunker i skoven langs vejene. (...) Det er da meget hyggeligt. Det synes jeg... Der er sådan lidt skovriderstening... (griner)(...). For andre er skovdyrkning slet ikke forenelig med deres forståelse af, hvad skoven kan bruges til, og deres skovoplevelse påvirkes af, om der arbejdes i skoven, og om man kan se sporene efter dette arbejde. Matilde er et eksempel. (...) de har lige lavet en rydning derovre, så tænker jeg meget på, at nu har de haft travlt og nu kan man godt se, at der er blevet længere mellem stammerne og sikke mange der ligger der. Det tænker... så tænker jeg meget på det som selve arbejdet og skovdriften... (...) for så er det ikke længere den rene natur, hvis man kan kalde det det. Eller så er det ikke en ren naturoplevelse. Så er det netop også ligesom en mark, der er dyrket. Så kommer driften ind over det. Øh... jeg ville ikke sætte mig ned i den skov, hvor der lå stabler og stabler og stabler... men hvis der var noget, der var nogen, der havde lavet hist og her, så ville det være... så er det ligesom mere natur for mig.(...). For Matilde er oplevelsen af skoven så naturpræget, at hun finder, at skovdyrkningen bør være sekundær, og hun mener, at hun hellere vil opleve en skov, der ikke dyrkes frem for en skov, der bærer tydelige præg af, at her foretages skovdrift. For Kurt, Merete og Beate derimod, er skovdriften direkte en forudsætning for, at de oplever at være i en dejlig skov. Blot der ryddes op efter rydninger, så de oplever, at skoven har et plejet udtryk.

6.3.4 PUBLIKUMSFACILITETER

Det er beskrevet, at befolkningen foretrækker en skov uden publikumsfaciliteter, og at de faciliteter, der findes, skal være så lidt skovfremmede som muligt. Den samme holdning deles af mine interviewpersoner. Som Malou siger (...) *jeg tror at... jeg synes... det er meget sådan... det er meget noget med at putte noget ind, som ikke burde være der. Lige så snart der er det, så er det ikke rigtig skov. (...).* Publikumsfaciliteter er i denne sammenhæng bænke, affaldsbeholdere, stier og informationsskilte i skoven.

6.3.4.1 Bænke

Mange ønsker bænke i skoven, ofte placeret på særlige steder, hvor man kan vælge at sætte sig, om man vil. Imidlertid findes en grænse for, hvor mange bænke, og i hvilket materiale, for at de kan accepteres i skoven. Malou siger (...) *sjovt nok ville jeg acceptere en bæk. Men... jeg ville gud hjælpe mig heller ikke acceptere en hvilken som helst bæk.... Øhm... og jeg ville helt klart foretrække, at det nærmest bare var en træstamme, der lige var flækket. (...).* Begrundelsen for denne forståelse er, at skoven skal fremtræde på en bestemt måde – det er således ikke vurderinger, der hviler på den praktiske anvendelighed af faciliteterne, men alene den æstetiske fremtoning, eller den

oplevelse af skoven, faciliteterne er med til at give, der beskrives. Matilde ser gerne, at der er bænke og borde i skoven (...) *Fordi det er netop også en opfordring til, at man godt kan tage på skovtur, hvor man sætter sig og spiser i skoven... (...) jeg synes, man er nødt til at holde sig i træ når man er i en skov. Det er sådan... det passer sammen. Fordi, det skal heller ikke være sådan at det står og skriger, at her står der et... rød bænk eller... så tager det ligesom billedet...det... hvis det skal have lov at være der, så bliver det nødt til at falde ind, så det ikke bliver alt for... ja...for markant.(...).* Netop oplevelsen af, at der gerne må være en bænk, men at den skal "passe ind" i skoven, relaterer sig til oplevelsen af skoven som natur, som nævnt ovenfor. Såfremt bænken er udført i materialer, man ikke kan finde i skoven, bliver skoven let for civiliseret, og det minder for meget om en park.

6.3.4.2 Affaldsbeholdere

Alle de interviewede finder, at der ikke bør findes affald i skoven. Flertallet mener, at der bør være affaldskurve, blot de er diskrete. For Signe kan det ødelægge skovoplevelsen, at der ligger affald. (...) *Og der skal... i hvert fald... ikke ligge noget møg og flyde...Det... synes jeg.. det kan jeg ligefrem blive i dårligt humør af at se på... at der er nogle svin til, der ikke rigtig kan finde ud af at... (...) Det ser jo frygteligt ud, ikk? (...) det er uappetitligt. Dåser og alt det der. Men altså, jeg må indrømme, at .. i... min tid, hvor vi er gået i skoven og sådan, så har det jo ikke været noget problem. Det er først nu, når man kommer rundt omkring.(...).* At oplevelsen af affald er negativ, giver særligt Nis og Kurt udtryk for. For dem ødelægges skovoplevelsen ligeledes, og de harcelerer over, at der findes skovsvin. Poul beskriver også, at han søger at lære sine børn, at de ikke må smide affald i naturen, og han griner over, at de også kalder det et skovsvin, selvom det er i byen. Merete finder, at der slet ikke bør være skraldespande i skoven. (...) *Danskere er blevet nogle grise. Og når man kommer ind til byen, det ser jo herrens ud nogle steder. Så man kunne jo tage og lade være med at smide tingene, og så tage dem med hjem i sin egen skraldespand. Jeg kan ikke se, at det skulle være et problem. Det kan jeg altså ikke. Og hvis de ved, at de vil spise en is derovre, eller har noget kaffe med, jamen for søren, så tag da en plastikpose med til jeres affald. (...) Og så er det, at hvis vi så sætter sådan en hel masse affaldsspande op langs med stierne, så er vi ved at nærme os det der for civiliserede. Og det synes jeg ikke, en skov må blive.(...).* For Merete hører affaldskurve således ikke til i skoven, netop fordi, skoven dermed bliver for civiliseret.

Flertallet af begrundelserne for affaldskurve findes i den negative oplevelse af affaldet i skoven. Matilde og Steen har imidlertid en anden forståelse, der relaterer sig til skoven som sted for dyrene. Matilde siger (...) *jeg synes, at der skal være rigtig mange skraldespande... (...) Og det handler ikke kun om, at jeg skal se på skoven, Det er lige så meget vigtigt at.. fordi*

det er naturområde, og der bor dyr og sådan noget...(…), mens Steen er mere direkte i sin forståelse af skoven som dyrenes sted. (...) det er simpelt-hen for dårligt, hvis folk de går og smider, altså. Det er ligesom hvis jeg gik ind i deres stue og så.. så smider jeg det bare på gulvet. (...) Hvis man sætter det op i sådan et meget firkantet perspektiv. Så... smider de det i nogle andre folks, eller dyrenes hjem, skoven er det vel. (...) De kan jo finde på at gå og spise det. De ved jo ikke noget. Så får de mavesår og... eller hvad de nu får. Det er jo ikke lavet til dem, jo. Og heller ikke mad, hvis man smider mad i skoven. Det er det samme.(...).

6.3.4.3 Stianlæg

Generelt foretrækker danskerne, at der findes stianlæg i skoven, men igen, at stierne er mindst muligt specialiserede og ikke fremmede for skovens udtryk. Flertallet af de interviewede går kun på stierne, men begrundelserne herfor er forskellige. For Jesper handler det om bekvemmelighed. (...) *Fordelen ved produktionsskove, det er, at der er nogle godt anlagte stier. Og det er bedre at gå på stier end i noget tæt krat. (...) Det er rarere at gå på. Det er nemmere at komme frem. Og tøjet hænger hele tiden fast, når man går i tæt under-skov.(...).* Inga går kun på stierne, fordi hun er bange for skovens dyr. (...) *Hvis der bare kom en... agerhøne, der fløj op, så ville jeg få et chok. Så det tør jeg ikke...(...) jeg har ikke noget imod at gå på en rigtig, altså hvor man kan se, at der må man gå... Den er trådt ned for eksempel ... Det kan jeg godt. Men ikke sådan gå hvor der er ... nedfaldent løv, og hvor der kan risikere at være en fuglerede eller hvor en hare løber eller... det tør jeg ikke.(...), mens Merete finder, at man ikke bør bevæge sig bort fra stierne. (...) *Jeg holder jo på, at man skal holde sig på stierne. Ikke noget med at rende ind mellem træerne, for der kan man altså forstyrre mere, end godt er. Ikke? Der kan jo godt være et eller andet i skovbunden, som vil have fred.(...).**

Flere nævner, at de ved, at der findes andre oplevelser, hvis man forlader stierne. Malou beskriver en tur i skovbunden (...) *Jeg kan huske engang nede ved... lige i udkanten af den oppe ved ... Charlottenlund slot. Og så var der... så gik jeg igennem. Og jeg kan huske, at jeg godt kunne lide det. Det gjorde jeg for at par år siden. Men det har jeg ikke gjort siden. Der gik jeg udenfor.. der var ikke rigtig nogen sti. Så gik jeg bare igennem fordi det var hyggeligere at gå mellem træerne end at komme ud på strandvejen og gå der. Og det var egentlig enormt hyggeligt, men det er den der... kvasende...noget der knækker og noget... En fantastisk lyd.(...), og Ina finder ligeledes, at man oplever skoven på en anden måde, når man ikke anvender de anlagte stier. (...) *jeg har en klar fornemmelse af, at der ligger flere oplevelser, eller nogle andre oplevelser, når man bevæger sig væk.. Fordi jeg tænker, at det sådan er typisk, at det er der hvor der er rigtig, rigtig mange, der går eller altså... det er sådan en... at der er måske lidt mindre... civiliseret, hvis man bevæger**

sig væk fra stierne. (...) Der må godt være sådan små stier, men det skal bare være sådan lidt... på naturens egen små... stier...(...).

Lotte, Otto og Steen går hellere på de mindre stier i skoven, og Lotte finder direkte, at man får en større skovoplevelse, ved at gå der. (...) *Man er på en eller anden måde lidt mere i... i skoven... en del af... i naturen, når man går på de små stier, som er lidt mere knoldede og sådan... op og ned af bakke og man skal se, hvor man går og... i stedet for når man går på sådan en stor grussti... Det er sådan lidt mere pænt, mere dyrehave-agtigt at gå på den måde. (...) Ikke så natur-agtigt. (...) For så mærker du det også sådan lidt under fødderne, for den er jo også sådan lidt mere... sådan knoldet på en eller anden måde, og man skal... så er der lige pludseligt et lille mudderhul eller et eller andet, man skal hoppe over...(...).* At Lotte direkte siger, at hun føler sig mere i naturen ved at gå på de små stier, hænger sammen med forståelsen af skoven som natur. Vejene repræsenterer byen, og Lotte finder direkte, at brede skovveje minder om byveje med fortove, mens at skovens små stier leder til andre oplevelser i skoven, der netop er et alternativ til byen. Steen kan slet ikke se, hvad han skulle på stierne. (...) *jeg har rimelig god stedsans, så jeg går bare udenfor stierne, for det synes jeg er rarere.. det ved jeg ikke. Men altså, stier skal der selvfølgelig være, fordi ældre mennesker har svært ved at komme rundt. (...) Der behøver ikke være stier. De stier, der er, dem har dyrene lavet. Og hvis de kan gå der, så kan vi også gå der. I hvert fald jeg kan. (...).*

6.3.4.4 Information

Ina og Matilde beskriver, at der gerne må være informationstavler i skoven, der henviser til en særlig oplevelse i skoven. Ina fortæller om en konkret oplevelse. (...) *nu hvor jeg havde noget naturfag på seminaret, der var vi ude med vores naturfagslærer i en... os igen hvor vi tog til Lyngby og så tog vi en bus ud til et sted, hvor der så var en gyngemose. Øh, hvor vi var ude og stå og hoppe. Og det havde jeg jo aldrig selv fundet, hvis ikke han havde været med og fortalt mig, eller fortalt os – prøv at gå der ud og se, hvad der sker. Altså. Det var jo en fantastisk oplevelse, så det... det havde været rigtig ærgerligt bare at gå forbi og ikke være klar over at gud, altså vi kan få træerne til at stå og hoppe derude... (...), mens Matilde har haft oplevelserne af et informationsskilt på Bornholm. (...) ... Jeg tror, der stod, dronningestenen eller et eller andet...Så var det jo helt spændende det der med, sådan lige som sådan en skattejagt at finde hen til det sted. Det havde vi meget sjov ud af. (...) Det synes jeg var sjovt, for ellers havde vi ikke vidst, hvor vi skulle gå.(...) Altså jeg tror nok, jeg ville synes, det var kedeligt, hvis ikke der var et skilt. For så ville jeg netop bare gå, og så ville jeg synes, det var så stort, at jeg ville være bange for at fare vild, og så ville jeg nok hellere vende om og gå ud igen. Så når det bliver så stort, er det meget godt at blive guidet lidt, vil jeg sige. Man kan jo lade være med at lade sig guide, hvis man ikke*

vil...(...) Det er ikke sådan nogle kæmpe...sådan som reklameskilte, der står og blinker eller et eller andet. De er der jo bare. Så kan man tage dem eller lade være eller hvad det nu hedder. (...). Ina og Matilde finder således, at der gerne må være informationsskilte i skoven, fordi de kan lede til en skovoplevelse, man ellers ikke ville få. Samtidig er de begge bevidste om, at informationsskiltene skal være udformede, så de ikke er skovfremmede; skoven er natur, og den skal fremstå som sådan.

6.3.5 OPLEVELSEN AF ANDRE SKOVGÆSTER

Skovfølelsen afhænger i høj grad af, om man oplever andre mennesker i skoven, hvad de anvender skoven til, og om de udviser respekt for skoven som sted. Der findes således en direkte sammenhæng mellem, hvorledes skoven er defineret som sted, og hvad "man" gør i skov, som ingen stiller spørgsmål ved. Kun når man oplever, at andre ikke respekterer denne definition af, hvad skoven kan bruges til, føler man sig negativt påvirket af *andre skovgæster*¹⁰.

6.3.5.1 Andre skovgæster

Det er en klar parameter for de interviewede, at de helst ikke vil møde mange andre skovgæster, og særligt ikke dem, der ikke respekterer skoven. At man ikke ønsker at møde andre, hænger sammen med oplevelsen af skoven som et særligt sted, der er væsensforskelligt fra by, hvor man i en anden grad er "på". Agnete siger (...) *Altså man kan ikke... lige så snart du er ude for din gadedør, så er du på. Så skal du forholde dig til andre mennesker, du skal opføre dig ordentligt og have pænt tøj på, eller i hvert fald have tøj på (griner) (...).* Agnete siger også (...) *jeg tænker over, hvis det er for mange. Det synes jeg er pisse irriterende. Hvis man møder sådan en helt... hvis de bare går i stimer... med unger og klapvogne og.. der er kavl og råben og skrigen. Det synes jeg godt kan blive for meget. Hvis man er kommet for bare at få en naturoplevelse...bare gå rundt og futte. (...) Det ødelægger jo lidt med en Super Brugsen pose og en knaldrød barnevogn... En dum labrador og 4 unger og et læs flyverdragter, der hjerner rundt... (...) det kan være dejligt, og de kan have røde kinder, og det kan være enormt hyggeligt, og de kan have en hund og folk der smiler og hvor har de det godt.. men altså som hovedregel vil jeg da helst tage det væk sådan, at man lige fik den der for sig selv... med træerne og alt det der... (...).* Malou siger direkte, at skoven er en "ikke-social oplevelse", og samme gør sig gældende for Ina. (...) *det bliver sådan lidt mere park-agtigt så. (...) Jeg tror, det sådan er både, at man kommer til at gå bag ved nogen og ligesom skal indordne sig under deres gårytme og sådan.. Fordi ellers synes jeg ikke, det gør noget at støde på nogen,*

¹⁰ Således kan det antages, at mennesker med en anden kulturel forståelse af skov, end den gængse danske, ville anvende skoven på en måde, der kan få danske skovgæster til at føle sig negativt påvirket.

og at der er det der liv. Men det skal ikke være sådan, hvor man går efter hinanden i sådan en lang kæde, vel... (...) det er jo nok mest dyrehaven, jeg har noget fra. Hvor det er lige pludselig den der... så kæmpe skovture og... polterabend... så bliver det virkelig... så bliver det ikke så meget naturen, der er i fokus. Så bliver det mere de ting, man kan lave derude.. Der er sjove ting, selvfølgelig, men... det fjerner sig lidt fra den der naturoplevelse, synes jeg... så...Eller mere rene naturoplevelse... for træerne er der jo stadigvæk og sådan noget.... Så selvfølgelig kan du... hvis man er ude og lede efter et sted, hvor man netop kan høre... kan høre stilheden, så kan det godt opleves svært. Hvis der er getto-blaster og ting og sager. (...) Så derfor jo, ville jeg da blive ret skuffet, hvis jeg kom ud i en skov, og så var der nogen, der sad med deres bilradio tændt og helt skruet op og... så ville jeg da... ja. det ville være en forstyrrelse...(..) Fordi det ligesom er det, der er forskellen fra at bevæge sig i byen, og få lov til at have den der ro. Øhm...(..). Det er altså skovoplevelsen, der bliver ødelagt, hvis der er for mange mennesker. Inga siger det meget fint. (...) jeg kan bedst lide, når der er mennesker, og man møder nogle, men ikke for mange. Hvis man skal i skoven, så er det nok også fordi man har lyst til at... tænke på nogle ting...(..) nogen gange så har man jo lyst til... det ved jeg ikke.. det kommer, når man først når derud, ikk? Og så kan man sådan... så vandrer ting og sager... (...).

Alligevel finder flere, at skove bør bruges, og at skovoplevelse ikke forudsætter total ensomhed. Den eneste, der søger denne ensomhed, er Otto (...) Så er der sådan selve fornemmelsen af at man er i alene skoven, ikke skovensomhed, det er jo utopisk, men fornemmelsen af, at man bliver lidt væk. (...). Otto ved også, hvor han kan finde følelsen af ensomhed, og han undgår bevidst de områder, hvor han ved, der kommer mange mennesker. Flemming beskriver mange forskellige former for anvendelse af skoven, og han beskriver også rollespillet ved klubben Loriania, som der har været en del debat om. (...) jeg vil da nok sige, at hvis du har haft fornøjelsen af at se de unge mennesker udfolde sig derovre, og se, de kommer jo klædt ud... og de skal have lov til at have glæde af det. Men igen det her, der er jo to interesser... det kniber måske lidt med at rydde op efter sig. (...) Men jeg synes, at ungerne de skal da have lov til at være der. Vi skal være der alle sammen.(...). Det er en afvejning af respekt kontra anvendelse, som flere beskriver. Matilde siger (...) hvis man ligesom møder nogle folk, der ligesom også respekterer skoven, at de opfører sig ordentligt... hvis de går og råber og skriger, og prøver at jage alle fugle væk, de ser, så må de hellere gå deres vej, for så er det ikke en respekt for det sted, de er, men så længe de også er der og nyder det og selvfølgelig må de gerne snakke og sådan noget men, ligesom man selv gør, hvis man går og snakker med nogen, så... jeg ser ikke noget underligt i at man møder hinanden. Det er ikke på den måde et sted, man skal have for sig selv. Sådan oplever jeg det ikke. (...).

Jesper finder, at det vigtigste er, at skoven bliver brugt, men at det er klart, at skoven bør bruges med respekt. (...) *Fordi før i tiden har det været meget sådan med skovene, at man har skullet se, men ikke røre, og helst ikke gå for langt ind. Hvor jeg mener, at selvfølgelig skal man passe på skoven, men skoven skal bruges. Skoven skal være et sted, hvor man føler sig hjemme og føler, at man har forholdsvis frie tøjler. (...) Selvfølgelig må man ikke knække grene af. Man skal ikke ødelægge naturen. (...) Grænsen går mellem at ødelægge døde ting og ødelægge naturen. Det må man aldrig gøre. Men at man samler grene sammen, at man kravler rundt i træerne, det... det tager skoven ikke skade af. Og at man sørger for at dele det ud på alle skovene i Danmark, så når man aldrig en belastningsgrad, der er for stor.(...).*

Det skal bemærkes, at de få personer, der beskriver, at de er bange for at komme i skoven, ikke er bange for skovens dyr eller de forestillinger, man kan have om, hvad der findes i skoven. De er bange for de mennesker, der kan opholde sig i skoven med det formål, at gøre andre fortræd. Som Lotte siger (...) *Ja, jeg er bange for at møde nogen, der skal gøre mig ondt. Der snakker jeg ikke om en øh... muldvarp eller sådan noget... Det er mennesker.(...).* Beate har samme forståelse (...) *Vi er ikke nervøse for at gå derinde. Så skulle det være for de der skumle typer. Jeg er engang blevet antastet af en, der var stukket af fra det der hospital. Han var lige lidt speciel. Så det skulle være sådan noget, man skulle være bange for hvis det var. Men det kunne man jo også møde oppe på Park Allé, eller sådan...(...).*

Der er særlige adfærdsformer, der beskrives negativt. Flere beskriver heste som et problem, herunder Kurt. (...) *Det er sommetider lidt pløret af de kvinder, der har heste. (...) Men det er altså et eldsdyr på den måde, at dyret skal bestemme, hvor de små piger, de skal være henne. For den vil så gerne gå på den sti her. Den vil helst gå på den sti her. Og det er altså ikke rart for folk, der kommer på cykler og dem, der kommer med deres rollator. For heste, det ved du godt, de ødelægger. Og de ødelægger rigtig voldsomt...(...) så med de små hove der. Og det er næsten umuligt at rette op igen. Og der er lavet ridesti til dem derovre, og de følger de stier der. Men trods det, så har vi dem rundt på stierne her. Og de har ikke engang en kost og en skovl med, det burde de jo have, for det er næsten umuligt at gå på de stier og fortove, uden at træde på hestepærer. Det er slet ikke nødvendigt. Det er ikke meningen.(...). Kurt har ligeledes denne forståelse af personer, der har løse hunde. (...) *De må også gerne gå tur med hundene, men der kommer sommetider nogle inde fra byen og så tror de, at nu er vi ude på sletten, og så op med bagagerummet og så farer der sådan to ud. Og vi har ænder, der ruger hernede i dammen. Og så vush... så er de væk. Og vi har fasaner, hvis vi lægger korn, så har vi fasaner, der kommer gående heroppe. Dem fodrer vi her. og rådyr, der kommer rendende her. Og hvis der så kommer sådan nogle hunde ret tit, så er de væk. Det forstår hunden ikke...(...) Der er nogle der mener, at det er er så godt for hunden, for den vil så gerne rende efter en hare...(...).**

Merete har samme oplevelse med hunde, som hun også bliver vred over. (...) *Så derfor bliver jeg også tosset, når jeg ser folk gå med deres hunde, uden de er i snor. For de skal være i snor. (...) Det er altså nogle, der ikke tager det så højtideligt.... Det er jo bare sørgeligt. (...) folk mener jo altså, at de har styr på deres hund. Men kommer der pludselig en hare løbende eller sådan noget, så er jeg altså ikke sikker på, at de kan kalde hunden til sig. Og det er jo synd. Det kan være, det er sådan noget der gør, at der ikke er så meget vildt. Mange dyr derovre... Det ved jeg ikke. Det kunne godt tænkes.(...).* Når forskellige former for anvendelse af skoven ikke accepteres, hænger det således i høj grad sammen med, at skoven som sted ikke respekteres, her tilstedeværelsen af ænder, som hundene går efter, eller ødelæggelse af stier, så andre forhindres i at bruge dem. Skoven er således et rum, hvor man finder, at mange former for anvendelse skal samordnes, og at der derfor kun bør findes aktiviteter, hvor de får ikke ødelægge det for de mange.

6.4 Diskussion

Fordi skoven præsenterer stilhed, eller fred og ro, opfattes den som et alternativ til byen. Her er ingen unaturlige lyde, hvilket giver mulighed for at stresses af. Særligt oplevelsen af vand i skoven, samt skovens dyr, giver anledning til oplevelsen af skoven som et sted, der er anderledes, og som dermed har høj værdi. Skoven defineres grundet oplevelsen af træer, vand og dyreliv som natur, hvor vi bliver betragtere, eller får ikke-kontrollerede oplevelser af skoven, som giver os glæde. Skoven kan opleves som dyrenes hjem, som vi besøger, og det bibringer nydelse at se dem i deres rette element.

Globster og Westphal¹¹ beskriver, hvorledes oplevelsen af et område langs en flodbred (riverside), der anses at være æstetisk værdifuld, giver menneskene, der færdes der, en oplevelse af at få det bedre. Samtidig konkluderer de, at det særligt er mennesker, der lever et travlt by-liv, der finder, at disse æstetiske værdier er særligt vigtige og *restorative*. Læssøe og Iversen¹² har kortlagt danskernes brug af naturen i et hverdagslivs-perspektiv. Ifølge dem anvendes naturen både som en selvfølgelig del af hverdagslivet, og som bidrag til ekstraordinære oplevelser, og dette gælder både mennesker, der bor i naturen og i byen. Både de hverdagsprægede og de ekstraordinære oplevelser har ifølge deres undersøgelser betydning for den enkelte, men er måske i mindre grad bevidstgjorte, såfremt man har et meget hverdagspræget forhold til naturen. Der kan således sættes spørgsmålstejn ved, om det alene

¹¹ Globster, Paul H. & Lynne Westphal. 2004: The human dimensions of urban greenways: planning for recreation and related experiences. *Landscape and Urban Planning* 68. pp. 147-165. s. 155.

¹² Læssøe, Jeppe og Trine Iversen. 2003: *Naturen i et hverdagslivs-perspektiv. En kvalitativ interviewundersøgelse af forskellige danskernes forhold til naturen*. Faglig rapport fra DMU, nr. 437. Danmarks Miljøundersøgelser. Miljøministeriet. s. 71.

er by-mennesker, der finder at naturens æstetiske værdier er særlige, eller om det er alle mennesker, der kommer i naturen, og om denne værdisætning er begrundelse for overhovedet at komme der. Imidlertid er det klart fra denne interviewundersøgelse, at skoven af flere opfattes som en modsætning til by, og at dette modsætningsforhold anvendes som begrundelse for, at de kommer i skoven.

Danskerne foretrækker varierede skove. Variation skaber mange oplevelsesmuligheder, både i form af oplevelse af flere farver, årstidernes skiften, og variation indenfor udspring og løvfald. Der skabes ligeledes mulighed for oplevelse af mørke og lyse beplantninger, lukkede og åbne områder, og særlige oplevelser med eksempelvis enkeltstående træer, hvor træets form særligt fremstår. Ligeledes skaber variation også mulighed for skovens dyr, og forståelsen er, at en varieret skov også medfører stor variation i dyrelivet. Flertallet af de interviewede foretrækker, at skove strækker sig over store områder, så man får fornemmelsen af, at man er langt fra civilisationen. Der skal være en tæthed i planteafstanden, for at udtrykket bliver ”skov”, og der skal være stier, så man kan bevæge sig rundt. Denne forståelse hænger sammen med definitionen af skov *som* natur, hvor verden udenom ikke kan registreres. Skoven opleves som et rum, hvor der gælder andre regler end udenfor skoven. Skovens rumlige opbygning afspejler også denne forståelse, hvor både præferencerne for variation, og for store træbevoksede områder afvekslende med lysninger bygger på forståelsen af skoven som et tilbud om oplevelser. Træerne i skoven skal være gamle, og denne præference for gamle træer hænger sammen med forståelsen af, at der er mere at se på i en gammel skov samt, at et gammelt træ har en form for personlighed; sådan et gammelt træ fortæller en historie. Generelt finder danskerne ikke, at skove, der fremviser en karakter af naturskov, er ideelle lystskove. Begrundelserne for denne præference skal findes i, at skoven er mindre tilgængelig, for det er svært at komme rundt i en naturskov. Det kan være svært at orientere sig, ligesom nogle mener, at det ikke er godt for produktionen. Og så kan det være, at det udtryk, en naturskov fremviser, er for rodet og uordentligt i forhold til, hvad den enkelte foretrækker.

Henwood og Pidgeon¹³ har fundet, at skov og træer symboliserer eller repræsenterer det naturlige for indbyggere i Wales. I denne symbolske forståelse indgår, at de adspurgte frygter, at landskabet over-urbaniseres, og skov og træer symboliserer naturen, der altid har været der. At skove således forstås som symbol på, eller repræsenterer, det oprindelige, og dermed forstås som natur, harmonerer med den opfattelse af skov, som præsenteres af flere interviewpersoner. Coles og Bussey diskuterer præmisserne for opnåelse af skovfølelse i bynære skove. De har forsøgt at værdisætte skov på baggrund af skovens sociale betydning for dens brugere, og de konkluderer, at

¹³ Henwood, Karen & Nick Pidgeon. 2001: Talk about woods and Trees: Threat of Urbanization, Stability and Biodiversity. *Journal of Environmental Psychology* 21, pp. 125-147. s. 136.

skove skal fremvise en naturlighed, for at opnå en høj social betydning, hvilket inkluderer, at brugerne oplever stedet som skov (woodland). At skoven fremstår som "naturlig" indbefatter imidlertid ikke, at skoven som sådan er en egentlig naturskov, men mere, at der ikke findes urbane elementer¹⁴. For at skovfølelsen kan optræde, skal skoven således ikke være påvirket af by, hvilket helt konkret betyder, at bynære skove skal være over 2 ha og have en åben struktur. Disse findings harmonerer med de præsenterede udsagn, særligt det forhold, at skoven skal *fremstå* som natur, men at denne naturlighed handler om, at skoven ikke er påvirket af urbane elementer mere, end at skoven får lov at gro vildt. Clay og Smith¹⁵ konkluderer, på baggrund af en undersøgelse af "scenic quality" langs veje, at der ikke findes en sammenhæng mellem vurdering af skønhed og tilstanden af naturlighed. De citerer en kilde for, at des mindre menneskepåvirket et landskab er, des højere vil mennesker værdsætte det, og skriver, at de ikke kan finde denne sammenhæng i deres undersøgelser¹⁶. Det kunne indikere, at der netop ikke findes den beskrevne sammenhæng mellem naturlighed og præferencer, og dermed hvorvidt et område med naturskovskarakter værdsættes, netop fordi det fremstår mere naturligt end et område, der er mere traditionelt drevet. Det er tilstedeværelsen af urbane elementer, der er afgørende for vurderingen af områdets fremtoning.

Danskerne foretrækker generelt løv frem for nål. Det samme gør sig gældende for mine interviewpersoner, hvor flertallet foretrækker løv, mens kun få har argumenter for nål. Det er særligt de visuelle oplevelser af løvskoven, som interviewpersonerne fremhæver. Det er det grønne, der er godt for øjnene, og farvespillet i løvet forår og efterår, der giver god energi, og lysspillet i løvet, der giver glæde. Løvskov forbindes ligeledes med frihed. Nål derimod forbindes med kirkegård, mørke og det dunkle. Her findes hverken lys eller liv. Nåleskov beskrives som fabrikker, fordi formålet er produktion, og nåleskoven kvæler opvækst, og findes derfor at være mindre attraktiv for dyrelivet i skoven. Få har oplevelsen af, at nåleskoven netop er god for vildtet, fordi den er stedsegrøn, så de har et sted at være om vinteren. Danskerne foretrækker en plejet skov, hvilket flere af interviewpersonerne også gør. Imidlertid hænger denne præference i høj grad sammen med den forståelse og viden, som den enkelte besidder, samt den definition af skov, som den enkelte har. Hvor forståelsen af skoven er, at det er dyrenes sted, findes argumenter for, at skoven ikke skal plejes. Her defineres skoven som natur, og naturoplevelsen bliver bedre af, at der ikke findes spor efter skovdyrkning. Hvor skoven forstås som et rekreativt rum for mennesket, ønsker man ikke at

¹⁴ Coles, R.W & S.C. Bussey. 2000: Urban forest landscapes in the UK – progressing the social agenda. *Landscape and Urban Planning* 52 (2000) s. 181-188.

¹⁵ Clay, Gay R. & Robert K. Smidt. 2004: Assessing the validity and reliability of descriptor variables used in scenic highway analysis. *Landscape and Urban Planning* 66 pp. 239-255. s. 251.

¹⁶ Samme findings præsenteres i Globster & Westphal. 2004. Globster og Westphal beskriver, hvorledes menneskeskabte elementer højner den æstetiske værdi i et område langs en flodbred. s. 157.

se på effekter fra fældninger i skovbunden eller døde træer, der betegnes som affald, men gerne stabler af træ, der ligger langs skovens stier.

Danskerne foretrækker, at der findes få faciliteter i skoven, og at dem, der findes, er tilpasset skoven og ikke fremtræder markant. Samme opfattelse deles af de interviewede, der giver udtryk for, at det er forkert at placere faciliteter i skoven, hvor de ikke hører til. Flere finder, at borde og bænke hører til i skoven, at det er væsentligt med affaldscurve i brugsskove, at det er rart med gode stier, og at der kan gives begrænset, men velvalgt, information om særlige oplevelser, skoven byder på. Imidlertid er det vigtigt, at de borde og bænke er lavet i træ, og er placeret på få og velvalgte lokaliteter i skoven. Affaldscurve ses som et nødvendigt onde, da alle er enige om, at affald ikke hører til i skoven. Dels spiser dyrene det, dels bliver man i dårligt humør af at se på det. Stier skal være mindst muligt markerede, og mens flere finder, at der findes andre oplevelser, hvis man vælger de små stier eller går i skovbunden, finder andre, at man bør gå på stierne, fordi man kan forstyrre skoven, hvis man går udenfor.

Tyrväinen, Silvennoinen og Kolehmainen¹⁷ præsenterer en undersøgelse af sammenhængen mellem økologiske og æstetiske værdier i bynær skov. Undersøgelserne viser, at flertallet af respondenter foretrækker at skoven plejes, hvor den højeste værdi af "scenic beauty" blev givet til de fotografier, der præsenterede drift af både underskov og skovens busklag, mens den laveste værdi blev givet til fotografier, der præsenterede en skov, der slet ikke var plejet. Undersøgelsens forfattere konkluderer, at selvom besøgende finder, at ideen om den naturlige skov synes tiltrækkende, bryder de sig ikke om det skovbillede, der fremkommer ved en økologisk drift. Samtidig viser undersøgelsen, at personer, der havde et højt uddannelsesniveau, bedre kunne acceptere de mindre plejede områder, end personer, der ikke havde høj uddannelse. Forfatterne konkluderer derfor, at beboere i byer med skov bør uddannes i økologisk forståelse, såfremt man ønsker at drive bynære skove efter økologiske principper.

Ture i skoven defineres både som sociale oplevelser, og som ikke-sociale oplevelser, og flere af de interviewede beskriver, at der findes forskellige måder at anvende skoven på, afhængig af, om man skal i skoven sammen med mange, få eller kommer der alene. Flere af de interviewede er bevidste om, at de søger særlige skove, hvor der ikke kommer mange andre, eller kommer der på tidspunkter, hvor der kun kommer få, netop for at få den type oplevelse, de efterspørger. Kaae og Madsen¹⁸ har foretaget en undersøgelse af danskernes holdninger og ønsker til den danske natur. Heraf fremgår det, at danskerne i ringe grad foretrækker at opleve naturen alene, hvis man alene vurderer de svar, der gives som "helt enig". Hvis man derimod alene vurde-

¹⁷ Tyrväinen, Lisa, Harri Silvennoinen & Osmo Kolehmainen. 2003: Ecological and aesthetic values in urban forest management. *Urban Forestry and Urban Greening*. 1. s. 135-149.

¹⁸ Kaae og Madsen, 2003 s. 47.

rer dem, der svarer ”helt uenig”, og altså aldrig kunne finde på at komme alene i naturen, udgør denne gruppe ca. 20% af besvarelserne. Disse besvarelser indikerer altså, at danskerne anvender naturen både alene og sammen med andre, hvilket kunne indikere, at det er formålet med skovturen, der er bestemmende for, om de går alene eller sammen med andre. Læssøe og Iversen¹⁹ beskriver, hvorledes naturen kan have værdi som socialt uderum eller som frirum fra det sociale. Den samme person kan benytte naturen på forskellige måder, afhængig af kontekst og formål med naturbesøget. Det kan således være formålet med skovbesøget der gør, at man irriteres over andre skovgæster, hvis de ikke opfører sig sådan, som man synes, de bør. Det bliver ligeledes en anden skovoplevelse, hvis man oplever folk, der ikke respekterer skoven som sted, hvilket igen afhænger af den enkeltes definition af, hvad skov er, og hvad man gør der.

6.4.1 HVAD ER SKOV

Det er skovens opbygning, elementer af flora, fauna og vand, driften af skoven, skovens indhold af faciliteter samt oplevelsen af andre gæster i skoven, der giver den enkelte oplevelsen af at være i skov. Efter de udsagn, der er fremkommet i mine interviews, hænger ønsker om en særlig skovopbygning sammen med den enkeltes definition af skov samt skoves formål, hvad der igen afspejler, hvad vi får ud af at komme der. Når jeg således har søgt at gennemgå begrundelser for de skitserede præferencer, må jeg spørge til definition af skov for at kunne definere, hvad det giver os at komme der – altså de bagvedliggende begrundelser for, at danskerne kommer i skoven.

Formål med skovbesøg, samt præferencer for skovelementer, binder sig til den definition af, hvad skov er, som den enkelte har. For Lone er det skov, (...) *når det ikke er en lund, og når det ikke er en have og det ikke er en park. Øh... når det er ... øh... det er forkert at sige, når det ikke er plejet, for en skov er plejet, men det er plejet på en måde, så det giver plads til de træer, der gror der. Og som... hvor ikke det primære er, at det skal se velfriseret ud og... klippes og alt det her. Det er en skov(...).* Netop denne definition er typisk for den måde, de interviewede definerer skov, hvor stort set alle beskriver, at skov er natur, og at det er modsætning til park eller by. For alle de interviewede skal der være træer i en skov, og det er opbygningen og driften af skoven, samt faciliteterne i skoven, der er afgørende for, om det opleves som skov. Væsentligst er dog, at verden udenom ikke kan registreres. Jesper siger (...) *at man kan stå indeni og se, at der er træer hele vejen rundt. Og ikke rigtig kan føle, at der er en verden udenom. (...) Når man er lukket inde af træer, så er det... ellers kunne man have en bunke på 20 træer, og så ville det være en meget lille skov. Man ville så kun kunne stå der og føle det som en skov. Går man 5 meter den ene vej eller 5 meter den anden vej, så vil det ikke føles som skov mere. (...) hvis det havde været mellem to motorveje,*

¹⁹ Læssøe og Iversen, 2003 s. 87.

havde det ikke føltes som skov. Det handler meget om, at man får en bestemt oplevelse. At der er stille omkring en, at der kun er naturens lyde. Sådan... at det kan give en skovoplevelse.(...).

Det er i særlig grad plejeniveauet, der afgør, om de interviewede oplever området som park eller skov. Agnete finder, at (...) *En park er mere friseret. Og sat i system... (...), og Merete siger (...) Men skov, en skovbund den må ikke klippes. Så bliver det til en park. Og det skal en skov ikke være. (...)* Altså selvfølgelig skal en skov passes, men det er... det er ikke græsset, der skal slås. Det er træerne, der skal tyndes ud, og passes.(...). Oplevelsen af parken er som byen, modsat skoven, hvor du kan være mere sig selv og ikke i samme grad er ”på”. Malou siger (...) *hvis du sætter dig over i Kongens Have, så kan du være 100% på, at du møder nogen. Ligeegyldig hvor du lægger dig i haven, så hej-hej. Og det er ikke altid, man har lyst til det. Og når man som jeg i dag... eller altid har gjort, har boet i lejlighed og... derfor er tvunget til at gå i et offentligt rum, når jeg har brug for at få noget luft, så synes jeg det er rart at finde nogle steder, hvor at det alligevel kan blive en lille smule privat for mig. Og det gør det ikke i de offentlige rum, som er i nærheden inde i byen.(...).* I parken findes flere spor af mennesker, som ikke skal være i skoven. Inga synes, at (...) *en skov skal være sådan nogenlunde som den selv danner sig. Der må ikke være for meget kultiveret, vil jeg sige. (...)... i en park, der kommer sådan lidt indimellem. Der er en skovriderbolig og så.. er der... også borde og stole og der er måske et ishus og... sådan.(...).*

For flertallet er skov lig natur, og oplevelsen af skov skal være så naturlig som mulig. Ragner finder (...) *Fordi der falder et træ inde i skoven skal man ikke straks gå ind og hente det. Det tror jeg ikke, man gør mere, men det gjorde man en overgang. Fordi tingene...træerne skal have lov til at gå i forrådnelse, og have den naturlige rytme. For det skaber også flere insekter og flere fugle, hvis sådan et træ får lov til at forgå i sin naturlige gang.(...).* Imidlertid er denne forståelse af skovens naturpotentiale ikke fælles for dem, der definerer skov som natur. For Matilde står det naturlige i modsætning til det planlagte. (...) *Altså der er næsten ikke noget, der er mere natur for mig, end en skov. ... Nej, det tror jeg ikke, at der er. Ikke hvad jeg kan komme i tanker om. Også fordi, når det er marker, som bønderne har dyrket, så er det jo... selvfølgelig er det jo en del af naturen, men det er ... der er det ikke rigtig natur. Det er sådan en kunstig natur. For det er netop nogen, der har arbejdet med den og planlagt, hvad skal der foregå her. (...)(...) Fordi, det er meget ellers, hvis jeg tænker på en by, så er der nogen, der har tænkt på hvordan det skulle være og.. det bliver planlagt og, der er hele tiden klokkeslæt også (...) det er nok sådan nogle ting, og med at ... modsætningen fra planlægning og administration og alt sådan noget...(...).* For Merete står det naturlige i modsætning til det arrangerede. (...) *Men... det er jo... det skal jo... det skal ikke være en have. Og det er... altså, der sætter jeg forskellen*

mellem natur og så arrangeret. Det må ikke være arrangeret. (...) Den skal have lov til at udfolde sig selv. Til en vis grad. Fordi... alle de der selvplantede træer, der kommer op, jamen de skal jo også holdes nede, for ellers bliver der ikke noget til de store at leve af. Men det gør da ikke noget, at der er nogle små, selvsåede i bunden. De må bare ikke blive for tætte.(...). Og for Agnete tilbyder det naturlige nogle andre præmisser, end der findes i byen. (...) det er jo et møde med et andet element. Altså med nogle andre regler, jeg render her og sidder og glør ind i en computer... og så kan man sige, at lige pludselig er det et helt andet... nogle andre regler, et andet univers. Det er ... du bliver våd hvis du vælter dig derned og du... få ondt i røven hvis du går derop, fordi der er stejlt og.. sådan noget.. Det er nogle andre præmisser samtidig med at der er pænt. Nogle andre lyde. Man er væk fra civilisationen.(...).

Skov defineres ud fra den enkeltes ideer om, erfaringer med samt viden om skov. Det er den enkeltes skovopfattelse og meninger om formålet med skov, der er bestemmende for den enkeltes præferencer, og gennem at spørge til disse meninger og forståelser kan det diskuteres, hvilke begrundelser, den enkelte har for at komme i skov. Undersøgelser af danskernes holdninger og ønsker til naturen har kortlagt de begrundelser, danskerne giver for at søge oplevelser i naturen. I disse undersøgelser beskrives naturen blandt andet som et godt sted at tænke over tingene, et godt sted at opleve grokraft og årstidernes skiften samt et sted, hvor man kan komme væk fra larm og være sammen med familie og venner²⁰. Imidlertid mangler forklaringerne på, hvad det giver den enkelte at få disse oplevelser; hvad er det, vi får ud af at komme i skoven.

6.4.2 HVAD GIVER DET AT KOMME I SKOV

I de præsenterede interviews findes mange udsagn om, hvad den enkelte får ud af sine oplevelser i skov. Imidlertid er det ikke muligt at foretage en kobling mellem de beskrevne præferencer og direkte konkludere, at det for eksempel altid giver mulighed for afstresning at opleve vand. Gennem denne afhandling har jeg anvendt Seels kategorier for æstetisk naturbetragtning, som jeg har udbygget gennem en teoretisk diskussion. Jeg finder derfor, at der findes tre former for skovoplevelse; den kontemplative, den korresponsive og den imaginative. Disse tre oplevelsesformer kan anvendes til at beskrive, hvad det er, de interviewede får ud af at komme i skoven, og hvad det giver dem.

Mine interviewpersoner har forskellige begrundelser for overhovedet at komme i skoven, der kan beskrives gennem behovet for at søge kontemplative, korresponsive eller imaginative oplevelser i skoven. De kontemplative oplevelser er de ureflekterede sansemæssige oplevelser, som ikke har et formål. De korresponsive oplevelser binder sig særligt til oplevelsen af skoven

²⁰ Kaae og Madsen. 2003 s. 47.

som et sted. Det er den fysiske eksisterende skov, hvor vi har et klart formål med at komme, der har relation til vores liv uden for skoven. Den imaginative oplevelse findes i relationen mellem skoven som sted og en viden, som den oplevende besidder.

6.4.2.1 Kontemplative skovoplevelser

Særligt Nis beskriver de kontemplative oplevelser. (...) *lige så snart bogen begynder at springe ud, her omkring 1. maj, og her om foråret. Der får jeg rigtig meget lyst til at gå i skoven. Og det gør jeg også om efteråret når lige den første frost er kommet og bladene skifter farve og vi har nogle helt ... anderledes farver. Så går jeg også i skoven. (...) det kan jeg godt lide... farverne. (...) det kan også være en god oplevelse at gå ud i skoven og der kommer en dejlig forårsregn eller noget, og det er mildt i vejret og det begynder at regne, og træerne de får en helt anden duft end når det er tørt og sådan. Det... er jo en oplevelse, man kan tage med sig hjem. Det... det er sådan... det er lidt ubeskriveligt, jo. Man skal opleve det. Man kan prøve at gengive det, men det kan man ikke, for man skal selv opleve det for at man kan se, hvad det er, der gør én glad for at være i en skov.(...).* Nis har således svært ved at forklare, hvad disse oplevelser giver ham, men han er klar over, at han bliver glad af at få oplevelser af denne karakter. Merete beskriver ligeledes (...) *som nu hvor den er lysegrøn, det er jo også lækkert, ikke? Og så især hvis solen står ned igennem de der lysegrønne trætoppe. Det er jo bare... det er så flot. Og det glæder jeg mig over, men det er ikke noget som jeg går og funderer over. Det er bare her og nu og nydelse. (...).* Merete vurderer, at de oplevelser gør hendes dag glad, og at hun tager oplevelserne til sig og nyder dem således. Ina er mere artikulert om, hvad hun får ud af de oplevelser, der kan betegnes som kontemplative. For Ina bliver skoven og naturen (...) *meget hurtigt meditativt... fordi at der ikke er... selvfølgelig er der en masse farver og lys og sådan noget, men det er ikke anmassende, ligesom... man er ligesom i noget, der bare er... så.(...) det synes jeg da meget, at det handler om det der med, at der ikke er... puuhhh – det der, der kører hele tiden. Altså...(...) jeg synes i hvert fald det er påfaldende, så meget larm vi skal forholde os til hver dag. (...) Og hvis det er det, vi går i hver dag, så... kan jeg godt forstå, at vi bliver lidt små-aggressive, og lidt små-stressede. (...).*

For Otto tilbyder skoven rum for kontemplative oplevelser, som han søger. Han forklarer (...) *Jamen for mig, der er skov sådan et sted, hvor man bliver lidt væk. Helt klart. På flere planer. Altså man går derind og får en oplevelse, fordi du får... det er en gave, ikk? Du kommer ind i skoven, og så tilbyder naturen sig til dig. Det vil sige, hvis du kan åbne dine sanser, så kan du få en kæmpe oplevelse. Du kan høre... nu er vores bøgetræer jo gamle og det er ikke ved at springe ud, men det knitrer jo helt vildt, hvis du går derud, fordi skællene deroppe de står og springer. Altså sådan nogle ting der,*

der er SÅ mange ting i en skov, der. (...). Naturen tilbyder sig til den besøgende, og hvis man formår at åbne sine sanser, venter oplevelserne blot på en i skoven. De kontemplative oplevelser indtræffer primært, hvis man kommer i skoven alene. Otto søger særligt skoven alene, men også Nis, Ragner, Bent, Flemming, Merete, Steen og Matilde beskriver skovture alene, der giver dem oplevelser, de ikke kan få med andre. Matilde siger (...) Jeg ville gerne gå alene. Fordi det er også med til at give ekstra ro, synes jeg. At man går for sig selv og man... ja... så mærker man ligesom den der... man mærker sig selv, og man mærker naturen. Hvis man går sammen med nogen andre, så vil der altid være snak og en masse andet, som gør, at det ville ikke blive den samme fordybelse, hvis man kan sige det sådan. (...) at koble fra... til at stresser af og få sådan en ro i kroppen. Ro i det hele taget måske også.. i hovedet. (...). Denne ro beskrives ligeledes af flere. Malou siger (...) Du er mere til stede bare. Du er mere tilstede i dig selv. (...) Det er fordi jeg bliver fanget af alt muligt andet, som jeg går og kigger på, også. Jeg registrerer ikke nødvendigvis helt bevidst sådan, nej se, et dejligt blad eller måske en dejlig stamme, der var der. Det er bare at gå og kigge, og så på et eller andet tidspunkt, ja... er du bare tilstede. I dig selv...(...).

For Malou tilbyder skoven mulighed for afstresning, fordi skoven er natur, der er i live. (...) Men... det giver en anden fredfyldthed. End... egentlig så meget andet kan give. (...) jeg kan jo også godt gå en tur... what-ever inde i byen, bare sådan lige vandre lidt rundt uden det store...eller gå ned om søerne og gå lidt... øhm... også glemme lidt og bare gå. (...) men der er ikke det samspil som der er, hvis du går ud i en skov. Og du føler dig heller ikke ladet... eller opladt eller... sådan... peppet lidt eller noget. (...) Det er nok noget... i form af ... at der er en eller anden ting, som man ikke kan sige, hvad er med det med... at det også er i live...(...) For det kan... det kan decideret puste mig op. Skidt humør eller sådan lidt ædr... det gør... (knipser), du bliver vendt på en måde.. som... som så meget måske ikke kan.(...). Samme forståelse har Matilde. (...) den der fornemmelse af, puh ha, nu har man fået nok af biler og huse og i det hele taget... en masse ting, der sker omkring en, så... den der fornemmelse af at være et sted hvor... som... ja... som bare er naturligt... Det er jo også..... jeg tror også, det er derfor at man kan finde ro der. Det er noget dybereliggende i en selv. Hvor det instinktivt er her, man hører til. (...) det kan jo så gøre, at hvis man har høj puls, at man så... får den til at falde fordi man netop identificerer sig med det sted, man er...(...). Netop fordi, at skoven repræsenterer naturen, giver skoven dem mulighed for at være sig selv, og falde til ro. Matilde siger også (...) det... er fordi at tingene, de bare foregår... uden at der er nogen, der er herre over det...eller bestemmer over det som sådan...(...) Det er følelsen af, at tingene de sådan.. de sker bare... fordi de skal ske eller sådan. Der er... jeg ved ikke, hvordan man kan forklare det, men det er ligesom at... der er ikke nogen, der

har stået og sagt, at nu skal vi alle sammen gøre sådan og sådan... det sker bare. Der er ikke nogen der... har bestemt det på den måde.(...).

6.4.2.2 Korresponsive skovoplevelser

Lone kommer sjældent i skoven, men når hun gør, er skoven et socialt rum. (...) *i det hele taget, så har jeg egentlig gjort op, at jeg færdes ikke i naturen uden, at jeg er sammen med nogen, jeg hygger mig med. (...) Så synes jeg til gengæld, det er en god ramme til en god samtale. Og når benene går, så... så kommer tankerne, og så løber samtalen anderledes. Så på den måde, så har jeg ikke noget imod det.(...).* Flemming kommer særligt i skoven for at se og opleve skovens dyr, som han føler et særligt forhold til. (...) *Du kan jo få en del oplevelser, hvis du bare har øjne og ører med dig. Og... bare det at du... skoven er levende, men bare det du går igennem og kan se forandringen. Jamen har du nu set, nu blomstrer de træer, nu kommer de buske der. Nåh ja, men har du set, hov der er de fugle. Det er jo det.... (...)... skoven... der sker ikke det samme hver dag. Du kan gå 10 gange i skoven, og så ser du ikke noget. Så kan du gå to gange efter hinanden, så ser du lige pludselig noget. (...) De giver jo det, at du ligesom lades op til, at du din sindsstemning, du får det bedre. Du får det bedre med dig selv også. Du ser lidt lysere på det. Det ser sgu' ikke så surt ud. (...) Det oplever du kun, fordi du har skoven. Så kan du sige, hvad er det skoven giver... hvorfor skal vi have skoven så tæt på... jo, fordi at få de oplevelser. Og igen det her, rent psykisk, så lades du op, og jeg vil sige, at du får det bedre.(...).* For Flemming er det således de oplevelser, han ved, han kan finde i skoven, der trækker ham ud. Oplevelsen af skoven er korresponsiv, fordi Flemming forbinder det, at opleve dyrene og naturens udvikling, med det gode liv. Han mener, man får det bedre psykisk af at komme i skoven, og han er meget bevidst om, hvad skoven kan give ham. Poul har også et korresponsivt forhold til skoven, men her i relation til sine børn. Han siger (...) *Jeg vil gerne give dem oplevelserne i naturen, men jeg vil også samtidig gerne... lære dem at kende sådan tættere på. Hvis du har dem selv i en periode, så kan du nogen gange godt komme tættere på dem, hvis du er et andet sted, hvis du er ude, hvis vi cykler en tur eller er i skoven og bare er. For eksempel når jeg har haft pigerne med eller kun Nina med og vi er kørt ned til stalden dernede og sidder ovenpå de der big-baller og kigger ned og kan sidde og snakke om den ko, der kommer ind og sådan nogle ting. For man får en helt anden.. man kommer meget tættere på dem der. Sådan nogle oplevelser der.(...).* Han finder således en mulighed for nærhed med sine børn i naturen, som han ellers ikke kan få. Naturen bliver dermed ikke et socialt rum, men alligevel et sted for disse oplevelser af nærhed, hvor naturen blot er rammen om oplevelsen mellem Poul og hans børn.

At skoven er rum for afstresning går igen hos flertallet af de interviewede. Flere beskrivelser binder sig til den kontemplative forståelse, altså at

skovens sansemæssige potentiale skaber mulighed for oplevelser, der er uforklarlige og uden formål for den enkelte, og som derved giver mulighed for at koble fra. Imidlertid findes også en mulighed for afstresning gennem de korresponsive oplevelser, hvor skoven opleves som et billede på det gode liv, og hvor det er en bevidsthed om, at oplevelsen gør godt, der får den enkelte til at søge skoven på denne måde. Som Beate siger (...) *Det er måske som om, jeg lige lader lidt op derude, og stresser helt af. De der dage, hvor man er helt... altså hvis jeg har sådan en... jeg har nogle perioder, hvor jeg virkelig er hængt op, og jeg virkelig stresser, hvis jeg så har sådan en formiddag, hvor jeg kan gå ud og sætte mig, og så igen det med at sidde på en bænk, og der lige er lidt sol på, og man sidder der og bliver bagt lidt igennem og sådan... Det er jo ikke fordi, man sidder der for at blive brun. Man sidder der bare for at få varmen. Så synes jeg bare, at jeg stresser fuldstændig af. Så får jeg virkelig ladet batterierne op, eller de der ressourceceller, man har.(...).* For Matilde er det et bevidst valg at gå i skoven, for at få denne konkrete afstresning, og hun er bevidst om, at det er omgivelserne, der gør det nemt for hende, at slappe af. (...) *jeg kommer i godt humør af det. Og jeg føler mig også rolig. Altså i forhold til hvis jeg har haft en meget stresset dag, så ville det være et sted hvor jeg kunne gå hen og sætte mig ned og sige ahhh... Nu kan jeg slappe af. (...) så ville sådan nogle omgivelser jo gøre det nemmere....(...).*

Lone finder, at skoven repræsenterer naturen, og dermed giver hende en forståelse af sammenhørighed, der leder til konklusioner om, at livet er godt. (...) *... at det tilhører det oprindelige liv, vel. (...) en eller anden sammenhørighed med... de ting.. hvor jeg ligesom er på højde med situationen. Øh... eller det er en del af... det jordiske liv, som er korrekt og rigtigt. (...) Ikke at jeg bruger det til ret meget, det er bare bevidstheden om, at jeg kan. (...) [giver] en helhed... en afbalanceret helhedsfølelse af, at livet er lykkedes. Altså af at jeg har det godt. Og at jeg er heldig. (...).*

Flemming anvender skoven som rum for at tumle med problemer, der gør hverdagen besværlig. (...) *du har gået på arbejde hele dagen. Du har haft en masse problemer. Sekretæren er syg og har den ene månedlige fridag, som hun skal have, og det hele har hobet sig op. Og du kommer hjem, og konen har været ude for et eller andet og man har det faktisk... ikke? Alt er imod. Hvad gør du? Du tager dine sko på. Dit tøj uanset vind og vejr. Så går du en tur i skoven. Du går en tur på en time, og så går du, det kan du også gøre herude (peger på vejen), men der har du ikke roen, freden. Vel? Du har bilosen, det er der ikke i skoven. Du går en tur på en time, og så vender du det hele. Du kobler fra, tænker på noget helt andet. Og så går du og tænker, sekretæren, hun kommer jo i morgen. Og så kan vi jo nok nå det alligevel. Og det kan da godt være, at man var lidt urimelig, for konen, nå ja, det kan da godt være, hun har ret i det, hun siger. For nu får du tid til at gå og tænke på det. Og de problemer, du havde på arbejdet, dem har du fået lidt på af-*

stand... Når du kommer tilbage igen, så har du psykisk ladet op.(...) Det er ganske simpelt fordi, du har roen, du har freden, og du har det, at skoven giver dig noget også. (...) Og når man kommer ind, rent psykisk, så får man det væsentligt bedre. Fordi du får nogle oplevelser, og du kobler fra. Du kobler fra på den måde, at alle de problemer du har i dagens løb, de bliver afledt. Du kommer til at se noget, du kommer til at opleve noget andet. Og du kommer til at spænde af.(...). Samme oplevelse præsenteres af Inga, Bent, Jesper, Merete og Nis, som siger (...) vi har jo nok alle sammen på et tidspunkt, hvor vi har fået et eller andet ind i hovedet og er mere eller mindre deprimerede, fordi der er et eller andet problem, som arbejde, som man gerne vil have ud igen, det... det... kan man godt... det kan man altså godt gøre ude i skoven, når man går sådan en tur alene.(...). Det er oplevelsen af skoven som et godt og smukt sted, hvor livet kan leves, der skaber mulighed for oplevelser af, at skoven er rum for denne lise. Skoven danner rum for tanker, som man har brug for at få tænkt, hvor man både går i "egne tanker", men også hvor skoven selv giver mulighed for at koble fra og bare opleve.

De korresponsive oplevelser, som skoven danner ramme om, er ligeledes sociale oplevelser, som skoven skaber mulighed for qua sin opbygning og tilgængelighed. Lotte siger (...) *når man kommer hjem fra at have været i skoven, at man sådan er... at åh, det er dejligt at komme hjem og man er sådan... træt... naturligt træt på en anden måde. Og man har haft en god dag sammen og sådan noget...(.) det er noget specielt at gå i skoven. Øhm... altså... jeg ville også kunne få en glæde ved at gå i zoologisk have, men det er igen noget andet. Der ville jeg nok også måske være... sådan mere træt i hovedet... Når man kom hjem, fordi der er... (...) flere mennesker og mere støj på den måde, plus at man skal rundt og se på alle de her ting... der er en masse ting man skal rundt og se på. Altså i skoven, der vælger man lidt selv, hvor meget input man vil have...(.). Det at man selv vælger i skoven, anser Jesper også for at være meget væsentligt. Han finder, at det er sundt for børn at komme i skoven, og han forbinder dermed direkte oplevelser i skoven som muligheden for det gode liv. (...) Ude i skoven, der sætter du selv begrænsningerne, der er det naturen, er sætter begrænsningerne. Der kan du, hvad du selv kan. Foran computeren, der er det meget fastlagt, hvad der skal ske hele tiden. I skoven er du selv nødt til at tage nogle initiativer til, hvad skal vi nu gøre for at det bliver spændende. Der er ikke noget, der bliver gjort for dig som sådan. Du skal hele tiden selv komme videre for at have det sjovt. Og det... Mener jeg er meget vigtigt for udviklingen, at man får taget de beslutninger. At man bliver stillet overfor nogle valg, og skal sige, skal jeg den vej eller den vej for at komme videre.(...) Når jeg kommer ud i skoven, hvad vil du nu? Vil du ud og finde frøer, vil du ud og samle grene eller vil du op på bakken. Og derfra er de nødt til at tage beslutninger om, hvad man vil, i stedet for at alt bliver planlagt fra ende til anden.(...). Jesper finder virkelig, at skoven kan give den enkelte noget, der*

giver et rigere liv. (...) *Netop i disse tider, hvor vi bruger mere og mere tid på... med stillestående aktiviteter, der er det vigtigt, at man kommer ud og får noget frisk luft. Vigtigt at man kommer ud og får noget jord på fingrene, fordi hvis du ikke kommer det, så bliver du meget begrænset i din udvikling, både fysisk og psykisk.(...).*

6.4.2.3 Imaginative skovoplevelser

Flere af mine interviewpersoner har oplevelser i skoven, der kan betegnes som imaginative, men ikke mange giver begrundelser for skovbesøget, der kan betegnes således. Jesper har en klar forståelse af, at danskerne har godt af at komme i skoven, og han siger (...) *Det er en vigtig del af vores kultur at være i skoven og lære at bruge naturen. I og med man lærer at bruge naturen, så værdsætter man den mere. Så er det ikke bare noget, der er der, men noget som man skal passe på, og noget man skal sørge for består. Hvis man aldrig nogensinde har været i skoven andet end med skole eller fritidshjem, så har man relation til, at det er noget skole-noget, og så er det ofte kedeligt. Eller knap så spændende. Hvorimod hvis man har været ude i skoven og haft nogle meget positive oplevelser med nogen, man godt kan lide, så bliver man gladere for det. (...).* For Jesper findes således en begrundelse, der rækker langt ud over skoven i sig selv, og som meget direkte relaterer sig til hans forståelse af, hvilken funktion skov bør have. Derfor er han leder af en klub for live-rollespil, og ser klubbens formål, om at trække børn og unge i skoven, som sit eget. Signe har ligeledes en imaginativ begrundelse for at komme i skoven, fordi skoven giver hende ”billeder” i hovedet, som hun kan bruge, nu hvor hun har mindre mulighed for at komme ud. (...) *Jamen altså man.. fryder sig. Og ved du hvad, når man sidder som 82-årig.. og ikke har muligheder for at komme.. fordi man ingen bil har... så er det jo... alle de der fornemmelser, som man sidder og har... og det var noget, man oplevede, dengang man var ung og...(...) Duftene også. Det har man.. Fordi det gjorde så stærkt et indtryk.(...).* Signe kan således genkalde sig billederne, og hun nyder at tænke på de gange, hun har været i naturen. Nis giver måske den klareste imaginativt funderede begrundelse, da han beskriver, hvorledes skovbesøg kan erstattes af et besøg i kirken. Han siger (...) *jeg kan da også godt lide, i stedet for at gå i skoven, så kan jeg da godt lide at gå ned i kirken en søndag morgen. I stedet for: Til en morgengudstjeneste i kirke. Det kan jeg også godt lide. (...) for at sidde nede i kirken og synge en salme, ”Op al den ting som gud har gjort” ikke også, det passer jo meget godt ud i naturen, ikke også. (...).* For Nis giver skoven således oplevelser, han også ville kunne finde i kirken, ligesom han i kirken kan tænke på skoven.

Jespers forståelse af, at skoven tilbyder noget, der giver den enkelte muligheden for et bedre liv, præger også hans forståelse af skoven som symbol. (...) *De skal være et attraktivt sted at komme hen på lige fod med for eksempel stranden, næsten som Tivoli. Det skal ikke være en park, men det skal*

være et sted, hvor man kan komme hen og prøve nogle ting.(...). For Inga og Matilde er der ligeledes noget kulturelt bestemt i, at mennesker kommer i skoven, og at skoven giver os noget, der er meget dansk. Inga siger (...) *Jeg tror, det er... Danmarks image. At man har de der grønne arealer...(.), mens Matilde siger (...) Men jeg synes også, at der er noget kulturelt bestemt i at... det hører med til dansk kultur, at vi har bøgeskove og granskove, og i det hele taget, at der findes skov... Så lige så vel som man vil bevare den danske krone, hvilket måske er lidt mindre spændende, altså... nogen synes, dét er kultur, der vil jeg sige, at skov er meget dansk kultur...(.)*.

Skoven som symbol tilbyder ligeledes mulighed for at opleve naturen på nært hold, hvilket for flere af interviewpersonerne giver en større forståelse for livet. Agnete siger således (...) *... hm... jamen for det første, så det... det oprindelige jord. Den oprindelige planet vi er på, det synes jeg da er vigtigt at huske, det er en planet vi er på, hvor det hele fungerer og, økosystemer og luften og jorden og alt det der. Det synes jeg... det kan man jo godt glemme, når man bor inde i byen og alt det her. (...) det som man kan sige er rigtig skov, det vil være et frirum hvor.. vil være en modvægt til alt det andet, som vi har. Og det... Jeg tror da et eller andet sted, at.. det ved jeg sgu ikke, hvordan jeg får formuleret, men når jeg får tænkt, så tror jeg at det er vigtigt for forståelsen, altså for mennesker, for forståelsen af livet... Og sammenhænge i det hele og hvor vi kommer fra og afhængighed og... hensyn og omsorg og... hmm... jamen sådan en forståelse af, kan man sige.. hvis vi ikke havde naturen, så var vi ikke der, hvor vi var. (...)*. For Signe repræsenterer skoven samme mulighed for forståelse (...) *Jeg tror nok, det er den her bestandighed som.. at man kan sige, at det her træ, der, hvad er det for en magt... hvad er det for noget, der får den til at gøre det. Det er ikke fordi jeg er religiøs, overhovedet...(.) Men, der er nogle kræfter som... ingen har... magt for.. bortset fra hvis de rent fysisk laver noget ved det. Men der gror noget, som man simpelthen ikke har nogen indflydelse på... hvis det går som det skal. Det synes jeg er betagende...(.)*.

6.4.2.4 Skoven som landskab

Otto har, som den eneste af de interviewede, givet begrundelser for at komme i skoven, der samtidig rummer både de kontemplative, korresponsive og imaginative oplevelser. Han siger (...) *... det er jo det spændende ved at gå i skoven. Når du har forladt din cykel, eller din bil eller dit tog, og du har gået i 5-10 minutter, så kan du komme til at befinde dig i en situation, som du ikke havde nogen anelse om, at du kunne komme i den dag. Du kan komme til at stå foran et dødt dyr, som af en eller anden grund ligger der. Du kan komme til at overvære to store rovfugle, der flyver efter hinanden, eller overvære, som jeg har set, en duehøg tage en krage i luften. Altså... det er sådan noget, det sker meget spontant, men oplevelserne er der. Og det er også det, jeg har prøvet at lære de børn, jeg har haft med ude i skoven, det er det her med, det*

er ikke hjemme på fjernsynet. Det er ikke en tegneserie, det er virkeligheden og nu skal I bare se...(...) Altså for mig, så er det ikke det med, at grenene falder ned, der er det spændende, det er det ikke. Det er det med, at nu kommer der pludselig en ugle flyvende ned, fordi vi er for tæt på, hvor den bor. Og så giver den mig et gok. Det har jeg prøvet. Det er sådan... dét der. Det er sådan nogle ting. Det synes jeg er sjovt. Eller, hvad er det, der ligger på jorden der. Er det en stålorm, der er blevet kørt flad af en cykel, eller er det bare et stykke stanniol. Det er det, der er sjovt, synes jeg. Det er de der oplevelser, der hele tiden er(...). Otto søger de kontemplative oplevelser, men han gør det meget bevidst, fordi han har en viden om, at oplevelser af denne karakter findes udenfor stierne. De korresponsive oplevelser møder ham i skoven, hvor han ser skoven som et rum for oplevelser, et sted, hvor der sker ting, han gerne vil opleve. Og så er han så bevidst om værdien af disse oplevelser, at han har lært børn, hvorledes de kan få oplevelser som ham; i virkeligheden, der er så meget mere spændende end fjernsyn og tegneserie.

6.4.2.5 Sammenfatning

Med udgangspunkt i udsagn fra 20 kvalitative interviews har jeg således forsøgt at præsentere en række svar på, hvorfor danskerne kommer i skoven, hvorfor vi anvender skovene, som det er beskrevet, og hvorfor vi har præferencer, der betyder, at vi foretrækker at opleve noget frem for andet, når vi er der. Jeg har beskrevet, at der findes en række begrundelser, der relaterer sig til skoven som et sted, hvor der kan foregå meget forskellige sansninger som aktiviteter. Skoven er gennem interviewudsagn beskrevet som rum for rene sansninger, eller som rum for tanker, hvor den person, der besøger skoven enten kun ser skoven og glemmer sig selv, eller blot tænker og glemmer at se skoven. Skoven er beskrevet som et sted, et socialt rum, eller en ramme om samvær, hvor skovens fremtræden med træer og dyr opleves som sekundær, og hvor man besøger skoven, fordi den er tilgængelig og tilbyder en ramme, der passer til det primære formål, man har. Skoven kan ligeledes betragtes som et rum, hvor man kan lære om sig selv og sin egen formåen, eller lære om skoven, der viser sider af den kulturelle forståelse af det gode liv, som vi tillægger skoven og samtidig efterspørger. Sidst kan skoven være et billede, eller et symbol, hvor vi søger skoven for at se de slanke bøgestammer, som på P.C. Skovgaards malerier, eller kommer der for at bekræfte vores egen definition af, hvad skoven er og bør være. Gennem denne præsentation af, hvorfor danskerne kommer i skoven, har jeg således forsøgt at fokusere på, hvad det giver os at komme der, hvilket jeg betragter som den primære begrundelse for, at vi søger skoven.

7. DISKUSSION OG PERSPEKTIVERING AF RESULTATER

7.1 De tre kategorier af skovopfattelse

Jeg har præsenteret tre kategorier til konkretisering af danskeres skovopfattelse. Disse tre kategorier har jeg navngivet henholdsvis den naturorienterede, den emotionelt funderede og den kulturorienterede skovopfattelse. For at vurdere indholdet i de tre kategorier, og beskrive disse, vil jeg i diskussioner længere fremme sammenstille kategorierne med kategorier fundet gennem læsning af den danske skovlovgivning, samt resultaterne og mine begrundelser for danskeres præferencer for skov. Igennem disse diskussioner finder jeg, at kategorierne bliver vurderede og præciserede. Imidlertid findes også en diskussion med det formål at undersøge, om kategorierne favner det, jeg mener, de favner. De tre nye kategorier er primært empirisk funderede, ud fra en teoretisk forståelse af, hvad skovopfattelse, og særligt skovoplevelse, rummer.

Jeg har, i arbejdet med udvikling af kategorier, undersøgt andre natursynskategorier og sammenstillet disse med mine tre nye, og herigennem har jeg vurderet, at mine tre favner det, andre mener at favne. Derfor giver det kun ringe mening igen at sammenstille mine kategorier med andres. Jeg mener, at mine kategorier kan anvendes i repræsentationen af den æstetiske opfattelse af skov, hvorfor en sammenstilling med æstetiske kategorier kan være den måde, hvorpå mine tre kategorier af skovopfattelse skal eftervises. Nohl har fremstillet fire æstetiske kategorier, der er udviklet med udgangspunkt i landskabstyper, hvor mine kategorier er udviklet med baggrund i kvalitative interviews. Netop derfor finder jeg, at en sammenligning med Nohls kategorier bliver interessant, eftersom den kan belyse, om jeg har fundet kategorier, der fungerer i en bredere kontekst. Nohl kalder de fire kategorier for *the beautiful*, *the (new) sublime*, *the interesting* og *the plain*, og han finder, at disse fire kategorier kan anvendes til at beskrive den måde hvorpå, fremtidens landskaber vil blive vurderet. Kategorierne er præsenteret, beskrevet, og eksemplificeret med prototype af landskab ligesom det er vurderet, hvilke følelser, de fire former vækker. Det er kun de tre af de fire landskabstyper, der forekommer i skoven. Således vil *the interesting*, der er eksemplificeret med *urban-industrial landscape* sjældent forekomme i dansk skov, som vores lovgivning er i dag. Derfor har jeg valgt at vurdere mine kategorier af skovopfattelse mod Nohls æstetiske kategorier *the beautiful*, *the (new) sublime* samt *the plain*.

For Nohl er *the beautiful* eksemplificeret ved det traditionelle kulturlandskab, hvor netop den kulturelle anvendelse har betydet særlige mønstre mellem natur og kulturelle elementer. *The beautiful* tillader en let genkendelse, der resulterer i følelse af lyksalighed, følelse af harmoni, identitet og det at

være del af en helhed. Landskabet er symbol på at være hjemme, og på social integration. Der findes mange symbolske elementer i landskabet. Alt er på sin rette plads qua landskabets tilblivelse, og dermed bliver det let aflæseligt. Begrundelsen for, at Nohl anvender betegnelsen *the beautiful* findes i, at landskabet udviser harmoni. Den emotionelt funderede skovopfattelse bygger på en tilsvarende æstetisk tilgang som Nohls. Den symbolske forståelse, den letaflæselige sammenhæng og behovet for at føle sig hjemme er netop det, denne kategori kendetegnes ved. Med Seels begreber er det begrundelsen for den korresponsive tilegnelse af det perciperede; det gode liv begrundes netop som beskrivelsen af *the beautiful*. Fordi skoven bliver let at forstå, kan bærere af den emotionelt funderede skovopfattelse give sig hen og dermed opnå følelsen af harmoni og afslapning. Det er således også begrundelsen for, at de besøgende foretrækker skoven på en bestemt måde – når skraldespanden er skjult bag en beklædning af træ, forstyrrer den ikke den let aflæselige sammenhæng, og skoven kan bedre perciperes som natur.

Nohls kategori *the (new) sublime* indeholder successionslandskaberne. Det er de spontane, vilde eller overgroede landskaber, hvor mønstrene i landskabet er usædvanlige. Naturen fremstår som dynamisk, selv-organiserende og producerende, og dermed bliver landskabet et symbol på frihed, på det fremmede (i positiv forstand) og det anderledes. Oplevelse af landskabet udløser følelser af disharmoni eller uorden, der opfattes meget positivt, ligesom følelsen af uforudsigelighed og ustabilitet. Kategorien af skovopfattelse, der er naturorienteret, repræsenterer personer, der foretrækker det vilde, det groede og de områder i skov, der fremviser processer og en ringe grad af menneskelig indgriben. Nohl beskriver *the (new) sublime* som en modreaktion mod *the beautiful*, der opstår med en ny værdifokusering i samfundet. Dette karakteriserer ligeledes de naturorienterede, hvor netop ønsket om en ringere grad af kulturpåvirkning er funderende for glæden ved skov. Heri findes deres definition af det gode liv, der er begrundelsen for den korresponsive oplevelsesform. Hvor naturen viser, at ikke alt afhænger af menneskets vilje, træder Nohls æstetiske kategori i karakter – hvis områder er efterladt og overtages af naturlig succession, ses dette særligt tydeligt. Hvor *the beautiful* kan anskues hurtigt og let tilegnes, kræver *the (new) sublime* tænkervirksomhed og evne til at forstå, for at man kan se og aflæse den orden, eller vilje, der ligger bag.

Kategorien *the plain* beskrives som moderne landbrugslandskaber. Det er enkle landskabsstrukturer i et system, der skabes af mønstre, der stadig gentages. Oplevelsen udløser følelser af taknemmelighed og befriende følelser af tilfredsstillelse. Landskabet opleves som et symbol på en eksistentiel brugbarhed, af en forsoning af den tekniske udvikling i et samvirke med naturen. Funktionen i landskabet er så tydelig, at den har overskrevet landskabets naturlige indhold, ligesom de kulturskabte sammenhænge i landskabet ikke længere er tydelige. Nohl beskriver landskaber i denne kategori som

yderst kedelige, og efter hans beskrivelse er disse landskaber de mest uattraktive for den æstetiske tilegnelse. Samtidig beskriver han også, at glæden ved oplevelser af disse landskaber findes i oplevelsen af funktionalitet, og at den profit-søgning, der kan læses umiddelbart af landskabet, har sin egen abstrakte forståelse. Netop glæden ved funktionaliteten, og at se det skønne i samarbejdet mellem natur og menneske, tiltaler de personer, der er bærere af en kulturorienteret skovopfattelse. Hvor de naturorienterede ville dømme en skov af en sådan karakter som uinteressant, netop fordi skoven fremviser menneskets overmagt, ser de kulturorienterede ikke overmagten, men samarbejdet. Det er en nyttepræget forståelse, der ganske rigtigt har sin egen æstetiske tilgang. Det korresponsive findes i koblingen til det gode liv, hvor mennesket netop får det bedste fra naturen, eller ud af naturen, men hvor overmagten ikke ses – i hvert fald ikke som et problem. Hvor Nohl finder, at landskaber af typen *the plain* bør omlægges til mere bæredygtig anvendelse, for at de kan blive attraktive, finder jeg, at hans beskrivelse og kategori er rammende men samtidig, at der er personer, der foretrækker skovens eller landskabets fremtoning på denne vis.

Som en sidste bemærkning vil jeg ganske kort kommentere Nohls kategori *the interesting*. Denne kategori er eksemplificeret ved det urbant-industrialiserede landskab, hvor der findes en kaotisk mængde af elementer, der ikke er integrerede. Oplevelsen fremkalder følelser af gysende begejstring, usikkerhed og fare, men det er i positiv forstand. Området kalder på den symbolske vigtighed af teknisk formåen. Disse landskabstyper findes ikke i relation til skov, som vores skove og lovgivning for arealanvendelse ser ud i dag. Imidlertid findes mange gode ideer om blandt andet boligbyggeri i skov, eller afgrænsning af industri-områder med skov, hvorefter oplevelsen af skov integreret med urbane elementer kan blive virkelighed. I givet fald vil Nohls kategori komme i spil, og eftersom ingen af de tre skovopfattelseskategorier fanger denne æstetiske forståelse af skov, vil findes behov for at tilføje en kategori til de tre. Mine kategorier er udviklet på baggrund af de ideer, erfaringer og definitioner af skov, som findes hos danskere nu. Derfor kan de naturligvis ikke fange en skovopfattelse, der relateres til skovbillede, vi ikke har i dag. Med dette forbehold finder jeg således, at de tre kategorier kan fange den diversitet i æstetisk forståelse, som præsenteret af Noth.

Med udgangspunkt i beskrivelsen af den æstetiske erfaring, definerer jeg skovopfattelse og konkluderer, at der findes tre kategorier af ideel skovopfattelse, der repræsenterer de personer, jeg har interviewet, ligesom jeg antager, at disse kategorier kan anvendes til at repræsentere danskerne mere generelt. Imidlertid kan man diskutere, om det overhovedet giver mening at løsrive skovopfattelse fra naturopfattelse, og om mine kategorier i givet fald kan anvendes til beskrivelse af naturopfattelse, og ikke alene fokuseres på skov. Skoven er rammen om oplevelsen, hvorudfra jeg har defineret de tre katego-

rier. Eftersom den empiriske forståelse er bundet til skov, og kvaliteten i disse kategorier netop findes i, at de er empirisk funderede, kan de ikke blot oversættes simpelt til naturopfattelse. Imidlertid er den teoretiske tilgang ikke fokuseret, og udvikling af model til kortlægning af skovopfattelse kan nemt omformuleres til brug for andet, hvor Seels forståelse jo vil være lige så grundlæggende for andre opfattelseskortlægninger, som for skov. Derfor finder jeg, at man, ved at analysere ny empiri, ville kunne bearbejde de tre skovopfattelser til eksempelvis parkopfattelser, kulturlandskabsopfattelser eller naturopfattelser. Imidlertid finder jeg, at skelen mellem de tre kategorier er unik for skov, hvorfor andre projekter, der fokuserer på andre landskabsområder eller elementer, der tilegnes æstetisk, kunne ende op med flere eller færre kategorier, måske delt på helt anden vis. Mine kategorier for skovopfattelse kan således være til inspiration.

7.2 Betydning af skov

Jorgensen, Hitchmough og Dunnet har foretaget en undersøgelse af de betydninger, personer i et boligområde i England tillægger de grønne områder, der findes nær dem¹. Betydningerne inddeles i fem kategorier: Naturbevaring, dyr og planter samt menneskers sameksistens med naturen; opmærksomhed på årstidernes skift; muligheden for at få eksistentielle oplevelser; afslapning og afstresning samt oplevelsen af landlig idyl. Alle disse beskrivelser af oplevelser er med i de præsenterede interviews. Imidlertid findes der for mine interviewpersoner forskellige begrundelser for disse oplevelser, der meget tydeligt afhænger af skovopfattelse.

For mange af de interviewede repræsenterer skoven et sted, hvor naturen få frit spil. Matilde siger (...) *Altså der er næsten ikke noget, der er mere natur for mig, end en skov. ... Nej, det tror jeg ikke, at der er. Ikke hvad jeg kan komme i tanker om. Også fordi, når det er marker, som bønderne har dyrket, så er det jo... selvfølgelig er det jo en del af naturen, men det er ... der er det ikke rigtig natur. Det er sådan en kunstig natur. For det er netop nogen, der har arbejdet med den og planlagt, hvad skal der foregå her. ...*(...). Mens Ragner siger (...) *i skoven, der er det jo sådan mere naturligt. I parker er det ofte, at græsplænen er slået og træerne er beskåret og... stierne er lige... I skoven kan der godt ligge en kæp hen over, fordi de falder ned fra træerne af. Der kan ligge blade osv. på skovstien. Og det gør der nok ikke så meget i en park, tror jeg. (...).* Hvor skoven opleves som natur for Matilde, fordi den ikke er planlagt i samme grad som de omkringliggende arealer, så er skoven natur for Ragner, fordi skoven får mere lov at være i fred, og

¹ Jorgensen, Anna, James Hitchmough og Nigel Dunnet. 2006: Woodland as a setting for housing-appreciation and fear and the contribution to residential satisfaction and place identity in Warrington New Town, UK. *Landscape and Urban Planning* (in press). 2006. LAND-1345, no of pages: 15.

der ikke bliver ryddet op. Begrundelserne for, hvorfor skoven opleves som natur er således forskellige. Mens Matilde har en emotionelt funderet skovopfattelse, har Ragner en naturorienteret, og hvor Matildes betragtninger om natur relaterer sig til den forskel, der findes mellem skov og by, modstiller Ragner skoven med en park. Ragner ser naturen som mere fri i skoven, men han er opmærksom på, at skoven er et kulturprodukt. I modsætning hertil ser Matilde skoven som ”rigtig” natur.

At opleve årstidernes skiften er for flere en væsentlig begrundelse for at komme i skoven. Nis giver en beskrivelse af de oplevelser, han får i skoven, hvor han lægger særlig vægt på de skift, skoven fremviser. (...) *her om foråret, der kan det nemt være en oplevelse hver gang. For der kommer der nye blomster og nye fugle og alting. Der kan man nemt gå på opdagelse, hvor tingene springer ud. Hvad du ikke har set den ene dag, det er den næste dag og... sådan... Der kan det nemt være en oplevelse hver eneste gang man... får nye oplevelser, af hvad man ser ude i skoven. Det kan det vel også om efteråret, hvor de sådan skifter farver fra dag til dag, når der sådan lige er kommet den første nattefrost, og bladene begynder at skifte farver... Og man lige som kan mærke på dyrene og sådan ude i skove, at nu går man vinteren i møde. Det... Jo. Altså. Ja... Jeg elsker de fire årstider i det hele taget. Nu, selvom vi har været ude og rejse hvor der er tropeklima og sådan, Danmark er altså... de fire årstider, dem bør man misunde os. Selvom det kan være træls, når det regner i ens sommerferie, så... så er de skiftende årstider alligevel det kønneste man kan opleve (...).* Nis har en emotionelt funderet skovopfattelse, og netop denne forståelse lægger særlig vægt på de oplevelser, der har sansemæssig, eller kontemplativ karakter. Oplevelsen af disse skift er for Nis af stor betydning for Nis, og en væsentlig del af hans begrundelse for overhovedet at søge skoven.

Flere nævner, at de kan få oplevelser, der kan beskrives som havende eksistentiel karakter. Særligt Otto er opmærksom på disse oplevelser, og han søger meget bevidst oplevelser, der harmonerer med hans forståelse af, hvordan verden hænger sammen. (...) *Og jeg mener jo, altså den måde, jeg er kommet så meget i naturen på, det mener jeg, har givet mig sådan en bestemt tilgang til livet. Tilværelsen i det hele taget. Altså... jeg ser jo nogle meget, meget store sammenhænge, fordi, det er jo en naturlig ting, når man kommer så meget i naturen. At se nogle sammenhænge mellem dyr og mennesker, bevoksning, camouflage alle mulige ting. Hele forårstiden, hvor det hele vokser og sprudler, og parringstiden og frugttræerne og alt det spændende, der sker. (...).* Det er særligt for de naturorienterede, at skoven tilbyder oplevelser af denne karakter. Det er oplevelsen af en større mening med verden, af at høre til og være en del af noget, der er større end én selv. Det er særligt oplevelsen af naturens cyklus, af sammenhænge og strukturer, der tillægges betydning. Signe beskriver ligeledes, at naturoplevelser giver hende en forståelse af, at der er noget, der er større end hende selv. (...) *den...*

følelse af, ... at lige meget hvad der sker, så er den der. Den er bestandig, hvis den altså ikke bliver ødelagt af atombomber og alt det. Jeg tror nok, det er den her bestandighed som.. at man kan sige, at det her træ, der, hvad er det for en magt... hvad er det for noget, der får den til at gøre det. Det er ikke fordi jeg er religiøs, overhovedet...(...) der er nogle kræfter som... ingen har... magt for.. bortset fra hvis de rent fysisk laver noget ved det. Men der gror noget, som man simpelthen ikke har nogen indflydelse på... hvis det går som det skal. Det synes jeg er betagende... Det er ligesådan hvis jeg har været ude at rejse, og man ser de her bjergtinder, der ligger der. Tavse. Fuldstændig tavse. De ligger der bare... Og hvad enten du dør eller du lever eller noget som helst.. Det er naturen.. sådan er det. Og hvor det kommer fra og hvor det går til, det aner man jo heller ikke. Men det er den der... kraft der ligger i det. Det kan jeg blive betaget af. (...). Signes skovopfattelse er emotionelt funderet. Hendes forståelse af naturens mægtighed, som kan give hende oplevelser af eksistentiel karakter, findes i den symbolværdi, naturen har som kraft, men for andre er det ligeså de kontemplative skovoplevelser, der kan beskrives som eksistentielle. For personer med en kulturorienteret skovopfattelse findes de eksistentielle oplevelser sjældent i skoven. Flere beskriver oplevelser med naturen, som de får i haven. Således beskriver Kurt, at de fleste oplever en indre glæde, når de har noget jord at pille i. (...) Det giver da en... jeg ved ikke, om det bare er min indstilling, men det tror jeg da det giver de fleste mennesker, når vi ser, at det hele det grønnes. (...).

Afslapning og afstresning er skoven ligeledes rum for. For Malou er skoven et sted, hvor hun kan glemme stress og jag, og hun definerer skov og strand som rum for afstresning. (...)... *det sker af sig selv. Det er ikke noget, jeg nødvendigvis behøver at gå og... altså at være fokuseret på. Åh, jeg er så stresset for tiden og ne-ne-ne... Men du kan bare gå ud. Gå turen... Jeg havde nogle lange... Jeg er meget vandringsglad... derude. Hvor der var skov og vand og det hele i virkeligheden. Og det var helt fantastisk, synes jeg. Bare gå den tur eller de ture, og så falder tingene til ro...(..). Det er særligt de emotionelt funderede, som Malou, der søger disse oplevelser meget bevidst, mens stort set alle de interviewede finder, at det er afslappende at gå i skoven. Lotte beskriver skoven som rum for hendes afslapning og siger (...) Det er rigtig godt... Det er at... øhm... det er ... totalt afslappende. Og... altså der er ikke noget, der forstyrrer en, man ... jeg kan også have et eller andet ugeblad med eller sådan, eller en bog og sidde og læse i den... så det er sådan...(..) Jeg ville ikke kunne sidde og havde den der følelse inde på hovedbanen... Altså, der er alt for mange forstyrrelser, ikk'? Det er fordi, der er helt stille og ikke nogle mennesker. Det er igen, det er jo et sted hvor der ikke tuller mennesker omkring en.(...).* Lotte har en naturorienteret skovopfattelse, og for hendes afslapning er det vigtigt, at skoven ikke er fuld af mennesker, for at hun kan finde ro. For Merete, der har en kulturorienteret skovopfattelse, er hendes oplevelse af skoven meget knyttet til hendes for-

ståelse af, hvorledes skoven tilfredsstiller hendes behov, og det kan lede til afslapning. Hun går ture for at få motion og siger (...) *man har en god samvittighed, når man kommer hjem. Så jeg kan godt lide det.*(...). At finde rum for afstresning og evne at slappe af, kræver således forskellige oplevelser afhængig af, hvilken skovopfattelse man har. For de naturorienterede kræver det, at der ikke er andre mennesker. For de emotionelt funderede kræves, at skoven fremtræder i harmoni med deres forståelse af, hvad skov er, og hvordan skov skal se ud. Og for de kulturorienterede, at de kan se et formål med at komme i skoven.

For mange repræsenterer skoven noget andet, end det, de er vant til at se, hvad enten de modstiller skov med by eller park. Ina definerer netop oplevelser i skoven som noget *andet*, og dermed noget godt. Hun siger (...) *altså min egen oplevelse er, at det bliver meget hurtigt meditativt... fordi at der ikke er... selvfølgelig er der en masse farver og lys og sådan noget, men det er ikke anmassende, ligesom... man er ligesom i noget, der bare er... så... (...) ... man går ikke og bliver påmindet om, at man skal skynde sig eller... også mangler at købe det eller... nu har man ikke nok penge eller... det er i hvert fald ikke det, som man går typisk og tænker på, hvis man går i en skov. Det kan godt være, man gør det, men så er det ikke træerne eller blomsternes skyld. Så er det noget, man har med sig i hovedet. Hvor jeg tænker, at hvis jeg går en tur op ad strøget, så vil jeg hele tiden blive mindet om alle de ting, som jeg godt kunne tænke mig at købe eller, alle de ting, jeg ikke har råd til eller... alle de mennesker, der er der, altså.. det er noget helt andet.* (...). Begrundelsen for at søge skoven kan således findes i, at skoven repræsenterer noget andet, som giver oplevelser, der er anderledes end det, man ellers ser. Begrundelserne for at søge dette andet afhænger af formål med skovbesøget, ligesom ens skovopfattelse. For de naturorienterede, som Ina, findes dette andet netop i, at skoven repræsenterer naturen. For de emotionelt funderede findes en fredfyldthed i skoven, så de kan koble fra og slappe af. Og for de kulturelt funderede tilbyder skoven rum for motion og socialt samvær.

I forhold til Jorgensen, Hitchmough og Dunningtons undersøgelse vil jeg mene, at de betydninger, de har kortlagt, ganske rigtigt favner de betydninger, som mennesker tillægger oplevelser i det grønne, men at der findes forskellige *begrundelser* for disse oplevelser, afhængig af, hvem man spørger. Man kan måske sige, at alle søger de beskrevne oplevelser for at opleve en form for tilfredsstillelse, eller afstresning, men at der er forskellige måder, hvorpå denne tilfredsstillelse opnås. Mennesker har således forskellige behov for skovoplevelser, ligesom oplevelserne tillægges meget forskellig betydning. For Otto er skovoplevelsen en meget væsentlig del af hans liv, som han ikke kunne forestille sig at være foruden. Han søger primært skoven alene, mens oplevelsen sammen med andre har meget social karakter. For Egon, derimod, har skovoplevelser ingen betydning, og han kommer der meget sjældent, og kun i festligt lag. Nogle finder, at de får noget meget grundlæggende i tilvæ-

relsen ud af deres skovoplevelser, nogle anvender deres skovoplevelser til at koble fra det daglige stress, mens andre alene definerer skovoplevelsen som noget pænt at se på.

7.3 Skovoplevelse

Jorgensen, Hitchmough og Dunnet beskriver, på baggrund af en gennemgang af flere undersøgelser, at mennesker foretrækker plejede landskaber tæt ved deres bolig, men også har brug for mere vilde grønne områder, inklusive skov, tæt på deres lokalområde². Med udgangspunkt i de definerede kategorier af skovopfattelse, samt den teori, der ligger bag, vil jeg mene, at billedet er mere nuanceret end som så. I min forståelse findes der flere måder at anvende skov på, og anvendelsen har indflydelse på, hvorledes skoven defineres, og hvorledes man foretrækker, at den ser ud. MacNaghten og Urry refererer en fokusgruppebaseret undersøgelse, hvor de kan se forskelle i formål afhængig af, hvilket stadium i livet man er på³. Unge mødre ønsker sikkerhed, fædre til teenagebørn vil have områder til kropslig udfoldelse, mens pensionister ønsker områder, hvor de kan gå tur. Jeg finder, at også skovopfattelse har stor betydning for, hvilke formål, man definerer, at skov har, og dermed hvad man mener, at man kan foretage sig i en skov. Således finder jeg, at det er ens skovopfattelse i *samspil* med ens formål med skovbesøget, der har betydning for, hvilke skovoplevelser man søger, og dermed hvilke skovområder man foretrækker.

Formålet med skovbesøget indikeres af, om man er i skoven alene, med få andre, eller med mange. Går man alene, beskrives formålet med besøget som motion eller oplevelsen af skoven i sig selv, enten som rum for tanker eller som en naturoplevelse. Går man med få andre, beskrives skoven som rum for naturoplevelse eller for samtale. ”Når benene går, går samtalen lettere”, som Lone og Ina siger. Går man med mange beskrives anvendelse af skoven som et socialt rum, hvor det er muligt, og lovligt, at mødes. I mine interviews kommer flertallet både i skoven alene og sammen med andre, mens Lone og Egon er de eneste, der kun kommer i skoven sammen med andre. Det er de naturorienterede, der oftest kommer i skoven, og de kulturorienterede og emotionelt funderede, der kommer der sjældnest. De emotionelt funderede kommer gerne alene i skoven, mens de kulturorienterede oftest er sammen med andre. Flertallet af de interviewede er kommet i skoven i forbindelse med en social begivenhed, ofte med et større selskab, ligesom mange beskriver en skovturs tradition med familie i forbindelse med julearrangementer.

² Jorgensen, , Hitchmough og Dunnet. 2006.

³ MacNaghten, Phil and John Urry. 2000: Bodies in the Woods. *Body & Society Vol. 6 (3-4)* s. 166-182.

Oplevelse af styrkende eller nærende (*restorative*) omgivelser antages at kunne reducere den enkeltes følelse af stress. Ifølge Herzog, Black, Fountaine og Knotts kan særligt naturlige omgivelser stimulere til styrkende oplevelser, hvilket de har vurderet i en undersøgelse af naturområder sammenlignet med sportsområder og by⁴. Ifølge Kaplan og Kaplan bliver oplevelser styrkende, hvis de rummer fire komponenter. Disse er: at komme væk fra normale omgivelser; en fascination af de omgivelser, man befinder sig i; en opmærksomhed på, at man er i en anden verden samt, at der findes en samordning mellem den verden, man befinder sig i og betragterens behov⁵. For de naturorienterede søges skoven for at få oplevelser af naturen, der i skoven kommer til udtryk i højere grad end mange andre steder. Skoven defineres som natur i høj grad, upåagtet at de fleste er klar over, at skoven er et kulturprodukt. De føler, at oplevelsen af natur er essentiel for deres liv, og det giver dem en følelse af samhørighed med en verden, der er større end dem selv. De er absolut fascinerede af skoven, befinder sig meget klart i en anden verden, når de er i skoven, og finder en meget tydelig sammenhæng mellem den verden, skoven tilbyder og de behov, de har i deres liv. For de naturorienterede har oplevelsen af skoven således en meget klar styrkende funktion. For personer med en emotionelt funderet skovopfattelse er det, at gå i skoven, ligeledes at komme væk fra normale omgivelser. De definerer skoven som noget andet end by, hvor de fleste bor og arbejder. De er stærkt fascinerede af skoven som rum og symbol, beskriver meget tydeligt, at de er i en anden verden, og finder, at deres behov for afstresning meget klart kan imødekommes i skoven, fordi skoven ser ud og er indrettet på en måde, hvor skoven fremviser rolighed, stabilitet og natur. For personer med en emotionelt funderet skovopfattelse har skoven ligeledes styrkende funktion. For de kulturorienterede, derimod, findes ikke denne tydelige sammenhæng mellem at komme væk, at være fascineret og imødekommelse af behov. Hvor personer med en kulturorienteret skovopfattelse finder, at skoven er et sted, der tilbyder mulighed for at komme væk fra normale omgivelser, hvor de gerne udtrykker en fascination af skoven, og er opmærksomme på, at de er i en anden verden, så imødekommer oplevelsen af skoven ikke behov, de har i deres liv. For de kulturorienterede har skovoplevelser således ikke umiddelbart en styrkende funktion.

Det er særligt de emotionelt funderede, der tillægger skoven værdi i relation til den styrkende effekt. De søger direkte skoven for at få oplevelser, der er afstressende, og de definerer skovens væsentligste formål som netop denne nærende funktion; at skoven er rum for afslapning og afstresning. De naturorienterede finder ligeledes, at skoven kan opleves styrkende, men for

⁴ Herzog, Thomas R., Andrea M. Black, Kimberlee A. Fountaine and Deborah J. Knotts. 1997: Reflection and attentional recovery as distinctive benefits of restorative environments. *Journal of environmental psychology* 17 (1997). s. 165-170.

⁵ Kaplan, Rachel and Stephen Kaplan. 1989: *The Experience of Nature. A psychological perspective*. Cambridge University Press. s. 182.

dem er det blot endnu en gevinst ved skoven, hvis fremmeste formål må siges at være af mere naturbevarende karakter. For dem findes formål med skov således på et dybere plan; at der skal være plads til naturen, for den har (mere) ret til at være her end vi, og den styrkende funktion, skoven også har, er for dem meget logisk. Skoven er natur, vi er natur og derfor har den en særlig effekt på os.

Flere undersøgelser fokuserer på, om skoven symboliserer det naturlige eller naturen⁶, som andre undersøgelser har påpeget, at vi mennesker har behov for at opleve⁷. Tyrväinen, Silvennoinen og Kolehmainen beskriver i deres undersøgelse af præferencer i relation til bynære skove, at personer foretrækker *ideen* om, at skoven fremtræder naturligt, men samtidig ønsker de ikke at se på skov, der drives således, at der findes døde træer i skovbunden⁸. Dette kunne indikere, at det ikke er natur *som* natur, vi ønsker, men blot en repræsentation. Det er konklusionen, Coles og Bussey er fremkommet med, efter et studie af bynære skoves sociale betydning. For at vi kan få oplevelse af natur, som vi har brug for, behøver vi således blot at se noget, vi oplever *som* natur.

Hvorledes vi definerer natur⁹, afhænger af vores naturforståelse, hvoraf vores skovforståelse er en del. For flertallet af de interviewede defineres skov som natur. De naturorienterede har forståelsen, at skoven er et kulturprodukt, hvor naturen er mere fri end andre steder. For de naturorienterede skal man ud og være i naturen, for at få tilfredsstillet sit behov for natur. Som Bent siger, let ironisk (...) *Tænk, nu skal vi også bevæge os. Så at komme ud og se naturen. Det er jo ikke nogen biograf det her. (...)*. For de naturorienterede skal skoven være så stor, at man kan komme væk fra elementer af by, ligesom man skal væk fra områder, hvor der er andre mennesker. De emotionelt funderede definerer skoven som egentlig natur. For dem er skov så meget natur, som noget kan være, og for dem er det i den kontemplative tilegnelse, eller i den symbolske betydning, glæden ved naturen findes. Som Jesper siger (...) *Det handler meget om, at man får en bestemt oplevelse. At der er stille omkring en, at der kun er naturens lyde. Sådan... at det kan give en skovoplevelse (...)*. For de emotionelt funderede betyder det særligt, at der ikke findes elementer af by i skoven, her må således ikke være huse eller

⁶ F.eks. Coles, R.W & S.C. Bussey. 2000: Urban forest landscapes in the UK – progressing the social agenda. *Landscape and Urban Planning* 52 (2000) s. 181-188; Henwood, Karen & Nick Pidgeon. 2001: Talk about woods and Trees: Threat of Urbanization, Stability and Biodiversity. *Journal of Environmental Psychology* 21, s. 125-147; Tyrväinen, Lisa, Harri Silvennoinen & Osmo Kolehmainen. 2003: Ecological and aesthetic values in urban forest management. *Urban Forestry and Urban Greening*. 1. s. 135-149 og Clay, Gay R. & Robert K. Smidt. 2004: Assessing the validity and reliability of descriptor variables used in scenic highway analysis. *Landscape and Urban Planning* 66, s. 239-255.

⁷ F.eks. Ulrich og Kaplan & Kaplan.

⁸ Tyrväinen, Lisa, Harri Silvennoinen & Osmo Kolehmainen. 2003: Ecological and aesthetic values in urban forest management. *Urban Forestry and Urban Greening*. 1. s. 135-149.

⁹ For en rigtig god behandling af emnet, se Mausner, Claudia. 1996: A kaleidoscope model: Defining natural environments. *Journal of Environmental Psychology* 16 (1996) s. 335-348.

veje, der grænser op til skoven, da dette ødelægger oplevelsen af skov som natur. De kulturorienterede definerer skoven som natur, men foretrækker meget entydigt, at skoven er plejet. For dem er det nok at se ud ad vinduet på naturen. Lise siger (...) *Og du kan opleve at køre til skole om morgenen og så er den grøn, når du kører hjem. Og det... det har jeg med.(...)*. Der er således stor forskel på, hvad natur er for de interviewede, men også stor forskel på, hvad naturen betyder for dem¹⁰.

Oplevelse af skoven er ikke en positiv oplevelse for alle. Det er væsentligt at påpege, at en skovoplevelse også kan være ubehagelig, hvilket det især er de emotionelt funderede og de kulturorienterede, der beskriver. For de emotionelt funderede er det særligt mørket i skoven, der opleves som farligt. Matilde siger (...) *jeg kan ikke lide skoven, når det er mørkt. Det kan jeg stadig ikke.(...) jeg har en eller anden angst for, at der kan jeg ikke fornemme, hvad der sker omkring mig. Fordi det sådan bliver for mørkt og for mange skygger og lyde og så er jeg sådan nok lidt mørkerød. Og der kan jeg godt sådan tænke, gud, der kan være nogen, som af en eller anden grund vil fange mig eller... nu bliver jeg bortført eller sådan noget.(...) Det er den der fornemmelse af at man ikke... jeg ved ikke hvad der sker omkring mig...(...)*. Det er primært kvinderne, der beskriver skoven som ubehagelig, hvilket sjældent hænger sammen med skovens udformning og indhold, men i højere grad med de mennesker, der kan opholde sig der. Som Beate siger (...) *man er lidt mere isoleret derude, hvis der sker noget. Man kan ikke rigtig råbe på hjælp eller noget. (...)*. Frygten for skoven kan også hænge sammen med frygten for at fare vild. Den giver Inga udtryk for (...) *jeg tror, jeg er bange for at fare vild i... hvis jeg kommer i Hareskoven. Det er lige som om jeg ikke har så meget stedsans nu... Og det er ikke så smart, vel?(...)*. Frygt for skoven kan betyde, at man ikke tør gå i den, at man vælger at gå sammen med andre, eller vælger særlige tidspunkter at komme der. Der er ingen, af de meget naturorienterede, der beskriver, at de er bange for at komme i skoven. Otto siger direkte (...) *Jeg kender ikke noget, jeg er bange for i naturen overhovedet, fordi jeg er kommet der fra lille af. Jeg kan gå ud i en skov midt om natten, jeg er FULDstændig ligeglad.(...)*.

Bjerke, Østdahl, Trahne og Strumse har undersøgt bevoksningstæthed i parker og dennes rekreative betydning¹¹. De konkluderer, at for at parkerne bedst kan imødekomme befolkningens ønsker, skal der være forskellige typer af parker til rådighed, og at parkerne skal fremvise forskellige grader af bevoksningstæthed, samt en variation i vegetationstyper. Det samme må

¹⁰ Samme konklusion er foretaget i undersøgelse af danskernes forhold til naturen. Læssøe, Jeppe og Trine Iversen. 2003: *Naturen i et hverdagslivs-perspektiv. En kvalitativ interviewundersøgelse af forskellige danskernes forhold til naturen*. Faglig rapport fra DMU, nr. 437. Danmarks Miljøundersøgelser. Miljøministeriet. s. 95.

¹¹ Bjerke, Tore, Torbjørn Østdahl, Christer Thrane og Einar Strumse. 2006. Vegetation density of urban parks and perceived appropriateness for recreation. *Urban Forestry and Urban Greening* 5 (2006) s. 35-44.

blive min konklusion med hensyn til skove: Af denne gennemgang kan man konkludere, at der findes mange forskellige måder at opleve skov på, og mange begrundelser for, at komme i skoven. Hvis man ønsker at tilfredsstille de behov, som findes for skovoplevelser, bør der findes mange muligheder for at komme i skov, mange forskellige skove at komme i samt en stor variation i de skovbilleder, de enkelte skove fremviser.

7.4 Skovlovgivning og de tre kategorier af skovopfattelse

I kapitel 4 har jeg præsenteret fire forskellige skovopfattelser kortlagt gennem en analyse af skovlovgivning fra 1805 til den seneste version af loven, der blev vedtaget i 2004. Gennem analysen præsenterede jeg skoven som *godsejerens sted*, som *entreprenørens sted*, som *friluftslugterens sted* og som *forstmandens sted*. I kapitel 5 har jeg præsenteret tre ideelle skovopfattelser, som jeg har udledt efter analyse af kvalitative interviews med danskere, der på den ene eller anden måde har et forhold til skov. De tre skovopfattelser er beskrevet som henholdsvis en *naturorienteret*, en *emotionelt funderet* og en *kulturorienteret skovopfattelse*. Disse tre skovopfattelser antages at repræsentere danskeres skovopfattelser og kan dermed anvendes til at forklare, hvorfor danskerne har særlige, og veldefinerede, præferencer i relation til skov.

I kapitel 4 postulerede jeg, at de præsenterede skovopfattelser ville kunne genfindes i danskeres holdninger og skovforståelser i dag, eftersom skovopfattelser ikke forsvinder, men ændrer sig med samfundet og den udvikling, der sker i, med og omkring skoven. For at afprøve dette postulat, vil jeg i det følgende sammenholde de kortlagte skovopfattelser, eftersom de skovopfattelser, der er kortlagt med udgangspunkt i interviews, må antages at repræsentere de skovopfattelser, der findes hos befolkningen i dag.

Opfattelsen af skoven som godsejerens sted udsprang af en mangel på træ, hvor netop træ blev set som et eksistensgrundlag grundet mangel på andre materialer, der havde træets egenskaber. Samtidig evnede man ikke, på daværende, at dyrke skoven med ubetinget succes, hvilket beskriver grundlaget for at vedtage så drastiske rådighedsindskrænkninger, som der vitterlig blev med fredskovforordningen af 1805. Det er, hvad vi i dag ville kalde erstatningsfri regulering, der fik stor betydning for, hvorledes skov og landskab blev udformet i perioden frem. Jeg har beskrevet, hvilken type skov personer, med opfattelsen af skoven som godsejerens sted, foretrækker. Det skal være en højstammet skov uden opvækst, gerne løvtræ i monokulturelle plantninger, og hegnet med et stendige. Opfattelsen af skoven som godsejerens sted rummer aspekter, der med mine kategorier af skovopfattelse kan bestemmes som både kulturorienteret og emotionelt funderet. Forståelsen af skoven som noget dyrket, fokuseringen på monokulturer, der fremviser stor-

hed, men særligt kan omsættes i anvendeligt tømmer, samt forståelsen af, at skoven er godt for noget, taler til personer med en kulturelt orienteret skovopfattelse. Samtidig vil forståelse af skoven som en symbolsk værdi tale til personer, med en emotionelt funderet skovopfattelse. Særligt billedet af de slanke bøgetræer, hvor lyset falder mellem træerne, der blev resultatet af forordningen af 1805, taler til personer med en emotionel skovopfattelse. Imidlertid vil opfattelsen af skoven som godsejerens sted være den skovopfattelse, der i ringest grad vil være udtrykt i befolkningen i dag, simpelthen fordi loven blev vedtaget før, det var muligt at dyrke skov, som det er i dag, ligesom træet som ressource er suppleret af mange andre materialer siden 1805, hvorfor det eksistentielle behov, der lå til grund for loven, ikke længere findes.

Opfattelsen af skoven som Entreprenørens sted var kendetegnet af skoven som en mulighed. Skoven sås som en gevinst, som profit bundet i vedmasse. Skovens træer var afgrøder, og forbilledet det rentable skovbrug. Resultatet af loven blev den massive tilplantning med eksoter, vi kender som plantager i dag, som allerede var i gang før loven blev vedtaget. Især rødgran blev plantet med henblik på produktion, ligesom der blev etableret veje, gravet grøfter, udrettet åer og afvandet områder, alt i produktionens navn. Personer, der ser skoven som entreprenørens sted, ser den dyrkede skov som penge. Arealer i vækst er skov, arealer uden træer er ikke skov, og forhindringer for dyrkningen bør fjernes, upåagtet at det er fortidslevn eller områder af stor biologisk værdi. Den visuelle fremtoning af skoven eller immaterielle værdier i form af diversitet eller befolkningens adgang til området, har ingen, eller kun ringe, betydning. Opfattelsen af skoven som entreprenørens sted kan bedst karakteriseres med den kulturorienterede skovopfattelse. Forståelsen af skovens værdi i det dyrkede samt det forhold, at skoven ikke repræsenterer noget særligt, den enkelte kan bruge i sit liv, fanges af den kulturorienterede opfattelse. Imidlertid findes i mine interviews ingen, der har en så skarp profitorientering, som der findes i opfattelsen af skoven som entreprenørens sted.

Opfattelsen af skoven som friluftsbrikerens sted var funderet på forståelsen af skoven som en zone i landskabet, hvor området tilbød sig og var til rådighed for den enkeltes behov for friluftsoplevelser. Skoven kunne tilfredsstille definerede behov, netop fordi der her kunne samordnes mange behov og forskellige anvendelsesformer. Med rod i en landskabsforherligelse blev skoven set som et smukt sted, hvor mange interesser kunne tilfredsstilles. Resultatet af loven blev den flersidige anvendelse, hvor skoven blev indrettet til brug for Danmarks befolkning samtidig med, at her blev produceret træ. Personer, med opfattelsen af skoven som friluftsbrikerens skov, foretrækker den varierede skov, hvor skoven tilbyder oplevelser af mange forskellige slags. Skoven betragtes som et rum for udfoldelse, hvor der kan findes rum til samvær med andre, men ligeledes rum for at stresses af og fin-

de ro til sjælen. Skoven skal være velindrettet med parkeringspladser, stier og bænke; det skal være nemt og bekvemt at komme i skoven. Med mine nye kategorier af skovopfattelse kan denne forståelse karakteriseres som en emotionelt funderet skovopfattelse. Særligt forestillingen af skoven som et sceneri, der tilbyder et bredt spekter af oplevelser, taler til personer med denne opfattelse. Alligevel fanger denne kategori ikke helt opfattelsen af skoven som friluftsbrikerens sted, eftersom der i den emotionelt funderede opfattelse ligeledes findes en fokusering på, hvad skoven som sted kan give den enkelte, ligesom der i loven fra 1989 lægges vægt på skovdyrkning, som den emotionelt funderede skovopfattelse ikke ser som et formål med skov. Her har opfattelsen af skoven som friluftsbrikerens sted også et ben i den kulturelt orienterede opfattelse, eller måske et spor tilbage i tiden, der afspejler tidligere tiders skovopfattelse i 1989.

Opfattelsen af skoven som forstmandens sted er den seneste opfattelse af skov, der er præsenteret i skovloven af 2004. Opfattelsen er funderet på forståelsen, at skoven i højere grad er naturens sted; at skov er en biotop, der har værdi i sig selv. Samtidig repræsenterer denne forståelse en tilfredshedsfølelse, hvorefter skoven ses som et sted, hvor der kan ske en samordning af interesser, som i den tidligere opfattelse, men nu med interesser af økonomisk og biologisk karakter frem for friluftslivets muligheder. Skoven opfattes som en sfære, hvor den uddannede forstmand vurderes at have evnerne til at få bæredygtighedstanken konkretiseret og udmøntet i skov, der både rummer større arts- som biodiversitet, men samtidig giver et afkast med minimal indsats. Vi har endnu til gode at se effekten af loven, men tanken er, at der bliver større variation på bestand-niveau, men mindre diversitet mellem skove¹². Med andre ord kan man forestille sig, at det billede, skovene vil fremvise, bliver mindre varieret, end tilfældet er i dag¹³. Personer, der opfatter skoven som forstmandens sted, vil foretrække skoven som et fungerende økosystem. Skoven skal fremvise biodiversitet, her bør efterlades dødt ved, og de stier, der findes i skoven, bør være dyrenes stier eller nogle, der etableres til brug for plukhugstdrift. Plukhugst er den eneste driftsform, personer med denne form for skovopfattelse kan forstå; hvis skoven skal drives, er det den mest skånsomme for skoven som system. Med mine kategorier svarer dette til den naturorienterede skovopfattelse. Forståelsen af skoven som et sted, hvor naturen "sættes fri", og dermed opfattes som en underliggende kraft, harmonerer med den naturorienterede opfattelse. Imidlertid deler flere af dem, der har en naturorienteret skovopfattelse ikke forståelsen af, at skoven overhovedet bør dyrkes. Opfattelsen af skoven som forstmandens sted bærer dermed også spor af den kulturorienterede skovopfattelse, som alle tidligere

¹² Larsen, Jørgen Bo. (red) 2005: *Naturnær skovdrift*. Dansk Skovbrugs Tidsskrift. Dansk Skovforening, København.

¹³ Således vil der sjældent findes egentlige monokulturelle, ensaldrende plantninger, hvis den naturnære driftsform lægges til grund for skovdyrkningen.

love før den. Personer med den naturorienterede skovopfattelse mener, at skoven rummer andre værdier, og at disse "naturens værdier" i sig selv er nok til, at skoven bør bevares, og at der bør plantes mere skov. For dem har naturen så stor værdi i sig selv, at de slet ikke føler, at den økonomiske værdi, tømmer fra skovens træer repræsenterer, er nok til at begrunde fortsat dyrkning. De erkender ikke forstmandens kompetencer til at "styre naturen" gennem den naturnære dyrkningsform, men som de selv har argumenter for alt, vil de være modtagelige for argumenter fra forstkyndige og sikkert acceptere, at de kan få lidt af den vilde natur, de efterspørger, med den naturnære dyrkning af skov.

Således finder jeg, at alle de fire skovopfattelser, skoven som godsejerens, entreprenørens, friluftsbriugerens og forstmandens sted, kan genfindes i befolkningen i dag, hvorfor planlægning og forvaltning af nye som eksisterende skove bør tage højde for, at disse skovopfattelser er repræsenteret i befolkningen. Ligeledes finder jeg, at de tre kategorier af skovopfattelse, som jeg har udviklet med udgangspunkt i kvalitative interviews, fanger de variationer af skovopfattelse, som præsenteres med skovopfattelse kortlagt gennem lovgivning. Den eneste kategori af skovopfattelse, jeg ikke finder entydigt repræsenteret, er forståelsen af skoven som ren profit.

Egon er den eneste af de interviewede, som giver udsagn, der beskriver skovens afkast som skovens primære formål, og så alligevel priser han oplevelsen af dyrene i sin have, og han er opmærksom på, at han har dem grundet husets nærhed til skoven. Jeg har imidlertid ikke interviewet en skovej. Man kunne forestille sig, at en skovej ville fremsætte udsagn, der kunne tolkes som en ren profitbaseret skovopfattelse, men det vil jeg, med mit kendskab til det danske skovbrug, betvivle. Skovbrug er ikke en rentabel forretning i Danmark, hvorfor jeg ikke mener at ville kunne finde mange, der repræsenterer en sådan skovforståelse. Den nytteforståelse, man kan beskrive bærere af Hunzikers profitbaserede opfattelse har¹⁴, vil i min forståelse indeholdes i den kulturbaserede opfattelsesform. Dermed findes fokus for den enkelte sjældent på profit alene, men profit er en del af forståelsen af skoven som sted, herunder den værdi, skoven har som del af det danske kulturlandskab.

Det kan diskuteres, om den kulturorienterede skovopfattelse, som her er lignet med både opfattelsen af skoven som godsejerens, entreprenørens, friluftsbriugerens og forstmandens sted, og som indeholder forståelsen af skoven som det dyrkede, vil blive sjældnere blandt befolkningen, som den enkelte forstår, at skovbrug bliver stadig mindre profitabelt. For eksempel konkluderer Nohl, at fremtidens foretrukne landskaber bliver de bæredygtige, fordi han mener, at menneskers bekymring for naturen vil afspejle sig i deres

¹⁴ Hunziker, Marcel. 1995: The spontaneous reforestation in abandoned agricultural lands: perception and aesthetic assessment by locals and tourists. *Landscape and Urban Planning* 31, 1995 s. 399-410. Se evt. kapitel 2 for en beskrivelse.

æstetiske præferencer¹⁵. I lyset af de analyser, jeg har foretaget som baggrund for udvikling af de tre ideelle skovopfattelser, vil jeg mene, at der går mange år, før den kulturorienterede skovopfattelse ikke længere har stor vægt i den danske befolkning. En begrundelse kan til eksempel findes i det forhold, at Beate, der er 30 år, har en udpræget kulturorienteret skovopfattelse, hvilket hun vil give videre til sine børn. Jeg er således enig med Nohl i, at menneskers viden om naturen, samt kendskab til ”det gode” vil påvirke deres æstetiske præferencer, hvorefter det naturnære eller bæredygtige på sigt vil få betydning for de skovopfattelser, der vil findes i den danske befolkning. Imidlertid finder jeg blot, at der går mange år, førend denne ændring sker, hvilket jeg ligeledes vil begrunde med det forhold, at skovopfattelsen, der lå til grund for skovforordningen af 1805, stadig kan spores blandt nogle af de interviewede¹⁶.

7.5 Om de tre kategorier af skovopfattelse og begrundelser for præferencer

I kapitel 5 er præsenteret tre ideelle kategorier af skovopfattelse. I kapitel 6 er præsenteret en række begrundelser for, hvorfor danskerne kommer i skoven samt de kortlagte præferencer for skov. Imidlertid finder jeg det interessant at sammenstille de beskrevne kategorier af skovopfattelser med de præsenterede begrundelser for præferencer, for herigennem at konkretisere kategorierne som udgangspunkt for at forstå bevæggrunde, motiver og betydninger af danskeres anvendelse af skov.

Når danskerne skal beskrive, hvad de gør i skoven, siger flertallet at de går tur. Herefter følger besvarelsene oplever naturen, dyrker motion, sidder stille, kører tur og lugter hund. Med udgangspunkt i de præsenterede kvalitative interviews og den efterfølgende kategorisering af interviewpersonerne i de tre ideelle kategorier af skovopfattelse, kan jeg se, at de præsenterede formål med at besøge skoven kan genfindes i alle tre kategorier. At gå tur, opleve naturen, dyrke motion, sidde stille, køre tur og lugte hund er således ikke motiver, der alene knytter sig til en enkelt kategori. Samtidig kan jeg konstatere, at der findes forskellige måder at gå tur på, ligesom de andre formål kan gennemføres forskelligt, afhængig af skovopfattelse. At køre tur og lugte hund er ikke noget, mine interviewpersoner i særlig grad gør. Imidlertid vil begge former for skovanvendelse kunne repræsenteres af personer

¹⁵ Nohl, Werner. 2001: Sustainable landscape use and aesthetic perception – preliminary reflections on future landscape aesthetics. *Landscape and Urban Planning* 54 (2001) 223-237. Diskuteres s. 227 første spalte.

¹⁶ At der dog sker en stadig ændring i skovopfattelsen f.eks. gennem ny viden, kan ses i dette udsagn fra interview med Kurt, der har en kulturorienteret skovopfattelse: (Kurt):... *Og jeg tror bestemt, det er godt for mange ting, at det bliver liggende. Men jeg kan ikke lide at se på det. Det kan jeg ikke...* (Liv): *Er det noget rod?* (Kurt): *Ja. Simpelthen. Men jeg tror, det er godt for naturen.*

med alle tre skovopfattelser, men tillægges forskellig betydning. Hundeluftning kræver en hund, hvilket kun en enkelt af de interviewede har. Afhængig af formål med hundeholdet, vil hundeluftning i skoven tillægges betydning. Det har jeg imidlertid ikke materiale til at belyse.

7.5.1 NATURORIENTERET SKOVOPFATTELSE

Personer med naturorienteret skovopfattelse vil ofte gå udenfor vej og sti, hvor de finder, at de i højere grad kan opleve naturen. Ingen af dem, jeg har beskrevet som bærere af den naturorienterede skovopfattelse, beskriver, at de dyrker motion i skoven, hvilket sandsynligvis relaterer sig mere til deres definition af motion og skovbesøg, end om de bevæger sig i skoven. De beskriver således deres skovbesøg med fokus på naturoplevelsen, frem for skoven som rum for motion. En tur i bil gennem en skov vil meget sjældent beskrives som en skovtur af den naturorienterede. En skovtur kræver, at man kommer ud i skoven og får fornemmelsen af at gå i terrænet, se elementer af flora og fauna og få nogle oplevelser, som skoven tilbyder. Disse oplevelser kan kun sjældent fås i bil for den naturorienterede.

Begrundelserne for at nyde stilhed, sø og vand samt pattedyr og fugle i skoven findes ved, at disse elementer repræsenterer naturen. Det er så at sige selve essensen af skovbesøget for den naturorienterede. Sø og vand beskrives som områder, hvor der er liv og mange dyr af den naturorienterede. For den naturorienterede er skoven absolut ikke stille. Skoven beskrives gennem dens lyde, og særligt fuglekvidder er essentielt. Variation er i den grad et plus-ord, men mere indenfor den enkelte parcel, end i skoven som helhed. Om skoven bestod af 20 parceller af monokulturer, vil de ikke nyde skoven i samme grad, som hvis de samme 20 arter fandtes blandet i samme parcel. Dog er det et krav, at det er hjemmehørende arter frem for eksoter.

Skove må gerne være store, eftersom der dermed skabes større muligheder for, at man kan gå sine egne veje og komme steder hen, hvor der ikke kommer så mange mennesker. Skovens rumlige opbygning bør afspejle, at skoven til en vis grad får lov at passe sig selv, og lysninger bør primært forekomme, hvis et træ er væltet, og der dermed er skabt plads og lys. Fordi de naturorienterede ser skoven som præget af naturens gang, nyder de lige så meget at se store, gamle træer, som unge bevoksninger, der netop har fået fat. Imidlertid er det væsentligt, at det ikke er hegnede bevoksninger med ensaldrede foryngelser, eftersom disse vil syne som fabrikker.

Kun en enkelt af de interviewede beskriver sin foretrukne skov som egentlig naturskov, mens flere beskriver, hvorledes skovens karakter bør være vild, og hvorledes de finder, at de kun behøver dyrenes stier for at komme rundt. De naturorienterede vil således finde, at naturskov er et ideal, men om skoven vil opleves som den ideelle lystskov, kan jeg ikke besvare. Personer med en naturorienteret skovopfattelse foretrækker løvtræer, primært de hjemmehørende. Imidlertid bør plantninger ikke være monokulturer,

ligesom de foretrækker aldersvariation indenfor en parcel. Enkelte naturorienterede kan have argumenter for nåletræer, men det vil primært være for vildtets skyld. De mener ikke, der behøver gennemføres kulturarbejde i skoven, slet ikke terrænændringer. Dødt ved bør efterlades i skovbunden, da det skaber bedre muligheder for dyr og svampe.

For den naturorienterede findes kun argumenter knyttet til menneskets væremåde i skov for, at her skal være faciliteter. Det er for ”andres” skyld, at der skal være bænke, affaldsbeholdere, stianlæg og informationstavler, for de benytter sig ikke af disse faciliteter, eller kan i hvert fald sagtens undvære dem. Imidlertid ved de, at andre ikke har det som dem, og de væmmes ved at se affald i skoven, hvorfor de mener, der skal være affaldskurve. Det ideelle for dem ville være, hvis alle tænkte på skoven som et system, hvor affald ikke hører hjemme. Dyrene kan spise det og blive syge, eller naturens balance kan blive forrykket, hvis vi tilfører noget, der ikke hører hjemme. Således bør man grave sit affald ned, men selvfølgelig kun det, der naturligt forgår, og som hører hjemme i den danske natur. Der behøver hverken være bænke, stianlæg eller informationsstavler. De foretrækker at gå på dyrenes stier eller i skovbunden, sætter sig hellere på et væltet træ, hvor der ikke er mange mennesker og ved allerede, hvad de ønsker at vide om skoven. Bærere af en naturorienteret skovopfattelse ønsker ikke at møde andre skovgæster. De foretrækker følelsen af, at det er dem alene i den store skov, og de søger steder i skoven, hvor der er færrest mennesker.

7.5.2 EMOTIONELT FUNDERET SKOVOPFATTELSE

Personer med en emotionelt funderet skovopfattelse beskriver ligeledes, at de går til fods i skoven. De holder sig imidlertid til vej og sti, eftersom det skal være bekvemt for dem at være i skoven. De beskriver også naturoplevelser, men med større fokus på, hvad oplevelserne giver dem end på, at naturen har en værdi i sig selv. De beskriver i højere grad end andre, hvorledes de nyder at sidde stille i skoven for at opleve skovens lyde og dufte, som de tager med sig hjem og mindes med glæde. Bærere af den emotionelt funderede skovopfattelse vil kunne få en oplevelse af skoven gennem en bilrude, men det vil særligt være, hvis skoven præsenterer sig som et sceneri; for eksempel som et maleri af P.C. Skovgaard. I givet fald vil oplevelsen tildeles stor værdi.

Begrundelser for at nyde skovens stilhed, sø og vand samt pattedyr og fugle findes i det, at oplevelser af denne karakter giver den enkelte mulighed for at koble fra, glemme sig selv og stresse af. De interviewede siger, at det, at vi er gjort af natur betyder, at man ikke skal gøre noget aktivt for, at skoven har den effekt. Blot man giver sig hen og lader skoven præsentere sig for én, får man oplevelser af denne karakter. Områder med sø og vand beskrives som områder i skoven, der særligt kan fremkalde denne følelse af afslappethed og væren i skoven, men også solens stråler gennem skovens trækroner

har denne effekt. Skoven beskrives som stille, men her særligt som kontrast til by. Flere beskriver, at skovens lyde er naturlige, og derfor er der stille.

Variation er for de emotionelt funderede ligeledes et plus-ord, men variationen skal ikke nødvendigvis findes på parcel-niveau. De vil nyde kontrasterne mellem den åbne bøgesøjlehal og den mere lukkede bevoksning i våde områder, men særligt vil skovens rumlige opbygning med lysninger afvekslende med områder af tæt beplantning have betydning. Lysningerne værdsættes i særlig grad, og alle, der nævner lysninger som en kvalitet i skoven, er kategoriserede som emotionelt funderede i deres skovopfattelse. Skoven kan godt blive for stor for personer, der har en emotionelt funderet skovopfattelse. De kan være nervøse for, om de bliver væk, ligesom de sagtens kan få de oplevelser, de søger, i mindre skovområder. Skoven kan dog også blive FOR lille; det er et krav, at der ikke kan ses eller høres elementer af by eller større veje, for at de kan give sig hen i skovoplevelsen.

De foretrækker store, gamle træer, da disse rummer den største symbolske værdi. De vil ikke nyde naturskoven i særlig høj grad, for de vil ikke kunne se variationen, som i en traditionelt dyrket skov, ligesom de vil finde, at skoven i for høj grad "udelukker" dem. Hvor søjlehallen fremviser sig for dem som et sceneri, vil naturskovens mere lukkede karakter, og det døde ved på jorden, ikke have samme visuelle værdi. Personer med en emotionel funderet skovopfattelse foretrækker løvtræer, og primært arter, der udvikler sig til meget store træer, som eg og bøg. De bryder sig ikke om nåletræer og associerer plantninger med nål med det mørke og uhyggelige. De mener ikke, der bør gennemføres kulturarbejde i skoven, men samtidig foretrækker de et plejet skovbillede. Der må gerne ligge en træruin, men skoven skal være fremkommelig.

Personer, med en emotionelt funderet skovopfattelse ser gerne faciliteter i skoven. De nyder at sætte sig på en bæk placeret på et udsigtspunkt, nyder at gå på veltilrettelagte stier, og følger gerne afmærkede ruter i skoven. De er glade ved information, særligt om specielle emner, der har symbolsk betydning, som for eksempel historier knyttet til særlige træer, til naturfænomener eller kulturspor. Det beriger deres oplevelse i skoven. De finder ligeledes, at der bør være affaldskurve i skoven, for affald er ikke kønt at se på, når det ligger i skovbunden. Det hører ikke til i skoven, og ødelægger dermed billedet af den smukke skov. Hvad der er meget væsentligt for dem, er imidlertid hvilket materiale, faciliteter er lavet af. De finder, at materialet bør være træ, og flere beskriver, hvorledes affaldsspande i metal kan "gemmes væk" bag palisander af træ. Forståelsen i dette ligger igen i oplevelsen af skovbilledet – skoven skal svare overens med det billede, de har af skoven, for at oplevelsen bliver optimal. Det er sværere at give sig hen, hvis man hele tiden skal se forstyrrende elementer. Personer med en emotionel funderet skovopfattelse har intet mod, at andre benytter skoven, bare de respekterer skoven som sted. Det betyder for eksempel, at de bør bevæge sig stille og roligt rundt, ikke

køre på motorkøretøjer, ikke høre musik og slet ikke råbe og skribe. Dyrehaven nord for København nævnes som både det smukkeste sted, og det sted, der er størst risiko for, at man ikke får oplevelsen af at være i skov, fordi der er så mange, der kommer her.

7.5.3 KULTURORIENTERET SKOVOPFATTELSE

Personer med en kulturorienteret skovopfattelse går ligeledes tur, men her er særligt fokus på motion, mens naturoplevelserne er underordnede. De anvender skoven som rum, hvor der er plads til at være, ligesom de nyder den dyrkede skov. De anvender kun skovens større stier, hvor deres behov tilfredsstilles, og de sidder sjældent stille i skoven. De vil hellere hjem og sidde dér. De kulturorienterede vil beskrive en køretur i bil gennem skov som en *skovtur*, og flere af de interviewpersoner, jeg har karakteriseret med denne opfattelse, beskriver netop en skovtur som dét, at køre til skoven og spise madpakker på parkeringspladsen ved et medbragt campingsæt.

Oplevelsen af stilhed, sø og vand samt pattedyr og fugle har ikke særlig værdi for de kulturorienterede. De nyder, hvis der findes en skøn udsigt, ligesom de gerne vil se et dyr, men det er ikke for at få disse oplevelser, at de går i skoven. For den kulturorienterede må skoven gerne fremvise variation, men ikke på parcelniveau. De nyder at se mange træer af samme art i samme parcel, fordi man herved oplever træernes storhed og dét, at de har en værdi. Det dyrkede værdsættes, og variationen giver en oplevelse, for eksempel mellem bevoksninger af løv og nål. For den kulturorienterede må skoven gerne have en vis størrelse. De finder, at skov har en værdi som del af kulturlandskabet, og som sådan må den gerne fylde lidt, da den dermed præsenterer sig flot i sammenhæng med marker og by-områder.

Den rumlige opbygning i skoven har størst betydning langs veje og stier, hvor personer med denne skovopfattelse kommer, mens de ikke har præferencer for, hvorledes områder, der ligger langt fra vej og sti, indrettes. Det må skovejeren om. Derfor har de også stor forståelse for, at skoven skal fornyes, og de forstår vigtigheden af at fladerydde, for at ny opvækst kan få lys og plads til at slå rod. Man kunne tilrettelægge veje og stier i skoven sådan, at de blev ledt udenom områder, der enten var indhegnet, ryddet eller blev anvendt til lagerplads; det ville den kulturorienterede ikke synes var problematisk.

Hvad de imidlertid ikke synes om, er skove med naturskovskarakter. Flere af de interviewede spørger direkte under interviewet, om jeg ved, hvad efterladt ved og grene efter fældninger skal gøre godt for, for de finder virkeligt, at det skæmmer oplevelsen af skoven. Det er besluttet noget rod. De ville kunne lære at acceptere dødt ved på skovbunden, men hvis der kommer til at ligge meget, og det er over hele skoven, mener jeg, at de ville søge oplevelser andre steder end i skov. Personer med en kulturorienteret skovopfattelse foretrækker ligeledes løvtræer, men kan også sagtens se plantninger

af nål som smukke. For dem har det dyrkede en værdi, og de ville aldrig forlade stien for at gå ind i en tæt beplantning. Derfor betragter de parcellen med nål udefra og finder, at den repræsenterer en økonomisk værdi.

Personer med en kulturorienteret skovopfattelse ser gerne faciliteter i skoven, men hvor faciliteter er essentielt for de emotionelt funderede, kan skoven sagtens være uden faciliteter for de kulturorienterede. De anvender en bæk, hvis den står der, men de går ikke en tur, hvis formål er at nå frem til en bestemt bæk for at se en særlig udsigt. Så hellere en tur ad skovens motionssti. Eftersom det ikke er godt for dyrkningen af skoven, at der ligger affald, bør der være affaldsspande, men hvor de emotionelt funderede beskriver spande fordelt i hele skoven, beskriver de kulturorienterede alene spande ved skovens udgange. De har ikke behov for oplysninger om skoven, men de kan godt følge en afmærket sti, særligt hvis de ved, hvor lang turen ad stien er, og hvor længe den tager at følge. Bærere af den kulturorienterede skovopfattelse foretrækker, at der er andre i skoven, når de går tur. De skal respektere skoven som sted, men hvis der ingen andre mennesker er, føler den kulturorienterede sig let utilpas, og skoven virker skræmmende.

7.6 Anvendelse af resultater

De præsenterede resultater antages at kunne anvendes til at forbedre planlægning og forvaltning af de danske skove. Resultaterne kan have betydning i relation til politik, lovgivning for og forvaltning af skove i Danmark, ligesom resultaterne kan få betydning for den konkrete udformning af fremtidens skove.

På det politiske niveau savnes en definition af, hvad skov er og en diskussion af, hvilken rolle, skov skal spille i relation til danskernes anvendelse. En definition af skov kan anvendes i forvaltning af skov, herunder i tildeling af subsidier. En sådan definition kan være en funktionel definition, som eksempelvis FAOs definition, hvorefter skov er landområder, der er større end 0,5 ha og bevokset med træer, som kan nå en højde på mindst 5 m på lokaliteten, hvor trækroneerne dækker mindst $\frac{1}{10}$ af arealet, samt hvor hovedanvendelsen af arealet ikke er landbrug¹⁷. En sådan definition kan anvendes til klassificering af landskabet, som det sker gennem eksempelvis landskabskarakterkortlægning. Imidlertid vil en funktionel definition ikke kunne favne danskernes ideer om, hvad skov er, og dermed vil en funktionel definition ikke afspejle *hvorfor*, vi skal have skov i Danmark.

Jeg finder, at en definition af skov i højere grad bør tage udgangspunkt i en diskussion af, hvad skov er for danskere, og hvilke formål skov har, både

¹⁷ FAO Corporate Document Repository. *Global forest resources assessment update 2005*. Terms and definitions. http://www.fao.org/docrep/007/ae156e/AE156E03.htm#P527_23818. Besøgt september 2006.

i relation til den økonomiske og ikke-økonomiske anvendelse, ligesom jeg savner en formulering af ”skoven i landskabet” – altså en klarere stillingtagen til, hvilken rolle skove spiller i Det Danske Landskab. I min forståelse er det således anvendelsen af skov, der bør sættes til debat. I denne forbindelse kan resultaterne fra denne afhandling ses som en række bud på, hvilke ideer, erfaringer og definitioner, som danskere knytter til skov, og dermed kan sættes fokus på de argumenter for skov, danskere præsenterer. Såfremt mine resultater skal anvendes til at fokusere på en mere generel definition af skov, og dermed være med til at rejse diskussionen om, hvad de danske skove skal rumme, og hvilken funktion, de skal have, kan mine resultater med fordel anvendes som udgangspunkt for en mere repræsentativ undersøgelse af, hvorledes danskerne definerer skov.

Skovloven fra 2004 bygger på en forståelse af bæredygtighed som plus-ord, og naturnær skovdrift som den metode, hvormed man kan opnå bæredygtighed i forvaltning af skove. Imidlertid finder jeg, at det skovbillede, der præsenteres med scenarier af den naturnære dyrkningsform¹⁸, fremviser skovbilleder, der ikke nødvendigvis harmonerer med befolkningens præferencer. Med udgangspunkt i de tre kategorier af skovopfattelse, som jeg har præsenteret i kapitel 5, vil jeg mene, at den naturnære driftsform til dels vil tilfredsstille personer med en naturorienteret skovopfattelse, mens personer med en emotionel funderet opfattelse og særligt personer med en kulturorientering, ikke vil finde, at en naturnær fremtoning harmonerer med deres præferencer. Dermed kan skovloven fra 2004 resultere i skovbilleder, ikke alle danskere anser for attråværdige, hvormed skovens funktion som befolkningens foretrukne udflugtsmål underkendes.

Det danske statsskovvæsen har valgt at gå foran og vise det gode eksempel ved at konvertere de statsejede skove til mere naturnære driftsformer¹⁹. Eftersom det er et erklæret mål for det danske statsskovvæsen at opfylde befolkningens behov for friluftsliv, finder jeg, at denne prioritering lyser af, at beslutningstagerne selv har en naturorienteret skovopfattelse, og at man i ringere grad anerkender, at befolkningen har skovopfattelser, der betyder, at de ikke tilfredsstilles af de skovbilleder, der skabes²⁰. Med Dwyer, Nowak og Noble vil jeg sige, at ”One-Size Management Does Not Fit All”²¹. Hermed mener forfatterne, at særligt i bynære skove, hvor befolkningens anvendelse er stor, bør den konkrete forvaltning af skoven tilpasses brugernes behov. Dette behov bør også afspejle de ideer, erfaringer og definitioner af

¹⁸ Se afsnit 4.4 for beskrivelse.

¹⁹ Se f.eks. Miljøministeriet, Skov og Naturstyrelsen. 2002: *Danmarks nationale skovprogram*. Eller <http://www.skovognatur.dk/Emne/Skov/Skovdrift/Naturnaer/>. Sidst besøgt september 2006.

²⁰ Med betragtninger om, at mennesker bliver mindre syge af at komme i naturen, kan man måske spørge om, hvorvidt det er i samfundets interesse at konvertere den offentligt ejede skov til naturnær drift, eller om de penge, man sparer på driften af skoven, nu skal udbetales i sygedagpenge. Det vil fremtiden vise.

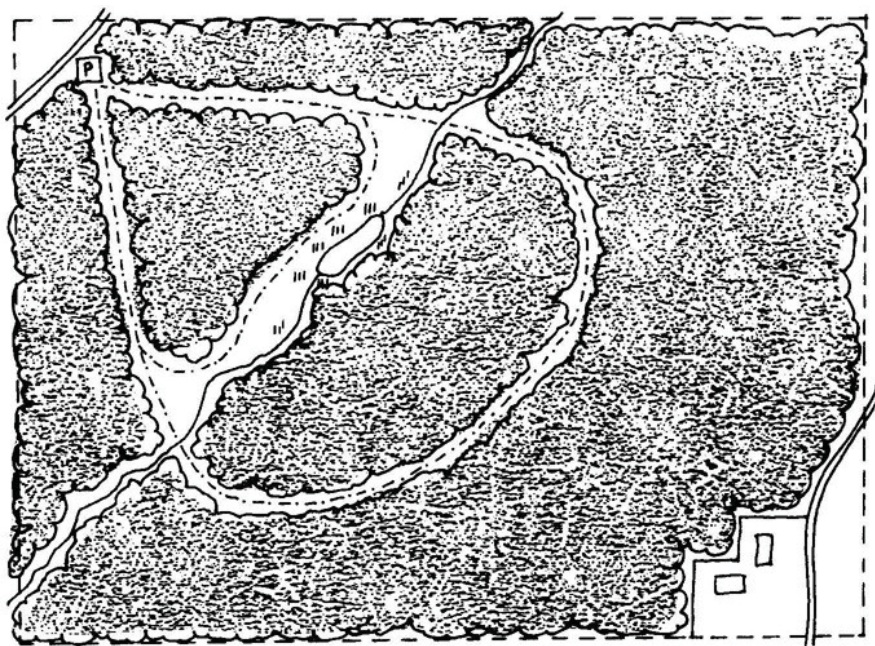
²¹ Dwyer, John F., David J. Nowak and Mary Heather Noble. 2003: Sustaining Urban Forests. *Journal of Arboriculture* 29 (1): January 2003 s. 49-55. Udsagnet præsenteres på s. 51 spalte 2.

skov, befolkningen har, og som kommer til udtryk gennem deres skovopfattelse. Dermed siger jeg også, at den danske skovforvaltning, særligt i de offentligt ejede skove, bør afspejle befolkningens interesser og ønsker. Måske bør den næste version af skovloven ikke så enøjet bygges på én skovopfattelse, men i højere grad afspejle den diversitet i skovopfattelser, der findes i den danske befolkning.

Hvis man ønsker, at danskerne skal komme i skoven, bør skoven fremtræde sådan, at befolkningen finder glæde ved at komme der. Et argument for, at befolkningen skal anvende skovene til rekreative, ikke-økonomiske formål, kan være sundhedsaspektet. Her er tesen, at udgiften til at plante og vedligeholde skov på sigt kan vise sig som en god investering rent samfundsøkonomisk, eftersom befolkningen bliver sunde og raske af at komme i grønne omgivelser, hvorefter samfundet sparer penge til sygedage og hospitalsudgifter. Som landskabsarkitekt finder jeg, at sundhedsaspektet er et godt argument for, at vi skal prioritere oplevelser i grønne omgivelser, men samtidig finder jeg, at sundhedsargumentet ikke behøver at være begrundelsen for, at skovene skal indrettes således, at danskerne har lyst til at komme der. Alene det forhold, at det er en tradition for danskere at komme i skoven, og at mange danskere anvender skove rekreativt, er argument *nok* for, at skovene skal indrettes og drives således, at befolkningen får tilfredsstillet deres behov for skovoplevelser, når de kommer i skov.

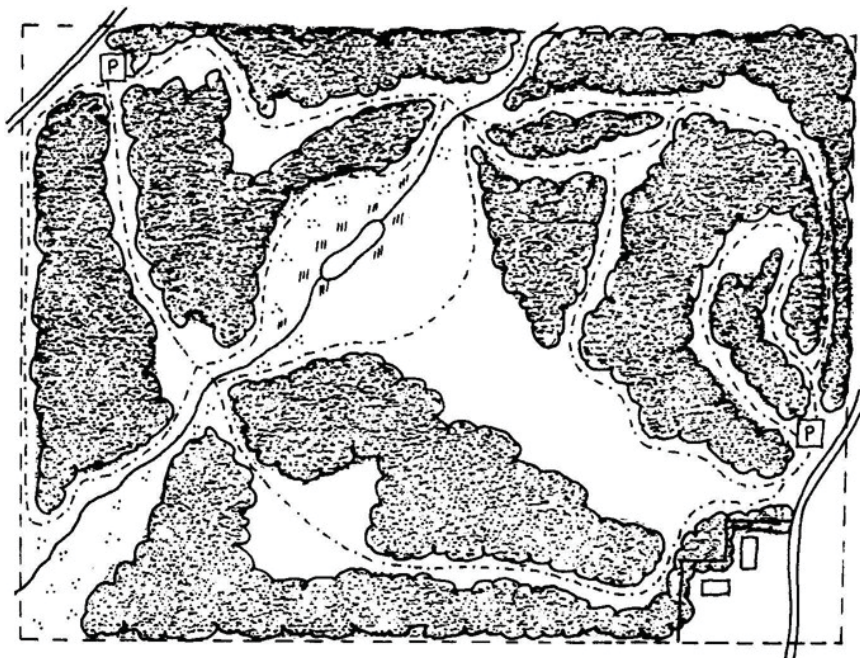
For at tilfredsstille danskeres behov for skov, skal skove imødekomme danskeres ideer, erfaringer og definitioner af skov, hvormed jeg mener, at danskere kan se deres forståelse af, hvad skov er, i den skov, de besøger. De naturorienterede kommer ikke en i skov, der er lille, overplastret med stier og rationelt drevet, ligesom de kulturorienterede ikke kommer i urørt skov. Eller måske kommer de der, men de får ikke en optimal skovoplevelse, eftersom der vil være for mange faktorer, der ikke harmonerer med deres definition af, hvad skov er. Mine kategorier af skovopfattelse kan anvendes til konkret skovplanlægning, hvorefter skovene kan indrettes, så de forskellige behov, jeg har præsenteret for de tre ideelle kategorier af skovopfattelser, imødekommes.

De tre kategorier er begrundet og beskrevet således, at de kan indgå som værktøj i planlægning og drift af skov. Som en kort eksempelsamling har jeg valgt at foretage en skitsemæssig præsentation af tre skove indrettet med udgangspunkt i én af de tre skovopfattelser. Som udgangspunkt er valgt et fiktivt, mindre område i det åbne land. Området er beliggende mellem to større veje, hvor der ligger enkelte fritliggende huse. Langs den vej, der ligger i den syd-østlige del af området, findes en større grund med en privat bolig. Området er relativt kuperet, og der findes en å, der skærer området. Langs åen findes et mindre vådt område, der visse steder har karakter af eng, andre af decideret mose.

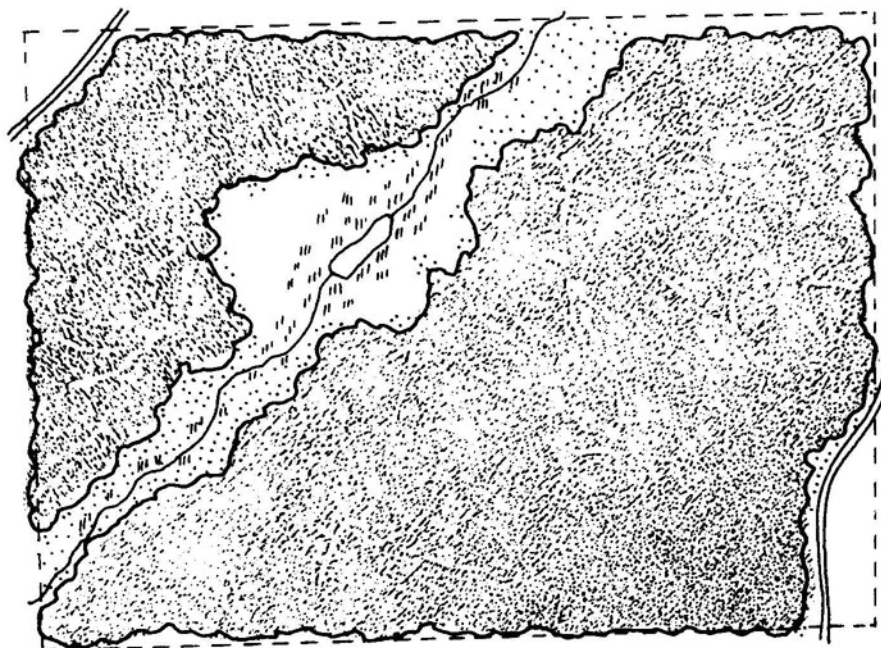
Figur 7.1: Skov for den kulturorienterede.

En skov for den kulturorienterede vil tage udgangspunkt i tilgængeligheden til området. Samtidig vil man ikke ønske at forstyrre privatlivets fred, hvorfor man vil anlægge et stisystem, så besøgende ikke føres i nærheden af den private bolig indenfor området. Adgangen til skoven vil ske ad den vej, der ligger i den nord-vestlige del af området, og her vil etableres en parkeringsplads. Fra parkeringspladsen vil etableres to stisystemer af hver sin længde, der begge fører skovgæsterne omkring skovens seværdighed, åen og søen. Langs stierne vil skovens parceller skifte mellem lyse og mørke plantninger af primært monokulturer, plantet efter tanker om lokalitetstilpasning. Området vil inden tilplantning blive kultiveret således, at de områder langs åen, der kun er lidt våde, vil blive drænet, ligesom søen vil blive udgravet, så der sikres vandspejl. Eksisterende beplantning langs skel vil ligeledes blive fjernet, så der sikres en optimal tilplantning, der kan give afkast som tømmer.

Figur 7.2: Skov for den emotionelt funderede.

En skov for de emotionelt funderede vil søge at optimere oplevelsesmulighederne. Området vil blive planlagt, så alle seværdigheder vil blive udnyttet. Der vil blive udlagt et stisystem med mange muligheder for forskellige ruter og ture, og der vil blive etableret to parkeringspladser, så tilgængeligheden til området er størst mulig. Skovens udformning vil tage udgangspunkt i disse ruter samt de udsigtsmuligheder, området byder på. Området vil blive tilplantet således, at der findes tæt skov i nogle områder, og successionsarealer i andre. Der vil blive etableret mange lysninger, så oplevelsen af at gå fra det lyse til det mørke skabes, og der vil blive eksperimenteret med oplevelsesrige plantninger, hvor eksempelvis en japansk birk bliver sat sammen med østrisk fyr eller en anden stedsegrøn. Målet er at fremkalde oplevelser på alle skalaniveauer, både i den overordnede struktur og i den enkelte parcel – eller af det enkelte blad! Det våde område kan blive naturgenoprettet, så områdets karakter af eng og mose fremstår klart. Alle eksisterende træer eller buske, i eksempelvis læhegn og de våde områder, vil blive bevaret og værnet om, da de udgør en seværdighed og er med til at øge områdets identitet.

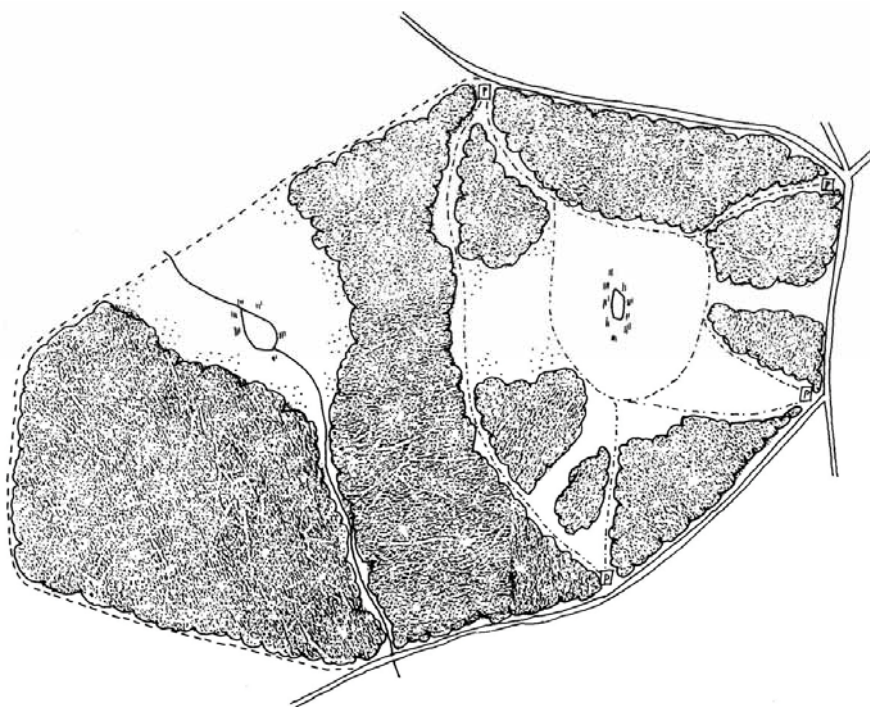

Figur 7.3: Skov for den naturorienterede.

Den naturorienterede vil tage udgangspunkt i at skabe en skov, hvor det planlagte alene består i etableringsfasen, og herefter lades skoven i fred. Området skal give plads for "naturen" sådan at forstå, at skov repræsenterer natur, og derigennem får berettigelse. Den naturorienterede vil ærgre sig over områdets lidenhed, men derefter vil man søge at optimere mulighederne ved at få fjernet den bolig, der ligger i området. Der vil ikke blive etableret parkeringspladser, hvilket vil mindske brugen af området, ligesom der vil ikke blive anlagt stisystemer, for dem, der vil i skoven, skal gå mellem træerne. Området vil blive tilplantet således, at der nærmest vejene vil være tættest skov, mens skoven langs det våde område vil være mindre tæt eller med et mere diffust udtryk. Langs det våde område vil der plantes vandtålede arter, der skaber mulighed for særlige forhold for flora og fauna. Et større område omkring søen vil ikke blive tilplantet. Man vil ikke naturgenoprette, da dette taler imod naturens egen måde at restituere sig. Man vil lade området passe sig selv, og håbe på, at jordbundsforhold, vand og klima på sigt vil forme området som rigtig natur!

Man kan indrette skov således, at man imødekommer skovopfattelsen hos de personer, der har de skitserede skovopfattelser, ved at indrette skove, så deres ideer, erfaringer og definitioner imødekommes, men man kan også søge at samordne de relativt forskellige forståelser indenfor samme projekt. Hvis man eksempelvis skal gennemføre et statsligt skovrejsningsprojekt, hvor målet er at tilgodese hele den danske befolkning, vil det være relevant at samordne disse meget forskellige ønsker og behov.

Igen har jeg udarbejdet et eksempel på et fiktivt område. Området er bynært i den østlige del, mens den vestlige del ligger i åbent land. Nær byen findes større veje, ligesom området mod syd afgrænses af en stor vej, der fører tung trafik. Området er kuperet, så både den østlige og den vestlige del ligger højt. Der findes to lavere liggende områder. I det lave område tættest på byen findes et mindre vådt område, mens området længere mod vest gennemskæres af en å. Skoven, der skal imødekomme de tre væsensforskellige skovopfattelser, er indrettet således, at området nærmest byen primært er rettet mod de kulturorienterede, at området midt i primært er rettet mod de emotionelt funderede, mens den vestlige del, fjernest byen, primært er rettet mod de naturorienterede.

Figur 7.4: Skov for imødekommelse af skovopfattelser.

Det er væsentligt for den emotionelt funderede, at de ikke oplever elementer af by, når de er i skoven. De ønsker ikke at opleve større veje, og trafikstøj ødelægger i høj grad oplevelsen for dem. Sådan forholder det sig ikke for de kulturorienterede, der oplever en tryghed ved nærheden til by, ligesom tilgængelighed betyder så meget for dem, at de ikke oplever trafikstøj som et problem; det er en naturlig følge af nærheden til vej. De ønsker i høj grad at kunne gå en planlagt tur, og de vil gerne have flere, kortere ruter at vælge mellem. De vil ligeledes gerne se andre mennesker, hvorfor beplantningen ikke bør være for tæt i de områder, der er rettet mod de kulturorienterede. Dette står i klar modsætning til de oplevelser, som de naturorienterede efterspørger, hvorfor færre stier og ringere tilgængelighed kan opfylde deres behov: at få fornemmelsen af at være alene i skoven. De naturorienterede ønsker vilde plantninger, der i høj grad afspejler, at skoven passer sig selv, hvorimod de kulturorienterede ønsker plejede plantninger, hvor man kan se, at mennesket styrer naturen. De emotionelt funderede vil både nyde plejede plantninger som de mere vildtvoksende. For dem er fortællerværdien væsentlig, hvorfor information om en vildtvoksende plantning kan betyde, at de går fra at dømme den som 'rodet' til 'interessant'. Skilte med information er imidlertid direkte ødelæggende for den naturorienteredes skovoplevelse, hvorfor områder, der ligger længst mod vest, og hvor der ikke er udlagt stisystemer, ligeledes ikke må være forsynet med skilte, der kan oplyse om skovens elementer. Hvor skoven således er planlagt med stisystemer og parkeringspladser tættest ved byen, vil den midterste del være udlagt med lysninger og udsigtsmuligheder, samt opholdsmuligheder, der findes i skoven et stykke fra den sydlige vejforbindelse. Hertil vil den vestlige del af området være uden planlagte stier, og et større område tilplantet og udlagt til "vild skov", der på sigt skal drives uden forstlige indgreb.

Eftersom der ikke findes mange personer, der har én af de tre ideelle skovopfattelser, men at flertallet af danskere netop vil have lidt af alle tre opfattelser, men mest af den ene, vil en skov med denne fiktive indretning kunne tilfredsstille de behov for skovoplevelser, som flertallet af danskere efterspørger.

Forskrækket sagde jeg: "Hvor er Beatrice?"
 Hun svared: "Se derhenne under løvet
 der skyder frisk fra roden, se, der er hun.
 Se skaren rundt om hende, se de andre,
 som nu ledsager griffen op mod himlen
 med sang så dyb og skøn som ingen anden."
 Og om hun talte mer, det ved jeg ikke,
 for mine øjne søgte kun mod hende
 der lukked mine sanser for alt andet.
 Alene sad hun på den rene jord, hvor
 hun vogted vognen som af dobbeltdyret
 var blevet bundet fast til træets stamme;
 og nymferne stod alle syv i rundkreds
 om hende, mens de holdt de lys som hverken
 Aquilos eller Austers vind kan slukke.
 "I denne skov skal du en kort tid dvæle;
 og i det Rom hvor Kristus selv er romer
 bliv du med mig derefter evig borger.
 Dog, for den verdens skyld som er fordærvet,
 skal du iagttage vognen nu, og skrive
 hvad du har set, når du er vendt tilbage."
 Ved disse ord fra Beatrice vendte
 jeg uden tøven ydmygt og hengivent
 mit blik og sind derhen hvor hun befaled.
 Som ild ses falde ned fra tætte skyer
 på vej fra himlens fjerne grænseegne,
 blot endnu mere hastigt; sådan så jeg
 Jupiters fugl med ét slå ned på træet
 og plyndre det for bark såvel som blomster
 og alle nye kviste, skud og blade.

Komedien sang XXXII

8. DISKUSSION AF TEORI OG METODE

Gennem denne afhandling har jeg søgt at beskrive, hvorfor danskerne anvender skoven, hvilke former for oplevelse, danskere finder i skov, hvorfor vi foretrækker visse oplevelser frem for andre, når vi er i skoven og hvilken betydning, disse oplevelser har for os. Jeg har præsenteret teori, anvendt metode og indsamlet empiri, der har kunnet hjælpe mig med at besvare disse spørgsmål. Tilbage står en diskussion af den anvendte teori, min metode og anvendelse af model til kortlægning af skovopfattelse, herunder en kort kritik af arbejdet.

8.1 Teori

8.1.1 EN ÆSTETISK FORSTÅELSE AF SKOVOPFATTELSE

For mig er det forståelsen af, hvorledes mennesket når fra sansning til erkendelse, der er interessant, samt den æstetiske forståelse, hvorefter vi dømmer det, vi oplever. Måske kan man spørge, hvorfor jeg hele tiden vender tilbage til tiden før 1800 for at finde forklaringer på noget, der sker i dag. Er vi ikke kommet videre i vores forståelse af forholdet mellem natur og menneske, end man var på daværende tidspunkt? Måske ikke. Den måde, hvorpå æstetikken var i fokus omkring slutningen af 1700-tallet, og den fremherskende forståelse af, at der skete noget mellem subjekt og natur, synes først i de seneste år at være kommet i spil igen; men nu med en forståelse af naturens helsebringende virkning¹. For mig findes begrundelsen for, at der kun er sket lidt forskning og tænkning i relationen mellem natur og menneske siden slutningen af 1800-tallet, i Hegels afskrivning af naturen som interessant for den æstetiske betragtning. Dermed fik kunsten patent på det skønne, hvilket har resulteret i masser af litteratur og tænkning om æstetik, der omhandler afkodning af det kunstske. I hvert fald finder jeg, at Adornos betragtninger om det naturskønne og særligt Seels apologi for samme viser, at der i den æstetikteoretiske tænkning findes en forståelse af forholdet mellem menneske og natur, der også er interessant i dag. Det er særligt den grundlæggende forståelse af, at det er repræsentation, der kendetegner relationen mellem subjekt og omverden i processen fra sansning til erkendelse, jeg har fokuseret på, og som begrundet min fokusering på æstetik. Til at begribe denne æstetiske omverdenstegnelse har jeg anvendt Seels former for æstetisk naturperception, ligesom jeg har anvendt Kants fire domsformer, det behagelige, det skønne, det gode og det sublime, til at udvide og bestemme Seels kategorier.

¹ Se f.eks. diskussionen i kapitel 7 om "the restorative".

Ved at fokusere på den æstetiske perception adskiller Seel den fra menneskets praktiske handlen², men kun i analytisk forstand³. Det kan diskuteres, hvorvidt det overhovedet kan lade sig gøre at foretage sådan en udeladelse eller fokusering, eftersom menneskets æstetiske forhold til sin omverden må være bundet til den intellektuelle forståelse samt den praktiske handlen, men det kan konstateres, at der er en historisk præcedens for at gøre det, jf. Kant. Man kan også sige, at der findes tradition for at adskille selve sansningen fra erkendelsen. Denne skelnen er grundlæggende for min forståelse, upåagtet at der ikke *kan* findes denne adskillelse sted i erkendelsen, hverken tids- eller forståelsesmæssigt. Målet i denne afhandling har imidlertid været en afkodning af den betydning, vi mennesker tilskriver naturen, og eftersom der findes et behov for at komme i naturen, og samtidig et samfundsmæssigt argument for, at imødekomme de behov og værdier, der findes hos befolkningen⁴, er det i sig selv begrundelse for, at det er relevant at studere den æstetiske perception af natur. Hvis man ønsker at fokusere på den æstetiske perception, må man anlægge den fremsatte skelnen, for at kunne bestemme, hvori den æstetiske perception består.

Skelnen mellem sansning og erkendelse, eller mellem sansning og handlen, kan henholdes til den skelnen, der i samfundet findes mellem natur og kultur. Seels kategorier bygger på den skelnen, at naturen kan betragtes som en enhed, hvortil vi knytter betydninger. Kulturelementer beriger eller bestemmer oplevelsen (korresponsivt eller imaginativt), men det er naturen selv, der vurderes gennem den æstetiske perception. På denne baggrund kan man påstå, at Seels kategorier tilhører en tid, der netop kendetegnes ved denne skelnen mellem natur og kultur, mens vi måske er på vej ind i en ny tid, hvor der ikke findes dette skel. Kontemplativt er vi natur, eller ét med naturen, i vores betragtning. Vi sætter ikke forskel og definerer ikke os selv som noget *andet*. Korresponsivt er naturen rum for kulturen, men elementer af kultur vil ofte have meget stor betydning for, hvorledes vores tilegnelse af landskabet falder ud; hvilken dom over det oplevede, vi træffer. Imaginativt kræves en kobling til kultur; kulturen er bestemmende for, om vi kan få en imaginativ oplevelse. Hvis den imaginative oplevelse udvides, som jeg har gjort med udgangspunkt i Peirce og Kant, vil oplevelsen ikke alene være påvirket af vores kendskab til kunst. Da vil også sublime naturoplevelser, hvor vi står på randen til udslettelse, være af imaginativ karakter. Disse oplevelser rummer ligeledes kulturen som forudsætning, som beskrevet tidligere.

I undersøgelse af danskeres holdninger til natur beskrives, at natur og kultur ofte opfattes som et spændingsfelt, men at kontrasterne ikke er tegnet

² Seel, 1996 s. 71.

³ Steffensen, 1994 s. 168.

⁴ Om ikke andet, så for at sikre raske og velfungerende individer, der ikke trækker på de offentlige finanser.

tydeligt op måske fordi, vi i Danmark ikke har store områder med vild natur, hvor mennesker kan få fornemmelsen af natur uden kulturpåvirkning⁵. Ud fra de beskrevne interviews synes det klart, at flertallet af de interviewede definerer natur og kultur som modpoler. Det er særligt de naturorienterede, der benytter denne skelnen, hvor Ragner for eksempel tøver med at kalde skoven natur, da den for ham er et rent kulturprodukt. De naturorienterede ved, at der er mulighed for at have natur uden spor af kultur, og de efterspørger dette i skoven, hvor muligheden for, at naturen kan være sig selv, er størst. De emotionelt funderede beskriver kultur som by, og natur som skov, og for eksempelvis Matilde er det klart, at hun søger skoven, som giver hende mulighed for at komme væk fra byen. De kulturorienterede er dem, der i ringest grad foretager en skelnen mellem natur og kultur; for dem er kultur og natur ikke modpoler, men to sider af samme mønt. Kultur og natur afhænger af hinanden, og de ser ikke mulighed – eller behov – for natur uden kultur.

At der findes denne skelnen i de præsenterede interviews viser mig, at vi endnu ikke er dér, hvor skelnen mellem kultur og natur er overskrevet. Der findes stadig behov for en formidling af natur, for en erkendelse af, at naturen beriger kulturen, og samtidig, at kultur beriger de oplevelser, vi kan få i og med natur⁶. Hvad æstetikken kan, er at præsentere en helhedsforståelse, men hvor kunstens æstetik ofte er en normativ æstetik, bør det fornemme ved naturens æstetik være, at den netop ikke er normativ, men blot beskrivende for, hvad det er, vi kan tilegne os i naturen; hvad det er, vi kan hente med hjem, når vi har været derude, eller som *nogen* kan hente med sig hjem, afhængig af, hvilke ideer, erfaringer og definitioner af natur og skov, de har. Hvor kunstens rolle kan beskrives som en provokation af sanserne, der kan formidle indsigt, og i bedste fald give oplevelser, der kan flytte den enkeltes forståelse af sig selv og vedkommendes omverden, er naturens rolle ikke så konkret. Men med Seel åbnes forståelsen af naturæstetik således, at vi gennem en kobling mellem sanser og viden, mellem sansning og nye forståelser, kan finde indsigt om os selv, om naturen og om vores liv generelt, når vi tilegner os naturen æstetisk. Det er billedet af det gode liv, vi skal finde her, upåagtet, at billedet spejler os selv. Med fokusering på den naturæstetiske erfaring ønsker jeg ligeledes at sætte fokus på, at naturerfaringen igen bør tildeles en plads i æstetikken. Som Seel finder jeg, at vi mennesker har et æstetisk behov for natur.

⁵ Læssøe, Jeppe og Trine Iversen. 2003: *Naturen i et hverdagslivs-perspektiv. En kvalitativ interviewundersøgelse af forskellige danskeres forhold til naturen*. Faglig rapport fra DMU, nr. 437. Danmarks Miljøundersøgelser. Miljøministeriet. s. 64.

⁶ Som en person med en emotionel funderet skovopfattelse må jeg indrømme, at fokuseringen på bæredygtighed nogen gange tager pusten fra mig. Der findes mange oplevelser for os, der ikke er naturorienterede, i ganske gølge og artsfattige områder; ja måske er det netop her, i den ensaldrede monokultur, de største oplevelser findes.

8.1.2 SEMIOTIK

For Peirce er et tegn en repræsentation. Allerede Leibniz fremstillede tegnet som menneskets mulighed for at erkende sin omverden, men hvor Leibniz beskrev tegnet som repræsentation af en sag⁷, består repræsentationsforholdet hos Peirce af en relation til et objekt. Brandt beskriver *repræsentationen* som forskellig fra *præsentationen* ved det forhold, at repræsentationen af et billede handler om dét, billedet forestiller – for nogen, mens præsentationen er billedet selv, med maling, ramme, lærred og så videre⁸. Han beskriver, hvorledes repræsentation og præsentation spiller sammen således, at præsentationen kan aflæses gennem repræsentationen. Og han finder også, at det skønne kun kan opstå i det spændingsforhold, der opstår mellem præsentation og repræsentation. I oplevelsen vibreres mellem de to former, hvor de to betydningsrum kan flyde sammen til ét – et blend. Det er i dette blend, vi kan få en æstetisk oplevelse af kunst, men også af natur, for selvom naturen ikke umiddelbart har en afsender, og der altså ikke (for os alle) findes en reference til en skaber, findes dobbeltheden mellem det, vi ser, og det vi tillægger, det vi ser, stadig. Det er i samme spænding, begrebet ding-an-sich findes. For Kant er ding-an-sich et objekt i sig selv, som vi aldrig kan erkende, men fordi objektets stoflighed afspejler sig i det, vi kan erkende, kan vi sige noget om tingen i sig selv. For Kant findes således kun repræsentationer, men disse skal ses som analogier, hvormed vi strukturerer vores sansninger og erfaringer således, at vi kan få et begreb om verden. Grundlæggende er ding-an-sich et begreb, der har rod i skelnen mellem fornuft og sansemæssig erfaring, men som skal opfattes som en måde, hvorpå vi kan strukturere vores erfaringer.

Min anvendelse af forestillingen om repræsentation og ding-an-sich, afspejler sig særligt i min forståelse af vores omverdenstilegnelse. Det er min forståelse, at verden kan ses *som* tegn, og at vi, gennem den strukturalistiske tilgang, kan afkode de sammenhænge og forståelser, der findes mellem menneske og objekt. For mig er objektet ding-an-sich; vi kan aldrig forstå eller kende skov, som den er i sig selv, vi kan alene forstå og navngive det, vi har evne til at få øje på, og dermed vil navngivning, og særligt forståelse, afhænge af kontekst. Hvor præsentationen kan antages altid at være den samme, afhænger repræsentationen af de øjne, der ser.

For mig har semiotikken ikke alene været en metode, hvorefter jeg kunne søge og måske fange skovoplevelse, for semiotikken, som præsenteret af Peirce, er ligeledes en omfattende teori om, hvorledes vi når erkendelse. Det er særligt forståelsen af, at man ikke bør begrænse sig til en tosidet tegnførståelse i semiologien, som har været udsat for kritik, men flere af de kritikpunkter, der er rejst mod semiologien, kan ligeledes anføres mod semiotik-

⁷ Nöth, 2000 s. 141.

⁸ Brandt, Per Aage. Æstetik og kommunikation. Center for Semiotics. Århus universitet. <http://www.hum.au.dk/semiotics/> Sidst besøgt september 2006.

ken, også som den præsenteres af Peirce. Det er særligt tegnforståelsen, der kan udsættes for kritik. Når alle betydninger gøres til tegn, læses meninger som tegn. Imidlertid ved vi ikke, om sansninger, der svært kan verbaliseres, dermed ikke fanges gennem anvendelse af semiotik, ligesom semiotikkens tegnforståelse kan betyde, at meninger, der ikke kan anskues som tegn, ikke tillægges betydning⁹.

Jeg har beskrevet semiotikken som en strukturalistisk metode, upåagtet min viden om, at strukturalismen som metode er afskrevet og erklæret død¹⁰. Jeg forstår strukturalismen som en tænkemåde, hvorefter vægten i en undersøgelse lægges på opdeling i dele, der samlet udgør en helhed, og hvor fokus enten kan lægges på dele, helheder eller de relationer, der findes mellem de beskrevne dele. Enhver tekst kan opdeles i selvstændige elementer, der efterfølgende kan grupperes og sammen stilles som baggrund for en fortolkning. Dette er en meget kort beskrivelse af Lévi-Strauss' myteanalyse¹¹, men ligeledes den forståelse, Peirces semiotik og teorien om semiosis fremviser. Metoden er matematisk¹², og der anvendes formelle begreber for at indordne de fænomener, der skal forklares¹³. Forbilledet for strukturalismen fandtes i lingvistikken, og strukturalismen har været udgangspunkt for konstruktivismen, hvorefter der ikke findes nogen uformidlet adgang til at erkende virkeligheden, men en forståelse af, at mennesker aktivt skaber viden om verden og hinanden. Den væsentligste kritik, der er anført mod strukturalismen, ud over, at den ikke er en "isme", er det forhold, at strukturalisterne fokuserer for meget på værket, og for lidt på den omverden eller sammenhæng, som værket indgår i. Når værket er helheden, der opdeles i dele, findes intet omkring, det er værd at studere. Med konstruktivismens forståelse af, at vi ikke erfarer verden i sig selv (ding an sich), men forstår og erkender afhængig af de sammenhænge, vi deltager i, samt de kulturelle og samfundsmæssige betingelser, vi lever under, bliver omverdenen mere væsentlig, og næsten en forudsætning for at forstå et værk. Når virkeligheden er konstrueret, må vi undersøge betingelserne og betydningerne af denne konstruktion, for at forstå både værk og os selv. Netop derfor har jeg valgt både at fokusere på personers skovopfattelse og har kortlagt denne gennem interviews, men også at fokusere på den danske skovlovgivning, for herigennem at præsentere de kulturelle og samfundsmæssige betingelser, der må antages at være en del af grundlaget for danskeres forståelse af 'skov'.

Per Aage Brandts model for semiosis er præsenteret. Modellen beskriver semiosis, der resulterer i en afkodning af betydning. For at kunne foretage en

⁹ Fausing, Bent. 1994: *Synet som sans*. Tiderne skifter s. 16.

¹⁰ Denzin, Norman & Yvonna S. Lincoln. 2000. *The Handbook of Qualitative Research*. Second Edition. Sage Publications s. 1051 samt Flick, Uwe. 2006: *An introduction to qualitative research*. Third Edition. Sage. s. 72.

¹¹ Groft forenklet fra Kjörup, 1996 s. 342.

¹² Dinesen, 1994 s. 47.

¹³ <http://www.leksikon.org/art.php?n=2470>. Besøgt sidst september 2006.

referentkobling er vi nødt til at have noget, vi kan referere til. For at genkende skov som skov, er vi nødt til at vide, hvad skov er. Vores referencer dannes gennem vores liv afhængig af de oplevelser vi har, den uddannelse, vi tager, og det liv vi vælger. I relation til skov vil vores referencer dannes gennem vores besøg i skove, de historier om skove, vi fortælles, den kulturelle relation til skov, der findes i vores samfund med videre. Jeg finder således, at upåagtet tegnteorien kan kritiseres for, at meninger ikke bliver fanget og tillagt betydning, og at der ikke tages hensyn til omverdenen gennem den semiotiske fokusering, så vil min anvendelse af semiotikken som grundlag for forståelse af, hvori skoves æstetiske kvaliteter består, og dermed et fokus på forståelse af skov samt definitioner, erfaringer og argumenter betyde, at det er den enkeltes skovopfattelse, der kortlægges. Netop referentkoblingen eller semiosis vil bygge på det, vi ved, og dermed afspejle hvem vi er, samt det kulturelle og sproglige fællesskab, den enkelte er opvokset i. Dermed finder jeg, at der netop *sker* en omverdensinddragelse gennem den enkelte, og at semiotikken i Peirces forståelse dermed er åben for, at tegn og betydning er afhængig af kontekst.

Peirce præsenterer ti tegnklasser, der fremstilles på baggrund af hans 9 tegnkategorier. Merrell¹⁴ præsenterer de ti tegn, som Peirce selv beskriver dem (eksempelvis dicent-sintegn), mens Nöth¹⁵ og Buchler¹⁶ har koblet de tegn på, som tegnklassen ikke kan eksistere uden (samme tegnklasser bliver således til dicent-ikonisk-sintegn). Buchler beskriver ydermere, hvorledes de ti tegnkategorier hænger sammen med andre tegn. Han breder således forståelsen endnu mere ud. Peirce har eksemplificeret de ti tegnkategorier, hvorefter det nævnte dicent-ikonisk-sintegn er en vejrhane. Peirce beskriver ikke selv en anvendelse af hans tegnkategorier foruden anvendelse af de ti tegn. Det kan således diskuteres, om man overhovedet kan fokusere så ensidigt på de 9 tegnklasser, som jeg gør i min anvendelse af model til kortlægning af skovopfattelse, eller om man i stedet burde anvende de ti tegnklasser.

Hansen-Møller præsenterer de ti tegnklasser med udgangspunkt i Buchlers præsentation. Hun anvender de ti tegnklasser til at kontrollere, om de argumenter, der præsenteres i et interview, kan genfindes i de andre kategorier. De 10 tegn-klasser anvendes således til at underbygge modellen som metode¹⁷, men Hansen-Møller har ikke i sin praksis vist en analyse af natursyn på baggrund af de ti tegnklasser. Præstbro¹⁸ anvender de 10 tegnklasser

¹⁴ Merrell, 1991. I Sebeok, Thomas A., and Umiker-Sebeok, Jean, (eds.) (1992): *Biosemiotics. The Semiotic Web 1991*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter.

¹⁵ Nöth, 2000 s. 67.

¹⁶ Buchler, Justus. 1955 (1940): *Philosophical writings of Peirce*. Dover publications, inc., New York. 386 s.

¹⁷ Hansen-Møller, Jette. 2006 (in print): The meaning of Landscape – a diagram for analyzing the relationship between culture and nature based in C.S. Peirce's semiotics. *Place, Space and Location IV*. Studies in Environmental Aesthetics and Semiotics, University of Tartu, Tartu.

¹⁸ Præstbro, Niels Ole. 2005: *Natursyn og borgerinddragelse på Vestamager*. Speciale i Landskabsforvaltning. Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. Skov og Landskab. Sektion for Landskab.

til at analysere interviews. Han reducerer inden sin analyse de ti tegn-klasser til 5 analyseenheder. Han argumenterer for, at de 6 tegn-klasser, der tager udgangspunkt i Rheme, omhandler den æstetiske del af et natursyn, og dermed udgør en selvstændig analyseenhed. De tre tegnklasser, der tager udgangspunkt i dicitegn er hver deres enhed. Den første omhandler konkrete udsagn om landskabets elementer og de oplevelser, den enkelte får her. Den anden rummer definitioner af natur, mens den tredje rummer sammenhængen mellem normer og love. Den sidste tegn-klasse, der tager udgangspunkt i argumentet, omhandler etiske spørgsmål.

Man kan betragte det forhold, at jeg alene anvender de 9 tegn, og særligt fokuserer på objektrelationen og Seels tre kategorier, som en begrænsning i forhold til de muligheder, der findes med de ti tegnklasser. Jeg har imidlertid vurderet, at de ti tegnklasser hverken ville gøre arbejdet lettere eller mere forståeligt, ligesom jeg vil vurdere, at jeg med min fokusering når de samme resultater, som Præstbo gør med sin anvendelse af Peirces ti tegn-klasser. Hvor jeg fokuserer hele min forståelse på den æstetiske tilegnelse, og ikke gør meget ud af den etiske forståelse, der for mig er en del af den æstetiske forståelse¹⁹, har Præstbo en særlig kategori, han kalder etik. Konkrete udsagn om skov findes for mig på andethedens niveau, definitioner af skov findes på tredjehedens niveau, mens normer og love også findes her. Sammenhængen mellem de tre niveauer, første-, andet- og tredjehed, findes for mig i objektrelationen, som jeg har defineret med Seels kategorier. Efter min forståelse binder der sig således en forklaring/oversættelse til alle de 9 kategorier, men særligt til de tre, der udgøres af Seels kategorier. Disse tre har deres grund i de 9. Koblingen til Seels kategorier giver dermed en baggrund at tolke op ad; den sansemæssige tilegnelse, forestillinger om det gode liv samt den symbolske fortolkning. Dette kan lignedes med Hansen-Møllers begreber for objektrelationen, Habitat, Område og Symbol, der ligeledes bygger på en forståelse, vi har af begreberne, der letter vores forståelse af indholdet i kategorierne.

Fænomen Modalitet	Interpretant	Relation	Skov
Førstehed	Skovsans	Kontemplativ skovoplevelse	Skov
Andethed	Erfaringer	Korresponsiv skovoplevelse	Skoven
Tredjehed	Argument	Imaginativ skovoplevelse	Definitioner af skov

Figur 8.1: Interpretant og Skov skaber Relation.

¹⁹ Se sidst i diskussionsafsnittet 8.3.1 for en kort etisk udredning.

Model til kortlægning af skovopfattelse bygger på en strukturalistisk forståelse, samt en evolutiv forståelse af modaliteterne, altså processen. Dét interessante, er dét, der sker *mellem* kasserne, altså hvordan skov møder menneske, og hvad der opstår i mødet. I Peirces forståelse findes ingen konkretisering af hans tegnklasser, der kan retfærdiggøre ovenstående anvendelse, eftersom hans tanker findes på et ontologisk niveau og således ikke resulterer i en metodebeskrivelse. I min forståelse fungerer anvendelsen af de 9 tegn, der alle har en beskrivelse bag sig, der er givet af Peirce, og de er i modellen sat sammen således, at de tegn, som efter Peirces beskrivelser hænger sammen, afspejler den evolute forståelse bag semiosis. Nöths skema, bearbejdet til Hansen-Møllers diagram til analyse af natursyn, og derefter viderebearbejdet til model til kortlægning af skovopfattelse, afspejler således Peirces tegnforståelse.

8.2 Metode

8.2.1 DET KVALITATIVE ARBEJDE

Jeg har valgt at arbejde kvalitativt i indsamlingen af empiri til denne afhandling. Baggrunden for at arbejde kvalitativt ligger i den simple begrundelse, at afhandlingen bygger på spørgsmålet *hvorfor*. Den kvalitative forskning kræver en stor grad af intersubjektivitet, ikke så andre kan gentage ens dataindsamling og generere de samme resultater, men så det bliver evident, hvorledes man er fremkommet til de resultater, man præsenterer. Det har været min forståelse, at jeg gennem den semiotiske tilgang kunne konkretisere skovopfattelse, og særligt begrebsliggøre sansningen, der danner grundlag for den æstetiske erfaring. Semiotikken har hjulpet mig til en struktureret analyse af de udsagn om skovopfattelse, jeg har valgt at analysere, hvor jeg har antaget, at den strukturelle gennemgang har været et fundament for min analyse af skovopfattelse.

I modsætning til den semiotiske tilgang kunne jeg have valgt en sociologisk, en fænomenologisk eller hermeneutisk. Jeg kunne have fokuseret på, hvilke betydninger mennesker tilskriver skov med udgangspunkt i, hvem de er, hvor de kommer fra, eller set skovbesøg som del af en social interaktion i et forsøg på at skabe relationer til andre mennesker²⁰. Jeg kunne have valgt at foretage en analyse af interviewet med en åbenlyst fænomenologisk tilgang²¹. Netop gennem interviewet får vi en mulighed for at fokusere på den enkeltes livsverden, og med fokus på denne, beskrive hvorledes den interviewede forstår og oplever²². I den fænomenologiske tradition vil fokus være

²⁰ Giddens, Anthony, Mitchell Duneier Og Richard Appelbaum. 2005: *Introduction to sociology*. 5. edition. Norton.

²¹ Kvale beskriver den fænomenologiske tolkning som en beskrivelse af verden, som den interviewede selv forstår den, hvor virkeligheden er, hvad mennesket opfatter den som. Kvale 1998 s. 61.

²² Østergaard, 1998 s. 31.

på sagen selv, og min forforståelse og viden kunne forstås som en barriere for, at interviewpersonens skovforståelse kan fremstå. Jeg kunne ligeledes have valgt at foretage en hermeneutisk funderet analyse²³. I denne tilgang ville interviewpersonens baggrund være af stor interesse, ligesom kendskab til samfundsforhold, kulturelle betingelser samt respondentens sproglige referenceramme være af betydning. Sidst kunne jeg have valgt en anden fokusering i selve interviewet, således at fokus ikke kun var på skovforståelsen, men på den interviewedes livsverden, hvorefter jeg kunne anvende interviewet til at diskutere skovforståelse i relation til livsform²⁴. Efter at have interviewet flere personer kunne jeg foretage klassifikationer af de interviewede, ikke med det mål at foretage en definition af idealtyper, men for at bruge mine interviews som eksempler på, hvordan skovforståelse hænger sammen med omverdensforståelse og -tilegnelse hos de personer, jeg har talt med. I semiotisk forstand ville jeg blive i stand til at tegne kortet bag det kort, der beskriver skovopfattelsen, og dermed sætte skovopfattelse i relation til omverdensforståelse hos det enkelte individ. Imidlertid er min interesse, og dermed fokuseringen i dette projekt, ikke på omverdensforståelse, men alene på, hvad det er ved naturen, her skoven, der gør, at vi kan forholde os til den æstetisk: hvad er det, der gør, at natur bliver landskab.

Når jeg læser mine transskriberede interviews, finder jeg, at jeg i høj grad har spurgt til baggrunde og motiver, for på denne måde at få den enkelte til at underbygge sine udsagn. Imidlertid kan jeg sagtens se, at jeg kunne have spurgt mere direkte til meninger og betydninger, og i højere grad have ”gået lidt hårdere” til mine interviewpersoner, end jeg har gjort. Særligt kan jeg se, at de ældre ikke bliver spurgt så direkte, som de yngre, nok fordi, jeg personligt nærer en dyb respekt til ældre mennesker og har lært, at man ikke taler til ældre, som man taler til jævnaldrene. Imidlertid mener jeg stadig, at jeg kan kortlægge den enkeltes skovopfattelse på baggrund af de interviews, jeg har foretaget, og dermed at min anvendelse af metoden giver mig de resultater, jeg har ledt efter.

Anvendelse af model til kortlægning af skovopfattelse har været styrende for både interviewguide, interviewprocesser, transskription samt de efterfølgende analyser. Jeg har ligeledes valgt interviewpersoner ud fra en betragtning om, at jeg gerne ville have væsensforskellige kort frem hos de personer, der indgår som materiale, hvorfor også valget af interviewpersoner har været styret af modellen. Kvale skriver, at det ikke i sig selv er et problem, at en analysemetode er styrende for struktureringen af forskningsdesignet og gennemførelsen af forskningen²⁵. Imidlertid kan jeg godt forstå, hvorfor det

²³ Alvesson og Skjoldberg skriver om den eksistentielle hermeneutiks overtagelse af Husserls fænomenopfattelse. I stedet for fokusering på fænomenet løsrevet fra dets kontekst, gælder det om at se sagen i en større sammenhæng samt gennem historiske processer. Alvesson og Skjoldberg. 1994: *Tolkning og refleksion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Studentlitteratur. Lund. s. 134.

²⁴ Som de præsenteres i Thomas Højrup's ”Det glemte folk” fra 1983.

²⁵ Kvale, 1998 s. 177.

kunne være et problem: Min forforståelse kunne lede mig til formulering af hypoteser om skovopfattelse, og såfremt hypoteserne efterfølgende blev styrende for valg af metode samt gennemførelse af data indsamling, kunne det betyde, at jeg ved hjælp af metoden ville stille ledende spørgsmål og alene få resultater, der bekræftede min forforståelse.

At det ikke er min forforståelse, der præsenteres i mine resultater, kan alene vises gennem en validering af resultaterne. Intersubjektivitet er en kilde til validering, men ydermere finder jeg, at model til kortlægning af skovopfattelse ligeledes kan anvendes til validering af mine undersøgelses resultater: såfremt interviewpersonen præsenterer ideer om skov, erfaringer med skov og definitioner af skov, der ikke er hans eller hendes egne, vil skemaet ikke ”gå op”, ligesom fejltolkninger af lovteksterne ville resultere i, at skemaet ikke hang sammen. I relation til interviews vil man opleve, at de argumenter, der præsenteres for, at vi skal have skov i Danmark, ikke harmonerer med den beskrivelse og definition af skov, interviewpersonen kommer med²⁶. På denne vis fungerer modellen som en form for validering af interviewet og den gennemførte analyse.

8.3 Arbejdet med model til kortlægning af skovopfattelse

8.3.1 ANVENDELSE AF MODEL TIL KORTLÆGNING AF SKOVOPFATTELSE

Konkret har jeg brugt meget tid på at forstå semiotik, at forstå modellens kategorier og efterfølgende på at indpasse Seels kategorier i modellen, da jeg har fundet, at disse supplerer modellen godt. Jeg har således først efter gennemførelse af alle interviews samt udarbejdelse af de præsenterede analyser kunnet se, og overskue, hvordan modellen fungerer, og dermed været i stand til at stille spørgsmål til modellen.

Det har særligt været vanskeligt for mig at forstå, hvordan objekt-kategorien, som jeg kalder ”skov”, defineres, eftersom vi aldrig kan nå ding-an-sich. Skoven i sig selv er ikke nødvendigvis en enhed; det er noget, vi beskriver den ”som” – og dermed er det utvetydigt vores definition, der bestemmer indholdet i kolonnen. Samtidig har jeg gennem analysearbejdet sagtens kunne skelne mellem skov og interpretant; det har været mere problematisk at fange den evolution, der findes med Peirces beskrivelser af første-, andet- og tredjehed. Konkret har jeg måttet udvide førstehedsforståelsen af både interpretant, skov og objektrelation i forhold til Peirces forståelse, for at kunne bruge modellen som analyseværktøj i relation til interviews og lovtekster. Såfremt modellen antages at repræsentere Peirces forståelse af førstehed, finder jeg ikke, den kan anvendes så konkret, som jeg gør, efter-

²⁶ Et eksempel er interviewet med Egon, der ikke kommer i skov, hvorfor det kun er få felter, der kan udfyldes, og Flemming, der påtager sig holdninger, der afslører, at han ønsker at ’please’ intervieweren, hvorfor analyse af dette interview har været yderst vanskeligt.

som førstehed da kun kan eksemplificeres ved endnu ikke manifesterede potentialer som eksempelvis "the sensation of blue"²⁷. Med Seel og Kant har jeg udvidet denne forståelse således, at beskrivelser af ideer, følelser og fornemmelser repræsenteres af førstehed. Andethedsforståelsen er ligeledes udvidet med Seel og Kant. Her er det særlig Kants forståelse af det gode, samt den kobling mellem etik og æstetik, der ligger i Seels det korresponsive, der har bevirket udvidelsen. Hermed kan jeg anvende andethed til at konkretisere de forestillinger, der er givet under førstehedsforståelsen, ligesom de erfaringer, vedkommende har med sig fra sit liv, konkretiseres her. Tredjehedsforståelsen præsenteres som Peirce definerer den, og dermed udvides Seels forståelse af, hvad det imaginative rummer. Dermed finder jeg, at alle aspekter af de interviews, jeg har gennemført, og som vedrører skov, eller erfaringer med skov, kan indarbejdes i modellen, og dermed danne baggrund for bestemmelse af den enkeltes skovopfattelse.

Zube, Sell og Taylor præsenterer en model, som de antager kan anvendes til at konkretisere landskabsperception²⁸. Modellen beskriver, hvorledes dét, der sker i mødet mellem menneske og landskab, er en interaktion, der har resultater i form af eksempelvis tilfredsstillelse, følelsen af at have det godt, muligheder, værdier, forudsigelige vurderinger, forudsigelig adfærd med videre. Modellen præsenterer således, hvad jeg med min forståelse vil kalde naturopfattelse. Med viden om den enkeltes naturopfattelse kan vi forudsige adfærd og præferencer, og det er netop i mødet mellem menneske og landskab, der findes dét, vi kan konkretisere til oplevelse. Den interaktion, som Zube, Sell og Taylor beskriver, kan både være aktiv og passiv, formålsbestemt og pludselig, særlig eller en gentagelse. I min forståelse kan dette lignedes med semiosis; første-, andet- og tredjehedsforståelsen. Med udgangspunkt i Zube, Sell og Taylors model har jeg derfor overført deres begreber til model til kortlægning af skovopfattelse.

	<i>Human</i>	<i>Interaction</i>	<i>Landscape</i>
Førstehed	<i>Personality</i>	<i>Passive</i> <i>Accidental</i>	<i>Sounds</i> <i>Smells</i>
Andethed	<i>Experiences</i> <i>Motivation</i> <i>Expectations</i>	<i>Active</i> <i>Purposeful</i>	<i>Physical elements</i> <i>Man-made features</i> <i>People</i>
Tredjehed	<i>Social context</i> <i>Culture</i>	<i>Habitual</i> <i>Unique</i>	<i>Compositional constructs</i> <i>Locational context</i>

Figur 8.2: Zube, Sell og Taylors begreber i model til kortlægning af skovopfattelse.

²⁷ Merrell, 1991. I Sebeok, Thomas A., and Umiker-Sebeok, Jean, (eds.) (1992): *Biosemiotics. The Semiotic Web 1991*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter s. 260.

²⁸ Zube, E.H., J.L. Sell and J.G. Taylor. 1982: Landscape perception: research, application and theory. *Landscape Planning*, 9 (1982) s. 1-33.

Zube, Sell og Taylor beskriver, at man gennem at forstå den interaktion, der sker mellem menneske og landskab, vil kunne forstå, hvorfor landskaber perciperes, som de gør, hvad landskaber betyder for personer eller grupper af personer, og hvordan disse betydninger er medvirkende til at fundere den enkeltes forståelse af at have det godt eller livskvalitet. Ved at have indsat Zube, Sell og Taylors begreber i modellen, ønsker jeg at belyse, at de begreber, som Zube, Sell og Taylor definerer som interessante i relation til landskabsperception, harmonerer med dem, der ligger til grund for model til kortlægning af skovopfattelse. Hvor jeg definerer objektet som skov, er objektet landskab for Zube, Sell og Taylor, men både deres og min model fokuserer på, at det er i mødet mellem os og dét, derude, at det interessante i relation til at forstå, og beskrive, hvilken betydning vi tillægger oplevelserne, findes.

Den kategori i modellen, jeg har haft sværest ved at anvende konkret, er dicitegnet, erfaringer. Flere af de interviewede, der har en naturorienteret skovopfattelse, eksempelvis Otto, Steen og Ina, uddyber denne forståelse af, hvad skoven er, gennem noget, de har lært gennem deres uddannelse. Otto har været skolelærer og naturvejleder, og alle de sammenhænge, som han har lært findes i naturen, kan han se i skoven. Netop dette former hans opfattelse af skov. Imidlertid findes denne sammenhæng ikke så klart for de andre kategorier af skovopfattelse, ligesom jeg heller ikke kunnet finde, at barndomsoplevelser direkte afspejler den brug af skov, som de interviewede har præsenteret mig for. Jeg havde ventet, at en sådan sammenhæng eksisterede, og jeg tror også fortsat på, at den gør, upåagtet, at mine resultater ikke kan anvendes til at underbygge denne sammenhæng. Imidlertid vil jeg med udgangspunkt i de interviews, jeg har foretaget, alligevel postulere, at sammenhængen findes. Et eksempel er Lotte. Lotte beskriver, at hendes familieforhold ikke har været særlig kærlige, og at hun vil opdrage sin søn på en anden måde, end hun selv er opdraget. Hun fortæller om sine skovoplevelser som barn, som noget, der var alt for lidt af (ligner det med kærlighed), og at hun vil lære sine børn, hvordan man kan få meget mere ud af natur og skov, end hun fik. Efter denne forståelse kunne Lottes erfaringer have direkte betydning for hendes anvendelse, og for definitionen af, hvad det gode liv er for hende. Imidlertid synes jeg ikke, at det ligger så lige for, som andre beskrivelser i modellen, hvilket betyder, at jeg ikke føler mig "klædt på" til at foretage disse konklusioner.

Bhatti og Church²⁹ beskriver barndommens betydning for naturanvendelse. Det er deres forståelse, at barndomsoplevelser direkte kunne konstateres gennem en meningstilskrivning til særlige planter, som for dem stod som dele af havens indretning, som møbler for andre hænger sammen med deres hjem. Dermed har de kunnet finde en relation mellem disse særlige planter,

²⁹ Bhatti, Mark and Andrew Church. 2001: Cultivating Natures: Homes and Gardens in Late Modernity. *Sociology* vol. 35 no. 2 s. 365-383.

og de sociale relationer, man stifter til andre, der har disse særlige planter. Planterne forbindes med mennesker og relationer, gennem den symbolske betydning, der er tillagte med barndommens oplevelser. Barndommens oplevelser af særlige planter overføres således ubevidst til oplevelser med disse planter i voksenlivet. Marcus³⁰ beskriver, hvorledes voksne husker deres favorit-steder som børn, og hvilken betydning, disse steder blev tillagt. Gennem hendes undersøgelser af tegninger, beskrivelser og meninger om sted og betydning, som voksne har tegnet og beskrevet, finder hun, at barndommens oplevelser af udendørsområder har langt større betydning, end vi tillægger den. Med Bhatti og Church samt Marcus mener jeg at kunne konkludere, at jeg har ret i, at der findes en relation mellem erfaringer og den nutidige anvendelse. Imidlertid finder jeg ikke, at modellen skal ændres med udgangspunkt i denne kritik. Jeg finder direkte, at min egen spørgeteknik samt en manglende forståelse for, hvorledes erfaringer kunne afspejle sig i den konkrete anvendelse før interviewet har betydet, at jeg ikke har spurgt ind til de forhold, der kunne belyse sammenhængen. Det er således mere en kritik af mine evner som interviewer, end en kritik af modellen, der er resultatet af disse vurderinger.

Gennem arbejdet med analyse af interviews har jeg fundet, at det særligt er gennem definition af førsteheds kategorien ”skovsans”, andetheds kategorien den ”korresponsive skovoplevelse” og tredjeheds kategorien ”definitioner af skov”, hvor de interviewede adskiller sig. Jeg har ligeledes fundet, at jeg, gennem at fokusere på disse tre kategorier, kunne kortlægge skovopfattelse på en mere simpel måde, end ved at fokusere på hele modellen eller kortet. I min forståelse svarer det til at mønster aflæse et kort; hvor der er vand, er der ingen veje; hvor der er by, er der sjældent skov. Ved at koncentrere min analyse om disse tre kategorier, skovsans, korresponsiv skovoplevelse og definitioner af skov, fandt jeg en hurtigere vej til konkretisering af den enkeltes skovopfattelse. Jeg havde forventet, at der var en sammenhæng mellem første-, andet og tredjehed, og jeg havde forventet at se denne sammenhæng klart afspejlet i objektrelationen, altså gennem Seels kategorier af skovoplevelse. Imidlertid er jeg blevet overrasket over, at sammenhængen mellem første-, andet- og tredjehed er mere tydelig diagonalt, end den er i kolonnen for relation.

³⁰ Marcus, Clare Cooper. 1978: Remembrance of Landscapes Past. *Landscape vol. 22, no 3, Summer 1978* s. 34-43.

	Interpretant	Relation	Skov
Førstehed	Skovsans	Kontemplativ skovoplevelse	Skov
Andethed	Erfaringer	Korresponsiv skovoplevelse	Skoven
Tredjehed	Argument	Imaginativ skovoplevelse	Definitioner af skov

Figur 8.3: Den diagonale sammenhæng mellem første-, andet- og tredjehed.

Begrundelsen for denne sammenhæng finder jeg i det forhold, at skovsans repræsenterer menneskets forudsætninger for skovoplevelsen, den korresponsive skovoplevelse fokuserer på den konkrete anvendelse, mens definitioner af skov ligeledes er en sammenstilling af kolonnen skovs indhold; det er her, reglerne konkretiseres. Definitioner af skov kalder Hansen-Møller for Lov, og feltet repræsenterer det, der tages for givet. Samtidig er det de kategorier, hvor beskrivelserne er relativt simple. På den anden led, fra Skov til Argument, findes dels den meget bløde beskrivelse af oplevelser i skov, som flertallet af de interviewede præsenterer, og i argumentfeltet kommer begrundelser, der for fleres vedkommende, er ret omfattende. Definitionerne er derimod konkrete, og kan næsten kondenseres til stikordsform. Imidlertid finder jeg ikke, at man kan vælge at fokusere på disse tre kategorier alene, når man vil bestemme skovopfattelse eksempelvis ud fra interviews. En fokusering på disse kategorier vil betyde, at man mangler forklaringerne, når man skal til at beskrive, *hvorfor* denne person har den beskrevne skovopfattelse.

Jeg har beskrevet, at analyse, med udgangspunkt i modellen, er en kortlægning. Kortlægning som værktøj kan kritiseres, eftersom en kortlægning forudsætter en *kortlægger* og, såfremt det skal aflæses af en anden end kortlæggeren selv, en *kortlæser*. Kortlæggeren har et budskab, han vil fremføre, men kortlægning i sig selv indebærer en forsimpeling, for uanset hvor detaljeret et kort, der tegnes, vil begrænsningen i signaturer betyde, at yderst komplekse forhold mellem mennesker og skov simplificeres, eller i værste fald, banaliseres³¹. Der skal ske en oversættelse af data til tegn, af tegn til kort, og fra kort til forståelse hos den, der skal afkode kortets betydning³². Heri findes et paradoks. Jeg ønsker at kortlægge og beskrive skovopfattelse. Samtidig ønsker jeg også, at de betydninger og meninger, den enkelte tillægger skov, kommer frem, hvilket i virkeligheden kun lader sig gøre i 1:1. Men hvis jeg skal præsentere mine resultater på en måde, så andre kan forstå og afkode, hvad jeg vil have frem, må jeg forsimple, hvorfor detaljer og nuancer forsvinder. Imidlertid kan i kortlægningen opstå nye meninger, ligesom forsim-

³¹ Cosgrove har fantastiske betragtninger om kortlægning i Cosgrove, Denis. 1999: *Mappings*. Reaction Books. 311 s.

³² Hansson, Hasse, Sten-Gösta Karlsson & Gert Z. Nordström. 1981: *Billede og form*. Gyldendal s. 10.

plingen muliggør en formidling, så man kan nå længere med sin viden. Måske kan mine tanker her eksemplificeres med en analogi: simple gengivelser af komplekse sammenhænge eksempelvis i arkitektur kan være en øjenåbner, ligesom meget simple stykker kunst kan være de smukkeste; i forsimplingen ligger en fare for banalisering, men også en mulighed for, at kun det væsentligste kommer med.

Hansen-Møller skriver, at netop fordi, modellen bygger på Peirces tanker, og dermed på muligheden for udvikling, kan tredjehed blive forstået³³. Modellen ruller således rundt, eller indholdet falder ”igennem”, så en ny forståelse fremkommer; et nyt kort bliver til. For Seel er etik en integreret del af hans naturæstetik, som jeg har valgt ikke at fokusere *særligt* på i afhandlingen. Således har jeg ikke søgt at adskille Seels naturetik fra æstetikken, ligesom jeg heller ikke kobler Seels etiske forståelse med eksempelvis Kants etik. Imidlertid må der knyttes en enkelt eller to bemærkninger til Seels etiske forståelse, særligt til hvordan det etiske påvirker det æstetiske. For Seel har det etiske en betydning for den enkelte i naturbetragtningen, som han skriver – naturens æstetiske kvalitet har en etisk betydning³⁴. Særligt i den korrelative perceptionsform, hvor den betragtede dømmer det betragtede efter forestillinger om det gode liv, har vores etiske forståelse betydning³⁵. I denne form bliver den etiske forståelse faktisk bestemmende for den æstetiske tilføjelse af landskabet, hvilket Seel eksemplificerer med den udbredte forståelse af, at vi skal have respekt for naturen; derigennem udviser vi i virkeligheden respekt for natur som menneskets livsgrundlag³⁶. Eftersom Seel beskriver, at det naturskønne kan optræde, hvor de tre perceptionsformer samtidig er til stede, får den etiske forståelse ligeledes betydning for oplevelsen af det naturskønne. Seel beskriver dette som en ”anden korrespondens”, altså en korrespondensforståelse, hvorefter både den kontemplative og den imaginative perception er i spil. I min forstand bliver dette ”kortet efter kortet”, eller Hansen-Møllers runde model. I min forståelse optræder dette, når semiosis er gennemløbet flere gange, og både vores kontemplative, korrelative og imaginative forståelse ikke *kun* resulterer i en aflæsning af landskabet og en kobling til referenter, så vi forstår og lægger mening til det betragtede, men så vi når til *nye* erkendelser, skaber ny viden eller får åbenbaringer. Ved at betragte det naturskønne kan vi således også få en etisk erfaring; betragtningen har værdi for den enkeltes livsførelse og i relation til definitionen af det gode liv, hvilket kan betragtes i samspillet mellem det æstetiske og det etiske, der netop viser sig i det naturskønne. Dermed bliver oplevelsen

³³ Hansen-Møller, Jette. 2006 (in print): The meaning of Landscape – a diagram for analyzing the relationship between culture and nature based in C.S. Peirce’s semiotics. *Place, Space and Location IV*. Studies in Environmental Aesthetics and Semiotics, University of Tartu, Tartu s. 16.

³⁴ Seel, 1995 s. 288.

³⁵ Seel, 1995 s. 294.

³⁶ Seel, 1995 s. 288.

af det naturskønne også en del af det vellykkede liv, der kan lede til nye erkendelser om os selv og vores omverden.

*Hvis pladsen, læser, tillod det, da ville
jeg her, skønt fattigt, nu besynges drikken
hvis sødme vækker tørsten efter mere;
Men eftersom nu alle ark er udfyldt
til denne anden del som jeg har planlagt,
forlanger kunstens tøjler at jeg slutter.
Af hellig bølge steg jeg op på stranden,
genfødt og ny, som når de unge træer
om foråret fornyes med nye blade –
ren, rede til at møde himlens stjerner.*

Komedien sang XXXIII

9. KONKLUSION

Med udgangspunkt i forståelsen, at skovoplevelse er en relation mellem skov og menneske, og at skovopfattelse derfor kan konkretiseres ud fra en æstetisk forståelse, er udarbejdet en model til kortlægning af skovopfattelse, der kan anvendes til at kortlægge de ideer, erfaringer og definitioner af skov, der antages at være grundlæggende for skovopfattelse. Modellen er udarbejdet med udgangspunkt i Peirces semiotik, hvorefter mennesket anvender tegn til at forstå vores omverden. Gennem en afkodning af tegn og disses betydning kan det beskrives og forstås, hvorledes mennesker tillægger mening til skov. Ligeledes har Seels kategorier for æstetisk perception været bestemmende for modellens indhold, da hans tre kategorier redegør for den æstetiske tilegnelse af natur som landskab. Modellen kan anvendes til at kortlægge skovopfattelse på baggrund af menneskers udsagn, eksempelvis gennem kvalitative interviews, men alle udsagn, der relaterer sig til skov, kan anvendes som baggrund for analyse.

Modellen er anvendt til at konkretisere de skovopfattelser, der har ligget til grund for tidligere tiders skovlove, samt den gældende version af skovloven, der blev præsenteret i 2004. Derigennem er kortlagt fire væsensforskellige skovopfattelser, og det er beskrevet, hvorved de fire skovopfattelser adskiller sig. Der er således beskrevet en opfattelse af skoven som godsejerens sted, skoven som entreprenørens sted, skoven som friluftsbrikerens sted samt skoven som forstmandens sted.

Modellen er ligeledes anvendt til kortlægning af danskeres skovopfattelse. Gennem 20 kvalitative interviews har jeg spurgt til den enkeltes ideer, erfaringer og definitioner af skov, og svarene herpå er efterfølgende analyseret og konkretiseret gennem model til kortlægning af skovopfattelse. Jeg har valgt at fokusere analysen på skovoplevelse, og derigennem beskrive henholdsvis den kontemplative, den korresponsive og den imaginative skovoplevelse. De 20 skovopfattelser er kondenseret til tre ideelle skovopfattelseskategorier, der antages at dække den variation af skovopfattelser, der findes blandt danskere. Disse tre kategorier har jeg kaldt den *naturorienterede* skovopfattelse, den *emotionelt funderede* skovopfattelse og den *kulturorienterede* skovopfattelse.

Den naturorienterede skovopfattelse bygger på en forståelse af skoven som et sted, hvor naturen kan få frit spil. De naturorienterede beskriver skoven som et kulturprodukt, men finder samtidig, at skov er det nærmeste, vi kommer vild natur i Danmark. De foretrækker, at skoven ikke dyrkes, går helst udenfor vej og sti og vil helst ikke møde andre i skoven. De vil gerne se dødt ved i skoven, da det understreger skoven som natur og den cykliske udvikling fra spire til muld.

Bærere af den emotionelt funderede skovopfattelse ser skoven som ren natur, der tilbyder et rum for afstresning, som en modsætning til byen og det

fortravlede liv, vi lever der. Ved at opfatte skoven som natur, taler den til noget grundlæggende i mennesket, hvilket betyder, at vi i skoven kan få oplevelser, der giver os mulighed for at glemme den stressede hverdag. De emotionelt funderede går kun på vej og sti, da skovbesøget skal være nemt og bekvemt, og de foretrækker variation og lysninger i skoven. De vil gerne se dødt ved i skoven, fordi gamle træer rummer fortælleleværdi.

Den kulturorienterede skovopfattelse bygger på en forståelse af skoven som en del af kulturlandskabet. Skoven tillægges ikke særlig betydning, men ses som del af en større helhed. De kulturorienterede anvender skoven som et rum, hvor de kan komme, og de går kun på stierne, for de har ikke noget at gøre i områderne omkring. De foretrækker den dyrkede skov, og kan se den økonomiske værdi i skovens vedmasse. De finder, at skoven skal plejes, og de kan ikke se noget smukt i dødt ved.

De interviews, der har dannet baggrund for de tre ideelle kategorier, er anvendt til at begrunde de præferencer, der er kortlagt gennem repræsentative undersøgelser af danskernes præferencer for skov. Gennem de kvalitative interviews, der ligger til grund for denne afhandling, er fremkommet begrundelser, der kan uddybe og nuancere, hvorfor danskere kommer i skoven, og hvad de gør, mens de er der. Begrundelserne vedrører skovens særlige indhold og udformning, skovens indhold af faciliteter og oplevelsen af andre skovgæster. På baggrund af denne uddybning af danskeres præferencer i relation til skov diskuteres det, hvad skov er, og hvad det giver den enkelte at komme der.

De tre kategorier af skovopfattelse er søgt begrundet, og særligt betydningen af skov hænger sammen med den enkeltes skovopfattelse. Ved at sammenholde de tre kategorier med de fire skovopfattelser, kortlagt gennem analyse af lovgivning, samt med de præsenterede begrundelser for præferencer, er det muligt at forstå og forklare de bagvedliggende motiver og bevæggrunde for danskernes præferencer i relation til skov. Resultaterne perspektiveres i relation til anvendelse, hvor udgangspunktet for projektet var, at resultaterne kunne få betydning for den fremtidige forvaltning og planlægning af skov.

I den afsluttende diskussion beskrives arbejdet med modellen. Den æstetiske forståelse som baggrund for konkretisering af skovopfattelse diskuteres, ligesom min teoretiske anvendelse og forståelse af semiotik belyses og kritiseres. Modellen kritiseres gennem sammenstilling med en anden model, der skildrer opfattelsen af landskab, og det vurderes, at modellen kan anvendes til beskrivelse af skovopfattelse. Endelig diskuteres Seels tre kategorier af æstetisk naturbetragtning og fokuseringen på landskab som en æstetisk tilegnelse af natur, der ligger til grund for Seels tre kategorier.

Det kan herigennem konkluderes, at jeg har beskrevet den æstetiske opfattelse af skov, og ydermere har frembragt viden om hvilke forhold, der er bestemmende for menneskers skovopfattelse. Jeg har søgt at begrunde dan-

skernes æstetiske præferencer gennem udsagn fra interviews. Jeg har konkretiseret skovopfattelse gennem danskeres beskrivelse af skoves æstetiske kvaliteter, ligesom skovopfattelser, der ligger til grund for skovlovgivning, er beskrevet og konkretiseret. På denne baggrund har jeg beskrevet tre ideelle kategorier, der antages at dække danskernes forståelse og opfattelse af skov. Såfremt disse kategorier anvendes mener jeg, at der kan ske en varetagelse af danskernes præferencer for skov, der kan betyde, at også fremtidens skove indrettes og drives, så danskere kommer i skoven og anvender disse til rekreative formål.

10. LITTERATUR

Agger, Peder, Anette Reenberg, Jeppe Læssøe og Hans Peter Hansen (red). 2002: *Naturens Værdi. Vinkler på danskernes forhold til naturen*. Gads forlag. 295 s.

Algren-Ussing, Gregers, Lise Bek og Jens Schjerup Hansen (red). 1996: *Har de en æstetik?* SBI 71. Statens Byggeforskningsinstitut. 237 s.

Alighieri, Dante. 2001 (1307-1321): *Dantes guddommelige komedie*. På danske vers og med kommentarer af Ole Meyer. Multivers. 603 s.

Alvesson, Mats og Kaj Sköldberg. 1994: *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Studentlitteratur. Lund. 402 s.

Andersen, Heine og Lars Bo Kaspersen (red). 1996: *Klassisk og moderne samfundsteori*. Hans Reitzels Forlag A/S. 694 s.

Andersen, Vibeke (red). 1996: Miljø- og Energiministerens konference med organisationerne om natursyn, 13. juni 1996. *Natursyn*. Miljø- og Energiministeriet. 52 s.

Anton, Signe og Bo Jellesmark Thorsen. 2002: *Værdisætning af statslig skovrejsning. En husprisanalyse*. Arbejdsrapport nr. 35. Forskningscentret for Skov & Landskab. 57 s.

Baumgarten, Alexander Gottlieb. 1968 (1750): *Filosofiske betragtninger over digtet*. Med noter af Per Aage Brandt i samarbejde med Søren Kjørup. Poetik Bibliotek, I kommission hos Arena. 152 s. (Oprindelig titel: Aesthetica).

Bell, Simon. 2001: Landscape Pattern, perception and visualisation in the visual management of forests. *Landscape and Urban Planning*, 54 (2001) s. 201-211.

Bengt-Pedersen, Carsten. 1995: *Natur og Erkendelse. I historisk og filosofisk belysning*. Gyldendal. 239 s.

Berkeley, George. 2000 (1710): *Principperne for den menneskelige erkendelse*. Det lille forlag. 120 s.

Betænkning 1929. *Betænkning afgivet af den af landbrugsministeriet nedsatte skovlovskommission*. København 335 s.

Bhatti, Mark & Andrew Church. 2001: Cultivating Natures: Homes and Gardens in Late Modernity. *Sociology* vol. 35 no. 2 s. 365-383.

Bjerke, Tore, Torbjørn Østdahl, Christer Thrane & Einar Strumse. 2006: Vegetation density of urban parks and perceived appropriateness for recreation. *Urban Forestry and Urban Greening* 5 (2006) s. 35-44.

Brandt, G.N. 1924: Dyrehavens Deling. *Havekunst* s. 127-136.

Brandt, Per Aage. 1982: Tid. Nogle kuturanalytiske overvejelser. I *Tidsskriftet Litteratur og Samfund*. 35. København. s. 45-58.

Brandt, Per Aage. Udateret: *Æstetik og kommunikation*. Center for Semiotics. Århus universitet. <http://www.hum.au.dk/semiotics/>

Brundtlandkommissionen: *Vores fælles fremtid. Brundtlandkommissionens rapport om miljø og udvikling*. 1987. FN-forbundet. 360 s.

Brügger, Niels og Orla Vigsø. 2002: *Strukturalisme*. Roskilde Universitetsforlag. 104 s.

Buchler, Justus. 1955 (1940): *Philosophical writings of Peirce*. Dover publications, inc., New York. 386 s.

Burgess, Jacquelin, Carolyn M. Harrison & Melanie Limb. 1988: People, Parks and the Urban Green: A Study of Popular Meanings and Values for open Spaces in the City. *Urban Studies* 25, s. 455-473.

Burke, Edmund. 1995 (1757): *Filosofisk undersökning om ursprunget till våra begrepp om det Sublima och det Sköna*. Symposion. Stockholm. 253 s.

Burkhardt, Hans & Barry Smith (eds.): *Handbook of Metaphysics and Ontology*. Vol. 1-2. Munich: Philosophia, 1991. 1005 s.

Burton, Barnes V., Donald R. Zak, Shirley R. Denton & Stephen H. Spurr. 1998: *Forest Ecology*. 4. edition. John Wiley and Sons Inc. 774 s.

Christiansen, Ole E. 1994: *Mimers Brønd – Opslagsbog om nordisk mytologi*. Braner og Korch. 162 s.

Claval, Paul. 2005: Reading the rural landscapes. *Landscape and Urban Planning* 70 (2005) s. 9-19.

Clay, Gay R. & Robert K. Smidt. 2004: Assessing the validity and reliability of descriptor variables used in scenic highway analysis. *Landscape and Urban Planning* 66 s. 239-255.

Coles, R.W & S.C. Bussey. 2000: Urban forest landscapes in the UK – progressing the social agenda. *Landscape and Urban Planning* 52 (2000) s. 181-188.

Collingwood, R.G. 1945: *The Idea of Nature*. Oxford University Press. London. 2. udgave. 183 s.

Cosgrove, Denis. 1999: *Mappings*. Reaction Books. 311 s.

Daniel, Terry C. 2001: Whither scenic beauty? Visual landscape quality assessment in the 21st century. *Landscape and Urban Planning* 54 (2001) s. 267-281.

Danmarks Statistik og Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen. 1994: *Skove og Plantager 1990*.

Dehs, Jørgen. 1995: *Æstetiske teorier: en antologi*. Odense Universitetsforlag. 2. udgave. 213 s.

Denker, Christian. 2004: The impact of aesthetic imagination on our ethical approach towards nature. Fra *Postgraduate Journal of Aesthetics*, vol. 1, no. 2, august 2004.

Den store danske encyklopædi. 2003: Indeksbind L-Å. Danmarks Nationalleksikon. Gyldendal. 628 s.

Denzin, Norman & Yvonna S. Lincoln. 2000: *The Handbook of Qualitative Research*. Second Edition. Sage Publications. 1065 s.

Dinesen, Anne Marie. 1994: *Grundbog i semiotik*. Akademisk forlag. 123 s.

Dwyer, John F., Herbert W. Schroeder & Poul H. Globster. 1991: The significance of urban trees and forests: Toward a deeper understanding og values. *Journal of Arboriculture* 17 (10); October 1991.

Dwyer, John F., David J. Nowak & Mary Heather Noble. 2003: Sustaining Urban Forests. *Journal of Arboriculture* 29 (1): January 2003 s. 49-55

Eco, Umberto. 1971: *Den fråvarande strukturen: introduktion til den semiotiska forskningen*. Bo Cavefors Forlag. 469 s.

Eneroth, Bo. 1984: *Hur mäter man "vackert"? Grundbok i kvalitativ metod*. Akademi-litteratur. Stockholm. 179 s.

Esmark, Anders, Carsten Bagge Laustsen og Niels Åkerstrøm Andersen (red). 2005: *Socialkonstruktivistiske analysestrategier*. Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur. 257 s.

Farcy, Christine & Freddy Devillez. 2005: New orientations of forest management planning from an historical perspective of the relations between man and nature. *Forestry Policy and Economics* 7 (2005) s. 85-95.

Fausning, Bent. 1994: *Synet som sans*. Tiderne skifter. 319 s.

Favrholdt, David. 1968: *Filosofi og Samfund*. Gyldendal. 5. oplag. 147 s.

Feilberg, Ludvig. 1914: *Samlede skrifter*. 966 s.

Fink, Hans; Carsten Bengt-Pedersen og Niels Thomsen. 1998: *Menneske, Samfund, Natur. Indføring i filosofi*. Gyldendal. 2. udgave 1998. 384 s.

Flick, Uwe. 2006: *An introduction to qualitative research*. Third Edition. First edition 1998. Sage. 443 s.

Fog, Jette. 1987: Om forskningsinterview og den terapeutiske samtale. I *Interviewet som forskningsmetode*. Psykologisk Skriftserie Aarhus. Vol 12, nr. 1. 1987. s. 1-25.

Fog, Jette. 1994: *Med samtalen som udgangspunkt. Det kvalitative forskningsinterview*. Akademisk Forlag, Danmark. 241 s.

Forordning ang. de Kongelige Skove og Tørvemoser, underskrevet af Christian VII, d. 18. april 1781.

Forordning om Skovenes Udskiftning, Vedligeholdelse og Fredning i Kongeriget Danmark. Underskrevet af Christian VII, d. 27. september 1805.

Fritzbøger, Bo. 1994: *Kulturskoven: dansk skovbrug fra oldtid til nutid*. 1. udgave. 2. oplag. Gyldendal. 439 s.

Fritzbøger, Bo. 2004: *A Windfall for the Magnates. The Development of Woodland Ownership in Denmark c. 1150-1880*. University Press of Southern Denmark. 432 s.

Gentin, Sandra. 2006: *Fem muslimers friluftsliv og natursyn: en interviewundersøgelse*. Speciale i Landskabsforvaltning. Den Kgl. Veterinær og Landbohøjskole, Skov og Landskab. 110 s.

Gerimas, A.J. 1988: *Semiotik: sprogteoretisk ordbog*. Århus Universitetsforlag. 311 s.

Giddens, Anthony, Mitchell Duneier & Richard Appelbaum. 2005: *Introduction to sociology*. 5. edition. Norton. 646 s.

Globster, Paul H. & Lynne Westphal. 2004: The human dimensions of urban greenways: planning for recreation and related experiences. *Landscape and Urban Planning* 68. s. 147-165.

Grahn, Patrik. 1991: *Om parkers betydelse*. Stad og Land. MOVIMUM/Inst. För landskapsplanering. Sveriges lantbruksuniversitet nr. 93/1991.

Gudmundsdottir, Sigrun. 1997: Forskningsintervjuets narrative karakter. I *Didaktikk. Tradisjon og fornyelse. Festskrift i anledning af professor Bjørg Brandtzæg Gundems 70-års dag*. Pedagogisk forskningsinstitutt. Universitetet i Oslo. s. 202-216.

Haaning, Aksel. 1993: *Middelalderens Naturfilosofi: naturens genkomst i filosofi, digtning og videnskab ca. 1100-1250*. C.A. Reitzel. 206 s.

Haaning, Aksel. 2001: *Naturens lys. Vestens naturfilosofi i højmiddelalder og renæssance 1250-1650*. C.A. Reitzels forlag. 454 s.

Hamann, Ole (red.). 2001: *Invasive arter og GMO'er: nye trusler mod naturen*. Naturrådet. Temarapport nr. 1. 188 s.

Hammit, William, Michael E. Patterson & Francis P. Noe. 1994: Identifying and predicting visual preference of southern Appalachian forest recreation vistas. *Landscape and Urban Planning* 29 (1994) s. 171-183.

Hansen, Ole. 1989: *Æstetik og betydning*. Cand. phil. speciale i Filosofi. 86 s.

Hansen, Jens Schjerup. 1989: *Natursyn og planlægning*. SBI-Byplanlægning 58. Statens Byggeforskningsinstitut. 121 s.

Hansen-Møller, Jette. 2003/5: Mapping and Planning – a study based on C.S. Peirce's semiotics. *Landscape Working Paper*. Royal Veterinary and Agricultural University. Unit of Landscape. 57 s.

Hansen-Møller, Jette (red). 2004: *Mening med Landskab. En antologi om natursyn*. Museum Tusculanums Forlag. Københavns Universitet. 249 s.

Hansen-Møller, Jette. 2006 (in print): The meaning of Landscape – a diagram for analyzing the relationship between culture and nature based in C.S. Peirce's semiotics. *Place, Space and Location IV*. Studies in Environmental Aesthetics and Semiotics, University of Tartu, Tartu. 21 s.

Hansen-Møller, Jette & Liv Oustrup. 2004: Emotional, physical/Functional and Symbolic Aspects of Urban Forests in Denmark to Nearby Residents. *Scandinavian Journal of Forest Research* 19 (Supplement no. 4) s. 56-64.

Hansson, Hasse, Sten-Gösta Karlsson & Gert Z. Nordström. 1981: *Billede og form*. Gyldendal. 179 s.

Harste, Gorm (red.) 1994: *Kompleksitet og Dømmekraft. Immanuel Kant om politik, æstetik og natur*. Nordisk sommeruniversitet AUC. 189 s.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. 1986 (1832): Die Idee des Kunstschönen oder das Ideal. I *Vorlesungen über die Ästhetik 1*, Surkamp Taschenbuch Wissenschaft.

Henwood, Karen & Nick Pidgeon. 2001: Talk about woods and Trees: Threat of Urbanization, Stability and Biodiversity. *Journal of Environmental Psychology* 21, s. 125-147.

Herzog, Thomas R., Andrea M. Black, Kimberlee A. Fountaine & Deborah J. Knotts. 1997: Reflection and attentional recovery as distinctive benefits of restorative environments. *Journal of Environmental Psychology* 17 (1997) s. 165-170.

Hesse-Biber, Sharlene Nagy & Patricia Leavy. 2006: *The Practice of Qualitative Research*. SAGE-Publications. 399 s.

Hoffmeyer, Jesper. 1984: *Naturen i hovedet*. Rosinante. 261 s.

Hollis, Martin. 1994: *The Philosophy of Social Science. An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press. 268 s.

Holmgaard, Jørgen (red.). 1999: *Æstetik og Logik*. Skrifter fra Center for Æstetik og Logik, vol. 5. Medusa. 235 s.

Hume, David. 1998 (1740): *Hume*. De store Tænkere. Rosinante. 3. udgave. 233 s.

Hunziker, Marcel. 1995: The spontaneous reafforestation in abandoned agricultural lands: perception and aesthetic assessment by locals and tourists. *Landscape and Urban Planning* 31, 1995 s. 399-410.

Højring, Katrine og Ole Hjorth Caspersen. 1999: *Landbrug og landskabsæstetik. – Udviklingen af landbruget 1950-1995 og dens konsekvenser for landskabets oplevelsesmæssige indhold*. Park- og Landskabsserien nr. 25. Forskningscentret for Skov & Landskab. 252 s.

Jacobsen, Jan Krag. 1993: *Interview. Kunsten at lytte og spørge*. Hans Reitzels Forlag. Danmark. 244 s.

Järvinen, Margaretha og Nanna Mik-Meyer (red). 2005: *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. Hans Reitzels Forlag. 303 s.

Jensen, Frank Søndergaard og Niels Elers Koch. 1997: *Friluftsliv i skovene 1976/77-1993/94*. Forskningsserien nr. 20. Forskningscentret for Skov & Landskab. 215 s.

Jensen, Frank Søndergaard. 1999: *Forest recreation in Denmark from the 1970s to the 1990s*. The research Series, Vol. 26. Danish Forest and Landscape Research Institute. 166 s.

Jensen, Frank Søndergaard & Niels Elers Koch. 2004: Twenty-five Years of Forest Recreation Research in Denmark and its influence on Forest Policy. *Scandinavian Journal of Forest Research* 19 (Supplement no. 4) s. 93-102.

Jensen, Klaus Bruhn. 1987: Receptionsanalyse og sprogvidenskab – en metodisk og teoretisk diskussion. I *Interviewet som forskningsmetode*. Psykologisk Skriftserie Aarhus. Vol 12, nr. 1. 1987. s. 26-44.

Jespersen, Ejgil og Kenneth Olwig (red). 1986: *Friluftsliv og natursyn. Centring* 7 86/2. Forlaget Bavnebanke. s. 113-276.

Johansen, Jørgen Dines og Svend Erik Larsen, 1994: *Tegn i brug*. Forlaget Amanda. 329 s.

Jorgensen, Anna, James Hitchmough & Nigel Dunnet. 2006: Woodland as a setting for housing-appreciation and fear and the contribution to residential satisfaction and place identity in Warrington New Town, UK. *Landscape and Urban Planning (in press)*. 2006. LAND-1345, no of pages: 15

Jørgensen, Kjell Gall. 1993: *Semiotik. En introduktion*. Gyldendal. 188 s.

Kaae, Berit C. og Lene Møller Madsen, 2003: *Holdninger og ønsker til Danmarks natur*. By og Landsplanserien nr. 21. Forskningscentret for Skov & Landskab. 128 s.

Kaltenborn, Bjørn B. & Tore Bjerke. 2002: Associations between Landscape Preferences and Place Attachment: a study in Røros, Southern Norway. *Landscape Research, vol. 27, no. 4*, s. 381-396.

Kant, Immanuel. 2001 (1790): *Kritik der Urteilkraft*. Philosophische Bibliothek. Felix Meriner Verlag. Hamburg. 535 s. Oprindeligt udgave *Critik der Urteilkraft* fra 1790.

Kant, Immanuel. 2002 (1783): *Prolegomena*. Det lille forlag. 166 s.

Kaplan, Rachel & Kaplan, Stephen. 1989: *The experience of nature. A psychological perspective*. Cambridge University Press. 340 s.

Karjalainen, Eeva & Liisa Tyrväinen. 2002: Visualization in forest landscape preference research: a Finnish perspective. *Landscape and Urban Planning* 59 (2002) s. 13-28.

Kaur, Egle, Hannes Palang & Helen Sooväli. 2004: Landscapes in change – opposing attitudes in Saaremaa, Estonia. *Landscape and Urban Planning* 67 (2004) s. 109-120.

Kjørup, Søren. 1996: *Menneskevidenskaberne. Problemer og traditioner i humanioras videnskabsteori*. Roskilde Universitetsforlag. 409 s.

Koch, Niels Elers. 1978: *Skovenes friluftsfunktion i Danmark. 1. del. Befolkningens anvendelse af landets skove*. Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark. Beretning nr. 294, bd. XXXV, h.3, s. 285-451.

Koch, Niels Elers og Frank Søndergaard Jensen. 1988: *Skovenes friluftsfunktion i Danmark. IV. del. Befolkningens ønsker til skovenes og det åbne lands udformning*. Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark. Beretning nr. 351, bd. XLI, h. 3, s. 243-516.

Kohsaka, Ryo & Michael Flitner. 2004: Exploring forest aesthetics using forestry photo contests: case studies examining Japanese and German public preferences. *Forest Policy and Economics* 6, 2004 s. 289-299.

Kuhr, Victor. 1927: *Æsthetisk oplevelen og kunstnerisk skaben: psykologisk-æsthetiske Undersøgelser*. Gyldendal. 205 s.

Kvale, Steinar. 1998: *InterView*. 2. udgave. Hans Reitzels Forlag. Danmark. 318 s. Første udgave 1994.

Kvale 2005: The Dominance of Dialogical Interview Research. *Impuls nr. 1*, 2005. s. 5-13.

Larsen, Jørgen Bo. (red) 2005: *Naturnær skovdrift*. Dansk Skovbrugs Tidsskrift. Dansk Skovforening, København. 400 s.

Larsen, Svend Erik. 1996: *Naturen er ligeglad. Naturopfattelser i kulturel sammenhæng*. Munksgaard/Rosinante. København. 229 s.

Levy, Jette Lundbo, Klaus P. Mortensen og Erik A. Nielsen. 1994: *Litteraturhistorier. Perspektiver på dansk teksthistorie 1700-1970*. Danmarks Radio. København. 424 s.

Lindgren, Christina Axelsson. 1990: *Upplivda skillnader mellan skogsbestånd. – rekreations- och planeringsaspekter*. Stad & Land nr. 87, 1990. Afhandling, Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp. Uppsats VI.

Locke, John. 2000 (1690): *Et essay om den menneskelige forstand*. Et udvalg. De store tænkere, John Locke. Rosiante A/S, anden udgave. 230 s.

Lothian, Andrew. 1999: Landscape and the philosophy of aesthetics: Is landscape quality inherent in the landscape or in the eye of the beholder? *Landscape and Urban Planning* (44), 1999 s. 177-198.

Lov om Skove, underskrevet af Christian X, 11. maj 1935.

Lov nr. 383 af 07/06/1989.

Lov nr. 453 af 09/06/2004.

Lovbekendtgørelse LBK nr. 884 af 18/08/2004.

Lunde, Inga Marie og Pia Ramhøj (red) 1995: *Humanistisk forskning indenfor sundhedsvidenskab. Kvalitative metoder*. Akademisk forlag. 352 s.

Lynch, Kevin. 1960: *The Image of the City*. The M.I.T.-press. 194 s.

Læssøe, Jeppe og Trine Iversen. 2003: *Naturen i et hverdagslivs-perspektiv. En kvalitativ interviewundersøgelse af forskellige danskeres forhold til naturen*. Faglig rapport fra DMU, nr. 437. Danmarks Miljøundersøgelser. Miljøministeriet. 108 s.

MacNaghten, Phil & John Urry. 2000: Bodies in the Woods. *Body & Society Vol. 6* (3-4) s. 166-182.

Marcus, Clare Cooper. 1978: Remembrance of Landscapes Past. *Landscape vol. 22, number 3, Summer 1978* s. 34-43.

Mausner, Claudia. 1996: A kaleidoscope model: Defining natural environments. *Journal of Environmental Psychology 16 (1996)* s. 335-348.

Maxwell, Joseph A. 1996: *Qualitative Research Design. An Interactive Approach*. Applied Social Research Methods Series Volume 41. Sage Publications. 153 s.

Merton, Robert K., Majorie Fiske & Patricia L. Kendall. 1990 (1956): *The Focused Interview. A manual of problems and procedures*. Second Edition. The Free Press. New York. 200 s.

Milligan, C., Gatrell, A. & Bingley, A. 2004: 'Cultivating health': therapeutic landscapes and older people in northern England. *Social Science and Medicine 58 (2004)* s. 1781-1793.

Miljøministeriet. 1987: *Naturen stopper ikke ved bygrænsen. – om naturen og naturforvaltning*. Miljøskrift nr. 4. 110 s.

Miljøministeriet, 1990: *Landet og Loven*. Skov- og Naturstyrelsen. 231 s.

Miljøministeriet, Skov og Naturstyrelsen. 2002: *Danmarks nationale skovprogram*. 82 s.

Nelson, Thomas, Tomas Johnson, Michael Strong & Gail Rudakewich. Perception of tree canopy. *Journal of Environmental Psychology 21, 2001* s. 315-324.

Nohl, Werner. 2001: Sustainable landscape use and aesthetic perception – preliminary reflections on future landscape aesthetics. *Landscape and Urban Planning 54 (2001)* s. 223-237.

Nöth, Winfried. 2000: *Handbuch der Semiotik*. 2., vollständig neu bearbeiteten und erw. auflage. Verlag J.B Metzler. 667 s.

Nygaard, Claus (red). 2005: *Samfundsvidenskabelige analysemetoder*. Forlaget samfundslitteratur. 265 s.

Ohta, Hirohiko. 2001: A phenomenological approach to natural landscape cognition. *Journal of Environmental Psychology 21 (2001)* s. 387-403.

Oku, Hirokazu & Katsue Fukamachi. 2006: The differences in scenic perception of forest visitors through their attributes and recreational activity. *Landscape and Urban Planning* 75 (2006) s. 34-42.

Peirce, Charles Peirce. 1931-58: *Collected papers vol. I-VIII*. (eds) Hartshorne and Weiss. Boston: Harvard University Press. Past Masters, cd-rom databases. 1992 Intelix Corporation.

Peirce, Charles Sanders. 1972: *Charles Sanders Peirce*. Utvalg og Innledning ved Ingemund Gullvåg. Pax Forlag A/S, Oslo. I kommisjon for Danmark: Borgens Forlag. 216 s.

Politikens filosofileksikon. 1983. 472 s.

Ponzio, Augusto. 1997: Semiotics between Peirce and Bachtin. *Russian Literature XLI* (1997) s. 333-352.

Porteous, J. Douglas. 1996: *Environmental Aesthetics. Ideas, politics and planning*. Routledge. 290 s.

Præstbro, Niels Ole. 2005: *Natursyn og borgerinddragelse på Vestamager*. Speciale i Landskabsforvaltning. Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. Skov og Landskab. Sektion for Landskab. 188 s.

Raffnsøe, Sverre. 1996: *Filosofisk æstetik: jagten på den svigefulde sandhed fra Kant til Heidegger og Adorno*. Museum Tusculanums Forlag. 286 s.

Richards, Lyn. 2005: *Handling qualitative data. A practical guide*. SAGE publications. 207 s.

Roovers, Pieter, Martin Hermy & Hubert Gulinck. 2002: Visitor profile, perceptions and expectations in forests from a gradient of increasing urbanisation in central Belgium. *Landscape and Urban Planning* 59. s. 129-145.

Schiller, Friedrich von. 1996 (1795) : *Menneskets æstetiske opdragelse*. Dansk Udgave. Gyldendal. 138 s.

Seale, Clive, Giampietro Gobo, Jaber F Gubrium & David Silverman (red): *Qualitative Research Practice*. Sage Publicationns. 2004. 620 s.

Sebeok, Thomas A., & Umiker-Sebeok, Jean, (eds.) (1992): *Biosemiotics. The Semiotic Web 1991*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter. 498 s.

Seel, Martin. 1996: *Eine Ästhetik der Natur*. Suhrkamp taschenbuch wissenschaft 1231. 388 s.

Sheppard, S.R.J & H.W. Hershaw (Edt.). 1995: *Forests and Landscapes. Linking ecology, sustainability and aesthetics*. IUFRO 6, Research Series. CABI Publishing. 294 s.

Steffensen, Esben Buus. 1998: *Naturæstetik og filosofisk hermeneutik*. Ph.D.-afhandling. Odense Universitet. Institut for filosofi. 305 p.

Tahvanainen, Liisa, Liisa Tyrväinen, Marjut Ihalainen, Niina Vuorela & Osmo Kolehmainen. 2001: Forest management and public perceptions – visual versus verbal information. *Landscape and Urban Planning* 53 (2001) s. 53-70.

Thellefsen, Thorkild Leo (red.). 2001: *Tegn og Betydning. – Betydningsdannelse i filosofisk, biologisk og semiotisk perspektiv*. Akademisk forlag. 255 s.

Trost, Jan. 1996: *Kvalitative interviews*. Hans Reitzels Forlag. Danmark. 88 s.

Tuan, Yi-Fu. 1993: *Passing Strange and Wonderful. Aesthetics, Nature and Culture*. Island Press. 288 s.

Tyrväinen, Lisa, Harri Silvennoinen & Osmo Kolehmainen. 2003: Ecological and aesthetic values in urban forest management. *Urban Forestry and Urban Greening*. 1. s. 135-149.

Ulrich, Roger S. 1984: View through a window may influence recovery from surgery. *Science* 244 (1984), s. 420-412.

Ulrich, Roger S. 1986: Human responses to vegetation and landscapes. *Landscape and Urban Planning* 13, (1986), s. 29-44.

van den Berg, Agnes E., Charles A.J. Vlek & Frederick Coeterier. 1998: Group differences in the aesthetic evaluation of nature development plans: a multilevel approach. *Journal of Environmental Psychology* 18 (1998), s. 141-157

van Koppen, Kris. 2000: Ressource, Arcadia, Lifeworld. Nature Concepts in Environmental Sociology. *Sociologia Ruralis*, Vol. 40, Number 3, July 2000, s. 300-318.

Wamberg, Jacob. 1994: Billede med udsigt. Landskabets gennembrud i renæssancens maleri. *Periskop nr. 3* 1994, s. 107 -117.

Wilkens, Claudius. 1888: *Æsthetik i omrids. Med særlig hensyn til den moderne Æsthetik*. Gyldendalske Boghandels Forlag. Græbes bogtrykkeri. 292 s.

Williams, Kathryn & David Harvey. 2001: Transcendent Experience in Forest Environments. *Journal of Environmental Psychology* (2001) 21, s. 249-260.

Wirén, Erik og Anne Geddes-Shalit. 2000: Natursinnet – at umgås med Landskap. I *Planering för landskap. Stad og Land nr. 166*. SLU, Alnarp.

Wulff, H. 1992: *Landboret: Miljøret og anden ejendomsregulering i det åbne land*. 2. udgave. 1992. DSR-forlag. 525 s.

Wulff, Helge. 1998: *Skovloven i hovedtræk*. DSR-forlag. 113 s.

Zube, E.H., J.L. Sell & J.G. Taylor. 1982: Landscape perception: research, application and theory. *Landscape Planning*, 9 (1982) s. 1-33.

Østergaard, Edwin. 1998: *Ett skritt tilbake og to frem. En fenomenologisk studie av bønder i omstilling til økologisk landbruk*. Doctor Scientiarum Thesis 1998: 25. Institutt for Plantefag. Norges Landbrukshøgskole. Ås. 274 s.

11. BILAG

Bilag 1: Oversigt over interviewpersoner

Bilag 2: Interviewguide

11.1 Bilag 1: Oversigt over interviewpersoner

Agnete	38 år	Marketing
Beate	29 år	Butiksansat
Bent	55 år	Arbejdsløs
Egon	70 år	Pensioneret tandlæge
Flemming	69 år	Pensioneret konsulent
Ina	35 år	Studerende
Inga	83 år	Pensioneret butiksansat
Jesper	22 år	Studerende
Kurt	72 år	Pensioneret arbejdsmand
Lotte	32 år	Laborant
Lone	63 år	Pensioneret skolelærer
Matilde	30 år	Cand. mag.
Malou	35 år	Cand. merc.
Merete	65 år	Dameskrædder
Nis	65 år	Pensioneret maskinist
Otto	60 år	Pensioneret naturvejleder
Poul	35 år	Bygningskonstruktør
Ragner	44 år	Computeroperatør
Signe	82 år	Pensioneret kontorassistent
Steen	24 år	Studerende

11.2 Bilag 2: Interviewguide

Indledning:

Hvem er jeg

Kort om projekt

Hvorfor er du interessant

Optageren startes.

Spørgsmål ang. interviewpersonens baggrund

1. Kommer du i skoven:

- Hvor tit går du i skoven
- Beskriv en god skovtur
- Hvilke oplevelser findes i skov
- Erfaringer med skov

2. Hvad er skov:

- Definitioner
- Hvad er skov ikke
- Arter, dyr, stemninger
- Faciliteter

3. Hvorfor skov:

- Argumenter
- Hvad anvendes skov til
- Hvad giver skov
- Kan du finde det andetsteds
- Hvad sker i skoven, når du er gået hjem

Afrunding:

Har du mere, du vil sige, eller noget du vil spørge mig om?

Former issues of *Forest & Landscape Research*

(No. 1 - No. 37 issued in "The Research Series" (Forskningsserien))

- No. 1-1993 Stofkredsløb i sitkagran, rødgran og bøgebevoksninger i Danmark.
Lars Bo Pedersen
ISBN 87-89822-14-5. *Out of print*
- No. 2-1993 Provenienser af stilkeg (*Quercus robur* L.) og vintereg (*Quercus petraea* (Matthuschka) Liebl.) i Danmark.
Jan Svejgaard Jensen
ISBN 87-89822-16-1. DKK 150.00
- No. 3-1993 Growth and Yield Estimation from Successive Forest Inventories. Proceedings from the IUFRO Conference, held in Copenhagen, 14-17 June 1993.
J.K. Vanclay, J.P. Skovsgaard & G.Z. Gertner (ed.)
ISBN 87-89822-19-6. DKK 150.00
- No. 4-1993 Vanris på dansk stilkeg (*Quercus robur* L.).
Jan Svejgaard Jensen
ISBN 87-89822-22-6. DKK 100.00
- No. 5-1994 The Use of Sludge in Forestry and Agriculture. A Comparison of the Legislation in Different Countries.
Merete Morsing
ISBN 87-89822-24-2. DKK 100.00
- No. 6-1994 Marginaljorder og landskabet - marginaliseringsdebatten 10 år efter. Rapport fra et tværfagligt seminar afholdt af Dansk Landskabsøkologisk Forening i samarbejde med Institut for Økonomi, Skov og Landskab, KVL, Fredag den 25. september 1992.
Jesper Brandt & Jørgen Primdahl (ed.)
ISBN 87-89822-28-5. *Out of print*
- No. 7-1994 Landskabsøkologiske problemer i kystzonen. Rapport fra et tværfagligt seminar afholdt af Dansk Landskabsøkologisk Forening i samarbejde med Institut for Økonomi, Skov og Landskab, KVL, Fredag den 8. oktober 1993.
Erling Andersen (ed.)
ISBN 87-89822-29-3. DKK 75.00

- No. 8-1994 Throughfall and Canopy Interactions in Spruce Forest.
Karin Hansen
ISBN 87-89822-30-7. DKK 150.00
- No. 9-1994 Genetisk variation i sitkagran (*Picea sitchensis* (Bong.) Carr.) i
højdevækst, stammeform og frosthærdighed - vurderet ud fra
danske proveniens-, afkoms- og klonforsøg.
Ulrik Bräuner Nielsen
ISBN 87-89822-35-8. DKK 200.00
- No. 10-1994 Density Variations and Demarcation of the Juvenile Wood in
Norway Spruce.
Frede Danborg
ISBN 87-89822-36-6. DKK 100.00
- No. 11-1995 Genetics and Silviculture of Beech. Proceedings from the 5th
Beech Symposium of the IUFRO Project Group P1.10-00,19-24
September 1994, Mogenstrup, Denmark.
Søren F. Madsen (ed.)
ISBN 87-89822-38-2. DKK 200.00
- No. 12-1995 Naturbeskyttelse og det almindelige agerland. Rapport fra det 4.
landskabsøkologiske seminar afholdt af Dansk Landskabsøkologisk
Forening i samarbejde med Institut for Økonomi, Skov og
Landskab, KVL, 11. november 1994.
Jesper Brandt & Jørgen Primdahl (ed.)
ISBN 87-89822-43-9. *Out of print*
- No. 13-1996 Bøgeforyngelser i Østjylland.
J.P. Skovsgaard & M. Morsing (ed.)
ISBN 87-89822-45-5. DKK 250.00
- No. 14-1996 Bynære landbrugsområder i hovedstadsregionen 1994.
Susanne Ogstrup & Jørgen Primdahl
ISBN 87-89822-47-1. *Out of print*
- No. 15-1996 Plantevækst i forbindelse med byggeri. Planlægningens og
projekteringen indflydelse på vedplanters vækstvilkår i utilsigtet
komprimerede jorder.
Thomas Barfoed Randrup
ISBN 87-89822-49-8. DKK 300.00

- No. 16-1996 Virkning af slamgødskning på det omgivende miljø og på
biomasse-kvantitet og -kvalitet i energiskove af pil.
Keld Hauge Nielsen
ISBN 87-89822-58-7. DKK 150.00
- No. 17-1996 Træers forhold til salinitet. En behandling af træers reaktion på salt-
og ionstress med vægt på arter fra den tempererede klimazone.
Jens Dragsted
ISBN 87-89822-64-1. DKK 300.00
- No. 18-1996 Juvenile Wood in Norway and Sitka Spruce. Anatomy, density,
drying properties, visual grading and strength properties.
Frede Danborg
ISBN 87-89822-69-2. *Out of print*
- No. 19-1997 Tyndingsfri drift af sitkagran. En analyse af bevoksningsstruktur og
vedmasseproduktion i utyndede bevoksninger af sitkagran (*Picea*
sitchensis (Bong.) Carr.) i Danmark.
Jens Peter Skovsgaard
ISBN 87-89822-78-1. DKK 300.00
- No. 20-1997 Friluftsliv i skovene 1976/77 - 1993/94.
Frank Søndergaard Jensen & Niels Elers Koch
ISBN 87-89822-89-7. DKK 250.00
- No. 21-1997 Decline of mires in four Danish state forests during the 19th and
20th century.
Flemming Rune
ISBN 87-89822-94-3. DKK 100.00
- No. 22-1997 Fire artikler om nåletræer.
Ellen Juel Christensen (ed.)
ISBN 87-7903-003-3. DKK 125.00
- No. 23-1998 Vitalization of mature Norway spruce stands by fertilization and
liming.
Morten Ingerslev
ISBN 87-7903-008-4. DKK 250.00

- No. 24-1998 Natural forest management among indigenous peoples in Latin America.
Søren Gram
ISBN 87-7903-020-3. DKK 125.00
- No. 25-1998 Friluftsliv i det åbne land 1994/95.
Frank Søndergaard Jensen
ISBN 87-7903-021-1. DKK 175.00
- No. 26-1999 Forest recreation in Denmark from the 1970s to the 1990s.
Frank Søndergaard Jensen
ISBN 87-7903-058-0. DKK 175.00
- No. 27-2000 Offentlige områdeudpegninger i jordbrugslandskabet.
Helle Tegner Anker, Ole Hjort Caspersen, Berit Hasler & Jørgen Primdahl
ISBN 87-7903-068-8. DKK 100.00
- No. 28-2000 Anvendelse og betydning af byens parker og grønne områder
(Use and importance of urban parks).
Stine Holm
ISBN 87-7903-075-0. DKK 300.00
- No. 29-2001 Recirkulering af organisk affald ved kompostering i lokale og større kredsløb.
Ulrik Reeh
ISBN 87-7903-115-3. DKK 150.00
- No. 30-2001 Vedvarende græsarealer – landbruget og reguleringen.
Erling Andersen
ISBN 87-7903-135-8. DKK 250.00
- No. 31-2002 Landskab, forandring og forvaltning - fem landskabsstudier fra Bjerringbro og Hvorslev
Ole H. Caspersen & Bo Fritzboeger (ed.)
ISBN 87-7903-142-0. DKK 250.00
- No. 32-2002 Implementation of Landscape Ecological Methods to GIS-based Procedures for Land Use Analysis and Decision Support in Rural Areas
Ole H. Caspersen
ISBN 87-7903-141-2. DKK 250.00

- No. 33-2003 Næringsstofkredsløb i skove - Ionbalanceprojektet
Karin Hansen (ed.)
 ISBN 87-7903-156-0. DKK 300.00
- No. 34-2003 A study of factors affecting germination, establishment, and
 competition of the turfgrass species red fescue (*Festuca rubra* L.
 spp. *litoralis* Vasey), perennial ryegrass (*Lolium perenne* L.), and
 Kentucky bluegrass (*Poa pratensis* L.)
Søren Ugilt Larsen
 ISBN 87-7903-202-8. DKK 250.00
- No. 35-2005 Nørholm Hede. En langtidsundersøgelse af hedens
 vegetationsudvikling og tilgroning
*Torben Riis-Nielsen, Inger Kappel Schmidt, Bjarke Frandsen &
 Trine Binding*
 ISBN 87-7903-249-4. DKK 300.00
- No. 36-2006 Understanding and Communication forest stand structures. Lifting
 barriers for nature-based forest management
Anders Busse Nielsen
 ISBN-10: 87-7903-285-0.
 ISBN-13: 978-87-7903-285-0. DKK 250.00
- No. 37-2006 Bynære landbrugsområder I hovedstadsregionen 2004. Udvikling i
 landbrug, landskab og bebyggelse 1984-2004
Jørgen Primdahl, Anne Gravsholt Busck & Casper Lindemann
 ISBN-10: 87-7903-299-0.
 ISBN-13: 978-87-7903-299-6. DKK 200,00
- No. 38 -2007 Skovopfattelse blandt danskere og i skovlovgivningen
Liv Oustrup
 ISBN 978-87-7903-310-8. DKK 300,00

Single issues are available from:

Samfundslitteratur LIFE Sciences
 Thorvaldsensvej 40, DK-1871 Frederiksberg C, Denmark
 Tel.: (+45) 3815 3895
 E-mail: sl@sl.cbs.dk